

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

**BÖLGESEL FARKLILIKLARIN VERGİ UYUM MALİYETLERİNE ETKİSİ:
İSTANBUL, ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR İLLERİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

Doktora Tezi

Osman GEYİK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

**BÖLGESEL FARKLILIKLARIN VERGİ UYUM MALİYETLERİNE ETKİSİ:
İSTANBUL, ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR İLLERİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

Doktora Tezi

Osman GEYİK

Danışman: Prof. Dr. Turgay BERKSOY

İstanbul, 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

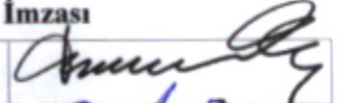
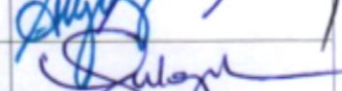
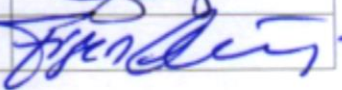
TEZ ONAY BELGESİ

MALİYE Anabilim Dalı MALİYE TEORİSİ Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Osman GEYİK'nın BÖLGESEL FARKLILIKLARIN VERGİ UYUM MALİYETLERİNE ETKİSİ: İSTANBUL, ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR İLLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 18.01.2019 tarih ve 2019-2/27 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 18 / 02 / 2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. TURGAY BERKSOY	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AYŞE GÜNER	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. MÜFİT AKYÜZ	
4.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. GÜLAY AKGÜL YILMAZ	
5.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. FİGEN ALTUĞ	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı: Osman GEYİK

Anabilim Dalı: Maliye

Programı: Maliye Teorisi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgay BERKSOY

Tez Türü ve Tarihi: Doktora- Şubat 2019

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Uyum, Vergi Uyum Maliyetleri, Bölgesel Farklılıklar

ÖZET

BÖLGESEL FARKLILIKLARIN VERGİ UYUM MALİYETLERİNE ETKİSİ: İSTANBUL, ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR İLLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Vergi uyumu ve uyum maliyetleri vergi idareleri tarafından dikkate alınması gereken iki önemli konudur. Vergi gelirlerinin düşük olmasının ya da tahsilat oranlarının istenilen düzeyde olmamasının temelinde yer alan bu iki konunun gerekli ve yeterli düzeyde araştırılması, vergi gelirlerinin toplanması sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Vergi uyum maliyetleri yüksek olan mükelleflerin vergiye karşı gönüllü uyum göstermesi beklenen bir durum değildir. Mükelleflerin vergiye uyumsuzluğu ise vergi gelirlerinde kayıp ve kaçakların meydana gelmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Vergi uyum maliyetlerinin düşük seviyelerde olması vergi uyumunu arttırarak mükelleflerin vergi ödevlerini tam ve zamanında yerine getirmesine, dolayısıyla vergi gelirlerinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada; vergi, vergi uyumu ve uyum maliyetleri konusu literatürde yer alan teorilere dayandırılıp açıklandıktan sonra araştırma kapsamında incelenen illerde yapılan yüz yüze anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler SPSS 20 programı yardımıyla analiz edilmiş, bölgesel farklılıkların ve seçilen bazı faktörlerin vergi uyum maliyetleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonunda vergi uyumunu arttıracak ve uyum maliyetlerini azaltacak politika önerileri sunulmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Osman GEYİK

Field: Public Finance

Programme: Theory of Public Finance

Supervisor: Professor Turgay BERKSOY

Degree Awarded and Date: Ph.D.- February 2019

Keywords: Tax, Tax Compliance, Tax Compliance Costs, Regional Differences

ABSTRACT

THE EFFECT OF REGIONAL DIFFERENCES ON TAX COMPLIANCE COSTS: A COMPARATIVE ANALYSIS ON ISTANBUL, SANLIURFA AND DIYARBAKIR PROVINCES

Tax compliance and compliance costs are two important issues to be considered by the tax authorities. The necessary and sufficient investigation of these two issues, which are the basis of low tax revenues or not being at the desired level of collection, positively affect the collection of tax revenues. Taxpayers who have high tax compliance costs are not expected to have a voluntary compliance against tax. Non-compliance of taxpayers make the loss and loss of tax revenues inevitable. Low tax compliance costs will increase tax compliance and will contribute to taxpayers' full and timely fulfillment of tax duties and thus increase tax revenues. In this study; After the tax, tax compliance and compliance costs were based on the theories in the literature, the data obtained from the face-to-face survey were conducted in the provinces examined within the scope of the research were analyzed with the help of SPSS 20 program and the effect of regional differences and some selected factors on tax compliance costs were investigated. At the end of the study, policy recommendations were introduced to improve tax compliance and reduce compliance costs.

ÖNSÖZ

Bölgesel Farklılıkların Vergi Uyum Maliyetlerine Etkisi: İstanbul, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz isimli doktora tezimi yazma sürecinde; başta doktora tez danışman hocam, Prof.Dr. Turgay Berksoy'a, tez izleme jürimde yer alan hocalarım, Prof.Dr. Ayşe Güner ve Prof. Dr. Müfit Akyüz'e, önerileriyle tezin son haline gelmesine önemli ve değerli katkılar sunan tez savunma jürimde yer alan hocalarım; Prof.Dr. Gülay Akgül Yılmaz ve Prof. Dr. Figen Altuğ'a, lisans öğrenimimden bu yana desteklerini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen hocam; Prof.Dr. Murat Demir'e ve bugünlere gelmemde emeği olan tüm hocalarıma, tezin analiz kısmına katkı sunan Dr.Öğr.Üyesi Reşat Arıca'ya, veri toplama sürecindeki yardımlarından dolayı yüksek lisans öğrencimiz Nilüfer Göktaş ve Arş. Gör. Ali Torun'a, bu uzun ve zorlu süreçte daima yanımda olan ve çalışmalarımı sabırla destekleyen değerli aileme ve sevgili eşime, ailemize yeni katılan canım oğlum Ali Eymen'e ve dostlarıma teşekkür ederim.

Çalışmanın maliye bilimine katkı sağlaması dileğiyle...

Osman GEYİK

İstanbul ,2019

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kaygan Yamaç Modeli	27
Şekil 2: Vergi Oranları- Mükellef Tutum Davranışları Arasındaki İlişki	55

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Laffer Eğrisi	54
Grafik 2: Öğrenim Durumu	91
Grafik 3: Gelir Düzeyi.....	93
Grafik 4: Beyanname Türleri.....	95

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Yıllar İtibariyle Faal Mükellef Sayısı (İl Bazında).....	79
Tablo 2 : Genel Bütçe Vergi Gelirleri (2017 -İl Bazında -TL).....	79
Tablo 3: Güvenilirlik Analizi (Pilot Uygulama).....	85
Tablo 4: Güvenilirlik Analizi (Likert Ölçeği).....	86
Tablo 5: Güvenilirlik Analizi.....	86
Tablo 6: İliniz.....	88
Tablo 7: Bölgeniz.....	89
Tablo 8: Yaşınız.....	89
Tablo 9 : Cinsiyetiniz.....	90
Tablo 10: Öğrenim Durumunuz.....	91
Tablo 11: Aylık Geliriniz.....	92
Tablo 12: Medeni Durumunuz.....	93
Tablo 13: Gelir Unsurlarından Hangisine Tabisiniz? (Yalnız Bir Seçenek İşaretleyiniz).....	94
Tablo 14: Hangi Sektörde Faaliyette Bulunuyorsunuz?	96
Tablo 15: Şahsınıza Ait İşletmeniz/İşyeriniz Kaç Yıldır Faaliyette Bulunuyor?	97
Tablo 16 : Vergi Yüğü Algısı (Vergi Türüne Göre).....	98
Tablo 17: Vergi Yüğü Algısı	99
Tablo 18: Vergi Oranlarına, Aflarına ve Diğer Mükelleflerin Davranışlarına Bakış ..	100
Tablo 19: Mükelleflerin Vergi Uyumu Algısı	102
Tablo 20: Mükelleflerin Vergi Uyum Maliyeti Algısı.....	103
Tablo 21: Vergi Dönemleri Öncesinde veya Sonrasında Psikolojik Sorunlar/ Stres Yaşıyor Musunuz?	104
Tablo 22: Ülkemizde Vergi Oranları Çok Yüksek Düzeydedir.....	105
Tablo 23: Ülkemizde Vergi Sistemi Adaletlidir.	105
Tablo 24: Ülkemizde Vergi Kanunlarının Yapısı Zor ve Karmaşıktır.	106
Tablo 25: Ülkemizde Herkes Vergisini Tam Olarak Ödemektedir.	107
Tablo 26: Vergi, Kamu Hizmetlerinin Karşılığıdır.....	107
Tablo 27: Vergi Ödemek Vatandaşlık Görevidir.....	108
Tablo 28: Vergi, Mükellefler Üzerinde Bir Yüktür.	109

Tablo 29: Vergi Gelirleri Etkin ve Doğru Kullanılmaktadır.	109
Tablo 30: Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Vergi Uyumunu Artırır	110
Tablo 31: Gelir Düzeyinin Artması Vergi Uyumunu Artırır	111
Tablo 32: Vergi İdaresinin Vergi Konusunda Basın Yayın Araçlarını Kullanarak (Radyo, Televizyon, Gazete, Afiş Vb.) Mükellefleri Bilinçlendirmesi Vergi Uyumunu Artırır	112
Tablo 33: E- vergilendirme Süreci Vergi Uyumunu Artırır	113
Tablo 34: Gelir İdaresi Başkanlığının Vergi Mevzuatı Konusundaki Genelgeleri Vergi Uyumunu Artırır	113
Tablo 35: Ülkemizde Vergi Kaçaklığı Çok Yaygındır	114
Tablo 36: Vergi Aflarının Çıkacak Olma Beklentisi, Mükellefleri Vergi Kaçırmaya Yöneltir	115
Tablo 37: Başkalarının Vergisini Tam Ödemediği Düşüncesi Mükellefleri Vergi Kaçırmaya Teşvik Eder	116
Tablo 38: Vergi Mevzuatındaki Boşluklar Mükellefleri Vergi Kaçırmaya İter	117
Tablo 39: Vergi Ödemediğim Zaman, İç Dünyamda Yaşayacağım Vicdan Azabı Beni Vergi Ödemeye İter	118
Tablo 40: Vergimi Ödemediğimin İnsanlar Tarafından Duyulması Durumunda Yaşayacağım Utanç Duygusu Beni Vergi Ödemeye Yöneltir.....	119
Tablo 41: Vergi Denetimlerin Yoğun Olması Beni Vergi Ödemeye Sevk Eder.....	120
Tablo 42: Vergi Cezalarının Yüksek Olması Beni Vergi Ödemeye Sevk Eder	121
Tablo 43: Vergi Kaçıran Bir Kişinin Toplum Karşısında Saygınlığını Yitireceğini Düşünürüm.....	122
Tablo 44: Vergi Kaçırma Ahlaki Değerlere Uymayan Bir Davranıştır	123
Tablo 45: Vergi Ödeme Sorumluluğum Dolayısıyla Psikolojik Sorunlar Yaşarım ...	124
Tablo 46: Vergi Ödeme Dönemlerinde Yakın Çevremle (Aile Bireyleri, İşyeri Çalışanları, Ortaklar Vb.) Olan İlişkilerimin Bozulduğunu Hissederim	125
Tablo 47: Vergi Ödediğimde Kendimi Ruhsal Açından Kötü ve Yıpranmış Hissederim.....	126
Tablo 48: Daha Az Vergi Ödersem, Kendimi Daha Mutlu Hissederim	127
Tablo 49: Vergi İdaresinin, Mükelleflerin Vergi Uyum Maliyetlerini Azaltma Çabaları Yeterli Düzeydedir.....	128

Tablo 50: Vergi Dairelerinin Verdiği Hizmetten Memnunum	129
Tablo 51: Vergi İdaresi, Her Mükellefi Aynı Sıklıkla Denetime Tabi Tutmaktadır .	130
Tablo 52: Hükümet Politikalarına Güven Duyarım.....	131
Tablo 53: Parlamenteoya (TBMM) Güvenirim	132
Tablo 54: Oy Verirken Siyasi Partilerin Vergi Politikaları Konusunda Bilgi Edinirim.....	133
Tablo 55: Ödediğim Verginin Nereye Harcandığını Oy Sandığında Sorgularım.....	134
Tablo 56: Vergi Mevzuatının Karmaşıklığı Vergi Uyum Maliyetlerinin (Zaman Maliyetleri, Parasal Maliyetler) Artmasına Neden Olur.....	135
Tablo 57: E- vergilendirme Süreci Vergi Uyum Maliyetlerini (Zaman Maliyetleri, Parasal Maliyetler) Azaltır.....	136
Tablo 58: Vergilendirme Sürecinde Yapmış Olduğum Harcamalar (Muhasebe Personeli, Mali Müşavir Ücretleri Vb.) Yüksek Düzeydedir.	137
Tablo 59: Vergi Ödeme Prosedürleri Çok Fazla Zaman Almaktadır	138
Tablo 60: Vergi Mevzuatının Sık Sık Değişmesi Uyum Maliyetlerini Artırır	139
Tablo 61: Mükelleflerin Vergiye Bakışına İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri.....	143
Tablo 62: Mükelleflerin Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışına İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri	146
Tablo 63: Vergilerin Psikolojik Maliyetlerine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri	148
Tablo 64: Vergilerin Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetlerine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri.....	150
Tablo 65: Mükelleflerin Vergiye Bakışının İllere Göre Farklılaşma Durumu	151
Tablo 66: Vergilerin Psikolojik Maliyetlerinin İllere Göre Farklılaşma Durumu	152
Tablo 67: Mükelleflerin Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışının İllere Göre Farklılaşma Durumu	153
Tablo 68: Vergilerin Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetlerinin İllere Göre Farklılaşma Durumu	154
Tablo 69: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Yaş Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu	156

Tablo 70: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Gelir Unsuru Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu	158
Tablo 71: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Faaliyet Yılı Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu	162
Tablo 72: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Gelir Düzeyi Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu	165
Tablo 73: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Öğrenim Düzeyi Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu	168
Tablo 74: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Çalışma Koşulları ve Gelir Düzeyi Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu	171
Tablo 75: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Alınan Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu.....	174
Tablo 76: Bölge Değişkenine Göre Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışı, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışına İlişkin Farklılıkların T-Testi Analizi Sonuçları	177
Tablo 77: Cinsiyet Değişkenine Göre Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışı, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışına İlişkin Farklılıkların T-Testi Analizi Sonuçları	179
Tablo 78: Medeni Durum Değişkenine Göre Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışı, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışına İlişkin Farklılıkların T-Testi Analizi Sonuçları.....	181
Tablo 79: Tanımlayıcı İstatistik Verileri.....	226
Tablo 80: Araştırmanın Hipotezleri ve Sonuçları	242

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ.....	i
GRAFİK LİSTESİ.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ, VERGİ UYUMU VE VERGİ UYUM MALİYETLERİNE İLİŞKİN

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.Verginin Tanımı ve Teorik Gelişimi	4
2.Vergi Uyum Kavramı ve Vergi Uyum Maliyetlerinin Tanımlanması.....	7
2.1.Vergi Uyum Maliyetlerinin Türleri ve Kavramsal Çerçevesi.....	10
2.1.1.Vergiye Uyum Maliyetleri	13
2.1.1.1.Psikolojik Maliyetler.....	14
2.1.1.2.Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetler	16
2.1.2.İdari Maliyetler	17
3.Vergi Uyumunu Açıklamada Faydalanılan Yaklaşımlar.....	18
3.1.Ekonomik ve Davranışsal Modeller.....	19
3.1.1.Rasyonel Tercih Teorisi	22
3.1.2.Ahlaki Duygular Teorisi.....	24
3.1.3.Kaygan Yamaç (Slippery Slope) Modeli	26
4.Vergilemede Adalet ve Vergi Uyum İlişkisi	30
4.1.Dikey- Yatay Adalet Algısı ve Vergi Uyum.....	31
4.2.Kamu Kaynaklarının Dağıtımda Adalet Algısı ve Vergi uyumu.....	32
4.3.Prosedürel Adalet Algısı ve Vergi Uyum	32

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİYE KARŞI MÜKELLEF DAVRANIŞLARI, VERGİ UYUMUNUN BELİRLEYİCİLERİ, VERGİ UYUM MALİYETLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER, VERGİ UYUMU VE UYUM MALİYETLERİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.Vergiye Gönüllü Uyum ve Uyumsuzluk Kavramı	34
2.Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranış Biçimleri	35
2.1.Vergi Kaçakçılığı	36
2.2.Vergiden Kaçınma	37
3.Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler	38
3.1.Mükellefin Gelir Düzeyi	39
3.2.Mükellefin Yaşı.....	40
3.3.Mükellefin Cinsiyeti ve Medeni Durumu	41
3.4.Mükellefin Mesleği ve Eğitim Durumu	44
3.5.Mükellefin İnanç Yapısı.....	46
3.6.Psikolojik ve Ahlaki Faktörler	47
3.7.Teknolojik Gelişmeler, Vergi Kültürü ve Gelenekler.....	47
3.8.Vergi Afları, Cezaları ve Denetim Korkusu	49
3.9.Mükellefin Devlete Olan Bağlılığı, Siyasal Tercihleri ve Kamu Harcamalarına Bakışı	51
3.10.Vergi Sisteminin Oran Yapısı	52
3.11.Vergi Kanunlarından ve Yönetimden Kaynaklanan Faktörler.....	56
3.12.Bölgesel Farklılıklardan Kaynaklanan Faktörler	57
4.Yüksek Uyum Maliyetlerinin Nedenleri	59
4.1.Vergi Mevzuatındaki Değişikliğin Yarattığı Yük.....	60
4.2.Vergi Mevzuatındaki Karmaşıklığın Yarattığı Yük.....	60

5.Vergi Uyum Maliyetlerini Azaltıcı Etmenler	60
5.1.Açık ve Basit Vergi Kanunları	60
5.2.Vergi Mükelleflerine Sunulacak İyi Hizmet	61
5.3.Basit Dosyalama ve Ödeme Prosedürleri.....	61
5.4.Tahsilatta Etkinlik	61
5.5.Risk Tabanlı Denetim	61
5.6.Anlaşmazlıkların Adil ve Zamanında Çözümü.....	62
5.7.Bireysel, Sosyal ve Ulusal Normlar	62
5.8.Psikolojik Belirleyiciler	63
5.9.Vergi Mükellefleri Arasındaki Farklar.....	63
6.Vergi Uyum ve Uyum Maliyetlerine İlişkin Yapılan Çalışmalar.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL FARKLILIKLARIN VERGİ UYUM MALİYETLERİNE ETKİSİ: İSTANBUL, ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR İLLERİ ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1.Araştırmanın Amacı.....	78
2.Araştırmanın Önemi	78
3.Araştırma Kapsamındaki İllere İlişkin Vergi İstatistikleri	78
4.Araştırmanın Yöntemi	80
4.1.Araştırmanın Yaklaşımı	80
4.2.Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri	80
4.3.Araştırmanın Evren ve Örneklemi	81
4.3.1.Araştırmanın Sınırları	82
4.3.1.1.Ana Kütle.....	82
4.3.1.2.Örnek Kütle.....	82
4.4.Veritoplama Tekniğı ve Aracı	82

4.4.1.Yazın Taraması ve Ölçek İfade Havuzunun Oluşturulması	83
4.4.2.Kapsam Geçerliliği	84
4.4.3.Pilot Uygulama	84
4.4.4.Ölçüm Aracının Güvenirliliğinin Test Edilmesi	85
4.4.5.Nihai Ölçüm Aracı	87
4.5.Araştırmanın Uygulanması	87
4.6.Verilerin Analizi ve Analiz Yöntemleri	88
4.7.Mükellefler Hakkında Genel Bilgiler.....	88
4.7.1.İl ve Coğrafi Bölge	88
4.7.2.Yaş	89
4.7.3.Cinsiyet.....	90
4.7.4.Eğitim	91
4.7.5.Gelir Durumu.....	92
4.7.6.Medeni Durum.....	93
4.7.7.Gelir Unsurları	94
4.7.8.Faaliyette Bulunulan Sektör	96
4.7.9.Faaliyette Bulunma Süresi.....	97
4.8.Mükelleflerin Vergi ve Vergi Uyum Maliyetleri Algısına Yönelik Sonuçlar	97
4.9.Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular	139
4.10.Farklılık Analizine İlişkin Bulgular	151
5.Araştırmanın Bulguları	182
SONUÇ VE ÖNERİLER	194
KAYNAKÇA.....	203
EKLER	222

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFA: Açıklayıcı Faktör Analizi

BKT: Bartlett Küresellik Testi (Bartlett' test of sphericity)

Bkz.: bakınız

Çev.: Çeviri

Der.: Derleme

E.T: Erişim tarihi

EVS: European Values Survey (Avrupa Değerler Araştırması)

GİB: Gelir İdaresi Başkanlığı

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

IRS: ABD Gelir İdaresi (Internal Revenue Service)

KDV: Katma Değer Vergisi

KMO: Kaiser-Mayer-Olkin

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

s.: Sayfa no

SMMM: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

SPSS: Statistical Package for Social Science

ss.: Sayfa sayıları

t.y: Tarih yok

vb.: Ve benzeri

vd.: Ve diğerleri

vs.: Ve saire

WVS: Dünya Değerler Anketi (World Value Survey)

GİRİŞ

Vergiler, kamu harcamalarının finansmanı için gerekli olan ve devletler tarafından sürekli olarak başvurulmuş bir gelir kaynağı olarak ekonomik sistem içerisinde kendisine yer bulmayı başarmıştır. Modern yaşamın gereklilikleri nedeniyle kamu harcamalarında meydana gelen artış, vergilere duyulan ihtiyacın da artmasına neden olmuştur. Bu artış dolayısıyla vergi yükü artan vatandaşların vergileri ve kamu harcamalarını algılama biçimi vergi uyumu ve uyum maliyetlerinin temel belirleyicileri olarak değerlendirilmektedir.

Devletin daha fazla gelire ihtiyaç duyması vatandaşların genellikle daha fazla vergi ödemek zorunda kalmasına ve vergilere karşı farklı tutum ve davranışlar sergilemesine neden olurken bu durum vergi uyumu konusunun irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Vergi uyumu ve uyum maliyetlerinin tespiti sürdürülebilir bir ekonomik yapı için oldukça önemli bir konudur ancak bu konu çoğu zaman kamu idareleri tarafından göz ardı edilmektedir. Vergi uyumunun sağlanması ve uyum maliyetlerinin minimum düzeye indirilmesi, vergi idarelerinin en temel amaçları içerisinde yer almalıdır. Bu nedenlerden dolayı vergi uyum konusu ele alınırken mükelleflerin ekonomik nedenlerle sergileyecekleri davranışlarının yanı sıra psikolojik tutum ve davranışlarının da dikkate alınması vergilendirme sürecinin başarılı olması açısından önemli bir yere sahiptir.

Vergi uyum maliyetleri, genellikle idari maliyetler ve uyum maliyetleri başlıkları altında değerlendirilmektedir. İdari maliyetler vergi idarelerinin vergilendirme sürecini yürütürken katlanmış oldukları maliyetleri ifade ederken, uyum maliyetleri (psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler) ise mükelleflerin vergi ödevlerini yerine getirirken katlanmış oldukları maliyetleri ifade etmektedir. Vergi uyum maliyetleri verginin gizli maliyetleri olarak da kabul edilmektedir.

Vergi uyum konusu; Klasik Model (Rasyonel Tercih Teorisi), Sosyal- Psikolojik Model (Ahlaki Duygular Teorisi) ve Kaygan Yamaç yaklaşımı olmak üzere temelde üç yaklaşım yardımıyla açıklanmaktadır. Çalışmanın modeli ve ölçeği oluşturulurken bu üç yaklaşımdan faydalanılmıştır.

Klasik modelde, bireylerin insanın doğası gereği faydalarını maksimum düzeye çıkarmak için gerekli davranışları sergileyeceği yani özetle kâr edebilecekleri şekilde davranacakları varsayılmaktadır. Bu varsayım doğrultusunda, vergilendirme sürecinde

mükelleflerin vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma davranışlarıyla vergiye uyumsuzluk gösterecekleri; bu aşamada mükelleflerin cezaların caydırıcılık düzeyi ile yakalanmaları durumunda kaybedecekleri para arasında kurulan ilişkiye göre hareket edecekleri ifade edilmektedir. Vergi mükelleflerinin yakalandıklarında maruz kalacakları ceza oranıyla yakalanmamaları durumunda elde edecekleri kâr arasında beklenen faydası yüksek olan tarafı seçmelerinin söz konusu olacağı ve bu seçişin de denetim ve ceza oranlarıyla ilişkili olacağı söylenebilir. Ancak modelin sadece fayda maksimizasyonu çerçevesinde ele alınması klasik modelin eksik ve eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur.

Bu aşamada bir diğer teorinin esaslarından bahsetmek yerinde olacaktır. Ahlaki Duygular Teorisinde; mükelleflerin vergi ödemesini ya da ödememesini yalnızca fayda maksimizasyonu ile açıklamanın yetersiz olacağı ifade edilmektedir. Vergi mükelleflerinin sahip oldukları ya da olmadıkları etik değerler, psikolojik algı düzeyleri ve içerisine dahil olduğu normlar vergilendirme sürecinde sergileyecekleri tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Vergi uyum davranışlarının bu yaklaşım yardımıyla değerlendirilmesi ve incelenmesi elde edilecek sonuçların daha anlamlı olmasını sağlamaktadır. Vergilendirme sürecinde yalnızca ekonomik gerekçelerin dikkate alınması, sürecin başarılı yönetilmesi açısından bazı kısıtların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü mükellefler salt ekonomik gerekçelere dayalı olarak tutum ve davranış sergilememektedirler. Sahip oldukları etik değerler ya da psikolojik vb. faktörlerin tamamının göz önünde bulundurarak hareket etmektedirler. Bu sebeplerden dolayı vergilendirme sürecinin sosyal ve psikolojik ayağının da değerlendirmelere dahil edilmesi önemli bir konu olarak kabul edilmektedir. Çalışmada ele alınan Kaygan Yamaç modeline göre ise; kamu otoritesinin gücü ya da kamu otoritesine olan güven mükelleflerin vergiye karşı zorunlu ya da gönüllü uyum sağlamasındaki temel belirleyicilerdir. Bu durumda mükellef davranışlarını incelerken kamu otoritesinin yapısı ve mükelleflerin otoriteye bakışı da önemli bir rol oynamaktadır.

Son olarak; mükellefler vergilere ve vergilendirme sürecine uyum sağlarken ya da uyumsuzluk gösterirken sahip oldukları kişisel özelliklere göre pozisyon almaktadırlar. Vergi idareleri mükellef davranışlarını incelerken, yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi, medeni durum, vergi ahlakı, vergi bilinci ve vergi kültürü gibi birçok faktörü değerlendirmek zorundadırlar. Aksi takdirde vergi mükelleflerinin tutum ve davranışlarının altında yatan esas nedenlerin anlaşılması daha da güç bir hal almaktadır.

Vergi uyumu konusunda birçok çalışmanın yapılmış olduğu ifade edilebilir ancak; uyum maliyetleri konusunda yeterli düzeyde çalışmanın olmaması, tezin konusunun ve araştırma sorusunun bu alandan seçilmesinde belirleyici olmuştur.

Çalışmaya konu olan illerin seçilmesindeki temel amaç bu illerin kendi aralarında önemli farklılıklar barındırmasından kaynaklanmıştır. İstanbul ilinin seçilmesi bu ilin referans il olarak kabul edilmesi, vergi gelir ve tahsilat oranlarının yüksek ,vergi kayıp-kaçak oranlarının düşük seviyelerde seyretmesi yönündeki göstergelerden kaynaklanmıştır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin seçilmesindeki amaç ise; bu iki ilde vergi kayıp-kaçak oranlarının yüksek düzeyde olması, mükelleflerin vergiye bakışlarının farklılıklar göstermesi ve aynı bölgede yer almasına karşın farklı siyasi kimliğe sahip olan bu iki ilin vergi algılarındaki farklılıkların tespit edilmek istenmesidir. Araştırmaya konu olan iller seçildikten sonra yüz yüze anket uygulamasını gerçekleştirmek için saha araştırmasına başlanmıştır.

Tez üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde vergi kavramına ilişkin tanımlamalar yapılarak vergiyle alakalı teorilere yer verilmiştir. Ayrıca vergi uyumu ve vergi uyum maliyetlerine ilişkin kavramsal çerçeve çizilmiş ve konu maliye yazınında yer alan teoriler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, vergiye karşı mükellef davranışları ele alınmış, vergi uyumunun belirleyicileri ve vergi uyum maliyetlerini etkileyen faktörler hakkında kapsamlı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yüksek uyum maliyetlerinin nedenlerine ve bu maliyetlerin nasıl minimize edilebileceğine ilişkin açıklamalarda bulunularak vergi uyumunun temel belirleyicilerden bahsedilmiştir. Bu bölümde son olarak vergi uyumu ve uyum maliyetleri konularında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise tezin esas konusunu oluşturan bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetlerine etkisi başlığı irdelenmiştir. Üç farklı ilin (İstanbul, Şanlıurfa, Diyarbakır) araştırmaya dahil edildiği çalışmada toplam 1.352 vergi mükellefine yüz yüze görüşme şeklinde 83 soruluk bir anket uygulanmıştır. Ankete katılan mükelleflerin vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda tanımlayıcı istatistik verilerine yer verilmiştir. Daha sonra elde edilen verilere Açıklayıcı Faktör Analizi, Anova testi ve T- Testi uygulanarak Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinin vergi uyum maliyetleri ve vergi algıları analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ, VERGİ UYUMU VE VERGİ UYUM MALİYETLERİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde vergi kavramının tanımına yer verilmiştir. Ayrıca vergi uyumu ve uyum maliyetleri konusunun kavramsal çerçevesi çizilerek konunun anlaşılır kılınması amaçlanmış, konu açıklanırken ekonomik ve davranışsal modellere ilişkin tanımlamalara yer verilmiştir.

1. Verginin Tanımı ve Teorik Gelişimi

Vergi, vergilendirme yetkisine sahip kurumların kamu harcamaları için gerekli olan finansmanı sağlamak ve ekonomik değişimlere karşı gerekli önlemleri almak için, vatandaşlardan ödeme güçleri dikkate alınarak, karşılıksız ve cebren aldıkları parasal değerlerdir.¹

Hazırlanan bütçe politikalarının amacına uygun bir şekilde uygulanabilmesi için vergilere ihtiyaç duyulmaktadır. Vergiler yardımıyla; gelir dağılımında adalet, kaynak dağılımında ise etkinliğin sağlanması amaçlanmaktadır.²

Tam kamusal mal ve hizmetler, kamu idareleri tarafından kullanıcılarını dışlamadan ve katılımdan herhangi bir bedel almadan sağladığı için bu tür hizmetlerin fiyatlandırılması oldukça zor bir durumdur. Bu nedenden dolayı devletler bu tür hizmetlerin finansmanı için, vatandaşlarından vergi adı altında bir takım parasal değerler toplamaktadırlar. Vergiler geçmişten bu yana devletlerin en önemli kamu kaynağı olarak değerlendirilmektedir.³

Vergiler; ilk zamanlarda ayni olarak alınmasına rağmen zamanla kendi içerisinde bazı değişimler geçirmiştir. Günümüzde nakdi olarak alınan vergiler, bazı dönemlerde olağan kamu finansman kaynağı olarak adlandırılırken bazı dönemlerde ise vatandaşlık görevi olarak tanımlanmış ve kabul görmüştür. Ancak günümüzde vergiler daha çok zorunlu

¹Doğan Şenyüz, Mehmet Yüce, Adnan Gerçek, **Vergi Hukuku**, 4.Baskı, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa, 2013. s.72.

²Richard Musgrave, **Kamu Maliyesi Teorisi, Kamu Ekonomisi Alanında Bir İnceleme**, 1958, Çev. Orhan Şener, Yaşar Methibay, Asil Dağıtım, 1.Kitap, Ankara, 2004. s.5-6.

³Erich Kirchler, James Alm., “*Combining Psychology and Economics in the Analysis of Compliance: From Enforcement to Cooperation*”, **Tulane University Working Paper Series, Working Paper 1212**, Tulane University,2012. ,s.11.

ödemeler değerlendirilmektedir.⁴ Devletin ekonomideki yeri ve fonksiyonuna ilişkin değişen görüş nedeniyle, ekonomiye daha fazla müdahale içeren davranışları dolayısıyla devletlerin gelir ihtiyaçları da had safhaya ulaşmıştır. Bu gerekçelerle artan giderlerin en önemli kaynağı olan vergilere duyulan ihtiyaç düzeyinde de artışlar meydana gelmiştir. Artan vergi ihtiyacına karşılık vergi mükelleflerinin vergi ödeme isteklerinde meydana gelen azalma ya da vergi sistemindeki aksaklıklar dolayısıyla ortaya çıkan uyumsuzlukların en az düzeye indirilmesi devletlerin öncelikli ilgi alanları arasına girmiştir. Mükellefler neden vergi ödemez? sorusu yerine neden vergi öderler? sorusu daha önemli bir konu haline gelmiştir.⁵

Verginin anlamı ve evrimi açısından maliye literatüründe yeterli düzeyde açıklamanın mevcut olduğu ifade edilebilir. Ancak günümüz koşullarında verginin işlevlerinde meydana gelen değişimler dolayısıyla verginin tanımında da bazı değişimlerin olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, kamusal çerçevede sürdürülecek faaliyetlerin gerektirdiği harcamaları gerçekleştirmek amacıyla, kanunda öngörülen şekilde hukuki cebir altında geri verilmemek üzere karşılıksız alınan para tutarlarıdır.⁶

Nadaroğlu'na göre *“Vergi, devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla hukuki cebir altında özel bir karşılık vaadi olmaksızın geri vermemek üzere gerçek kişilerle gerçek olmayan kişilerden aldıkları para tutarıdır”*.⁷

Sayar'a göre ise vergi; *“bir insanın ciğerleri için hava ne derece lüzumlu ise, devlet hazinesi için de vergi aynı derecede lüzumludur ve tarihi bir zarurettir.”*⁸ Vergi, insanların bir arada yaşamaya başlamasının ardından, zamanla artarak ortaya çıkan ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan kamusal finansmanın ana kaynağı olmuştur.⁹

⁴ Hüseyin Şen , İsa Sağbaş., **Vergi Teorisi ve Politikası.** , Kalkan Matbaacılık. Ankara , 2016, s. 7- 8.

⁵ Mehmet Tunçer., *“Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye”*, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2002, s. 110 -112.

⁶ Turgay Berksoy , **Gelişmekte olan Ülkelerde Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti** , Marmara Üniversitesi Yayın No : 411 (Doktora Tezi) , İstanbul , 1984 , s.1.

⁷ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi.** İstanbul Beta Basım Yayın Dağıtım, 1992, s. 213.

⁸ Nihad Sayar, **Kamu Maliyesi** Cilt:1, Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri, 5. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul, 1976, s.96.

⁹Tülin Canbay, **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antikçağdan Günümüze)**, Dora Yayınları, Bursa, Ekim 2009, s.4-5.

Vergi almanın haklı bir eylem olup olmadığı konusu, vergiye ilişkin tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Toplanan vergilerin adil bir şekilde toplanıp toplanmadığı konusunun değerlendirmesini yaparken de sunulan kamusal hizmetlerden ne düzeyde faydalanıp faydalanmadığına ya da sahip olduğu ödeme gücüne göre mi değerlendirileceği konusu süregelen tartışmaların içerisinde yer almaktadır. Bu tartışmalar, maliye yazınında, kendisine faydalanma teorisi ve ödeme gücü ilkesi başlıkları altında yer bulmuştur.¹⁰

Faydalanma teorisine göre bireyler kamusal faaliyetlerden elde ettiği marjinal faydaya göre vergilendirilmelidirler. Bu teori; vergiyi devlet tarafından sunulan kamu hizmetlerinin karşılığında ödenmesi gereken bir fiyat olarak ya da alınan hizmetlerin karşılığı olarak kabul etmektedir. Ancak marjinal faydanın ölçülmesi zor olduğu için fayda yaklaşımına göre bir vergilendirilmenin yapılması olanaklı gözükmemektedir. Fayda yaklaşımında amaç kaynakların etkin dağıtılmasıdır.¹¹ Diğer bir ifadeyle; bu teoriye göre, bir kişinin devletin faaliyetlerinden ne kadar çok yarar sağladığı tespit edilip o düzeyde devlete vergi ödemek zorunda olmalıdır. Bu ilke, aşağıdaki gerekçelerle şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır:

Birincisi, Verginin temel ilkesine aykırı olacaktır. Vergide doğrudan bir bedel ödemesi yoktur. *İkincisi*, devlet tarafından yapılan harcamaların büyük bir kısmı vatandaşların genel yararı içindir, belirli bir şahsın her yıl sağladığı yararı tahmin etmek mümkün değildir. *Üçüncüsü*, bu prensip pratikte uygulanacak olursa, yoksullar en ağır vergileri ödemek zorunda kalabilirler, çünkü devlet hizmetlerinden daha fazla fayda sağlamaktadırlar. Yoksullara vergiler yoluyla daha fazla yüklenilirse, adalet ilkesine aykırı bir durumun ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.¹²

Diğer taraftan ise vergileme konusunda ödeme gücünün esas alınarak ve vergilerle faydalanılan kamu hizmetleri arasında ilişki kurulmaması gerektiği, vergilerin zorunlu ödemeler olup kişinin gelirine göre ödemekle yükümlü olduğunu savunan iktidar teorisinin temelleri oluşturulmuştur.¹³

¹⁰ Binhan Elif Yılmaz, Murat Şeker, **Vergiye Karşı Tepkiler: Mükellef Davranışları (İstanbul Örneği)**, Toplumsal Raporlar, İSMMO Yayınları, Yayın No:86, İstanbul, 2007. s.36.

¹¹ Ömer Faruk Batırel, **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**, 3. Baskı, Marmara Üniversitesi Yayın No: 492 , İstanbul , 1990, s. 109-110.

¹² Evans Davies Mogeni, “*The Effects Of Compliance Cost On Tax Compliance Of Companies Listed At The Nairobi Securities Exchange*”, **Project Submitted To School of Business University of Nairobi**, October, 2014 s. 7-11.

¹³ Yılmaz, Şeker, s.31

Ödeme gücü yaklaşımında asıl amaç gelir dağılımında adaleti sağlamaktır. Fayda yaklaşımında olduğu gibi kaynakların etkin dağıtılması gibi bir amaç gözetilmemektedir. Bu bakımdan vergi ödenirken kişinin kamusal hizmetlerden sağlamış olduğu faydadan ziyade ödeme gücü (gelir, servet) nispetinde vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Ödeme gücü yaklaşımı açıklanırken, vergi ödeme gücü ve vergi adaleti kavramlarının da açıklanması gerekmektedir. Vergi ödeme gücü, iktisadi kaynakları kullanma kapasitesi olarak tanımlanabilir. İktisadi kaynakların kullanım kapasitesi artarsa tüketilen mal ve hizmetlerin miktarı da artar ve dolayısıyla tüketicilerin de refahında bir artış meydana gelir. Ödeme gücünün tespitinde gelirin mi servetin mi harcamaların mı dikkate alınacağı sorusu bu konunun tespitindeki önemli bir sorun olduğu kabul edilmektedir. Vergi adaleti konusunda ise yatay ve dikey adaletin sağlanması önemli bir sorundur. Yatay adalette aynı durumdaki kişilerin (servet, harcama, gelir) aynı oranda vergilendirilmesi, farklı durumdakilerin (dikey adalet) farklı şekilde vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır.¹⁴ Bu görüşte esas olan, mükelleflerin faydalanacakları kamu hizmetlerinin karşılığında vergi ödemelerinden ziyade, kamu harcamalarının finansmanına bağımsız olarak katılmalarını sağlamaktır. Bu sayede gösterilecek fedakârlık düzeyi ödenecek vergi miktarıyla ilişkilidir.¹⁵ Vergilendirme süreci içerisinde; vergilerin oranı, mükelleflerin gelir düzeyi, vergi yükünün dağılımı, vergi sistemi içerisindeki muafiyet ve istisnaların kapsamı, vergi ceza ve af uygulamalarının genel yapısı, vergi adalet algısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu değişkenler mükelleflerin vergiye yönelik tutum ve davranışlarını da etkilemektedir.¹⁶

2. Vergi Uyumu Kavramı ve Vergi Uyum Maliyetlerinin Tanımlanması

Vergi uyumu, mükelleflerin vergi kanunlarına uymak için vergi yükümlülüklerinin tam ve zamanında yerine getirmesi anlamına gelmektedir. Vergi mükellefleri vergi yasalarına uyduklarında vergi uyumu gerçekleşir. Örneğin, gelir vergisi mükellefinin beyannamesini zamanında doldurup vergi idaresine iletmesi uyum derecesinin yüksekliğine işarettir. Vergi uyumu terimi hakkında birçok tanım mevcuttur, ancak

¹⁴ Batrel, s. 110.

¹⁵ Naci B. Muter, A. Kemal Çelebi ve Süreyya Sakınç., **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Emek Matbaası, Manisa, 2008.s. 132-134

¹⁶ Birger Nerré., "Tax culture: A basic concept for tax politics." **Economic Analysis and Policy** ,2008, s. 154.; İsmail Kitapçı, **Vergi Etiği Vergi Psikolojisi Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi.**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013. s. 165-166.

Brown ve Mazur tarafından, çok yönlü bir şekilde tanımlanmıştır. Vergi uyumunun; ödeme, kayıt altına alma ve dosyalama uyumluluğu göz önüne alınarak tanımlanabileceği ifade edilmiştir. Vergi uyumuna ilişkin tanımlar idari uyum ve teknik uyum olarak da sınıflandırılmıştır. İdari uyum; idari kurallara uymayı, mevzuat uyumu ve usul uyumu olarak tanımlanabilirken, Teknik uyum ise; vergi kanunlarının teknik gerekliliklerine uymak şeklinde tanımlanabilir. Örneğin; vergi oranlarını bilmek, vergi kurallarına uymayınca uygulanacak ceza oranlarının hesaplanması teknik uyum manasına gelmektedir.¹⁷

Vergi Uyum; Mükelleflerin vergilendirme sürecinde, üzerlerine düşen görevleri tam ve zamanında yerine getirme çaba ve isteği şeklinde ifade edilebilir.¹⁸ Bir başka tanımla vergi uyumu, vergi mükelleflerinin vergiyle alakalı ödevlerini, sahip oldukları içsel motivasyona dayalı olarak gönüllü bir şekilde yerine getirmesidir.¹⁹

Vergi uyumunu sadece bir ekonomik sorun olarak değerlendirmenin yanı sıra, bu sorunun ahlaki, yönetsel ve yasalara uymama sorunu olarak ele almak gerekmektedir.²⁰ Bu doğrultuda vergi uyumunu artırmak ya da uyum maliyetlerini azaltmak için mükelleflerin vergi ödeme ya da ödememe motivasyonlarını tespit edip mükelleflerin ödedikleri vergilere ilişkin neden vergi ödüyorum ya da niçin vergi ödememeliyim sorularının yanıtını verebilecek bir alt yapının oluşturulması gerekmektedir.²¹

Mükellefler vergi ödememeleri durumunda yaşayacakları psikolojik baskının ve iç muhasebenin ardından kendini vergi ödemeye zorunlu hissettirecek bir düzenlemenin oluşturulması vergi uyum sürecini içsel motivasyonla hızlandıracak bir süreç olarak değerlendirilebilmektedir.²²

¹⁷ Brown, Robert E., ve Mark J. Mazur. "IRS's Comprehensive Approach To Compliance Measurement." **National Tax Journal**, 2003, ss.689-700.

¹⁸ Erich Kirchler., **The Economic Psychology of Tax Behaviour**, Cambridge University Press, 2007. s. 100.

¹⁹ Erich Kirchler, Ingrid Wahl., "Tax compliance inventory TAX-I: Designing an Inventory for Surveys of Tax Compliance." **Journal of Economic Psychology**, 2010, s.1

²⁰ James Andreoni, Brian Erard ve Jonathan Feinstein. "Tax compliance." **Journal of economic literature**, 1998, s.819.

²¹ James Alm, Gary H. McClelland ve William D. Schulze, "Why Do People Pay Taxes?", **Journal of Public Economics**, 1992, s. 23.

²² Alm James, Isabel Sanchez, Ana De Juan. "Economic and noneconomic factors in tax compliance." **Kyklos**, 1995, s. 6.

Özetlenecek olursa, vergiye uyum konusu değerlendirildiğinde salt ekonomik gerekçeleri değerlendirmenin yeterli olmayacağı ayrıca mükelleflerin sosyal ve psikolojik durumlarının da değerlendirme kapsamına alınması gerekmektedir.²³

Vergiye uyum konusunda, vergi idaresine ve harcamadan yetkili siyasi otoriteye güven iki önemli etmendir. Mükellefler ödemiş oldukları vergilerin kamu hizmetine dönüştüğüne inanıyorlarsa ve yetkili otoritenin bu hizmeti sunarken etkinlik ve adalet ilkelerine bağlı olduğunu düşünüyorlarsa vergiye uyum süreci hızlanacak ve uyum maliyetleri düşük seviyelerde olacaktır. Aksi durumda vergi ödemeyi gereksiz bir yük olarak göreceklidir.²⁴

Vergilendirme sürecinde ortaya çıkan maliyetler; idari maliyetler ve uyum maliyetleri gibi geniş ve çeşitlendirilmiş bir maliyet grubunu ima etmektedir. Vergi mükelleflerinin konularıyla uğraşırken karşılaştıkları zihinsel ve duygusal maliyetler, endişe ve stres gibi psikolojik maliyetler uyum maliyetleri içerisinde yer almaktadır. Bu maliyetler doğrudan parasal bir harcama teşkil etmedikleri için ölçmek çok zordur ancak, bunların da dikkate alınması gerekmektedir.²⁵

Mükelleflerin vergi uyumunu ve uyum maliyetlerini belirleyen beş temel faktör vardır. Bu faktörler;

- a. Gelir düzeyi b. Vergi oranı c. Vergi incelemesine alınma ihtimali d. Vergi Cezaları e. Kamu harcamaları algısı,** şeklinde ifade edilebilir.

Bu faktörlerin yanı sıra vergi ahlakı, vergi afları, vergi bilinci, vergi idaresinin etkinliği gibi bir dizi ekonomik ve sosyo-psikolojik faktörler de mükelleflerin vergi uyumu konusunda tutum ve davranışlarının belirleyicileri olarak değerlendirilmektedir.²⁶

Günümüzde vergi idareleri, idari maliyetleri ve mükellefin uyum maliyetlerini en az seviyeye indirirken, vergi tahsilatlarını optimize etmeyi hedeflemektedir. Vergi toplama için en düşük maliyetli sistem, vergi mükelleflerinin büyük çoğunluğunu kendi vergi

²³ Inci User, **Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul: M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s.2.

²⁴ User, s.3.

²⁵ Cidália Lopes, António Martins., “*The Psychological Costs of Tax Compliance: Some Evidence From Portugal*”, Institute of Accountancy And Administration of Coimbra University of Coimbra, **Journal Of Applied Business And Economics Vol. 14(2)**, 2013. s.52.

²⁶ Niyazi Özpehriz, “*Vergi Uyumu ve Ülkemizde Vergi Uyumunun Artırılmasına Yönelik Öneriler*”, **Vergi Dünyası**, Mart 2005 <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/3546> , E.T: 04.11.2018.

yükümlülüklerini gönüllü olarak yerine getirmelerini sağlayacak olan sistemdir.²⁷ Vergi idaresi, vergi mükellefleri için hizmet odaklı bir tutum benimsediği zaman vergi mükelleflerinin vergiye gönüllü uyumunda artış meydana gelecektir.

Turner yapmış olduğu araştırmada; mükelleflerin hükümetle ilişkileri ve vergi kanunlarına uyma sonucu artan maliyetlerinin vergiye karşı sergiledikleri tutum ve davranışları etkilemiş olduğu sonucuna varmıştır.²⁸ Serra ‘ya göre; verginin bir amacı vardır ve bu amaç gerçekleştirilirken vergi yapısından kaynaklı maliyetler en aza indirilmelidir. Bu sayede vergi uyum maliyetlerinin azaltılmasıyla azalan masraflar dolayısıyla vergi kaçakçılığının en az seviyelere inmesi gerçekleştirilebilir. Vergilendirme sürecinde, mükelleflerin uyum maliyetlerinin azaltılması ve vergiye uyumlarının maksimizasyonu, hedeflenmesi gereken ana konu olmalıdır. Mükelleflerin uyumunun yanı sıra vergi tahsilat maliyetlerinin diğer bir ifadeyle idarenin de uyum maliyetlerinin en az düzeye indirilmesi bir diğer önemli konu olarak değerlendirilmektedir. Tahsilat maliyetlerinin azalmasıyla vergi oranlarının azaltılması arasındaki kombinasyon neticesinde vergiye uyum konusunda maksimizasyonun sağlanması söz konusu olabilir.²⁹

2.1. Vergi Uyum Maliyetlerinin Türleri ve Kavramsal Çerçevesi

Vergi uyumu maliyetlerine ilişkin birçok tanım vardır ve bunların birçoğu benzerdir.³⁰ Vergi yükümlülüklerinin vergiye uyumu, vergi idareleri ve bilim insanları tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır. 1970'ler ve 1980'lerde Sandford tarafından Birleşik Krallıkta katma değer vergisi (KDV) ve diğer vergilerin uyum maliyetleri incelenmiştir. Sandford, vergi uyumu maliyetlerini, vergi mükelleflerinin kendilerine yüklenen yükümlülükleri vergi kanunlarının gerektirdiği şekilde yerine getirirken katlanmış oldukları parasal ve psikolojik maliyetler olarak ele almıştır. Sandford’a göre uyum maliyetleri net ve brüt uyum maliyetleri olarak elde edilir. Brüt maliyetler; mükellefin üzerine düşen vergi olarak tanımlanırken net maliyetler ise, vergiden indirilebilir giderler, vergi indirimleri

²⁷ IMF Working Paper, **Managing Income Tax Compliance through Self-Assessment**, Prepared by Andrew Okello Authorized for distribution by Katherine Baer March 2014, s.17.

²⁸ John Turner, **A Critical Analysis of Australian Taxation Compliance Costs Research**, Master of Commerce Research Project, University of South Australia ,1996, s.5.

²⁹ Pablo Serra, “*Measuring the performance of Chile’s tax administration*”, **National Tax Journal**, Vol. LVI (2),2003, s. 374.

³⁰ Sandford, Cedric T. “*International comparisons of administrative and compliance costs of taxation.*” **Austl. Tax F.** 11 ,1994, s. 291.

ve teşvikleri sonrasında ödenmek zorunda kalınan maliyetler olarak tanımlanmıştır.³¹ İdareler tarafından sağlanan vergi indirimlerinin ardından azalan vergi uyum maliyetleri sayesinde mükelleflerin vergiye uyumu kolaylaşmaktadır.³²

Sandford'a göre, uyum maliyetleri üç maliyet grubuna ayrılmıştır: zaman maliyetleri, para maliyetleri ve psikolojik maliyetler.³³ Mükellefler için zaman maliyetleri, vergi beyannamelerini doldurmak ve gerekli vergi verilerini toplamak ve hazırlamak için harcanan zamanı içermektedir. Sorular üzerine harcanan zamanı ve vergilerle ilgili endişeleri ölçmek oldukça zordur. Vergi yardımı uzmanlar tarafından değil aile ve arkadaşlar tarafından verildiğinde bu zorluk daha da artmaktadır. Parasal maliyetler, vergi danışmanlarına veya vergi uzmanlarına yapılan ödemeleri içermektedir. Parasal giderler aynı zamanda telefon, kitap, ekipman, bilgisayar ve yazılım gibi diğer genel masrafları da kapsamaktadır. Son olarak, psikolojik maliyetler, vergi mükellefleri veya danışmanlarının vergi işleriyle uğraşırken karşılaştıkları kaygı, stres ve duygusal acılar gibi maliyetlerdir. Psikolojik maliyetlerle ilgili olarak, vergi literatüründe genel olarak kabul gören bir tanım yoktur.³⁴

Bir başka çalışmada ise; vergi uyum maliyetleri operasyonel maliyetler ve idari maliyetler olarak sınıflandırılmaktadır. Vergilendirme dönemlerinde bazı maliyetlerin ortaya çıkması sürecin doğal akışından kaynaklanmaktadır. Bu maliyetlerin ilki, verginin kendisinin yaratmış olduğu maliyetlerdir. Bu maliyetler, maliyeti yüklenen kişinin gelir seviyesini azaltıcı etkiye sahiptir.³⁵ Vergilemenin operasyonel maliyetleri, idari ve uyum maliyetleri şeklinde iki alt grupta değerlendirilmektedir. İdari ve uyum maliyetleri, vergilerin uygulama esnasında ortaya çıkan maliyetleri olarak ifade edilebilir.³⁶ Uyum

³¹Sandford, Cedric Thomas, Michael Godwin, and Peter Hardwick. "Administrative and compliance costs of taxation", **Bath: Fiscal publication**, 1989.

³² Chris Evans vd., "A report into taxpayer costs of compliance." **Canberra: Australian Government Publishing Service**,1997.

³³ Lopes, Martins, s. 53-54.

³⁴ Lopes, Martins, s. 53-54

³⁵ Tracy Oliver, Scott Bartley. "Tax system complexity and compliance costs-some theoretical considerations." **Economic Round-up Winter**, 2005, s.55.

³⁶Serkan Benk, Ekrem Karayılmazlar, "Vergilemenin Operasyonel Maliyetleri: Kavramsal Bir Değerlendirme", **Maliye Dergisi**, Sayı 159, Temmuz-Aralık, 2010, s.140.

maliyetleri, mükelleflerin vergi kanunlarından dolayı katlanmak zorunda oldukları maliyetler olarak da tanımlanabilir.³⁷

Diğer bir tanımlama ise; mükelleflerin muhasebe kaydı tutma, idari karar verme ve diğer yükümlülükleri yerine getirirken katlanmış oldukları maliyetlerdir.³⁸ Vergi sisteminin operasyon maliyetlerinden biri, vergi mükelleflerinin kendilerine uygulanan uyum maliyetidir. Kişisel gelir vergisi ile ilgili önceki araştırmalar, uyum maliyetinin vergi idaresinin bütçesinden çok daha yüksek olduğunu göstermiştir.³⁹ Uyum maliyetlerinin yüksek olmasına rağmen, vergi sürecinin basitleştirilmesi yoluyla bu maliyetlerin azaltılması nadiren de olsa vergi politikasının hedefi olmuştur. Uyum maliyetlerinin vergi politikalarının asıl hedefi olmamasının nedeni alternatif vergi politikalarının uyum maliyetine veya toplam karmaşıklık maliyetinin ne kadar büyük olduğuna ilişkin kesin kanıtların azlığıdır. Vergi uyum maliyetlerinin azaltılmasına yönelik atılan adımlara verilen düşük önceliğin kaçınılmaz sonucu, vergi uyum maliyetlerinin artmasına doğru bir eğilimdir.⁴⁰

Örneğin; vergiler toplamak ve vergileri toplamak için sistemi korumak idari maliyetler. Mükellefin kendi işletmesine ait kayıtlarını sisteme işlemesi operasyonel maliyetler ve vergi ödeme öncesi sonrası yaşanan psikolojik değişimler, kaygılar ise psikolojik maliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Uyum maliyetlerinin minimize edilmesi hem mükellef hem de idare açısından faydalı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.⁴¹

Vergi uyumunu sağlamak ya da vergi kaçırmanın önüne geçmek için vergi ceza oranlarında artışa gitmenin her zaman aynı düzeyde fayda sağladığı sonucuna varılmamıştır. Bazı durumlarda vergi cezalarında aşırı artışın vergi kaçakçılığını artırdığı gözlemlenmiştir. Mevzuata uygunluk denetimlerinde artış yapmanın parasal cezalarda artışa gitmeden daha fazla uyum sağlayıcı etki gösterdiği sonucuna varılmıştır.⁴²

³⁷ Yesegat, Wollala Abehodie., **Value added tax in Ethiopia: A study of operating costs and Compliance** , Unpublished doctoral dissertation, ATAX, University of New South Wales, Sydney, Australia, 2009, S. 20-21.

³⁸ Mansor Muzainah, Mahamad Tayib ve Rohana Norliza Yusof. "Tax administration system: a study on the efficiency of Malaysian indirect taxes." **International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation**, 2005, ss. 321-343.

³⁹ Joel Slemrod, Nikki Sorum, "The Compliance Cost of US Individual Income Tax System", **National Tax Journal**, 1984, s.468.

⁴⁰ Chris Evans , "The operating costs of taxation: a review of the research" , **Economic Affairs Volume 21, Issue 2**, DOI: 10.1111/1468-0270.00286, 2001,s.5.

⁴¹ Evans, The operating costs..., s.6.

⁴² Alm vd., s.7.

Yapılan diğer bazı çalışmalarda da para cezalarının caydırıcılık konusunda etkisinin olmadığını ve vergi uyumunu pozitif olarak etkilemediğini gösterirken sık yapılacak denetimlerin uyumu artıracığını ve vergi kaçırmayı azaltacağı sonucunu ortaya çıkarmıştır.⁴³

2.1.1. Vergiye Uyum Maliyetleri

Vergi uyum maliyetleri, vergi mükelleflerinin ya da işyerleri gibi üçüncü tarafların, yapmak zorunda oldukları ödevleri yerine getirirken katlanmış oldukları maliyetleri kapsamaktadır. Uyum maliyetleri şunları içermektedir:

- Vergi faaliyetlerinin tamamlanması sırasında harcanan emek / zaman maliyeti.
- Vergi faaliyetlerinin tamamlanmasına yardımcı olmak için satın alınan uzmanlık maliyetleri (genellikle, profesyonel vergi danışmanlarına ödenen ücretler)
- Bilgisayar dahil vergi faaliyetlerinin tamamlanması sırasında oluşan masraflar: yazılım, posta, seyahat vb.
- Bu genel kabul görmüş uyum maliyetlerine ek olarak, dikkate alınması gereken bir dizi diğer maliyetler. Örneğin, Mükelleflerin vergilendirme sürecinde yaşadıkları stres, endişe ve hayal kırıklıkları, vergi yükümlülüklerine uymaya çalışmanın bir sonucudur ve psikolojik maliyetler olarak tanımlanabilir.⁴⁴

Bir başka çalışmada ise vergi uyum maliyetleri; vergi mükelleflerinin vergi kanunu ve gelir yetkilileri tarafından belirlenen gereklilikleri yerine getirirken katlanmış oldukları maliyetler ve verginin ödenmesi sonucunda ortadan kalkacak olan maliyetler olarak ele alınmıştır.⁴⁵

Vergi uyum maliyetlerinin ölçülmesine neyin dahil edilmesi gerektiği konusunda bazı belirsizlikler vardır. Literatürde, vergi uyum maliyeti, vergi mükelleflerinin veya işletmeler gibi üçüncü tarafların, belirli bir yapıya ve vergi düzeyine uygun olarak kendilerine verilen şartları yerine getirme maliyetlerinden kaynaklanmaktadır.⁴⁶ Diğer

⁴³ Kirchler, s.105.

⁴⁴ Evans, The operating costs..., s.3.

⁴⁵ Cedric Sandford, "The rise and rise of tax compliance costs." In C. Sandford (Ed.) **Tax compliance costs measurement and policy. The Institute for Fiscal Studies, Bath, UK: Fiscal Publications, 1995, s.4**

⁴⁶ Sandford, Godwin Hardwick, s. 10.

bir ifade ile: vergi uyum maliyetleri; vergi faaliyetlerinin tamamlanması sırasında harcanan parasal, zamansal ve psikolojik maliyetlerden oluşmaktadır.⁴⁷

Vergi oranlarının yüksekliği ve karmaşık vergi mevzuatları uyum maliyetlerinin yükselmesine neden olurken, kayıt dışı ekonomiyi de dolaylı olarak teşvik etmektedir. Daha önce yapılan araştırmalar neticesinde; mükellefler, vergi kanunlarının caydırıcı olmaması, yüksek vergi oranlarının varlığı ve vergi kanunlarının karmaşıklığı mükelleflerin vergi ödeme konusunda direnç göstermesine ve vergi konusunda yasadışı yollara yönelmesine neden olacağı sonucunu ortaya çıkarmıştır.⁴⁸

Vergi uyum maliyetlerinin yüksekliği, mükellefler tarafından tercih edilmeyen bir durum olması nedeniyle, vergi idareleri vergi mevzuatlarını sadeleştirmeden başlayarak vergi uyum maliyetlerini minimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu sadeleştirmeler ardından mükelleflerin vergi uyum süreçlerinin pozitif yönde arttığı gözlemlenmiştir.⁴⁹

2.1.1.1. Psikolojik Maliyetler

Mali olayların salt ekonomi, hukuk ve siyaset bilimleri ile açıklanması çoğu zaman yetersiz olabilmektedir. Psikolojik yaklaşımların göz ardı edilerek konuyu açıklamaya çalışmak değerlendirmelerin eksik ve yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bireyler, toplumdan bağımsız ya da topluma entegre bir şekilde ele alındığında her iki durumda da sosyal ve psikolojik durumlarının dikkate alınması gerekli görülmektedir. Özetlemek gerekirse vergi psikolojisini anlamaya çalışırken; maliye, sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin bir araya gelmesiyle istenilen sonuca varmanın olanaklı olduğu ifade edilebilir ve vatandaşların vergiler hakkındaki görüşleri, kamu borçlanma rejiminin psikolojik nedenleri hakkında bilgiler elde edilebilir.⁵⁰

Psikolojik maliyetler öncelikle Adam Smith tarafından tanımlanmış ve Sanford'un uyumluluk maliyetleri tanımında dikkate alınmıştır. Sandford, psikolojik maliyetlerin karmaşık vergi mevzuatına uyulmasından kaynaklanan anksiyete, stres ve hayal kırıklığını içerdiğini belirtmiştir.⁵¹ Vergi sisteminin karmaşıklığı ve vergi kanunundaki

⁴⁷ Chris Evans and Michael Walpole, “*Compliance Cost Control: A Review of Tax Impact Statements in the OECD*”, **Sydney: Australian Tax Research Foundation**. 1999.

⁴⁸ Evans, The operating costs..., s.4.

⁴⁹ Evans, The operating costs..., s.5.

⁵⁰ Lucien Mehl, **Science et technique Fiscales Presses Universitaires de France**, Paris, 1959, s.35, Aktaran : Doğan Şenyüz., **Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını, 1995, s.3-4.

⁵¹ Cedric Sandford, “*Why tax systems differ: a comparative study of the political economy of taxation*”, Bath: **Fiscal Publications**, 2000. s.74.

belirsizlik, vergi mükelleflerinin uyum maliyetlerini artırabilir ve vergilerin ödenmesi sürecinde bir miktar endişe yaratabilir. Dolayısıyla, vergi karmaşıklığının bir sonucu olarak, psikolojik maliyetlerin ortaya çıkması söz konusu olabilir. Bu tür maliyetlerin tam anlamıyla fiyatlandırılması zordur ancak tahmin edilmesi olanaksız değildir. Bazı mükellefler endişelerinin azaltılması için bir vergi danışmanından hizmet satın alabilir. Bu durumda psikolojik maliyetler parasal maliyetlere dönüştürülür.⁵²

Yapılan bazı çalışmalarda; emeklilerin genelde profesyonel yardıma ihtiyaç duyduğu, vergilendirme sürecinde daha fazla endişe ve kaygı içerisinde olan vergi mükelleflerinin yaş grubu yüksek olan kadınların olduğu sonucuna varılmıştır.⁵³

İspanya'da, kişisel gelir vergisinin uyum maliyetleri analiz edilirken, İspanyol vergi mükellefleriyle yapılan görüşmede: vergi ödevlerini yerine getirirken ayrılan zamanı nasıl algıladıkları, vergi ödeme sürecinin hangi aşamasındaki mali yükümlülüğün rahatsızlık duydukları, vergi beyannamelerini doldurma süreleri ve vergilendirilme süreci sonrası zihinsel olarak ne durumda oldukları ölçülmeye çalışılmıştır. Kişisel görüşmeler yoluyla niteliksel olarak psikolojik maliyet ölçümü neticesine göre; yaşlı ve emekli mükelleflerin vergi uyum maliyetlerinin yüksek olduğu; bu grupların vergi kanunlarını anlamakta daha fazla zorlandıkları ifade edilmiştir.⁵⁴

Avustralya'da psikolojik maliyetlerin niteliksel olarak değerlendirildiği ve vergi mükelleflerinin davranış ve tutumlarıyla ilişkilendirildiği bir çalışmada; iki gruptaki birey için, farklı karmaşıklık düzeyleri ile farklı vaka incelemelerine yer verilmiştir. Sonuçlar bireylerin psikolojik maliyetleri olduğunu göstermiştir. Katılımcıların hiçbirisi sunulan vakaları doğru bir şekilde çözmemiş bunun yanı sıra hayal kırıklığı ve karışıklık sözcüklerini kullanarak birçok stres belirten bedensel aktivitelerde bulunmuşlardır.⁵⁵

Portekiz'de yapılan çalışmanın sonuçlarına göre; 18- 25 yaş grubundaki mükelleflerin psikolojik maliyetleri en düşük grup olarak belirlenmiştir. Sorulan sorularda, vergi ödeme öncesi ve sonrası ya da beyanname doldurma öncesi veya sonrası ne hissettikleri sorulduğunda bu yaş grubunun herhangi bir etki (stres, kaygı vb.) yaşamadığını ancak; daha ileri yaş gruplarının daha fazla maliyete maruz kaldıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

⁵² Lopes, Martins, s. 51.

⁵³ Sandford, 1995, s.6.

⁵⁴ Lopes, Martins, s. 50.

⁵⁵ Lopes, Martins, s. 52.

Ek olarak bu psikolojik etkini vergi dönemi sonrası bazı mükelleflerde sona erdiği bazı mükelleflerde ise devam ettiğini göstermiştir.⁵⁶

Erard ve Feinstein, vergi uyumunda ahlaki duyguların rolünü açıklamıştır. Vergi uyumunu ve psikolojik maliyetleri teorik bir model kullanarak ele almış ve kişilerin kararlarını nasıl etkilediği konusunu incelemiştir. Vergi kaçakçılığına bağlı iki ana duygu utanç ve suçluluktur. Her ikisi de vergi uyumu üzerinde etkilidir. Ancak, suçluluğun daha öngörücü olduğu görülmektedir.⁵⁷ Her iki durumda da kişi uyum maliyetlerini azaltmak için utanç duyacağı ya da pişman olacağı eyleme kalkışabilir bunun nedeni parasal maliyetlerini düşük seviyede tutmaktır ancak; bu durumda ruhsal bedeller ödemek zorunda kalabilecektir. Psikolojik maliyetlerin vergi uyumu üzerinde olumlu bir etkisi vardır.⁵⁸

Mükelleflerin stres yaşayıp psikolojik maliyetlere maruz kalıp kalmadığı konusu yasadışı bir eylem yaptıktan sonra yaşadığı pişmanlık ve bu eylemin duyulmasının ardından yaşadığı utanç duygusuyla ölçülebilir. Yüksek oranda yaşanan stress vergi uyumunu artırır ancak bu durumda vergi uyum maliyetlerinde de artış meydana gelir. Uyumun artması için ise gerekli olan şey mükellefin yapmış olduğu yanlış eylemi algılama biçimidir. Kişi vergi kaçırmayı normal bir eylem olarak kabul ediyorsa bu kişinin uyum maliyetleri artmayacağı gibi vergiye uyumları da sağlanmayacaktır.⁵⁹ Vergilendirme sürecinde mükelleflerin yaşamış oldukları, kaygı, endişe, öfke ve stres gibi duyguların tamamı psikolojik maliyetler olarak değerlendirilmektedir. Bu tür maliyetlerin tespiti güçtür ancak incelenmesi gerekmektedir. Mükellefler yaşamış oldukları bu duygusal değişimler ve hisler dolayısıyla vergilere karşı tutum ve davranışlarında farklılıklar gösterebilmektedir.⁶⁰

2.1.1.2. Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetler

Vergi mükelleflerinin vergisel yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıkları harcamalar dolayısıyla katlanmış oldukları parasal maliyetlerdir. Mükelleflerin

⁵⁶ Lopes, Martins, s. 54.

⁵⁷ Brian Erard ve Jonathan Feinstein, **The role of moral sentiments and audit perceptions in tax compliance**. No. 94-03. Carleton University, Department of Economics, 1994. s.76.

⁵⁸ Patricia S. Churchland, **Braintrust: What neuroscience tells us about morality**. Princeton University Press, 2018. s.54.

⁵⁹ Erard, Feinstein, s.73.

⁶⁰ Jeff Pope, *"The compliance costs of major taxes in Australia."* **Tax compliance costs measurement and policy**, 1995, s.76.

çalıştırdıkları personellere (SMMM, muhasebe elemanı ve diğer vergi yardımcıları) ödemiş oldukları ücretler, vergi yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için kullanılan yazılım maliyetleri, kırtasiye masrafları ve bilgi becerilerini artırmak için alınan seminer ve eğitim giderlerinin yanı sıra alınan danışmanlık ücretlerinin tamamı vergilendirilme sürecinde parasal maliyetler olarak mükellefler tarafından üstlenilir.

Parasal maliyetlerin tespiti bazı ölçümler sonucunda elde edilebilmektedir. Zaman maliyetleri; vergilendirme sürecinde, mükelleflerin vergisel ödevlerini yerine getirirken katlanmış oldukları zamansal kayıpların tamamıdır. Bu tür maliyetlerin ölçülmesi ve bu ölçümün parasal ifadesi oldukça zordur.⁶¹

2.1.2. İdari Maliyetler

İdari maliyetler, vergi gelirlerinin toplanması sürecinde ortaya çıkan her türlü maliyetleri içermektedir. Personel maaşları- personelle ilgili emekli maaşları dahil - vergi idaresi personeli için konaklama ofis giderleri ve vergi yönetiminin sağlıklı işleyebilmesi için vergi mevzuatında yapılan değişiklikler ve düzenlemeler dolayısıyla katlanılan maliyetler olarak tanımlanabilir.⁶²

Diğer bir ifadeyle; vergi kanunlarının uygulanması esnasında ortaya çıkan maliyetler genel olarak idari maliyetler olarak adlandırılmaktadır.⁶³ Yapılan bazı çalışmalara göre; ABD 'de toplanan vergi gelirlerinin % 1'i idari maliyetleri temsil etmektedir.⁶⁴ Bu tahmine benzer çalışmalarda ise İngiltere için % 1.16, Avustralya için % 1.1, Fransa için % 1.6 olduğu ifade edilmiştir.⁶⁵ Bu konuda Türkiye'de Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından her yıl düzenli olarak idari maliyetlerin ne düzeyde olduğuna ilişkin hesaplamalar yapılmaktadır. En son yayınlanan GİB faaliyet raporuna göre; 2017 yılında 625.512,314 TL vergi toplanırken bu süreci sürdürebilmek için 3.091.677 TL harcama yapılmıştır. Bu rakamlara göre 2017 yılında vergi idaresi 100 TL vergi toplamak için 0,49 TL harcama yapmıştır.⁶⁶

⁶¹ Pope, s.78.

⁶²Maarten Adriaan Allers, **Administrative and compliance costs of taxation and public transfers in the Netherlands**. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1994, s.19.

⁶³Binh Tran-Nam, "Tax reform and tax simplification: some conceptual issues and a preliminary assessment." **Sydney L. Rev.** 1999, s.505.

⁶⁴ Slemrod, Sorum, s.469.

⁶⁵ Pope, s.82.

⁶⁶www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2017/2017_faaliyet_raporu.pdf , E.T : 10.01.2019.

3. Vergi Uyumunu Açıklamada Faydalanılan Yaklaşımlar

Vergi uyumu konusu, genellikle iki ana yaklaşımdan faydalanılarak açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlar; ekonomik ve davranışsal yaklaşımlar olarak ifade edilmektedir.⁶⁷ Ekonomik yaklaşım, iktisadi rasyonalite kavramına dayanırken, davranışsal yaklaşım, psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinleri esas almaktadır. Ekonomik yaklaşımda uygulanan temel kuramsal model, 1968 yılında Becker'in⁶⁸, ekonomi-suç modeli olarak bilinen ekonomik bir çerçeve kullanarak suç davranışını analiz eden çalışması üzerine inşa edilmiştir. İlk olarak 1972 yılında Allingham ve Sadmo tarafından vergi uyum çalışması bağlamında kullanılan bu model beklenen fayda ve caydırıcılık teorilerine dayanmaktadır. Beklenen fayda teorisi, vergi mükelleflerini beklenen faydanın vergi kaçırma sonucu ortaya çıkacak maliyetlerden fazla olması durumunda tercihlerini belirleyen fayda-maksimizörleri olarak görmektedir.⁶⁹

Caydırma teorisi ise uygulanan yaptırımların oluşturacağı etkiyle alakalıdır.⁷⁰ Bu çerçevede, vergi oranı, denetim miktarı, yakalanma olasılığı ve ceza yapısı, vergi mükelleflerinin uyum davranışlarını belirleyen parasal maliyetleri meydana getirmektedir.⁷¹ Bu teori, vergi mükelleflerinin uyum davranışının araştırılmasında önemli bir yaklaşım haline gelmiştir.⁷²

Davranışsal yaklaşım, ekonomik yaklaşımın aksine bireylerin bencilce faydalarını maksimize etmediklerini, farklı tutum, inanç, norm ve rollere göre davranışlarını sergilediklerini varsaymaktadır.⁷³

Bireysel vergi uyumunu ve uyum maliyetlerini etkileyen faktörler genel olarak, demografik, ekonomik ve davranışsal belirleyiciler olmak üzere üç ana kategoride tasnif

⁶⁷Simon James vd., "Developing a tax compliance strategy for revenue services", **Bulletin for International Fiscal Documentation**, vol.55, ss.158-164, 2001.

⁶⁸Gary S. Becker, "Crime and punishment: An economic approach", **Journal of Political Economy**, vol.76, no.2, ss.169-217, 1968.

⁶⁹ Michael G. Allingham, Agnar Sandmo, "Income tax evasion: A theoretical analysis", **Journals of Public Economics**, vol.1,1972, s.328.

⁷⁰ Andrew D. Cuccia, "The effects of increased sanctions on paid tax preparers: Integrating economic and psychological factors", **The Journal of the American Tax Association**, vol.16 no.1, 1994, s.44.

⁷¹ Carol M. Fischer, Martha Wartick and Melvin M. Mark, "Detection Probability and Taxpayer Compliance: A Review of the Literature", **Journal of Accounting Literature**, vol.11,1992, s.32.

⁷² James Alm, Michael McKee, "Tax Compliance as a Coordination Game", **Journal of Economic Behavior and Organization**, vol.54,2004, s.302-303; Frank Cowell, **Cheating the government: The economics of evasion**, Cambridge Mass and London, MIT Press, 1990 ; Michelle Hanlon, Lillian Mills, Joel Slemrod, "An empirical examination of corporate tax non-compliance", **Working Paper** No.1025, University of Michigan, 2005.

⁷³ Henk Elffers, **Income Tax Evasion: Theory And Measurement**, Amsterdam: Kluwer, 1991.

edilmektedir. Demografik belirleyiciler arasında yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek; ekonomik belirleyicilerde gelir düzeyi, gelirin kaynağı, vergi oranları, cezai yaptırımlar; davranışsal belirleyiciler de ise vergi yapısındaki karmaşıklık, adalet algısı, vergi otoritesine güven, vergi ahlakı ve psikolojisi gibi konular yer almaktadır.⁷⁴

Hemen hemen tüm vergi uyum analizinde temel teorik model Allingham ve Sandmo'nun ekonomik suç modeli ile başlamaktadır. Bu modelin temel varsayımı, vergi uyumunun yaptırıma bağlı olması yönündedir. Bununla birlikte, bu yaklaşım, mükelleflerin yalnızca tespit ve cezalandırmanın ekonomik sonuçları nedeniyle vergilere ödediği sonucuna varmaktadır ancak birçok araştırmaya göre vergi uyumunu yalnızca mali nedenlerle açıklamak bir noktadan sonra yetersiz kalmaktadır.⁷⁵ Gordon, vergisini ödemeyen mükellefin sahip olduğu ahlaki değerler vergi uyum sürecini belirler.⁷⁶ Erard ve Feinstein'e göre , vergisini ödemek yerine vergi kaçırmayı tercih eden kişinin yaşayacağı suçluluk duygusu ve utanç vergi ödeme eğilimlerinde değişimin yaşanmasına neden olmaktadır. Ancak yapmış oldukları çalışmada bu durumun kişilere göre farklılık gösterdiği ve vergi kaçırma sonrası herkesin aynı duyguları yaşamadığı sonucuna varmışlardır. ⁷⁷ Akerlof ve Kranton'a göre, vergi kaçırma, suçluluk, en yaygın ahlaki duygulardır ve genellikle bir psikolojik maliyet veya kişinin kendi ideal davranışlarına göre davranmamaktan kaynaklanabilecek durumlarda ortaya çıkabilmektedir. ⁷⁸

3.1. Ekonomik ve Davranışsal Modeller

Vergi uyumunu ve uyum maliyetlerini açıklarken, davranışsal ekonomi modellerinden faydalanmak sürecin tespiti ve devamlılığı için önem arz etmektedir. Son zamanlarda literatürde kendisine yer bulmayı başaran davranışsal kamu maliyesi de vergi ve insan psikolojisi arasındaki ilişkiyi analiz ederek vergilendirme sürecinin daha etkin bir şekilde sürdürülmesine imkân tanımaktadır.⁷⁹

⁷⁴ Grant Richardson, "Determinants of tax evasion: A cross country investigation", **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, vol.15, no.2, 2006, s.161.

⁷⁵ Allingham, Sandmo, s. 97.

⁷⁶ James PP. Gordon, "Individual Morality And Reputation Costs As Deterrents To Tax Evasion." **European economic review** 33.4,1989, s.802-803.

⁷⁷ Erard, Feinstein, s. 81.

⁷⁸ George A., Akerlof, and Rachel E. Kranton. "Identity economics: how our identities shape our work, wages, and well-being." **Economics Books**, 2011.

⁷⁹ Coşkun Can Aktan, "Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi", **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi**, der. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, Ekonomi Kitapları Dizisi: 21, ss. 125-136. 2006 , s. 121.

Vergi uyumunun ekonomik modelle açıklanması Becker tarafından geliştirilen caydırıcılık teorisine⁸⁰ dayanmaktadır. Bu teoride; bir taahhüt sonucu eğer suç, suçun yararlarından daha ağır basarsa birey suç işlemekten cayar. Caydırıcılık teorisine göre; insanlar yapacakları eylemlerin sonuçlarında elde edecekleri kazanç ve kayıpları hesapladıktan sonra yasalara itaat ya da yasaları ihlal edeceklerdir.⁸¹ Becker'ın çalışmasında suçun ortadan kalkması için bazı bileşenlerin dikkate alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bileşenler şunlardır: (1) suçların sayısı ve maliyetleri (2) suçların sayısı ve bunlara karşılık gelen cezalar (3) suçların sayısı, polis ve yargı sistemi üzerindeki kamu harcamaları (4) suçların sayısı ve tutuklamalar için harcanan para. Model, suçun her türünü; cinayet, saldırı, soygun vb. suçlardan vergi kaçakçılığına, beyaz yakalı suçlar, trafik cezaları vb. değerlendirme kapsamına almıştır.⁸²

Vergi uyumunun ekonomik modelleri sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin ilk sebebi, vergi mükelleflerinin sadece rasyonel faydalarını maksimize etmeyi düşündüklerinin varsayılmış olmasından kaynaklanmıştır.⁸³ Mükellefler davranışlarını farklı durumlara göre belirleyebilmektedirler, bazı mükellefler kârlarını maksimize etmeye çalışırken bazı mükellefler ise pozisyonlarını toplumsal normlara göre belirlemektedirler. Toplumsal dışlanma bazı durumlarda mükellefler için finansal fayda maksimizasyonundan daha önemli bir hal alabilmektedir. Ayrıca bazı mükelleflerin şartlar ne olursa olsun vergi ödemekten kaçmadığını ve bu ödeme işleminden

⁸⁰Teorinin oluşturulmasının temel dayanağı; **Becker, Gary S.**, "Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior", **Journal of Political Economy**, 1993, Vol. 101, No. 3, s. 389-90. Aktaran (Ardıyok, Şahin. "Türk Hukukunda Yeni Bir Yaklaşım: Hukuk ve Ekonomi Öğretisi.". **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları** 2, 2008. s.7) "Suç ile ilgili kafa yormaya, 1960'larda Columbia Üniversitesi'ne iktisat teorisi alanında doktora yapan bir öğrencinin jürisi için yaptığım seyahatten sonra başladım. O gün geç kalmıştım ve park yapmanın yasak olduğu bir sokağa park etmem halinde trafik cezası alma riski konusunda karar vermek durumundaydım. Zihnimden trafik cezası kesilme riskini, cezanın olası düzeyini ve uygun park yeri bulmak için gerekli ilave zamanı değerlendirdim. Sonucunda riski göze alarak sokağa park ettim. Jüri toplantısının yapılacağı odaya doğru yürürken, trafik cezaları ile ilgili kamu kuruluşlarının da benim analizime benzer bir düşünceye dayalı olarak konuyu düzenlemiş olabileceklerini düşündüm. Park eden araçların denetiminin sıklığı ve ihlali gerçekleştirenlere uygulanacak cezanın miktarı, benim gibi park yeri ihlali gerçekleştirebilecek potansiyel suçluların yapacakları basit hesaplamaya dayalı olmalıydı. Doğal olarak doktora adayına ilk sorum kural koyucu ve muhatapların optimum davranış şeklinin ne olması gerektiği idi."

⁸¹ Becker, s.183.

⁸² Larissa M. Bătrâncea vd. "Tax Compliance Models: From Economic to Behavioral Approaches." **Transylvanian Review of Administrative Sciences** 8.36, 2012, s.15.

⁸³ Peter Dean, Tony Keenan ve Fiona Kenney. "Taxpayers' attitudes to income tax evasion: an empirical study." **British Tax Review** 28. , 1980 , ss.28-44.

vazgeçmediğinin göz ardı edilmesi de modelin eleştiri almasına neden olmuş, bu sınırlamalar vergi uyumu davranışsal modellerin gelişimine yol açmıştır.⁸⁴

Vergiye karşı davranışsal yaklaşımlar, uyum konusunu ve uyum maliyetlerini açıklamada önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Davranışsal modellerin ekonomik analizlerle desteklenmesi yardımıyla uyum konusunun izahı daha açıklayıcı bir hal almaktadır. Örneğin; vergi denetimlerinin sıklığı ya da vergi cezalarının seviyesinde meydana gelen artış uyum konusunda mükelleflerin tutumlarını etkileyen temel etmenlerin başında gelmektedir. Diğer taraftan, farklı disiplinlerden de faydalanılarak vergi uyum politikalarının oluşturulması ve bu çerçevede uyum maliyetlerinin düşük seviyelere indirilmesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin, sosyolojiden ya da psikolojiden yararlanılarak , tutum , yaş , kültür , ırk ve cinsiyet gibi diğer birtakım değişkenlerin analizleri yardımıyla uyum maliyetleri ve uyum politikaları konusunda bazı düzenlemeler gerçekleştirilebilir.⁸⁵ Ayrıca kişilerin; devlete ve idarecilere yönelik adalet algıları ya da ahlaki değerleri algılama biçimleri uyum kararlarını etkilemektedir , ekonomik gerekçelerin yanı sıra bu tür tutum ve davranışlar da vergi uyumunun belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶ Farklı sosyal normlara , inançlara ve kurallara bağlı şekilde yaşayan insanların vergi mükellefiyetlerine karşı göstermiş oldukları davranış biçimleri de farklılıklar göstermektedir. Örneğin, bazı durumlarda vergi mükelleflerinin vicdanına⁸⁷ bazı durumlarda ise içerisinde bulundukları suçluluk ve utanç duygusuna göre değerlendirme yapmak mümkündür.⁸⁸

Sonuç olarak; mükellefler her zaman kendi çıkarlarını maksimize etmek için çabalamazlar, bazen içerisinde bulunduğu psikolojik durumlar dolayısıyla vergi ödevlerini yerine getirmeyebilirler. Bu nedenle vergi uyum maliyetleri konusu analiz

⁸⁴Jonathan C. Baldry, "Tax evasion is not a gamble: A report on two experiments", **Economics Letters** 22.4 ,1986, s. 333-334.

⁸⁵ Günter Schmolders, "Fiscal psychology: A new branch of public finance." **National Tax Journal** 12.4, 1959, s. 340-345.

⁸⁶Valerie Braithwaite, "Dancing with tax authorities: Motivational postures and non-compliant actions." **Taxing democracy** ,2003, s. 16-17.

⁸⁷ D. John Hasseldine, Steven E. Kaplan. "The effect of different sanction communications on hypothetical taxpayer compliance: policy implications from New Zealand." **Public Finance** 47.1, 1992, ss. 45-60.

⁸⁸ Erard, Feinstein, s. 82.

edilirken salt ekonomik faktörler çerçevesinde konu ele alınmamalı sosyal ve psikolojik faktörler de incelenmelidir.⁸⁹

3.1.1. Rasyonel Tercih Teorisi

Allingham-Sandmo Modeli; Vergi uyumu konusundaki en eski yaklaşım olarak bilinen Klasik yaklaşım modelidir. Bu model, denetim olasılığı, toplumsal dışlanma, bilgi eksikliği ve ekonomik tercihler temeli üzerine kurulmuştur.⁹⁰

Bu model Becker'ın Suç Ekonomisi alanında yapmış olduğu çalışmaların temel alınarak oluşturulmuş ve günümüze kadar vergi uyum konusunda yapılan çalışmalarda referans olarak gösterilmiştir. Modelin temelinde vergi cezaları ve vergi kaçırma arasındaki ilişki yer almaktadır. Vergi denetim oranlarındaki sıklık ve vergi kaçırma arasındaki ilişkinin negatif olduğu soncuna varılmıştır, vergi denetimlerinin ve vergi cezalarının sıklığı ile vergi kaçırma arasında negatif bir ilişki söz konusudur.⁹¹

Allingham-Sandmo tarafından oluşturulan klasik yaklaşım modeli, denetim ve ceza oranı yüksek olmayan bazı ülkelerde vergi uyumunun yüksek olması dolayısıyla eleştirilmeye başlanmıştır. Vergi uyumunun sadece fayda maksimizasyonuna dayanmadığı bunun sosyal ve psikolojik davranışsal alt yapısının göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹² Bu model mükelleflerin vergilendirme sürecinde, vergi ödevlerini yerine getirdikten sonra yaşamış oldukları gelir kaybını ifade ettiği için, davranışsal boyutta değerlendirilmesini gözardı etmiş ve modelin zayıf yönü olarak değerlendirilmiştir.⁹³

Kişilerin yasalarda yer almayan faaliyetlerde bulunurken, atacakları adımların fayda-maliyet analizini yaparak faydalarını maksimum düzeyde olanı seçmesi üzerine oluşturulmuş bu yaklaşım, vergi ceza ve denetim oranlarının artmasının vergi

⁸⁹ Benno Torgler, **Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance**, Dissertation, Basel University, 2003b , s. 80-82.

⁹⁰ Benno Torgler, **Tax Compliance and Tax Morale**, A Theoretical and Empirical Analysis, Edward Elgar, UK, 2007, s. 64.

⁹¹ Alm, James, and Juan Luis Gomez. "Social capital and tax morale in Spain." **Economic Analysis and Policy** 38.1, 2008, s.74; Alm, James, and Jorge Martinez-Vazquez., **Tax morale and tax evasion in Latin America**, International Studies Program Working Paper, 2007, s.12; Feld, Lars P., ve Bruno S. Frey. **Deterrence and tax morale: How tax administrations and taxpayers interact**. OECD, 2003.s.2; Erich Kirchler ve Ingrid Wahl. "Tax compliance inventory TAX-I: Designing an inventory for surveys of tax compliance." **Journal of Economic Psychology** 31.3, 2010. s.1.

⁹² Bruno S. Frey, S. ve Benno Torgler. , "Taxation and Conditional Cooperation" , **CREMA Working Paper** No. 2004-20. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=662083> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.662083>). E.T: 6.10.2018,s. 2.

⁹³ Fatih Savaşan, Hakkı Odabaş, "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma", **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:5, Sayı: 10, Ekim 2005, s.6.

kaçakçılığını azaltacağı bunun doğrultusunda ise vergi uyumunu artıracığı üzerine inşa edilmiştir.⁹⁴

Diğer bir ifadeyle ; vergi kaçırma sonrası elde edecekleri beklenen faydanın , denetimler sonucunda yakalanmalarının ardından ortaya çıkacak zararın seviyesine göre vergiye karşı tutum ve davranışlarını sergileyeceklerdir.⁹⁵ Bu yaklaşıma göre ; mükellefler rasyonel davranmaktadırlar , risk almaktan kaçınmaktadırlar , vermiş oldukları kararlar belirsizlikler içerisinde vermektedirler , denetimler ve ceza oranları risk alma eğilimini etkilemektedir.⁹⁶ Mükellefler düşük denetim ve ceza oranlarının varlığında, gelir beyanlarını düşük seviyede tutarak beklenen faydalarını maksimize etmeyi amaçlamaktadırlar.⁹⁷

Beklenen fayda teorisinde, bireylerin risk altında almış oldukları kararlar analiz edilmektedir. Risk altındaki bireylerin kendi çıkarlarını en üst düzeyde tutmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda tutum sergilemektedirler.⁹⁸

Allingham-Sandmo modeli, vergi kaçırma konusundan mükellef davranışlarının açıklamanın ilk aşaması olarak kullanılmaktadır ve temelini bu varsayımlar oluşturmaktadır. Bu teorinin temelinde iktisadi insan (homo economicus) yatmaktadır; mükellef kendisi hakkında sahip olduğu bilgiler bakımından idareden daha avantajlı durumdadır; mükellef beyanları, vergi denetim ve ceza oranlarına bağlıdır.⁹⁹

Bu modele göre; Devletin vergi uyumunu sağlamak için yüksek ceza ve denetim oranlarına başvurması gereklidir. Risk almak istemeyen rasyonel bireyler vergi denetimlerinin sıklığından ve yakalanma risklerinin fazlalığından dolayı vergiye uyumsuzluk göstermekten geri duracaklardır. Aksi takdirde beklenen faydaları yüksek olan bu mükellefler vergi kaçırma davranışlarını devam ettireceklerdir.

Bu teoriye göre ahlaki değerler, toplumsal kurallar ve psikolojik faktörler kişilerin vergiye karşı tutumunu etkilememektedir. Ancak daha sonra yapılan çalışmalar bu

⁹⁴ Torgler, 2003a, s.4.

⁹⁵ Becker, s. 169-170.

⁹⁶ Weber, Till Olaf, Jonas Fooker, and Benedikt Herrmann., **Behavioural Economics And Taxation**, No. 41. Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission, 2014.s. 11-12.

⁹⁷ Allingham, s. 326.

⁹⁸ Daniel Kahneman ve Amos Tversky, "*Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk*", **Handbook Of The Fundamentals of Financial Decision Making: Part I**. 2013, s. 102.

⁹⁹ Luigi A Franzoni, "*Tax Compliance*", **Encyclopedia Of Law And Economics**, Boudewijn Bouckaert and Gerrit De Geest (edit.), Edward Elgar, 2008, s.5; <http://ssrn.com/abstract=1271168>, Erisim Tarihi: 22.06.2018. s.475 -477.

yargının geçersiz olduğunu ortaya çıkarmış ve eleştirilmesine neden olmuştur. Vergilendirme sistemi gönüllü beyan esasına dayalı olan bazı ülkelerde beyanların doğru olduğu ve ceza oranının düşük olmasına rağmen mükelleflerin vergi kaçırmaya eğilim göstermedikleri sonucuna varılmıştır. Rasyonel Tercih teorisine göre vergi denetim oranları ve ceza olasılığı vergi kaçırma konusunda mükellefin önemli belirleyicilerindendir. Bu iki değişkenin durumuna göre vergi kaçırıp kaçırılmama ya da ne düzeyde vergi kaçırılacağı konusunda mükellef tarafından hesaplamalar yapılır. Bu hesaplamaların ardından ortaya çıkan sonuca göre beklenen faydanın en yüksek olduğu seçenek seçilir. Mükellef vergi kaçırdığında elde edeceği faydayla yakalanması durumunda ödeyeceği bedel arasında bir seçim yapmak durumunda kalacaktır.¹⁰⁰

Sonuç olarak bu teori, vergi mükelleflerinin vergilere karşı gösterecekleri düşük uyumu ya da uyumsuzluğu gidermek için caydırıcı politikaların uygulanmasını öngörmektedir. Ancak her mükellefin rasyonel bir birey olarak davranacağı fikrinin hâkim olması ise teorisinin zayıf yönünü oluşturmaktadır. Bu nedenlerden dolayı sadece vergi oranları ve denetim sıklığıyla vergi uyum sürecini artırma fikri yeterli olmayabilir. Çünkü ahlaki değerlere göre hareket eden bir mükellef, düşük ceza ve denetim oranlarının varlığı altında yüksek uyum gösterebilirken, bunun aksine suça meyilli ahlaki değerleri zayıf bir mükellef yüksek denetim ve vergi oranlarına rağmen vergilendirme sürecine uyumsuzluk gösterebilmektedir.

3.1.2. Ahlaki Duygular Teorisi

Vergi uyumu yaklaşımlarının bir diğeri ise Sosyal- Psikolojik Yaklaşım ya da Ahlaki Duygular Teorisi olarak da bilinen yaklaşım modelidir. Bu modelde Klasik Yaklaşımda eleştirilere maruz kalan hususlar üzerinde durulmuştur. Yani vergi uyumu ve uyum maliyetleri tespit edilirken; yalnızca ekonomik davranışlar analiz edilmemekte bunun yanında mükelleflerin sosyo- psikolojik durumları da değerlendirilmektedir. Mükelleflerin sahip olduğu sosyal ve toplumsal normlar ile duygu dünyasında yaşadıkları, vergi uyumunu açıklarken kullanılan önemli belirleyiciler olarak kendisine yer bulmuştur.¹⁰¹

¹⁰⁰ Naci Tolga Saruç, **Vergi Uyumu: Teori ve Uygulama**, Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2015. s.35.

¹⁰¹ Torgler, s. 64.

Mükelleflerin dış dünyayı algılama biçimleri bu algılama esnasında davranışlarını sergilerken yapmış oldukları analizler ve bu analizlerin arkasında yatan nedenler, bilişsel olarak tespit edilmelidir. Örneğin; Vergi mükellefleri düşük beyanda bulundukları için vergi denetimleri esnasında bunun farkında varılması sonucunda yaşayacakları utanç ve pişmanlık dolayısıyla vergiye uyum gösterebilmektedir.¹⁰²

Ahlaki Duygular Teorisi, Klasik yaklaşımın zayıf kaldığı gerekçesiyle önem kazanmaya başlamıştır. Bu teori, vergi uyum sürecinin rasyonel beklentilerin yanı sıra, sosyolojik, psikolojik, demografik, hukuki ve ahlaki birçok değişkene bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu sayede vergi uyum analizlerinin daha gerçekçi bir zeminde değerlendirilmesi hedeflenmiştir.¹⁰³

Vergi uyum davranışlarını açıklarken, ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyo-psikolojik faktörlerin de dahil edildiği birçok çalışmadan bahsedilebilir.¹⁰⁴ Bu çerçevede hem klasik yaklaşımın hem de ahlaki duygular yaklaşımının belirleyicilerini bir arada değerlendirerek vergi uyum davranışlarını açıklamak olanaklıdır.¹⁰⁵

Sosyal normların vergi ödeme davranışları üzerinde etkisi yadsınamaz düzeydedir. Mükellefler, diğer vergi mükelleflerinin vergilendirme sürecinde sergilemiş oldukları tutum ve davranışlara göre vergi ödeme kararlarını belirlemektedirler.¹⁰⁶ Vergi mükelleflerinin farklı sosyo- ekonomik yapıya sahip olması ve mükelleflerin psikolojik durumları dolayısıyla vergisel anlamda yapılan düzenlemelerin ne düzeyde sonuçlar ortaya çıkaracağı konusunu kestirmek genellikle pek olanaklı olmamaktadır.¹⁰⁷

Allingham-Sandmo modelinin aksine, ahlaki duygular teorisinde mükellef davranışlarının salt ekonomik gerekçelerle anlatılmasının analizlerin doğruluktan sapmasına neden olacağını savunulmaktadır. Rasyonel Tercih teorisinde mükelleflerin tutum ve davranışlarının analizi yapılırken, vergi ahlakı konusu göz ardı edildiği gözlemlenmektedir. Diğer taraftan Ahlaki Duygular teorisinde bu durum öncelikli olarak değerlendirilmektedir. Ahlaki Duygular teorisine göre elde edilen bazı bulguların

¹⁰² Torgler, s. 68-69.

¹⁰³ Alan Lewis vd., "Individual, Cognitive and Cultural Differences in Tax Compliance: UK and Italy Compared." **Journal of Economic Psychology** 30.3, 2009, s.436; Andreoni vd. , s.830.

¹⁰⁴ James Alm , Benno Torgler. "Culture Differences and Tax Morale in The United States And in Europe." **Journal of Economic Psychology** 27.2 2006, ss.224-246.

¹⁰⁵ Nigar Hashimzade, Gareth D. Myles, and Binh Tran-Nam. "Applications Of Behavioural Economics To Tax Evasion." **Journal of Economic Surveys**, 2013, ss.941-977.

¹⁰⁶ Kirchler, Alm, s. 7.

¹⁰⁷ Cenker Göker, **Yönlendirici Vergilendirme**. Ankara: Turhankitabevi, 2011 s. 83.

Rasyonel Tercih teorisinin esaslarına uygun sonuçlar göstermediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar özet olarak şu şekilde sıralanabilir; devlet tarafından sunulan hizmetler dolayısıyla vatandaşların refahında meydana gelecek artış vergi uyumunu olumlu düzeyde etkileyecektir. Bu aşamada devletin vatandaşlarla yapmış oldukları sosyal sözleşme¹⁰⁸ kuramına uygun hareket edip etmemesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi denetimlerinin sıklığı ve vergi ceza oranlarının yüksekliği, mükelleflerin vergi kanunlarına neden uydukları ya da uymadıkları konusunu açıklamada tek yaşına yeterli olmamaktadır.¹⁰⁹ Vergi mükellefleri, ödemiş oldukları vergilere karşın almış oldukları hizmetlerin yeterli düzeyde olmadığına inanmalarına rağmen, kamu otoritesine duyduğu güven ve yasalara uygun davrandığı algısının varlığı vergiye uyumu artıracaktır.¹¹⁰ Sonuç olarak; Rasyonel Tercih Teorisinin aksine birçok çalışmada vergi kaçakçılığını caydırıcı önlemlerin düşük seviyede tutulmasına karşın vergi uyumunda artışın yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu aşamada vergi ahlakı, vergi kültürü ve psikolojisi gibi diğer değişkenlerin varlığından söz etmek anlamlı ve açıklanabilir bir durumdur.¹¹¹ Mükellef davranışlarının analizinde içsel motivasyon araçlarının- vergi ahlakı, kültürü, psikolojisi vb.- değerlendirme dışında tutulması ekonomik modeli zayıf kılmıştır. Rasyonel Tercih Teorisindeki bu eksiklikler mükellef davranışlarının içsel boyutunun da ele alınmasıyla ahlaki duygular teorisinde giderilmiştir.¹¹²

3.1.3. Kaygan Yamaç (Slippery Slope) Modeli

Sosyolojik ve psikolojik temellere dayandırılan modellerin ardından mükelleflerin bencil fayda maksimizatörleri olarak algılanmasının bazı yanlışlara neden olabileceği fikri yaygınlaşmıştır. Mükellefler farklı tutumlar ve normlar temelinde vergileri ödemeye motive olmaktadır, Sahip oldukları; inançlar, algılar, duygular, sosyal özellikler, yaş,

¹⁰⁸ *Sosyal Sözleşme Kuramı*; Devletin sunduğu kamusal mal ve hizmetlerle, bu hizmetlerden faydalanan kişilerin ödemiş oldukları vergilerin eşit olması gerektiğini ifade eder. Sosyal sözleşmeye uygun olmayan kamu hizmetleri dolayısıyla mükellefler vergi kaçırma eyleminin doğruluğunu savunmaya başlayarak , vergi uyumsuzluğunu meşrulaştırma girişiminde bulunurlar. Özetle, bu kuramda kamusal mal ve hizmetlerle bunlara ödenen vergiler arasında bir orantının olması beklenmektedir. (Bruno Frey ve Lars Feld. "Deterrence and morale in taxation: An empirical analysis." **CESifo Working Paper Series** No. 760, Ağustos 2002, ss.1-36, s. 23. http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/DocBase_Content/WP/WP-CESifo_Working_Papers/wp-cesifo-2002/wp-cesifo-2002_08/760.pdf, Erisim Tarihi: 2

¹⁰⁹ Alm vd., s. 21.

¹¹⁰ Frey, Feld, s.23-25.

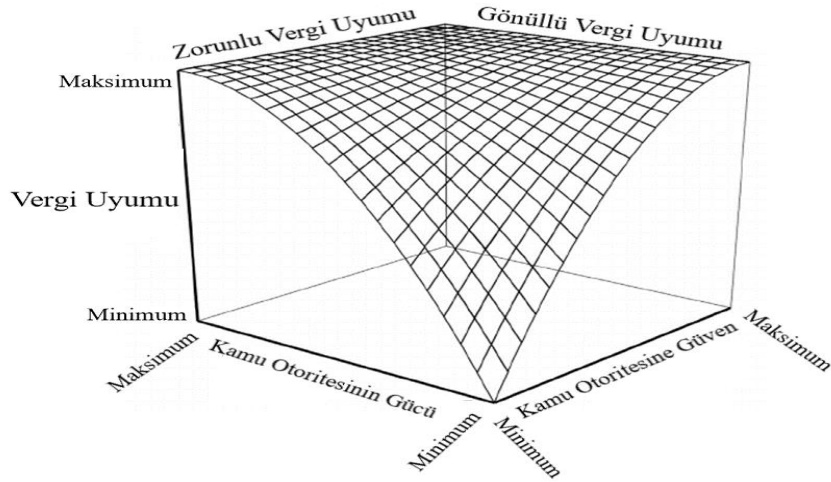
¹¹¹ Alm vd., s. 21.

¹¹² Leandra Lederman, "The Interplay Between Norms and Enforcement in Tax Compliance", **Ohio. State Law Journal**, 2003, s. 1463-1468.

cinsiyet, ırk, din gibi kültürel arka planlar vergiye karşı tutum ve davranışlarını oluşturmaktadır.¹¹³ Bu sosyo- psikolojik davranışsal vergi uyumu modeli ,Kirchler tarafından önerilen “kaygan yamaç” modelinde ele alınmıştır.¹¹⁴ Kaygan yamaç modeline göre, kamu idaresine güven ve kamu idaresinin gücü, vergi uyumunu şekillendiren iki ana boyuttur.¹¹⁵

Hem yetkililere hem de yetki sahiplerine olan güven, vergi uyumunu artırır, ancak uyum kalitesinde farklılaşmalar söz konusu olmaktadır. Gönüllü vergi uyumu kamu otoritesine olan güvenin artmasıyla elde edilirken; zorunlu vergi uyumu, kamu otoritesinin gücünün artması sonucunda elde edilmektedir.¹¹⁶

Şekil 1: Kaygan Yamaç Modeli

Kaynak: Kirchler, Hoelzl ve Wahl, 2008, s. 212

Şekil 1'de görüldüğü gibi kamu otoritesinin sahip olduğu güç ve güven düşük seviyede olduğunda, vergi mükellefleri vergi kaçakçılığına başvurarak gelirlerini maksimize etme eğilimine sahiptirler. Sonuç olarak, vergi uyumu en düşük seviyede gerçekleşmektedir. Bu modelde kamu otoritesinin sahip olduğu güç ve güven uyum düzeyini diğer bir

¹¹³ Erich Kirchler, Erik Hoelzl ve Ingrid Wahl. "Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The "Slippery Slope" Framework." *Journal of Economic Psychology* 29.2 2008, s. 211.

¹¹⁴ Kirchler vd., ss. 213.

¹¹⁵ Kirchler vd., ss. 214-215.

¹¹⁶ Kirchler vd., ss. 216.

ifadeyle vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma eğilimlerinin belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu otoritesinin artan gücü, zorunlu vergi uyumunu sağlarken, kamu otoritesine olan güvenin artması ise gönüllü vergi uyumunu sağlamaktadır.

Kaygan yamaç modelinde vergi idaresi ve mükellef arasındaki ilişki değerlendirirken; bu iki taraf arasındaki ilişki güven ve güç dengesine dayandırılmaktadır. İdare ve mükellef arasındaki karşılıklı güven ilişkisi gönüllü uyumun gerçekleşmesi için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁷

Bu bakış açısı, Alm. ve Torgler 'in¹¹⁸ güven paradigmasıyla benzerlik göstermektedir. Alm ve Torgler'a göre; vergi yönetiminin üç paradigması mevcuttur. Bunlar; uygulama paradigması: vergi mükellefleri potansiyel suçlular olarak kabul edilmektedir; hizmet paradigması: daha iyi hizmet yoluyla vergiye karşı tepkileri azaltmanın gerekliliğini kabul edilmektedir, bunun yanında vergi yasaları uyumu kolaylaştıracak şekilde oluşturulmasını ifade etmektedir. Güven paradigması ise mükellef ve idare arasında güven oluşturma'nın önemini ifade eder ve gönüllü vergi uyumu için olmazsa olmaz bir öneme sahip olduğu belirtmektedir. Taraflar arasında iş birliği gönüllü olarak gerçekleşmezse, vergilendirme süreci hükümet yetkililerinin sahip olduğu güç ölçüsünde güvence altına alınabilir. Kamu otoritesinin sahip olduğu güç, denetim sayısı ve sıklığı, cezaların caydırıcılığı gibi birtakım araçlar yardımıyla vergilemede mükellefin dürüst davranması sağlanabilmektedir. Bu durumda gönüllü uyum söz konusu olmamakta zorunlu vergi uyumu gerçekleşmektedir. Kamu otoritesi zorunlu vergi yoluyla yüksek düzeyde uyum sağlayabilirler ancak gönüllü uyumun sağlanmaması durumunda mükellefler bireysel refahlarını maksimize edebilmek için doğrudan vergi kaçırma yolunu seçmeseler bile vergisel boşlukları en iyi şekilde kullanabilmek için bazı girişimlerde bulunmaları ve vergiden kaçınma eğiliminde artışların yaşanması söz konusu olmaktadır. Genel olarak, gönüllü uyum ve zorunlu uyum arasındaki fark vergi mükelleflerinin davranış biçimleriyle alakalı bir durumdur. Gönüllü uyumda vergiye karşı tutum olumluyken zorunlu uyumda mükellefin vergi kaçırma motivasyonu daima aktif durumda beklemektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ Kirchler vd., s. 215-217.

¹¹⁸James Alm ve Benno Torgler. "Do ethics matter? Tax compliance and morality." **Journal of Business Ethics** 101.4, 2011, ss.635-651.

¹¹⁹Erich Kirchler vd. "Why pay taxes? A review of tax compliance decisions." **Developing alternative frameworks for explaining tax compliance** ,2010, ss.15-31.

Şekil 1’de vergi uyumunun en düşük olduğu yerin kamu otoritesine güvenin en az olduğu yer olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra kamu otoritesinin gücü arttıkça vergiye olan zorunlu uyumda bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Şekilde vergi uyumunun en yüksek olduğu durum kamu otoritesinin gücünün ve kamu otoritesine güvenin en yüksek olduğu yerde gerçekleşmektedir.

Kirchler vd., vergi otoritesinin caydırıcı yöntemleri tüm vergi mükelleflerini kapsayacak biçimde sert önlemler olarak uygulamasının vergi otoritesi ile vergi mükellefleri arasında karşılıklı güven kaybına neden olacağını ifade etmişlerdir. Bundan dolayı vergi idaresi tarafından uygulanacak teşvik, ceza vb. uygulamaların mükelleflerin devlete güvenini sarsmayacak şekilde belirlenmesi önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir.¹²⁰

Kaygan yamaç modeli, ekonomi ve psikolojik perspektifleri birleştirmektedir. Vatandaşlar ve yetkililer arasında başarılı bir etkileşimin gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu nedenle hem ekonomik hem de ekonomik stratejiler uygulamak gereklidir. Karşılıklı güven ve iş birliğini teşvik eden psikolojik argümanların nasıl kullanılması gerektiği konusu önem kazanmaktadır. Bu argümanlar Alm ve Torgler¹²¹ ve James, Hasseldine, Hite ve Toumi¹²² tarafından şöyle özetlenmiştir:

- Vergi kanunları sadeleştirilmelidir,
- Dürüst vergi mükelleflerini korumak için çalışmalar yapılmalıdır oluşturulacak risk gruplarına yönelik etkili bir şekilde denetimler yapılmalıdır,
- Vergi ceza ve yaptırımları vergi suçu işleyenleri caydıracak şekilde oluşturulmalıdır,
- Vergi yetkililerinin ve her şeyden önce vergi denetim elemanlarının kalifiye olmasına özen gösterilmelidir,
- Vergi idaresindeki birimler mükelleflerin ihtiyaçlarını tam ve hızlı bir şekilde giderecek tarzda oluşturulmalıdır,
- Vergi gelirlerinin kullanımı şeffaf ve bu konuda mükellefler vergilerin nereye harcandığı bilgisine sahip olmalıdır,
- Mükelleflere, sosyal ve toplumsal normların tanıtımı yapılmalı ve vergi bilinci aşılanmalıdır.

¹²⁰Wahl vd. ,2010, s. 386.

¹²¹Alm ve Torgler, ss. 635-651.

¹²²James Simon vd. “*Tax compliance policy: An international comparison and new evidence on normative appeals and auditing.*” **ESRC Future Governance Workshop, Institute for Advanced Studies, Vienna, Austria.** 2003.

4. Vergilemede Adalet ve Vergi Uyum İlişkisi

Vergilemedeki eşitliğin veya adaletin en popüler ve en yaygın kabul gören ilkesi, bir ülkenin vatandaşlarının ödeme güçlerine uygun olarak hükümete vergi ödemeleri gerekliliğidir.

Ödeme gücü ilkesi Anayasamızda güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasasında¹²³, “*Vergi ödevi Madde 73 – Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına*¹²⁴ verilebilir.”

şeklinde yer alan ifadeyle, genellik, ödeme gücü ve mali güç ilkelerine vurgu yapılmıştır. Vergilerin kişilerin ödeme gücü kapasitesi temel alınarak toplanması adaletin tesis edilmesi manasında anlamlıdır. Ancak; maliye literatüründe ödeme gücünün göstergelerinin ne olması konusunda bazı fikir ayrılıkları mevcuttur. Yani ödeme gücüne gösterge olarak neyin kabul edileceği konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımları şu şekilde özetlemek mümkündür. *Mülkiyet*: Bazı ekonomistler, mülkiyetin kişinin ödeme kabiliyetini ölçmek için çok iyi bir gösterge olduğu görüşündedir. Bu fikir, bir kişi büyük bir gelir elde ederse, ancak herhangi bir mülk satın almaz bu yönde bir harcama yapmazsa, o zaman vergilendirmeden kaçınılacağı gerekçesi ile haklı olarak reddedilmektedir. *Harcama* bazında vergi: Bazı ekonomistler tarafından, vergi ödeyebilme kabiliyetinin yapmış olduğu harcamalarla ilişkilendirilmesi gerektiği iddia edilmektedir. Harcamalar ne kadar büyük olursa ödeme gücü göstergesine göre ödenecek vergi miktarı da aynı düzeyde yüksek olmalıdır. Görüş her açıdan sağlıklı ve haksızdır. Kalabalık ailelerin daha fazla harcama yapmak zorunda olacağı ve bu nedenden dolayı daha fazla vergi ödeyeceğinin göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi, vergilemede adaleti bozacaktır. *Gelir*: Ekonomistlerin çoğu, gelirin bir bireyin ödeme kabiliyetini ölçmek için önemli bir gösterge olacağını kabul etmektedirler. Bir kişinin

¹²³ Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, E.T : 10.02.2019.

¹²⁴ 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 16’ncı maddesiyle, bu fıkra da yer alan “Bakanlar Kuruluna” ibaresi “Cumhurbaşkanına” şeklinde değiştirilmiştir.

gelirinin başkasının gelirinden daha fazla olması ödeyeceği vergi miktarının da o oranda daha fazla olmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, dünya ülkelerindeki modern vergi sistemlerinde gelir, bir kişinin ödeme gücünü ölçmek için en iyi gösterge olarak kabul edilmektedir. *Orantılı İlke*: Vergi konusunda adalet fikrini tatmin etmek için J. S. Mill ve diğer klasik iktisatçılar vergilemedeki orantılılık ilkesini önermişlerdir. Bu ekonomistler, vergilerin kişilerin gelirleriyle orantılı olarak alınması durumunda eşit fedakârlık yaratabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak modern ekonomistler bu görüşü farklı bir yaklaşımla ele almışlardır. Gelir arttıkça gelirin marjinal faydası azaldığını iddia etmişlerdir. Vergilemede adaleti ancak; yüksek gelirli kişilerden daha yüksek oranlarda ve düşük gelirli kişilerden daha düşük oranlarda vergilendirme rejimleriyle sağlanabileceğini savunmuşlardır.¹²⁵

4.1. Dikey- Yatay Adalet Algısı ve Vergi Uyumu

Vergilendirme sürecinde, vergi mükelleflerinin vergi adaleti konusunda olumlu bir algıya sahip olabilmesi iki tür adalet kavramına dayandırılmaktadır. Bunlardan birincisi yatay diğeri ise dikey adalet kavramlarıdır. Yatay adalet; aynı gelire seviyesine sahip kişilerin aynı oranda vergilendirilmesi, Dikey adalet ise farklı gelir seviyesine sahip kişilerin farklı oranda vergilendirilmesi anlamına gelmektedir. Yani farklı şartlara sahip kişiler farklı vergi yükleriyle muhatap olmalıdır.¹²⁶

Vergi yükümlülüğü olan vergi mükellefleri, vergi yükünün en büyük kısmını barındıran zenginlerle birlikte farklı muameleye maruz kaldıklarında dikey adalet meydana gelmektedir.¹²⁷ Önceki araştırmalar, dikey adalet algılarının vergi uyumunu artırabileceğini göstermektedir. Avustralya'da, dikey eşitsizliğin bir sonucu olarak, düşük gelirli kişilerin, yüksek vergi gelirlerine oranla daha yüksek vergi oranlarına sahip oldukları görülmüştür.¹²⁸ Dikey adalet, bu nedenle uyum davranışı ile ilgilidir. Bununla birlikte, uyum maliyetleri için de geçerlidir.

¹²⁵ Feld, Frey, s.91-92.

¹²⁶ Şenyüz, s. 60.

¹²⁷ Karyl A. Kinsey, Harold G. Grasmick. "Did the Tax Reform Act of 1986 improve compliance? Three studies of pre-and post-TRA compliance attitudes." *Law & Policy* 15.4 ,1993, ss. 293-325.

¹²⁸ Stacy J. Adams, "Inequity in social exchange." *Advances in experimental social psychology*. Vol. 2. Academic Press, 1965, ss. 267-299.

4.2. Kamu Kaynaklarının Dağıtımda Adalet Algısı ve Vergi uyumu

Vergiler, kamu harcamalarını finanse etmek ve gelirin yeniden dağıtılmasını sağlamak amacıyla kullanılan önemli bir araçtır. Gelir düzeyi yüksek kişiler daha fazla vergi ödeyerek düşük gelirli kişilerin devlet eliyle sağlanan hizmetlerden daha fazla yararlanmasına olanak sağlamaktadır. Yani kaynaklar yüksek gelirli gruplardan düşük gelirli gruplara aktarılmaktadır. Bu adil dağıtım vergi uyumunun sağlanmasına ve uyum maliyetlerinin azalmasına katkı sağlamanın yanı sıra ülkelerin Gini katsayılarında da iyileşmelere neden olmaktadır. Vatandaşların çoğu, kamu kaynaklarının gereksiz yere kullanıldığını ve israf edildiğini düşünmektedirler ancak dağıtımda adalet sağlanır ve bu adaletin vatandaşlar tarafından doğru bir şekilde algılanması sağlınırsa, vatandaşların vergilendirme sürecine gönüllü uyumları gerçekleştirilebilir. Bu noktada yatay eşitliğin vergi uyumu açısından önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.¹²⁹

Dağıtımda adalet kavramı, kamu kaynaklarının adil ve dengeli bir şekilde vatandaşlar arasında paylaşılmasını ifade etmektedir. Vergi mükellefleri kamu kaynaklarının tahsisinde bir adaletsizliğin olduğuna inanmaları durumunda vergiye uyumsuzluk göstermektedirler.¹³⁰

4.3. Prosedürel Adalet Algısı ve Vergi Uyumu

Prosedürel adalet; ülke içerisinde uygulanan hukuk kurallarının herkese adil şekilde yansımalarını ifade etmektedir. Daha önce bahsedilen dağıtımda adalet konusu, prosedürel adalet algısını da etkilemektedir. Kaynak tahsisinde adaletin olduğunu düşünen mükellefler, prosedürlerin de uygulanmasında bir adalet mekanizmasının işlediğine inanacaklardır.

İdarenin mükelleflere karşı tarafsız yaklaşmadığı algısının varlığı mükelleflerin vergi uyum süreçlerini olumsuz yönde etkileyecektir. Örneğin; Mükellefler tarafından bazı

¹²⁹ Paul Webley, Henry Robben, and Ira Morris. "Social comparison, attitudes and tax evasion in a shop simulation." *Social Behaviour*, 1988, ss. 219–228. ; Ana De Juan, Miguel A. Lasheras ve Rafaela Mayo. "Voluntary tax compliant behavior of Spanish income tax payers." *Public Finance*, 1994, ss. 90-105.; Michael Spicer, I W. ve Lee A. Becker. "Fiscal inequity and tax evasion: An experimental approach." *National tax journal*, 1980, ss. 171-175. Aktaran: Kirchler, 2007, s.124.

¹³⁰ Michael Wenzel, "Tax compliance and the Psychology of Justice: Mapping the field", Ed: V. Braithwaite, *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Tax Evasion*. Ashgate, Aldershot, 2003, s.43.

kesimlerin idare tarafından kayırıldığı ve vergilendirme sürecinde pozitif ayrımcılığa tabi tutulduğu fikrinin oluşması, vergiye karşı tepkileri artıracaktır.¹³¹

Vergi uyumunu artırmak için vergi kanunlarının ve ilgili prosedürlerin anlaşılır olması önemli bir yere sahiptir. Usul konusunda adil bir yapının sağlanması mükelleflerin vergi kanunlarına uyum sürecini hızlandırmakta ve uyum maliyetlerini azaltmaktadır. Karmaşık vergi sistemlerinin varlığı dolayısıyla mükelleflerin kârında meydana gelen azalma, kişiyi vergi kaçırarak zararlarını tanzim etmeye zorlayabilmektedir. Bu nedenle prosedürlerle ilgili yapılacak sadeleştirme ve mükellefler arasındaki adil uygulamayla uyum maliyetlerinin azalmasına ve uyum sürecinin hızlanmasına katkıda bulunulabilir.¹³²

¹³¹ Ünal Zenginobuz vd. **Vergi, Temsilîyet ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Türkiye’de Vatandaşların Algıları**, Açık Toplum Vakfı, İstanbul, Temmuz 2010. http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/vergi_temsiliyet-vedemokrasi_iliskisi_uzerine_turkiyede_vatandaslarin_algilari.pdf (25.12.2017). s. 32- 35.

¹³² Feld, Frey,s.91.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİYE KARŞI MÜKELLEF DAVRANIŞLARI, VERGİ UYUMUNUN BELİRLEYİCİLERİ, VERGİ UYUM MALİYETLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER, VERGİ UYUMU VE UYUM MALİYETLERİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölümde; vergilendirme sürecinde mükelleflerin sergilemiş oldukları tutum ve davranışlardan, vergi uyumunu ve vergi uyum maliyetlerini belirleyen faktörlerden bahsedilmiştir. Ayrıca vergi uyum maliyetlerini azaltacak ve vergi uyum maliyetlerinin yüksek olmasına neden olan temel değişkenler incelenmiştir. Son olarak vergi uyumu ve vergi uyum maliyetleri konusunda daha önce yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

1. Vergiye Gönüllü Uyum ve Uyumsuzluk Kavramı

Vergi uyum biçimleri birbirinden ayrılmaktadır;¹³³ (a) Mükelleflerin vergiyi şikâyet etmeden ödemesi (gönüllü uyum); (b) Mükelleflerin vergiyi isteksizce ödemesi (zorunlu uyum). Vergiye gönüllü uyum; mükelleflerin vergiye tabi gelirlerini beyan ederken, bu beyanlarını vergi kanunlarının ön gördüğü şekilde tam ve eksiksiz yerine getirmesi, herhangi bir ceza ve denetim korkusu olmadan teslim etmesi şeklinde tanımlanabilir.¹³⁴ Vergiye gönüllü uyumda, mükellefler gelirlerini vergi kanunlarında belirtilen esaslara uygun olarak tam ve doğru şekilde beyan eder ve mükelleflerin bu işlemleri herhangi bir otoritenin dayatması olmadan yerine getirmesi söz konusudur.¹³⁵

Vergi uyumsuzluğu; vergi mükelleflerinin vergi kanunlarına aykırı olarak davranış sergilemeleri, vergi matrahlarını beyan ederken gerçek değerlerin altında beyanlarda bulunmaları ya da ödemeleri gereken vergileri ödememeleri şeklinde ifade edilebilir.

Vergiye uyum süreci vergi ahlakıyla ilişkili bir durumdur. Vergi ahlakının ve bilincinin yüksek olduğu durumlarda vergi uyumunun da yüksek olacağı ifade edilebilir.¹³⁶ Vergi uyumsuzluğu; vergi yükümlüsünün vergi kanunlarını isteyerek ya da istemeyerek ihlal

¹³³ James Alm, Jackson Betty R. ; Mckee, Michael. “*Estimatlng The Determrnlhants Of Taxpayer Compliance With Experimental Data*”, **National Tax Journal**, 1992,s.109.

¹³⁴ Serkan Benk, Tamer Çetin, “*Küresel Ekonomik Krizin Vergi Uyumunu Üzerindeki Etkileri*”, **Vergi Dünyası**, Sayı:345, Mayıs 2010, s.104.

¹³⁵James Alm, “*A Perspective on The Experimental Analysis of Taxpayer Reporting*”, **Accounting Review**, vol.66, no.3,1991. ss. 577-593.

¹³⁶ Torgler, s. 65.

etmesi durumunda ortaya çıkan davranış biçimidir. Bu hususta vergi uyumsuzluğunu İradi ve gayri iradi vergi uyumsuzluğu şeklinde sınıflandırmak yerinde olacaktır. İradi Uyumsuzluk: Mükelleflerin üzerine düşen vergi sorumluluklarını bilinçli bir şekilde kısmen ya da tamamen yerine getirmeyerek göstermiş olduğu davranış biçimidir. Gayri İradi Uyumsuzluk: Vergi mükelleflerinin vergiye ilişkin ödev ve sorumluluklarını yerine getirirken; vergi kanunlarını yanlış anlaması, bilgi eksikliği ya da gözden kaçırması gibi durumlar dolayısıyla tamamen ya da kısmen eksik yerine getirmesinden kaynaklanan davranış biçimidir.¹³⁷

2. Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranış Biçimleri

Demokratik rejimlerin gereği olarak, vergi politikalarının seçmenler tarafından açık bir şekilde bilinmesi beklenen bir durumdur. Kamu otoriteleri, seçmenlerin vergi yükümlülüklerini ayarlarken genellikle diğer partilerin kararlarına göre pozisyon almaktadırlar. Hükümetler genellikle vergi tabanını dar ve vergi oranlarını yüksek tutmak istemelerine rağmen, baskı gruplarının harekete geçip oy kayıplarına neden olacak girişimlerde bulunacağı riski dolayısıyla seçmenlerin tercihlerini göz ardı edememektedirler.¹³⁸ Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları incelenirken vergiye karşı gönüllü uyum ve uyumsuzluklarının yanı sıra vergi itaati ve vergiyle özdeşleşme kavramlarından da bahsetmek yararlı olacaktır.

Vergi itaati, vergi ödememeleri sonucunda mükelleflerin karşılaşacakları ceza, yakalanma duygusu, toplum tarafından dışlanma endişesi gibi faktörler dolayısıyla vergi verme konusunda kendini zorunlu hissetmesine vergi itaati denilmektedir. Vergi itaatinde; mükellefler fayda maksimizasyonları doğrultusunda hareket etmektedirler, beklenen faydalarını maksimize edecek şekilde davranış sergilemektedirler.¹³⁹

Vergiyle Özdeşleşme; Vergi mükelleflerinin toplumsal ve sosyal normlardan etkilenip vergi vermenin önemini kavrayıp bu ödevi yerine getirmeyi sorumluluk olarak algılamasıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Vergiyle özdeşleşme davranışı dini inanışlarla da alakalı bir durumdur.¹⁴⁰ Özellikle sosyal gruplarla özdeşleşme mükelleflerin vergi

¹³⁷ Mehmet Tunçer, “*Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi*”, <<http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/vergiaffi.doc>>, (20.12.2018).

¹³⁸ Turgay Berksoy, İbrahim Demir, “*Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yüğü Üzerinde Politik Etkiler*”, 19.Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs 2004, s.520-522.

¹³⁹ Torgler, 2007, s. 65.

¹⁴⁰ Torgler, 2007, s.65.

ödevine ilişkin normları içselleştirmesini kolaylaştıracak ve vergiyle özdeşleşme sürecini hızlandıracaktır.¹⁴¹

2.1.Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı, vergi mükelleflerinin daha az vergi ödemek veya hiç vergi ödememek amacını gerçekleştirmek dolayısıyla başvurduğu ve yasalar tarafından yapılması suç olan eylemlerden kaynaklanan vergi kayıplarıdır.¹⁴² Vergi mükellefleri genellikle kayıt dışı faaliyette bulunarak, sahte fatura düzenleyerek ya da defter kayıtlarını tahrip ederek vergi kaçırma eyleminde bulunurlar.¹⁴³ Vergi kaçırma, hafızadan kaynaklanan hataları kapsam dışında tutmaktadır. Örneğin; gecikmeler, hesaplama hataları, vergi yasaları hakkındaki yetersiz bilgi, unutma vb.¹⁴⁴ Vergi kaçırma eyleminin beyan yoluyla toplanan dolaysız vergilerde, dolaylı vergilere oranla daha fazla olduğu söylenebilir.¹⁴⁵

Bir kişi bilerek ve isteyerek vergilendirilebilir gelirini beyan etmediğinde vergi kaçırma eylemi meydana gelir.¹⁴⁶ Sandmo, vergi kaçakçılığını şöyle tanımlamaktadır: Vergi mükellefi, vergiye tabi olan emek veya sermaye gelirini beyan etmeyerek, yetkili makamlara karşı idari veya hukuki sorumluluğunu yerine getirmemesi sonucunda ortaya çıkan durumdur.¹⁴⁷

Kayıt dışı ekonominin artması gibi, vergi kaçakçılığının da artış göstermesi hükümetleri endişelendiren bir durum olarak değerlendirilmektedir. Mükelleflerinin büyük bir kısmının vergi kaçırmak ve vergiden kaçınmak için ellerinden geleni yaparken yetkili idare de aynı şekilde mücadele için elinden geleni yapmaktadır.¹⁴⁸

Vergi kanunlarının ihlal edilmesi sonucunda ortaya çıkacak kayıplar devletin gelirinde azalmanın meydana gelmesine neden olurken diğer taraftan vergi uyumunu da bozmaktadır. Gönüllü uyumun gerçekleştiği mükelleflerin, vergi kanunlarının ihlal

¹⁴¹ Kitapçı, s.67.

¹⁴² Torgler, 2003.a., S.17.

¹⁴³ Şen, Sağbaş, 2016, s. 176-177.

¹⁴⁴ Paul Webley, "Tax Compliance By Businesses." **New Perspectives On Economic Crime** ,2004, ss. 95-126.

¹⁴⁵ Nadaroğlu, s.287.

¹⁴⁶ Sharmila King, Steven M. Sheffrin. "Tax Evasion And Equity Theory: An Investigative Approach." **International Tax and Public Finance** 9.4 ,2002, ss. 505-521.

¹⁴⁷ Agnar Sandmo, "Three Decades of Tax Evasion: A Perspective on The Literature", **The Research Forum on Taxation**, Rosendal, Norway. 2003.

¹⁴⁸ Alessandro Balestrino, Umberto Galmarini. "Imperfect tax Compliance and the optimal provision of public goods." **Bulletin of Economic Research**, 55.1 ,2003, s. 51.

edilmesi neticesinde ortaya çıkan adaletsiz durum algısı ya da amacı dışında uygulanan vergi indirimleri, afları ve benzeri durumlarda vergi ödeme isteğinde bir azalmanın meydana gelmesi söz konusu olabilmektedir.¹⁴⁹ Dahil olduğu vergi sisteminin adil olmadığını düşünen vergi mükellefleri, vergi ödeme esnasında düşük beyanda bulunarak (vergiden kaçınarak ya da vergi kaçırarak) vergi erozyonuna¹⁵⁰ neden olmaktadır.¹⁵¹ Vergi ahlakı yüksek seviyede olan vergi mükellefleri, vergilerini yasal prosedürlere uygun olarak zamanında ve tam bir şekilde öderken, vergi ahlakı düşük düzeyde olan mükelleflerin vergi kaçırma ve vergiden kaçınma gibi davranış biçimlerini sergiledikleri ifade edilebilir.¹⁵²

2.2.Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma; mükelleflerin yasa da yer alan boşlukları kullanarak yapmış oldukları ekonomik faaliyetleri olduğundan daha düşük göstererek vergi matrahını tamamen ya da kısmen azaltmasıdır. Bu eylem yasal dır ve mükellefler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir.¹⁵³ Diğer bir ifadeyle, mükelleflerin yasadaki boşlukları kullanarak vergi yüklerini azaltmak için vergiye uyumsuzluk davranışları sergilemesidir.

Vergi mükelleflerinin şirket merkezlerini ya da kanuni temsilciliklerini vergi cenneti ülkelere taşıyarak, vergisel avantajlar sağlayıp vergiden kaçınma yolunu seçebilecekleri gibi, vergi oranlarının daha düşük olduğu bölgelere taşınarak orada yaşamayı tercih ederek vergiden kaçınma yoluna gidebilirler.¹⁵⁴ Webley'in ifade ettiğı gibi, vergiden kaçınma yasalara aykırı değildir. Vergi yükümlülüğünün yasal yollarla azaltılması girişimidir. Yasadaki boşlukları yaratıcılarını kullanarak gelirlerini artırıcı şekilde kullanmalarıdır.¹⁵⁵ Bu eylem kanunen bir sakıncası olmamasına rağmen vergi

¹⁴⁹ Adams, ss. 267-299.

¹⁵⁰ *Vergi Erozyonu*; vergi kanunlarında yer alan yasal boşlukların ve vergi harcamalarının neden olduğu vergi kayıplarını ifade etmektedir. Çeşitli gerekçelerle vergi matrahlarından yapılan iktisadi ve sosyal indirimler matrahta aşınmalara neden olmaktadır. (Nazan Susam, **Kamu Maliyesi: Temel Kavramlar ve Esaslar**, 2. Baskı, Beta, 2016 s. 296.)

¹⁵¹ Şen, Sağbaşı, s. 181-183.

¹⁵² Saruç, s. 17.

¹⁵³ Jean Hindriks ve Gareth D. Myles. **Intermediate public economics**. Vol. 2. Cambridge: MIT press, 2006.; Frank A. Cowell, "Tax evasion with labour income." **Journal of Public Economics** 26.1 ,1985, ss.19-34.

¹⁵⁴ Şen, Sağbaşı, s. 175.

¹⁵⁵ Webley, s.116.

uyumsuzluğunu ifade ettiği ve kamu gelirlerinde bir azalmanın meydana gelmesine neden olacağından kamu kaynaklarını azaltıcı etkiye sahiptir.¹⁵⁶

3. Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler

Avustralya'da yapılan araştırmalarda, vergi uyum seviyesinin kadınlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁵⁷ Baldry tarafından yapılan deneysel çalışmada, kadınların uyum konusunda erkeklerden daha çok vergi verme eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁵⁸ Vergi ahlakı, vergi uyumunun belirleyici faktörlerinden biridir; vergilerin ödenmesinde ya da vergiden kaçınılmasında önemli bir etkiye sahiptir.¹⁵⁹ Vergi ahlakı ve vergi bilinci gelişmiş mükellefler, vergiyle ilgili yükümlülüklerini zamanında yerine getirir ve vergisini zamanında öder. Kendi hesabına çalışan mükelleflerin vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma imkânları ücretli olarak çalışan vergi mükelleflerinden çok daha fazladır. Bu açıklamayla ilişkili olarak kendi hesabına çalışanlar mükelleflerin vergi kaçakçılığı için daha fazla fırsatları vardır. Kirchler vd., yapmış olduğu deneysel çalışmada; uyum konusunda kişinin gelir seviyesi ve çalıştığı işin zorluğu ile uyum maliyetlerine katlanması arasında bir ilişki kurulmuştur.¹⁶⁰ Çalışma koşulları ve yapılan işin mahiyeti bakımından kolay işlerde çalışıp gelir elde eden kişilerin vergiye uyumu daha zor olmakta ve uyum maliyetlerine katlanma süreci daha karmaşık geçmektedir. Zor şartlarda elde edilen gelirin vergi beyanının olmaması durumunda ceza şeklinde geri ödenmesi, bu kişilerin vergiye uyum süreçlerini hızlandırmaktadır.¹⁶¹ Mali refah ile uyum arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ampirik çalışmalarda destek bulsa da diğer bazı çalışmalar vergi uyumu ve gelir düzeyi arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığını ortaya koymuştur. Özetlemek gerekirse, vergi uyumunun belirleyicileri üzerine yapılan ampirik çalışmalar, ağır vergi yüklerinin uyum

¹⁵⁶ Harvey Rosen ve Ted Gayer, **Public Finance**. Singapore: McGraw- Hill International Edition, 2010 , s. 371-372.

¹⁵⁷ Betty R. Jackson, Valerie C. Milliron. "Tax Compliance Research: Findings, Problems, and Prospects." **Journal of accounting literature** 5.1 ,1986, ss.125-165.

¹⁵⁸ Baldry, income tax evasion..., s. 116.

¹⁵⁹ Kirchler, 2007, s. 100- 107.

¹⁶⁰ Henry SJ Robben vd., "Decision frames, opportunity and tax evasion: An experimental approach." **Journal of Economic Behavior & Organization** ,ss. 353-361. 1990.

¹⁶¹ Slemrod ve Sorum, s 456.

konusunda olumsuz bir etkisi olduğu varsayımını ortaya çıkarmıştır. Ancak gelir ve uyum arasında güçlü bir bağlantı kurmak genel bir sonuca varmayı güçleştirmektedir.¹⁶²

3.1.Mükellefin Gelir Düzeyi

Vergi uyumu üzerinde gelirin etkisine ilişkin yapılan çalışmaların bazılarında bu iki değişken arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Konuyla alakalı yapılan bir çalışmada vergi oranlarının artırılması durumunda, gelir düzeyi yüksek kişilerin vergi kaçırma eğiliminin daha düşük gelir düzeydekilere nazaran yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹⁶³ Benzer şekilde, Weck-Hannemann ve Pommerehne,¹⁶⁴ tarafından yapılan çalışmada gelirde meydana gelen artış ile vergi kaçırma arasında doğrudan bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. İsviçre’de yapılan bir çalışmada, vergi mükelleflerinin vergi kaçırma davranışlarını, vergi oranlarını ve gelir düzeylerinin belirlediği ifade edilmiştir. Yüksek gelirli kişilerin daha fazla vergi kaçırdığı sonucuna varılmıştır. Vergi uyumunun sağlayıcıların ise iyi ayarlanmış- optimal vergi oranlarının- ve denetim sıklığının olduğu belirtilmiştir. Bunlara ek olarak; Vergi mükellefleri gelirlerini elde etme koşullarına göre vergiye karşı tutum sergiledikleri, gelirini zor şartlarda elde eden vergi mükelleflerini vergi kaçırma konusunda daha fazla istekli olacakları ifade edilmiştir.¹⁶⁵

Vergi mükellefleri gelirlerinin yanı sıra ödemekle yükümlü oldukları gelir vergisi vb. vergilerin oranlarına göre vergiye uyum ya da uyumsuzluk göstermektedirler.¹⁶⁶

Gelirin vergi uyumu ve uyum maliyetleri üzerindeki etkisine ilişkin farklı görüşler mevcuttur, bazı çalışmalarda; alt gelir grubunda yer alan vergi mükelleflerinin, gelirlerinin genel ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeterli olmamasından dolayı vergi kaçırma eğilimde olduklarını ifade ederken.¹⁶⁷ Bazı yazarlar ise gelir seviyesi yüksek

¹⁶² Andreoni, s.850-853.

¹⁶³ Vital Anderhub vd., "Tax Evasion With Earned Income-An Experimental Study." **FinanzArchiv/Public Finance Analysis**, 2001, ss.188-206.

¹⁶⁴ Bruno S. Frey, Hannelore Weck-Hannemann. "The political economy of protection." **Current Issues in International Trade**, Palgrave, London, 1996, ss.154-173.

¹⁶⁵ Julie H. Collins, R. David Plumlee. "The taxpayer's labor and reporting decision: The effect of audit schemes." **Accounting Review**, 1991, ss.559-576.

¹⁶⁶ Alm , Torgler, 2006, ss.224-246.

¹⁶⁷ Ali Yurdakul, **Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği**, Bursa: Dora Yayıncılık,2013.

gruptaki mükelleflerin vergi ödeme ödevini bir gereklilik olarak algıladığını ifade etmektedirler.¹⁶⁸

McGee ve Gelman tarafından yapılan çalışmada, yüksek gelirli mükelleflerin, vergi kaçırma konusunda daha fazla istekli oldukları sonucuna varılmıştır.¹⁶⁹ Ancak; yapılan başka bir çalışmada ise gelir seviyesi düşük bölgelerde daha fazla vergi kaçırma davranışının sergilendiği sonucuna varılmıştır.¹⁷⁰ Çalışmalardaki farklılıklardan dolayı gelir düzeyinin vergi uyumu ve uyum maliyetleri üzerindeki etkisinin net olarak ifade edilmesinin zordur.

3.2.Mükellefin Yaşı

Mükelleflerin yaşı artıkça vergi uyum düzeylerinde de bir atışın meydana geldiği ifade edilebilir. Genç yaştaki vergi mükellefleri daha fazla risk alarak vergi kaçırma yolunu seçip daha fazla tüketim yapma amacına hizmet edecek faaliyetlerde bulunabilir.

Mükelleflerin vergi sistemine önceden dahil olması yani mükellefiyetlerinin uzun süredir devam ediyor olması ülkedeki vergi uyum düzeyi üzerinde avantajlı bir etkiye sahip olabilir. Yapılan bazı araştırmalar, vergi mükelleflerinin yaşının vergi uyum düzeyi ile pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koymuştur. 65 yaş ve üzerindeki vergi mükelleflerinin, daha genç vergi mükelleflerine göre daha uyumlu olduğunu tespit edilmiştir.¹⁷¹ Yapılan başka bir çalışmada da genç vergi mükelleflerinin vergiden kaçma tutum ve davranışlarının yaşlı mükelleflere oranla daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁷²

Mükelleflerin yaşı vergi uyumunu ve uyum maliyetlerini etkileyen faktörlerden biri olarak araştırmalarda analiz edilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulara göre; yaş ilerledikçe vergi uyumu artmaktadır. Blumenthal ve Slemrod 'un

¹⁶⁸ Robert W. McGee., Sheldon R. Smith. "Ethics, Tax Evasion, Gender and Age: An Empirical Study of Utah Opinion." 2007, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=955973 , E.T: 21.09.2018 , ss. 1-23.

¹⁶⁹ Robert W. McGee, Wendy Gelman. "Opinions on the ethics of tax evasion: A comparative study of the USA and six Latin American countries." *Akron Tax J.* 24, 2009, ss.69-91.

¹⁷⁰ James Alm, Jorge Martinez-Vazque ve Benno Torgler. "Russian Attitudes Toward Paying Taxes—Before, During, And After The Transition." *International Journal of Social Economics* 33.12 ,2006, ss. 832-857.

¹⁷¹ Charles T. Clotfelter, "Tax evasion and tax rates: An analysis of individual returns." *The review of economics and Statistics*, 1983, ss. 363-373.

¹⁷² Otto H. Chang, Donald R. Nichols, and Joseph J. Schultz. "Taxpayer attitudes toward tax audit risk." *Journal of Economic Psychology* 8.3, 1987,ss. 299-309. Aktaran: Kirchler 2007, s.138.

ABD’de yapmış olduğu çalışmada, genç yaştaki vergi mükelleflerinin daha fazla risk aldıklarını ve bu nedenden dolayı daha fazla vergi kaçırma eğiliminde oldukları sonucuna varılmıştır.¹⁷³

Saraçoğlu tarafından yapılan araştırmada da genç yaştaki vergi mükelleflerinin vergi kaçırmaya daha fazla eğilim gösterdikleri sonucuna varılmıştır.¹⁷⁴

Bu sonuçların aksine bazı çalışmalarda ise, yaşı ilerleyen vergi mükelleflerinin vergi kanunlarını kavrama düzeylerinin artmış olması ve idarenin hamlelerini tahmin edebilmesi dolayısıyla vergi kaçırma konusunda daha fazla istekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁷⁵

3.3.Mükellefin Cinsiyeti ve Medeni Durumu

Birçok çalışmada, erkek ve kadın vergi mükelleflerinin vergilere karşı farklı düzeylerde uyum gösterdiği ifade edilmiştir.¹⁷⁶ Örneğin, Spicer ve Hero, kadın katılımcıların laboratuvar deneylerinde erkeklerden daha uyumlu olduklarını bulmuşlardır. Bununla birlikte, kadınların vergi ödeme konusunda kendilerini zorunlu hissetme oranları erkeklere oranla daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır ancak kadınların erkeklere oranla gelirlerinin daha düşük bir kısmını beyan ettiği varılan diğer bir sonuç olarak kayıt altına alınmıştır.¹⁷⁷

Vergi uyumu ve uyum maliyetleri konusunda yapılan çalışmalarda cinsiyetin etkisi sürekli araştırmalara dahil edilmiştir. Bazı çalışmalarda kadınların vergi ahlakının daha yüksek olduğu sonucunu ortaya çıksa da¹⁷⁸, erkeklerin vergi ahlak skorlarının daha yüksek çıktığı çalışmalardan da söz etmek olanaklıdır.¹⁷⁹

¹⁷³ Marsha Blumenthal, Joel Slemrod. “The compliance cost of the US individual income tax system: A second look after tax reform.” **National Tax Journal** 45.2, 1992, ss. 185-202.

¹⁷⁴ Fatih Saraçoğlu, “Yaş-Cinsiyet-Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi” **KMU İİBF Dergisi**, Yıl:10 Sayı:15 Aralık 2008, s.32.

¹⁷⁵ Ian Gregory Wallschutzky, “Possible causes of tax evasion.”, **Journal of economic psychology** 5.4, 1984, ss. 371-384. Aktaran: Kirchler, 2007.

¹⁷⁶ Michael W Spicer, Rodney E. Hero. “Tax Evasion And Heuristics: A Research Note.” **Journal of Public Economics** 26.2 ,1985, ss. 263-267.

¹⁷⁷ Nehemiah Friedland, Shlomo Maital, and Aryeh Rutenberg. “A simulation study of income tax evasion.” **Journal of public economics** 10.1 (1978): ss.107-116.

¹⁷⁸ David P. Boyd, “Improving ethical awareness through the business and society course.” **Business & Society** 20.2 ,1981, ss. 27-31.

¹⁷⁹ John H. Barnett, Marvin J. Karson. “Personal values and business decisions: An exploratory investigation.” **Journal of Business Ethics** 6.5, 1987, ss. 371-382.

Yapılan çalışmaların birçoğunda, kadın vergi mükelleflerinin kanunlara riayet etme konusunda erkeklere nazaran daha sadık oldukları ve yasadışı faaliyetlere bulaşma konusunda erkeklerin aksine daha çekinceli yaklaştıkları ifade sonucuna varılmıştır.¹⁸⁰ Kadınların erkeklere kıyasla vergiye uyum göstermesinin birçok nedeni olabilir. Bu nedenler; kadınların küçük yaşlardan itibaren otoriteye uyum sağlama eğiliminde olmasının yanı sıra risk almaya yönelimlerinin daha zayıf olmasından da kaynakladığı söylenebilir.¹⁸¹ Bardley tarafından, 1987 yılında yapılan çalışmada, kadınların vergi kanunlarında yapılan değişikliklere karşı erkeklere nazaran daha fazla uyum gösterdikleri sonucuna varılmıştır.¹⁸² ABD’de yapılan bir çalışmada, erkeklerin kadınlara oranla, evli çiftlerin ise bekarlara oranla daha fazla vergi kaçırma eğilimi gösterdiklerini ve 65 yaş üzerindeki kişilerin vergilendirme süresinde bulundukları beyanların daha genç mükelleflere nazaran daha yüksek olduğu sonuçlarına varılmıştır.¹⁸³ Cinsiyet farklılığının vergi uyumu üzerinde etkisinin olduğu ya da olmadığı konusunda farklı sonuçlara varılmıştır. Öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada; kadınların vergi kaçırma eğiliminin erkeklere oranla daha düşük seviyede olduğu sonucu elde edilmiştir.¹⁸⁴ Öğrenciler üzerinde yapılan bir başka araştırmada ise; erkeklerin vergilere karşı kadınlara oranla daha fazla uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸⁵ Saruç ve Sağbaş tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de kadınların vergi uyumunun erkeklere oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸⁶ Vergi uyumu konusunda yapılan çalışmaların birçoğunda, kadınların erkeklerden daha fazla uyumlu olduğu sonucuna varılsa da bu konunun tam manasıyla bu şekilde olduğunu kesin olarak ifade etmek doğru olmayacaktır. Vergi uyumunu belirleyen birçok

¹⁸⁰ Ignacio Lago-Peñas, Santiago Lago-Peñas. "The determinants of tax morale in comparative perspective: Evidence from European countries." **European Journal of Political Economy** 26.4, 2010, s.445.

¹⁸¹ Benno Torgler; "The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity", **Crema Working Paper**, No: 2003-8, 2006, s. 11.

¹⁸² Selçuk İpek, İlknur Kaynar, "Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları." **Maliye Dergisi** 157, 2009, s.119

¹⁸³ Elif Tuay, İnci Güvenç, **Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı**, Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 51, Kasım 2007 , s. 22.

¹⁸⁴ Kadriye İzgi Şahpaz, Naci Tolga Saruç, "Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler Sakarya Örneği" **Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi**, Sakarya, Aralık 2012 S:88 s.84.

¹⁸⁵ Nuri Ömürbek, Hüseyin Çiçek, Serdar Çiçek, "Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları" **Maliye Dergisi**, Sayı 153, Temmuz Aralık 2007, s.121.

¹⁸⁶ Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş., "Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma" **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2003, ss.79-96.

değişkenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan uyum, yalnızca cinsiyete bağlı olarak açıklanması doğru olmayacaktır.¹⁸⁷

Alm ve Torgler tarafından Dünya Değerler Anketi (WVS) verileri yardımıyla yapılan analizde; ABD ve Avrupa 'da evlilerin vergiye uyumunun bekârlara oranla daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun nedeninin evlilerin vergi kaçırma sonrası yakalanmaları durumunda yaşayacakları toplumsal baskının bekarlara nazaran daha yüksek olmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir.¹⁸⁸

Medeni durum, toplumsal normlardan dolayı evli ya da bekar vergi mükelleflerinin vergiye karşı sergileyecekleri tutum ve davranışları negatif yönde etkilemektedir. Çin, Japonya ve Kore gibi ülkelerde vergi kaçırmaya yönelik mükellef davranışlarının ele alındığı bir çalışmada, evli mükelleflerin bekarlardan daha fazla vergi kaçırmaya yönelimli oldukları tespit edilmiştir.¹⁸⁹

Feinstein'in yapmış olduğu çalışmada, evli çiftlerin vergi ödevleri bakımından daha fazla prosedüre maruz kaldığı için, bekar mükelleflere oranla daha az uyum gösterdiklerini ve vergi kaçırmaya daha fazla eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır.¹⁹⁰

Andreoni vd. tarafından yapılan çalışmada ise, evli vergi mükelleflerinin, vergisel ödevleri yerine getirirken birlikte hareket ettikleri için vergisel konularda daha fazla bilgiye sahip olabilmektedirler. Bu nedenden dolayı, vergi kaçırmaya daha fazla eğilim gösterdikleri sonucuna varılmıştır.¹⁹¹

Medeni durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi üzerine yapılan bir diğer çalışmada, evli çiftlerin vergi uyum konusunda bekar mükelleflere oranla daha fazla uyum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹² Yapılan bir başka çalışmada ise; vergi sistemine karşı bakış açısında evli ve bekar mükellefler arasında yüksek bir oranda farklılık tespit edilmemiştir.¹⁹³

¹⁸⁷ Benno Torgler ve Neven T. Valev. "Gender And Public Attitudes Toward Corruption And Tax Evasion." **Contemporary Economic Policy**, 2010, ss.554-568.

¹⁸⁸ Alm, Torgler, ss.224-246.

¹⁸⁹ Robert W. McGee, "Ethics and Tax Evasion: Empirical Studies of Korea, Japan and China", **Andreas School of Business Working Paper**, Barry University, Mart 2007, ss.23-24.; <http://ssrn.com/abstract=971029>, E.T: 11.10.2018.

¹⁹⁰ Jonathan S. Feinstein, "An Econometric Analysis of Income Tax Evasion And Its Detection." **The RAND Journal of Economics**, 1991, ss. 14-35.

¹⁹¹ Andreoni vd., s.851.

¹⁹² İpek, Kaynar, ss.116-130.

¹⁹³ Saraçoğlu, s.32 .

3.4.Mükellefin Mesleği ve Eğitim Durumu

Mükelleflerin faaliyet gösterdikleri meslek gruplarına göre vergiye göstermiş oldukları uyum arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Mükellefin faaliyet gösterdiği meslek grubu içerisinde vergi kaçakçılığı yüksek ise, bu kişilerin de vergi kaçırmaya daha fazla eğilim gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra kişilerin gelirlerinin artmasıyla beraber doğru beyanda bulunma oranlarında azalmanın meydana geldiği elde edilen diğer bir sonuçtur.¹⁹⁴ Özellikle kendi işinde çalışanlar ve iş yeri sahibi olmayanların vergi uyumları daha düşük düzeydedir.¹⁹⁵

Mükelleflerin çalışma koşulları ve durumları vergiye uyum seviyelerini etkilemektedir. Farklı meslek gruplarına uygulanan farklı vergi politikaları bu tür bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda, serbest meslek faaliyetlerinde bulunan mükelleflerin diğer meslek gruplarına göre vergiye daha az uyum gösterdikleri tespit edilmiştir. Durumun bu şekilde olmasına gerekçe olarak, serbest meslek faaliyetlerinde bulunan kişilerin vergi uyum maliyetlerinin yüksek olması gösterilmektedir.¹⁹⁶

Vergi Uyum maliyetlerinde eğitim ve bilginin önemi konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bilgi konusu, vergi kanunları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olması anlamına gelmektedir. Bazen vergi kanunlarını iyi bilmek uyumu sağlarken bazen de vergi kaçırma vb. konuları tetiklemektedir.¹⁹⁷ Vergilendirme bilgisi özellikle vergi kanunlarıyla ilgili alanlarda kamu bilincini artırmak için gereklidir, ulusal kalkınmada verginin rolü ve toplanan paraların hükümet tarafından nasıl ve nerede harcandığı konusu vergilendirme konusunda bilgi sahibi olunması anlamına gelmektedir. Bir vergi mükellefinin vergi uyumuna yönelik olumlu tutumu varsa, vergi kaçırma eğiliminde azalma gözlemlenecektir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Ali Rıza Gökbunar, Sibel Selim, Halit Yanıkkaya "Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı: 63, ss. 69-94. s.75; Tuay , Güvenç, ,s.22.

¹⁹⁵ Torgler, 2003b,s.310-11.

¹⁹⁶ Mariana Gerstenblüth, Natalia Melgar, Juan Pablo Pagano ve Máximo Rossi, "Threats in Latin American and Caribbean Countries: How Do Inequality and The Asymmetries of Rules Affect Tax Morale?", Department of Economics, **Working Papers**, No 14-08, Ağustos 2008, s.6.; <http://decon.edu.uy/publica/2008/1408.pdf>, Erisim Tarihi: 15.10.2018.

¹⁹⁷ Kasipillai, Jeyapalan, Norhani Aripin, and Noor Afza Amran. "The Influence of Education on Tax Avoidance and Tax Evasion." **eJournal of Tax Research** 1.2, 2003.

¹⁹⁸ Mohd R. Palil,. **Tax knowledge and tax compliance determinants in self assessment system in Malaysia**. Diss. University of Birmingham, 2010.

Eğitimin vergi uyumu üzerindeki etkisi vergi uyum çalışmalarında farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Eğitim ve vergi uyumu arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir.¹⁹⁹ Yapılan bazı çalışmalarda, eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin, eğitim düzeyi düşük olan mükelleflere nazaran vergiye daha uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Vergi uyumu ile eğitim düzeyi arasındaki pozitif ilişkinin, vergi mükelleflerinin daha iyi eğitildiği ve karmaşık vergi yasaları ile başa çıkabilme kapasitesinin yüksek olduğu durumlarda daha fazla uyum göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, yüksek oranda eğitilmiş vergi mükellefleri vergi yükümlülüklerini azaltmak için vergi yasalarındaki boşlukları kullanma kapasitesine sahiptir.²⁰⁰ Bunun yanı sıra; yüksek bir eğitim düzeyine sahip mükellefler, ödeyecekleri vergiler dolayısıyla yaşayacakları gelir kayıplarını algılayabilecekleri için vergi uyumları azalabilecektir.²⁰¹

McGee ve Sheldon tarafından yapılan çalışmada vergi uyumunun eğitim düzeyiyle pozitif bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır.²⁰² Torgler'in WVS verilerini kullanarak yapmış olduğu araştırmada, eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin, vergilere ilişkin daha fazla bilgiye sahip olması dolayısıyla, kamu harcamalarını takip etme sürecini yakından izleyebilmeleri ve analiz edebilmeleri sayesinde vergi uyum düzeyleri daha yüksektir.²⁰³

Torgler ve Schaltegger tarafından yapılan çalışmada ise, eğitim düzeyi yüksek mükelleflerin kamu otoritesi tarafından yapılan hataları kolayca fark ettiği ve kanundaki boşluklardan faydalanma imkanlarının daha fazla olması dolayısıyla vergi uyum süreçlerinin zayıflamasına neden olmaktadır.²⁰⁴

Vergi uyumunun eğitim düzeyi yüksek bireylerde daha fazla olduğu, bunun aksine eğitim düzeyinde meydana gelen azalmayla beraber uyumda da azalmanın meydana geldiği ifade edilmiştir. Eğitim düzeyi yüksek bireylerin kamu hizmetlerini, vergi kanunlarını ve kamu kaynaklarının kullanımını daha iyi takip ettikleri için, vergilendirme sürecine daha

¹⁹⁹ Baldry, Income Tax Evasion..., s. 103.

²⁰⁰ Jackson, Milliron, , Aktaran : Kirchler , 2007 , s.87-93.

²⁰¹ Chang vd. , Aktaran : Kirchler 2007 , s.138

²⁰² McGee, Smith, s.13.

²⁰³ Torgler, s.66.

²⁰⁴ Benno Torgler ve Christoph A. Schaltegger. "Tax morale and fiscal policy." Center for Research Economics, Management and the Arts, *Working Paper*, 2005.

fazla uyum gösterdikleri söylenebilir.²⁰⁵ Diğer taraftan ise eğitim düzeyi artan mükelleflerin yasalardaki boşlukları daha iyi fark edip vergiden kaçınma eğilimlerinin de yüksek olabileceği ifade edilmektedir. Ancak çalışmaların birçoğu vergi uyumu ile eğitim düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.²⁰⁶

Sonuç olarak ; Eğitim düzeyi ve vergi uyumu arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir. Eğitim düzeyindeki artış, mükelleflerin kamu hizmetlerini daha iyi algılamasını ve vergilendirme sürecini daha kolay kavramasını sağlamaktadır, bu nedenlerden dolayı bu mükelleflerin uyum düzeyleri daha fazladır. Ancak vergi konusunda daha fazla oldukları için bu mükelleflerin yasaları daha iyi kavrayıp vergisel boşluklardan faydalanmaları olası durumlar arasındadır.²⁰⁷

3.5.Mükellefin İnanç Yapısı

Vergileme süreçlerini ve vergiye uyum davranışlarını sadece ekonomik gerekçelerle ifade etmek, doğru sonuçlara ulaşılmasını engellemektedir. Yapılan bazı çalışmalarda vergi ceza ve denetim oranlarının düşük olmasına karşın, vergi ahlakının dolayısıyla vergi uyumunun yüksek olması bu durumun bir sonucudur. Mükellefler vergilere karşı kimi zaman sosyal normlar kimi zaman ise dini değerlerden öğrenmiş oldukları öğretiler çerçevesinde tutum sergilemektedirler. Bu durum vergi uyum süreçlerinin ele alınırken, dini değerlerin varlığının ve bu konunun uyum üzerindeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerekli kılmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda; vergi ahlâkı ile dine bağlılık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. ²⁰⁸

Çalışmaların önemli kısmında da vergi uyumu ve dini faktörler arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Torgler, WVS verilerinden faydalananarak birçok ülkede farklı inançlara sahip kişiler üzerinden yaptığı analizde, dini kurumların ve din eğitiminin vergi uyumu üzerinde etkili olduğu sonucuna varmıştır. ²⁰⁹

McGee tarafından yapılan analizde ise, müslümanların vergi uyumu ve bu bağlamda vergi ahlakı toplanılan vergilerin mahiyetine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, servet üzerinden alınan vergilerde daha fazla ahlaki davranılırken harcamalar üzerinden alınan

²⁰⁵ Torgler, 2003b: 138.

²⁰⁶ Torgler, 2007,s.121.

²⁰⁷ Torgler, 2003a, s.12.

²⁰⁸ Benno Torgler, ihsan Cemil Demir, Alison Macintyre ve Marcus Schaffner, “*Causes and Consequences of Tax Morale: an Empirical Investigation*”, **Economic Analysis and Policy**,2008, ss. 313–339.

²⁰⁹ Torgler, 2006 ,81-109.

yüksek oranlı vergilere karşı vergi ahlakının ve dolayısıyla uyumunun düşük seviyelerde olduğu sonucuna varılmıştır. McGee bu çalışmasında, müslümanlar arasında vergi ahlakının vergi toplanan unsura göre değişkenlik arz ettiğini tespit etmiştir.²¹⁰

3.6.Psikolojik ve Ahlaki Faktörler

Mükelleflerin sosyal ve toplumsal normlara uymalarındaki en temel gerekçe, normlar dışında davranış sergilemeleri durumunda yaşayacakları suçluluk ve utanç duygusudur. Mükelleflerin vergi kaçırma eyleminde bulunduktan sonra, yaşayacakları pişmanlık ve bunun tespit edilmesinden sonra kaybedecekleri saygınlıkları, vergi uyum davranışlarını sergileme konusunda belirleyici unsurlardır. Uygulanacak yasal yaptırımlardan ziyade kişinin vicdanında yaşayacağı suçluluk duygusu vergi uyum sürecinde daha etkili bir durumdur. Mükellefler beklenen faydalarını hesaplarken yaşayacakları vicdani sorumlulukları da hesaba katmaktadır.²¹¹

Suçluluk ve utanç kavramlarının ekonomik bir niteliğe sahip olmadığı fikri dolayısıyla, bu tür sonuçların varsayım olarak kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır.²¹²

Vergi mükellefleri ödemiş oldukları vergiler ile faydalanmış oldukları kamu hizmetleri arasında kuracakları pozitif ilişkiye göre tutum sergilemektedirler.²¹³

3.7.Teknolojik Gelişmeler, Vergi Kültürü ve Gelenekler

Teknolojinin gelişmesi ve dijitalleşmenin artması vergilendirme süreçlerinde ve vergilerin şeklinde bazı değişimlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Teknolojik gelişimin ardından mükelleflerin vergilendirme aşamalarında ve diğer süreçler hakkında daha hızlı bilgi sahibi olmaları durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum elektronik vergi sistemlerinin yaygınlaşmasını tetiklemiş ve vergi uyumunu etkileyecek hale gelmiştir.²¹⁴

²¹⁰ Robert W., McGee, “*The Ethics of Tax Evasion in Islam: A Comment Journal of Accounting*”, **Ethics and Public Policy**, Vol. 1, No. 2, 1998. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2691863> , E.T: 11.10.2018.

²¹¹ Harold G. Grasmick ve Robert J. Bursik, Jr., “*Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending The Deterrence Model*”, **Law & Society Review**, No. 3, 1990, s.839.

²¹² Andreoni vd., s.851.

²¹³ Lars P. Feld, Bruno S. Frey. “*Tax Compliance As The Result of A Psychological Tax Contract: The Role of Incentives And Responsive Regulation*.” **Law & Policy** 29.1 (2007): 102-120.s. 115.

²¹⁴ Fazlı Emektar, “*Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim: Toplumsal İhtiyaçları Finanse Eden Vergilemeden Politika Aracı Olan Vergilemeye Giden Süreç*” **Lebib Yalkın Yayınları Mevzuat Dergisi**, İstanbul Sayı:121, Ocak 2014, s.53.

Vergi idaresi tarafından sunulan e-vergileme, e -beyanname, e-ödeme e- vergi dairesi gibi uygulamalar vergilendirme sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Bu değişimler mükellefler açısından zaman ve para maliyetlerinde azalmalarının meydana gelmesine imkân tanımıştır. Bu sayede vergi mükelleflerinin vergi uyum maliyetlerinde azalma meydana gelirken diğer taraftan vergi uyumlarında artış gözlemlenmiştir. ²¹⁵

Vergi kültürü, toplumlar arasında farklılık gösterebilmekte ve bu farklılıklar mükelleflerin vergi karşısında göstereceği tutum ve davranışların belirleyicisi olarak ifade edilebilir.²¹⁶ Alm ve Torgler'in WVS verileri doğrultusunda yapmış oldukları araştırmada, ABD'de vergi kültürüne bağlı olarak ortaya çıkan vergi ahlakı dolayısıyla uyumunun Avusturya ve İsviçre'ye kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.²¹⁷

Torgler ve Schneider tarafından yapılan ve yine WVS verilerinden faydalanılarak yapılan analizde Kuzey Avrupa kültüründe yetişen kişilerin Güney Avrupa'ya kıyasla daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. ²¹⁸ Farklı çalışmalarda ise, Latin kökenli ülkelerin sahip oldukları kültürel farklılıklar dolayısıyla Anglosakson ve Nordik ülkelerin aksine vergi uyum konusunda düşük performansı gösterdikleri gözlemlenmiştir.²¹⁹

Bazı çalışmalarda, kültürel farklılıkların vergi uyum düzeyi üzerinde etkiye sahip olduğu sonucu elde edilse de uyumun vergi kültüründen ziyade vergi idaresinin tavrı, vergi oranları yani verginin yapısına göre şekillendiği ifade edilmiştir.²²⁰

Dil, din, ırk, tarihi geçmiş, iktisadi temeller ve bunlara benzer birçok unsur vergi kültürünün oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Mükellefler içerisinde bulundukları toplumların kültürel yapısından etkilenmekte ve bu yapıya uygun şekilde davranışlar sergilemektedir. ²²¹ Bir başka ifadeyle, ülkede yerleşmiş vergi yapısı vergi geleneğine göre şekillenmektedir.²²²

²¹⁵ Canbay, s.189-191.

²¹⁶ Alm, Torgler, s. 226

²¹⁷ Alm, Torgler, s.240

²¹⁸ Benno Torgler, Friedrich Schneider. "The Impact Of Tax Morale And Institutional Quality On The Shadow Economy." **Journal of Economic Psychology** 30.2 (2009): ss. 228-245.

²¹⁹ Nadaroğlu, s. 289

²²⁰ Alm ve Torgler, s.243.

²²¹ MehmetTosuner, Cemil İhsan Demir, "Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri" **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14.Sayı, 2009, s.10,13.

²²² Esfender Korkmaz, **Vergi Yapısı ve Gelişimi**, İstanbul: Gür-Ay Matbaası, 1982, s.35-37.

3.8.Vergi Afları, Cezaları ve Denetim Korkusu

Vergi affı, vergi yasalarını ihlal eden vergi mükelleflerinin, bu yaptıkları yasadışı faaliyetlerden dolayı herhangi bir cezayla muhatap olmadan idare tarafından affedilip vergi ödevini yerine getirmesi için kendisine bir fırsat sunulmasıdır. Vergi afları vergi adaletini zedeleyen uygulamalar olarak kabul edilmektedir.²²³ Vergi aflarının artışı mükellefler tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Yapılan çalışmalarda vergi aflarının vergi uyumu üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmış ve özellikle dürüst mükelleflerin vergi aflarından dolayı vergi ödeme isteklerini kayb ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca vergi aflarının vergi ödeme isteğini azaltarak, vergi ahlakını zayıflatıcı bir etkiye sahip olduğu da ifade edilebilir.²²⁴

Vergi cezalarının düzeyi, ceza sisteminin yapısı ve denetim oranları vergi uyumunu etkilemektedir. Birçok çalışmada, vergi cezalarının vergi uyumu üzerindeki etkisinin önemli düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır; ancak durumun vergi denetim oranlarıyla da ilişkili olduğu sonucu göz ardı edilmemelidir.²²⁵

Ceza oranları ve yapılacak denetimler sayesinde kişilerin yakalanma riskleri uyum sürecini hızlandırmaktadır. Denetimlerde sıklık ve denetimler sonucu verilecek yüksek cezalar vergi beyan düzeyini artırmaktadır.²²⁶

Park ve Hyun tarafından Güney Kore’de yapılan çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur. Uyumluluk hem denetim oranı hem de para cezaları ile ilişkilidir hatta denetim oranlarının artırılması ceza oranlarının artırılmasından daha etkili bir yapıya sahiptir. Konuyla alakalı yapılan bir çalışmada, düşük denetim olasılığı altında beyan edilmeyen gelir oranı %21 iken, yüksek denetim olasılığında bu oran %14 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın düşük düzeyde para ceza sistemi uygulandığında beyan edilmeyen gelirin oranı %22 yüksek düzeyde para cezası uygulandığında ise beyan edilmeyen gelir düzeyi %13 olarak tespit edilmiştir Yüksek denetim ve yüksek ceza oranlarının uygulanması durumunda beyan edilen gelir düzeyinin %90 olacağı, düşük

²²³ William M. Parle ve Mike W. Hirlinger, “Evaluating the Use of Tax Amnesty by State Governments”, **Public Administration Review**, No.3,1986,s.246.

²²⁴ Ali Çelikkaya ve Hüseyin Gürbüz. “Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi.” **Sosyoekonomi**, 2008.

²²⁵ Andreoni vd., s.851.

²²⁶ Michael Landsberger ve Isaac Meilijson. “Incentive Generating State Dependent Penalty System: The Case Of Income Tax Evasion.” **Journal of Public Economics**, 1982, ss. 333-352.

denetim ve düşük vergi cezalarının uygulanması durumunda ise beyan düzeyinin %73 olacağı sonucuna varılmıştır.²²⁷

Torgler tarafından yapılan vergi ahlakına ilişkin analizde, denetim sıklığı vergi oranlarının yanı sıra yasal sisteme güven ve demokratik haklar vergi ahlakı ve vergi uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.²²⁸ Denetim oranlarının sıklığı ve vergi para cezalarının büyüklüğü vergi uyumu üzerinde etkili olmaktadır. Sonuç olarak, yüksek denetim olasılığı ve kaçakçılığı tespit etme riski karşısında mükellefler daha uyumlu davranışlar sergilemektedir.²²⁹

Yapılan bazı çalışmalar; vergi uyumunun yalnızca ceza ve teşviklerle açıklanamayacağını göstermiştir.²³⁰ Bu durum, vergi uyum davranışlarının ve vergi uyum maliyetlerinin tespitinde; ceza oranları ve denetim sıklığı dışında birçok farklı değişkenin olduğuna dikkat çekmektedir.²³¹

Vergi denetim ve ceza oranlarının vergi uyumu ve uyum maliyetleri üzerindeki etkilerine ilişkin yapılan diğer çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre; vergi cezaları arttıkça vergi kaçırma ihtimali azalmaktadır.²³² Vergi cezalarının oranı arttırıldıkça mükelleflerin vergi kaçırma eğilimleri azalmakta ve vergilendirme sürecine ilişkin ödevlerini daha dürüst bir şekilde yerine getirilmektedir.²³³

Vergi cezalarının miktarı ve denetim oranlarıyla vergi uyumu arasında pozitif bir ilişki vardır.²³⁴ Vergi denetimleri ya da denetim olasılığının varlığı mükelleflerin vergiye uyum sürecini hızlandırırken vergi uyumsuzluğuna yönelik tutum ve davranışların önüne geçmektedir.²³⁵ Vergilendirme sürecine ilişkin diğer değişkenlerin aynı olduğu

²²⁷ Park, Chang-Gyun, and Jin Kwon Hyun. "Examining the determinants of tax compliance by experimental data: A case of Korea." **Journal of Policy Modeling**, 2003, ss. 673-684.

²²⁸ Torgler, 2005, s.108.

²²⁹ Andreoni vd., s.846.

²³⁰ Lago-Peñas Lago-Peñas, s.441.

²³¹ Alm vd., s. 29.

²³² Allingham, Sandmo, s.93.

²³³ Collins ve Plumlee, ss. 559-576.

²³⁴ Namusonge, G. S., Biraori, O. E. ve Kipicoech, E. C. "Factors Affecting Tax Compliance among Small and Medium Enterprises in Kitale, Kenya", **International Journal of Recent Research in Commerce Economics & Management**, 1, ss.60-65.; Durham, Y., Manly, T. S. ve Ritsema, C. "The Effects of Income Source, Context, and Income Level on Tax Compliance Decisions in a Dynamic Experiment". **Journal of Economic Psychology**, 2014., ss. 220-233.

²³⁵ Feld, Frey, s.117.

varsayımından hareketle, vergi denetim oranlarının yüksek olduğu sistemlerde, vergi uyum oranının daha yüksek olacağı söylenebilir.²³⁶

Bazı zamanlarda vergi mükellefleri vergi aflarının, denetim ve ceza oranlarının yanı sıra diğer mükelleflerin davranış biçimlerine göre hareket ettikleri söylenebilir. Mükellefler, diğer mükelleflerin vergilere karşı sergiledikleri tutum ve davranışlar hakkında sahip oldukları bilgiler doğrultusunda hareket etme eğiliminde olmaktadır. Eğer ki mükellefler birbirleri hakkında vergi kurallarına uydukları ve vergi ödevlerini tam yerine getirdikleri fikrine sahiplerse, vergilendirme sürecinde sergileyecekleri davranışlar da bu yönde olacaktır. Aksi durumda sergileyecekleri davranışlar vergi uyumsuzluğu yönünde olacaktır.²³⁷

Vergi denetim ve ceza oranının yüksek olduğu yerlerde vergi kaçırma oranının fazla olduğu, bazı bölgelerde ise denetim oranı ve vergi cezalarının az olmasına karşın, vergi uyumunun yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.²³⁸ Bu nedenle bu konu hakkında kesin olarak bir yargıda bulunmak olanaklı değildir.

3.9.Mükellefin Devlete Olan Bağlılığı, Siyasal Tercihleri ve Kamu Harcamalarına Bakışı

Vergi mükellefleri, ödemiş oldukları vergilerin devlet tarafından gerekli yerlere harcandığını düşünmesi vergi uyumunu artırırken aksi bir düşünceye sahip olmaları ise uyumsuzluğa neden olmaktadır. Vergi mükellefleri seçmiş oldukları siyasi otoritenin vergilendirme süresinde ve sonrasında adil davranmasını beklemekte ve kamu kaynaklarının etkin bir şekilde kullanıldığını görmek istemektedirler.²³⁹

Torgler'in WVS verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmada, kamu otoritesine ve vergi idaresine olan güvenin artması durumunda vergi uyumunda da artışın meydana geleceğini dolayısıyla vergi uyum maliyetlerinde azalmanın gözlemleneceğini ifade

²³⁶ Andreoni vd., s. 851.

²³⁷ Benno Torgler, "Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries", **Working Paper No. 2004/05**, 2004, s.12.; www.crema-research.ch/papers/2004-05.pdf. Erisim Tarihi: 11.11.2017. s. 50.

²³⁸ Lars P., Feld ve Bruno S. Frey. "Trust Breeds Trust: How Taxpayers Are Treated." **Economics of Governance**, 2002, ss. 87-99.; Yulia P. Kuchumova., "The Optimal Deterrence of Tax Evasion: The Trade-off Between Information Reporting and Audits." **Journal of Public Economics** 145, 2017, ss. 162-180.

²³⁹ Özgür Biyan., "Vergilemenin Nihai Niteliğinden Sapmasının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri." **Bursa Serbest Mali Müşavirler Odası**, 2004, ss. 18-23.

etmektedir.²⁴⁰ Kirchler vd. tarafından yapılan çalışmada, mükellef ve idare arasındaki güç ve güven ilişkisinin vergi uyumunu etkilediği anlatılmaktadır.²⁴¹

Vergi mükellefleri kendilerine sunulan hizmetlerin vergiler vasıtasıyla sağlandığının farkında olması ve tesis edilen huzur ortamının da aynı finansman kaynağından sağlandığını dolayısıyla yapılan hizmetlerin devamlılığının sağlanması için vergilere ihtiyaç duyulduğu konusunda bilince sahip olması vergi uyum sürecini artırmaktadır.²⁴² Mükellefler, kamu hizmetlerinin finansmanının sağlanması için vergi ödemeyi kabul ederler ancak; ödedikleri bu vergilerin nerelere harcandığını ve hangi hizmetlerin sağlandığını bilmek istemektedirler.²⁴³ Dolayısıyla vergi uyum maliyetlerini azaltan iki önemli algı söz konusudur. Bunlar; kamu hizmetlerinin finansmanının vergilerle sağlandığı ve bu vergilerin etkin bir şekilde kamu hizmetlerine tahsis edildiği algısıdır.²⁴⁴ Bunun yanı sıra sunulan hizmetlerin kalitesi ve mükelleflerin beklentilerini karşılaması da vergi uyum sürecini etkilemektedir.²⁴⁵

3.10. Vergi Sisteminin Oran Yapısı

Vergi oranlarının yapısı ve düzeyi vergi uyumu üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Yüksek vergi oranlarının varlığı mükelleflerin vergi yüklerinde meydana getireceği artış dolayısıyla vergi uyumunda azalmalara neden olacaktır. Vergi yükü artan mükellefler; vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma gibi davranışlar sergileme yolunu seçebilecekleri gibi, iş bırakma, işçi çıkarma, gibi davranışlar da sergileyebileceklerdir. Bu nedenlerden dolayı; vergi mükelleflerinin vergilendirme sürecinde uyumlu davranışlar sergilemelerini sağlama ve bu sayede kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önüne geçebilmek için vergi oranlarının optimal düzeyde belirlenmesi önemli bir yere sahiptir. Kayıt dışılığı teşvik

²⁴⁰ Torgler ,2003a, s.27.

²⁴¹ Kirchler vd., ss. 210-225.

²⁴² Ali Rıza Özdemir, Hasan Ayvalı, “*Vergi Bilincine Sahip Bireylerin Fiş veya Fatura Alma Duyarlılığını Etkileyen Faktörler*”, **Maliye Dergisi**, Sayı:153, Temmuz- Aralık 2007, s.58.

²⁴³ John T. Scholz, “*Contractual Compliance And The Federal Income Tax System.*” **Wash. UJL & Pol’y**, 2003,s.139.

²⁴⁴ Agnar Sandmo., “*The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View.*” **National Tax Journal**, 58 (4), 2005, ss.643-663.

²⁴⁵ Nilgün Serim, “*Gönüllü Vergi Uyumunu Arttırmada Kamu Otoritesinin Düzenleyici Rolünün ve Mükellef Çevresinin Önemi: Sıralı Probit Modeli Yaklaşımı*”, **AKÜ İİBF Dergisi**, XVII (1), 2015, ss.141-156.

eden yüksek vergi oranları, vergi gelirlerinde azalmanın yaşanmasının yanı sıra ulusal ve uluslararası düzeyde rekabeti bozucu etkilere de neden olmaktadır.²⁴⁶

Marjinal vergi oranlarında²⁴⁷ meydana gelen artışın vergi kaçakçılığında artışa neden olacağı savunulmaktadır.²⁴⁸ Ayrıca, Clotfelter ve Slemrod marjinal vergi oranının yüksekliğinin, kişilerin gelirlerini düşük beyan etmesine neden olacağını ifade etmiştir.²⁴⁹ Porcano ise çalışmasında, marjinal vergi oranıyla vergi kaçırma arasında bir etkinin olmadığını savunmuştur.²⁵⁰ Baldry tarafında yapılan çalışmada ;beklenen fayda maksimizasyonuna göre kişilerin tutum sergiledikleri ifade edilmiştir.²⁵¹ Vergi oranlarını sık sık değiştirildiği deneylerin sonuçlarına göre, vergi oranları artırıldıkça vergi kaçırma oranlarının da arttığı sonucuna varılmıştır.²⁵² Ancak, Alm, Sanchez ve deJuan İspanya’da yapmış oldukları çalışmada bu sonucun tersini elde etmişlerdir.²⁵³ Vergi oranlarında meydana gelecek artış, kişiler üzerinde gelir etkisi²⁵⁴ ya da ikame etkisi yaratabileceği sonucu ortaya çıkmıştır.²⁵⁵

Son olarak; Friedland vd. yaptıkları simülasyon analizinde vergi oranı arttıkça vergi ahlakının arttığını tespit etmişlerdir.²⁵⁶ Gashi ve Kukaj tarafından yapılan çalışmada, vergi oranlarıyla vergi kaçırma eğilimleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ifade edilmiştir.²⁵⁷ Vergi oranında yapılacak indirimin vergi hasılatında bir artışa neden olacağı

²⁴⁶ Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007- 2013), Resmî Gazete, Sayı:26215, s.22, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>>, E.T: 18.09.2017.

²⁴⁷ *Marjinal vergi oranı*; mükellefin ödediği vergi miktarında meydana gelen artışın, vergi matrahında meydana gelen artışı ifade eder. Artan oranlı vergi tarifesinde gelirin son biriminin tabi olduğu oran marginal vergi oranı olarak kabul edilmektedir. (Gülay Yılmaz, **Kamu Maliyesi**, 4.Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013, s.172.)

²⁴⁸ Kirchler, 2007, s.109.

²⁴⁹ Kirchler, 2007, s.105-114.

²⁵⁰ Porcano, T. M., “*Correlates of Tax Evasion*”, **Journal of Economic Psychology**, 1988, ss.47-67.

²⁵¹ Baldry, Income tax evasion..., s.111.

²⁵² Kirchler, 2007, s.106.

²⁵³ Alm vd., s. 9.

²⁵⁴ *Gelir etkisi*; gelir vergisinde meydana gelen artış dolayısıyla, geliri azalan kişinin aylıklığı tercih etmeyip daha fazla çalışıp gelir kaybını telafi etmek istemesidir. Aksini tercih edip boş zamanı (aylaklık) çalışmanın yerine tercih etmesi durumu ise *ikame etkisi* olarak adlandırılmaktadır. (Nihat Edizdoğan, Ali Çetinkaya; **Vergilerin Ekonomik Analizi**, 2. Basım , Dora , 2012 , s .21)

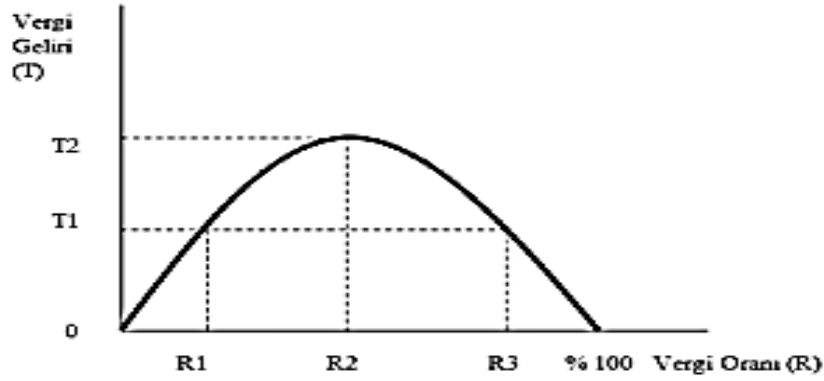
²⁵⁵ Kirchler, 2007, s.14.

²⁵⁶ Friedland vd., ss.107-116.

²⁵⁷ Mentor Gashi ve Halil Kukaj. “*The Effect of Tax Rates on Fiscal Evasion and Avoidance.*” **European Journal of Sustainable Development**, 2016, ss.31-38.

sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, vergi oranları azaldıkça vergi uyumu artacak vergi uyum maliyetleri azalacaktır.²⁵⁸

Grafik 1: Laffer Eğrisi

Kaynak: Arthur B. Laffer, “The Laffer curve: Past, present, and future.” *Backgrounder* 1765 (2004): 1-16.

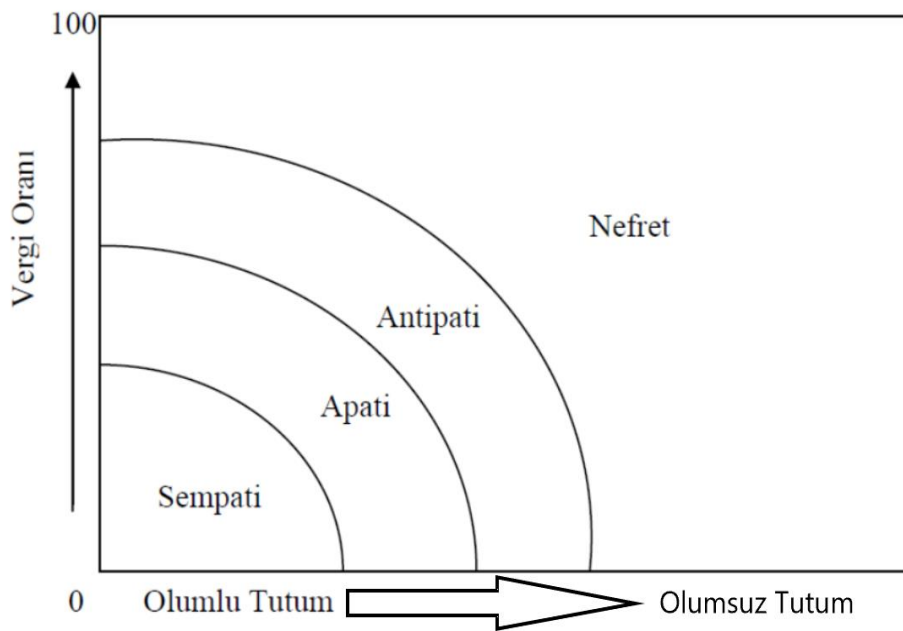
Grafik 1 ‘de, T1- R1 noktasının birleştiği yerde vergi oranlarındaki artışın, vergi gelirinde de artışa neden olduğu görülmektedir. T2- R2 noktası ise optimal vergilemenin (optimal vergi oranının) olduğu noktayı temsil etmektedir. Bu noktada vergi gelirleri en yüksek düzeye ulaşmıştır. T1- R3 noktasında ise vergi oranları R3 düzeyine çıkarılınca vergi gelirlerinin T1 seviyesine indiği noktayı temsil etmektedir. Bu noktada optimal vergilemeden uzaklaşmıştır.

Artan vergi oranları dolayısıyla, mükellefler çalışmaktan vazgeçebilir ve aylıklığı tercih edebilir. Bu durumda hem kendileri düşük gelir elde ederek refahlarında azalma meydana gelecektir hem de ülke ekonomisine negatif etki yayacaktır. Diğer taraftan artan vergi oranları dolayısıyla geliri azalan mükellefler mevcut refahlarını sürdürebilmek için daha çok çalışarak, işçi çıkararak ya da aylıklığı tercih ederek bu refah kaybını telafi etmeye çalışacaklardır. Daha fazla çalışması ekonomi açısından faydalı bir tercih iken, işçi çıkarması ya da boş zamanı tercih etmesi ekonomik denge açısından genel dengeyi bozacak bir durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

²⁵⁸ Tamás K. Papp ve Elöd Takáts., “Tax Rate Cuts and Tax Compliance-The Laffer Curve Revisited (EPub)”, *International Monetary Fund*, 2008.

Vergi mükellefleri ödemiş oldukları vergilerden dolayı gelirlerinde bir azalma yaşarlar. Bu azalmadan dolayı üzerlerinde hissetmiş oldukları psikolojik baskı sübjektif vergi yükü olarak adlandırılır. *Sübjektif vergi yükü* kişiden kişiye farklılık gösterdiği için, bu vergi yükünü ölçmek oldukça zordur.²⁵⁹ Psikolojik vergi yükü olarak da adlandırılan sübjektif vergi yükü, mükelleflerin vergilendirme süreciyle alakalı bilgi birikimlerine ve vergi tazyikine göre farklılık göstermektedir.²⁶⁰

Şekil 2: Vergi Oranları- Mükellef Tutum Davranışları Arasındaki İlişki

Kaynak: Coşkun Aktan, Dilek Dinleyici, Özgür Saraç, **Vergi, Zulüm ve İsyân**, Ankara: Phoenix Yayınları, 2002, s.100.

Şekil 2’den yola çıkarak; vergi mükellefleri başlangıçta uygulanan vergi oranlarına karşı pozitif bir algı içerisinde bulunurken, vergi oranlarındaki artış dolayısıyla bu pozitif algı yerini ilgisizlik (apati) sürecine bırakmaktadır. Bu süreçte vergi mükellefi vergi ödeme konusunda isteksiz davranma eğilimleri göstermeye başlamakta ve vergi idaresinin vergi oranlarındaki artışlarla kendilerine haksızlık yaptığı düşünmektedirler. Antipati

²⁵⁹ Yılmaz, s.183.

²⁶⁰ Coşkun Aktan, Dilek Dinleyici, Özgür Saraç, **Vergi, Zulüm ve İsyân**, Ankara: Phoenix Yayınları, 2002, s.119.

aşamasında ise mükellefler vergilere karşı vergiden kaçınma ve vergi kaçırma gibi faaliyetlerde bulunmaya başlayarak vergi ödevlerini yerine getirmemeye başlarlar. Antipati aşamasından sonraki kısım ise nefrettir, bu durum vergi alerjisi olarak da ifade edilen noktadır. Bu aşamada vergiden kaçınma ve vergi kaçırmanın yanı sıra vergi otoritelerine karşı eylemlerin ve tepkilerin yoğun yaşandığı aşama olarak ifade edilebilir.²⁶¹

3.11. Vergi Kanunlarından ve Yönetimden Kaynaklanan Faktörler

Vergi idaresinin yapısı; vergi kanunlarını uygulayışı ve mükelleflere yol göstericiliği bakımından vergi uyum sürecinde önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Vergi idaresinin mükelleflere cezai yaptırımlardan ziyade açıklayıcı ve iletişim araçlarını kullanarak yaklaşması durumunda vergi uyumunda daha fazla artışın yaşandığı gözlenmektedir. Vergi idaresine olan güvenin vergi uyum sürecini pozitif yönde etkilediği ifade edilmektedir.²⁶²

Vergiye gönüllü ya da gönülsüz uyum sürecinde, vergi otoritesine olan güven ve güç dengesi, bu süreci olumlu yönde etkilemektedir.²⁶³ Vergi idaresine olan güven ve vergi uyumu arasındaki ilişki kaygan yamaç modelinde de anlatılmıştır.

Vergi sistemlerinin yapısı ve vergi uyum maliyetleri arasında ilişkinin olup olmadığı konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda; vergi sistemindeki karmaşıklığın vergi uyum ve uyum maliyetleri üzerinde negatif etki oluşturacağı yönünde sonuçlar elde edilmiştir.²⁶⁴ Bazı durumlarda ise vergi oran yapısının vergi uyumu ve uyum maliyetleri üzerinde etkili olacağı ifade edilmiştir. Örneğin Artan oranlı vergilerin uygulandığı bir sistemde vergi kaçırma oranlarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.²⁶⁵

²⁶¹ Aktan, vd., s. 120.

²⁶² Stephan Muehlbacher, Erich Kirchler ve Herbert Schwarzenberger., "Voluntary versus enforced tax compliance: Empirical evidence for the "slippery slope" framework." **European Journal of Law and Economics** 32.1, 2011, ss.89-97.

²⁶³ Christoph Kogler vd., "Trust and power as determinants of tax compliance: Testing the assumptions of the slippery slope framework in Austria, Hungary, Romania and Russia." **Journal of Economic Psychology**, 2013, ss. 169-180.; Ingrid Wahl, Barbara Kastlunger, and Erich Kirchler. "Trust in authorities and power to enforce tax compliance: An empirical analysis of the "Slippery Slope Framework", **Law & Policy**, 2010, ss. 383-406.; Kirchler vd., ss. 210-225.

²⁶⁴ Oliver, Bartley, s.61

²⁶⁵ Friedrich Heinemann ve Martin G. Kocher. "Tax compliance under tax regime changes", **International Tax and Public Finance**, 2013, ss.225-246.

Vergi kanunlarının sade olması, vergi oranlarının anlaşılır olması mükelleflerin vergi uyum süreçlerini hızlandırmakta ve vergi uyum maliyetlerini azaltmaktadır.²⁶⁶

Yolsuzluğun artması ve bu artış dolayısıyla kamu hizmetlerinin kalitesinden meydana gelen azalma vergi uyumunu azaltmaktadır.²⁶⁷ Kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlakı konusunda yapılan bir çalışmada; kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlakı arasında negatif bir yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Vergi ahlakı artarsa kayıt dışı ekonomi azalma gösterecektir.²⁶⁸ Kayıt dışı ekonominin yüksek oranlarda seyretmesi, kayıt altındaki mükelleflerin yükümlülüğünde artışın meydana gelmesine neden olacağı için vergi uyumsuzluğunu da artıracaktır.²⁶⁹

Vergi kanunlarında sürekli olarak yapılan değişiklikler, vergi uyum sürecini negatif yönde etkilemektedir. Vergi mükellefleri, değişen kanunlar karşısında yaşayacakları kafa karışıklığı dolayısıyla istem dışı vergi yasalarını ihlal etme durumunda kalabilmektedirler. Bu durumda da mükellef vergi suçu işlemiş olur. Buna ek olarak; vergi kanunlarının karmaşık yapıda olması da vergi uyumunu ve uyum maliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Karmaşık vergi sistemleri dolayısıyla vergi mükelleflerinin kanunları anlamasındaki güçlükler vergiye uyumu negatif yönde etkilerken, kanunları anlamak ve vergisel ödevlerini yerine getirmek için uzmanlardan alınması gereken destek ve danışmanlık ücretlerinin artan maliyetleri ise vergi uyum maliyetlerini artıracaktır.²⁷⁰

3.12. Bölgesel Farklılıklardan Kaynaklanan Faktörler

Bölge; şehirlerden büyük ancak içerisinde bulunan ülke topraklarının yüzölçümünden küçük olan, kendi iç dinamiklerine göre şekillenmiş kültürel ve sosyolojik, siyasi ve ekonomik özellikler taşıyan o ülkenin bir parçasını ifade etmektedir.²⁷¹

Diğer bir tanımla bölge; ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik köken ve yönetim sistemi açısından birbirine benzeyen coğrafi parçaların toplamıdır. Bölgeler coğrafi konum olarak

²⁶⁶ Keith Blackburn, Niloy Bose ve Salvatore Capasso. "Tax evasion, the underground economy and financial development." *Journal of Economic Behavior & Organization*, 2012, ss.243-253.

²⁶⁷ Anastasia Litina ve Theodore Palivos. "Corruption, tax evasion and social Values", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 2016, ss.164-177.

²⁶⁸ Friedrich Schneider. *Handbook On The Shadow Economy*, Edward Elgar Publishing, 2011.

²⁶⁹ Şen, Sağbaş, 2016, s. 181.

²⁷⁰ Doğan Şenyüz, "Vergilemede İstikrar İlkesi ve Türk Vergi Mevzuatı", *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* (Prof. Dr. Bedî N. Feyzioğlu'na Armağan 1993, ss.207-216.

²⁷¹ Ali Yılmaz Gündüz. *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Ekin Kitabevi, Ankara, 2006. s.2

birbiriyle aynı alanı paylaşmanın yanı sıra ekonomik faaliyetler, işgücüne katılım ve buna benzer birçok konuda da benzerlik göstermektedirler.²⁷²

Bölgesel farklılıklar konusu ele alınırken *kaynak dağılımının* öneminden bahsetmek gerekmektedir. Bölgede yaşayanların gelirlerindeki artış, sermaye birikimi ve teknolojik gelişmelere entegrasyonu söz konusu bölgeler arasında meydana gelen farklılıkların azalmasına katkı sağlayacaktır. Üretim faktörlerinin bölgeler arasındaki dağılımı bölgesel farklılıklara neden olan bir başka etmendir. *Sektörel yapı ve demografik değişim* bölgeler arasında farklılıkların giderilmesi ve gelişmişliğin sağlanmasının önünde önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde tarım sektörünün gücünü kaybetmesi bu bölgede yaşayan insanların kentlere göç etmesini zorunlu kılarken, bu durum bölgelerarası yeni bir dengesizliğin ve farklılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölgeler arasında *işgücüne katılım* konusu bölgelerarası farklılığın ortaya çıkmasına neden olan bir diğer değişkendir. İşgücüne katılım oranı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde düşük seviyelerde görülmektedir. Bu durum bölgede kişi başına gelirin göreceli olarak düşük olmasına neden olmaktadır.²⁷³ Bölgesel farklılıklar, o bölgenin üretim faktörlerini ve iç dinamiklerini etkilemektedir. Bu farklılıklar o bölgede faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin gelirlerini ve dolayısıyla da vergi uyumlarını etkilemektedir.²⁷⁴

Vergilendirilen coğrafi bölgenin büyüklüğü, vergi idaresinin etkin çalışması konusunda daha hızlı davranmalarını gerekli kılmaktadır. Büyük bölgelerdeki vergi otoritelerinin etkin çalışmaları; vergi uyum ve uyumsuzluk süreçlerinin tespiti ve çözümü konusunda olanaklı gözükmektedir.²⁷⁵

***Türkiye genelinde işgücüne katılım rakamlarıyla şu şekildedir. “İşgücü 2018 yılı Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 726 bin kişi artarak 32 milyon 658 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise 0,6 puan artarak %53,7 olmuştur. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 0,6 puanlık artışla %73, kadınlarda da 0,6 puanlık artışla %34,8 olarak gerçekleşmiştir.” <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30680> , E.T : 16.01.2019.

²⁷² Hidayet Keskin, Onur Sungur, “*Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs, Sayı:21, 2010. s.272.

²⁷³ Alpay Filiztekin, Mehmet Barlo, Özgür Kıbrıs, “*Türkiye’de Bölgesel Kalkınma: Farklılıklar, Bağlılıklar ve Yeni Bir Mekanizma Tasarımı*”, **TÜRKONFED** , Mega Basım , ISBN 978-9944-0172-3-7 , 2011 , s.21 -33.

²⁷⁴ Abdullah Tekbaş, Gökhan Dökmen, “*Türkiye’de Vergi Yükünün Bölgesel Dağılımı*” **Maliye Dergisi**, Sayı:153, Temmuz Aralık 2007 s.210-211.

²⁷⁵ Basri Hasan Aktan, “*Türkiye’de Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları*” **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya: 2004, s.85.

Bölgesel değerlendirmeler yapılırken, hangi kesimden ne kadar düzeyde vergi toplanacağı konusu önemli sorunlardan biridir. Vergi idarelerinin ekseriyetle; oy potansiyeli düşük bölge ve kesimlerden yüksek vergi alma eğilimleri dolayısıyla vergi uyumsuzluklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.²⁷⁶

Bu konuda yapılan bazı araştırmalarda, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan vergi mükelleflerinin vergilere karşı göstermiş oldukları tutumların da farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.²⁷⁷

4. Yüksek Uyum Maliyetlerinin Nedenleri

Vergi uyum maliyetlerinin yüksekliği; yatırım ve üretim tercihlerinde sapma gibi bazı aksaklıklara neden olarak vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır.²⁷⁸ Bazı gelişmiş ülkelerde vergi uyum maliyetlerinin vergisel boşluklardan dolayı ortaya çıkmış olabileceği sonucuna varılmış çalışmalar mevcuttur. Bunun yanı sıra gereksiz prosedürlerin de vergi uyum maliyetlerini yükselttiği sonucuna da varılmıştır. Vergi uyumu ile vergi uyum maliyetleri arasında ilişkinin olduğu ancak bu ilişkinin göz ardı edilebileceği varılan diğer bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi uyum maliyetlerinin yüksekliği vergi gelirlerini negatif yönde etkilemektedir.²⁷⁹ Ayrıca; karmaşık vergi sistemlerine uymanın mükellefler açısından zor ve maliyetli olduğu bu nedenle vergi sistemlerinin karmaşık olduğu ülkelerde prosedürleri uygulamak ve kayıt tutmak daha fazla maliyetli olduğu için vergiye uyum maliyetleri de yüksek olmaktadır. Vergi raporlama sistemlerinin zorluğu, vergi kanunlarının karmaşıklığı nedeniyle muhasebe elemanlarına ödenecek ücretlerin artacak olması şirket masraflarını yükselttiği için kayıt dışı istihdamın ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Bu neden sonuç ilişkisine göre; vergi uyum maliyetlerinin yüksekliği kayıt dışılığı ortaya çıkarmaktadır.²⁸⁰

Vergi uyum maliyetlerinin ne düzeyde olduğu ele alırken, bazı değişkenlerin de değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Verginin türü, vergilendirilecek işin mahiyeti ve boyutu, mükelleflerin kişisel durumları vergi uyum maliyetleri üzerinde etkili olmaktadır.

²⁷⁶ Berksoy, Demir, s.522.

²⁷⁷ Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, “Dünyanın Ülkesinde Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü”, Rapor No:11, 21 Haziran 2005, s.3-5.

²⁷⁸ Evans, The operating costs ..., s.5-9

²⁷⁹ Evans, The operating costs ..., s. 5-9

²⁸⁰ Casanegra de Jantscher, Milka, and Richard M. Bird. “The reform of tax administration”, Improving Tax Administration in Developing Countries. **Washington: IMF**, 1992.

4.1.Vergi Mevzuatındaki Değişikliğin Yarattığı Yük

Değişim hem maliyet hem de belirsizlik yaratmaktadır. Mevzuatta sıklıkla yapılan değişiklikler uyum maliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu değişikliğin giderici bir hüküm getirilmesi veya değişimin bütünlüğü bozmayacak şekilde tasarlanması uyum konusunda önem arz etmektedir.²⁸¹ Bunda “eski bir vergi iyi bir vergidir” fikri etkili olmuştur. Bu fikir, değişimin ardından idare ve mükellefler arasında uyumun sağlanmasının zaman alacağı düşüncesinden ortaya çıkmıştır.²⁸²

4.2.Vergi Mevzuatındaki Karmaşıklığın Yarattığı Yük

Karmaşıklık, uyum maliyetlerinin önemli bir belirleyicisidir,²⁸³ karmaşıklığın üç türünden veya katmanından söz edilebilir. Teknik karmaşıklık; belirli bir mevzuat hükmünün anlaşılabilirlik düzeyini ifade eder. Çoğu zaman, teknik karmaşıklık, belirli bir şeyin altında yatan politika ürünüdür. Yapısal karmaşıklık, yasaların yorumlanma şekli ile ilgili olan işlemsel karmaşıklıktır. Ve son olarak, uyum karmaşıklığından bahsedilebilir. Bir vergi mükellefi, kayıt tutma ve beyanname verme gibi ödevlerinin çeşitliliği dolayısıyla vergi kanunlarına uyma konusunda yaşanan karmaşıklıklar uyum karmaşıklığı olarak ifade edilebilir.²⁸⁴

5. Vergi Uyum Maliyetlerini Azaltıcı Etmenler

5.1.Açık ve Basit Vergi Kanunları

Mükelleflerin kendi vergi yükümlülüklerini hesaplaması için önce vergi yasasını ve bunların nasıl uygulandığını anlamaları gerekmektedir. Basit yasalar ve yönetmelikler, vergi mükelleflerinin vergi kanunlarını uzman desteği almadan kavramalarını kolaylaştırarak uyum maliyetlerini en aza indirmektedir. Bu durum, vergilerin hacimsel olarak büyüklüklerinin azaltılması yoluyla gerçekleştirilebilir. Vergi kanunlarının zamanı gelince yeniden yazılması ve vergi kanunları içerisinde yer alan mükellef haklarının, hak sahipleri tarafından anlaşılır bir düzeyde sadeleştirilmesi önem arz etmektedir.

²⁸¹ KPMG, **Administrative Burdens – HMRC Measurement Project**, KPMG LLP, 2006, s.6.

²⁸² Evans, "Taxing personal... s.337.

²⁸³ Edward J. McCaffery, **The Holy Grail of Tax Simplification**, Wis. L. Rev. 1990, ss.1267–1322.

²⁸⁴ KPMG., s.6.

Basitleştirilmiş ve mükelleflere uyumlu hale getirilmiş idari prosedürler, uyum maliyetinin düşürülmesine yardımcı olur.²⁸⁵

5.2.Vergi Mükelleflerine Sunulacak İyi Hizmet

Vergi idarelerinin vergi mükelleflerine yönelik hizmet odaklı bir tutum benimsemeleri, vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirmek için ihtiyaç duydukları bilgi ve desteğe sahip olmalarını sağlar. Mükellefler, yükümlülüklerini, ne zaman ve nerede yerine getirebilecekleri konusunda bilgiye sahip olmaları uyum sürecini hızlandırır. Mükelleflerin vergi kanununda yapılan değişikliklere zamanında ulaşabilmesi ve vergilendirme sürecine ilişkin belgelere kolay erişim sağlayabilmesi uyum maliyetlerinin azalması bakımından önemli bir yere sahiptir.²⁸⁶

5.3.Basit Dosyalama ve Ödeme Prosedürleri

Vergilendirmeye ilişkin formların basit olması ve bunların nasıl doldurulacağı konusunda açık talimatlara yer verilmesi veriye uyumun artması ve uyum maliyetlerinin azalması konusunda önemli bir yere sahiptir. Vergilerin ödenme işlemleri mükellefler için uygun vasıtalarla yapılması konusu da vergi uyum maliyetlerinin azalmasına katkı sağlamaktadır. Bu alandaki yeni uygulamalara; e-dosyalama, e-vergileme, e -defter ve e-ödeme gibi uygulamalar örnek gösterilebilir.²⁸⁷

5.4.Tahsilatta Etkinlik

Vergi beyannamesi vermeyen ve / veya vergisini ödemeyen mükelleflerin hızlı bir şekilde tespit edilmesi, vergi uyumunu iyileştirmek açısından kritik öneme sahiptir. Mükellef kayıtları güncel tutularak vergi toplama ve tahsil esnasında hızlı hareket edilmesi vergilendirme sürecinde ortaya çıkabilecek uyum maliyetlerini azaltacaktır.²⁸⁸

5.5.Risk Tabanlı Denetim

Vergi mükellefleri, vergi yasalarına uymazlarsa tespit edilmeleri için makul bir risk taşırlar. Bu nedenle geliştirilecek değerlendirme sistemleri vasıtasıyla, yüksek riskli vergi mükelleflerinin tespitine odaklı denetim programları sayesinde her yıl yapılması gereken

²⁸⁵ IMF, s.17.

²⁸⁶ IMF, s.17.

²⁸⁷ IMF, s.18.

²⁸⁸ IMF, s.18.

denetim faaliyetlerinin yerine yenilikçi denetim teknikleri kullanılarak bu süreç daha az maliyetli bir hale getirilebilir.²⁸⁹

5.6.Anlaşmazlıkların Adil ve Zamanında Çözümü

Vergi idaresinin vergi kanunlarına uygun olmayan eylemleri tespit etme ve bu eylemlere müdahale etme konusunda etkin yetkilere sahip olmalıdır. Bu tespiti yaparken de mükelleflerin haklarını koruyacak şekilde ve mükelleflerin ilgili kararlara itirazlarını gerçekleştirebileceği yeterli bir zaman dilimi verilmelidir. Mükellefler idareyle arasındaki çözülmesi gereken konuya ilişkin çözüm süreçlerini takip edebilmeli ve bu süreçler şeffaf bir şekilde mükelleflerin erişimine sunulmalıdır. Bu sunum gerekli düzeyde basit ve anlaşılır olmalıdır.²⁹⁰

5.7.Bireysel, Sosyal ve Ulusal Normlar

Vergi uyumu ve uyum maliyetleri konusu ele alınırken sosyal ve toplumsal normların varlığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Temel olarak normlar, toplum içerisinde genel olarak kabul görmüş ve hukuki zorlamaya dayanmayan kurallar olarak tanımlanabilir.²⁹¹ Normlar üç seviyede davranış standartları olarak düşünülmektedir. Bunlar: bireysel, sosyal ve ulusal düzeydeki normlardır. Bireysel düzeyde normlar nasıl davranılacağına dair içsel standartları tanımlar; sosyal düzeyde normlar bir sosyal grubun davranışını belirler (ör. arkadaşlar, tanıdıklar ve mesleki grup) ve son olarak ulusal düzeydeki normlar ise genellikle kültürel standartlar haline gelen davranışları kapsar. Vergi uyumu ve uyum maliyetleri incelenirken sosyal normlar önemli bir yere sahiptir, kişinin sahip olduğu bu değerler vergiye karşı tutum ve davranışlarını önemli bir biçimde etkilemektedir. Schmolders'ın vurguladığı gibi, vergi uyumu davranışsal bir problemdir ve vergilerin başarılı bir şekilde toplanması bu davranışsal problemin tespiti ve çözümünüyle ilgilidir.²⁹²

Bir kişinin vergi konusunda belirli bir bilince ya da ahlaka sahip olması o bireyin kişisel özellikleriyle alakalı bir durumdur. Muhakeme gücü, otoriter olup olmaması ve

²⁸⁹ IMF, s.19.

²⁹⁰ IMF, s.19.

²⁹¹ Robert B. Cialdini, Melanie R. Trost. "Social influence: Social norms, conformity and compliance.", 1998, s. 192.

²⁹² Kirchler, 2007, s. 70 -75.

Makyavelizm²⁹³, egoizm, sosyal normlara ve değerlere bağlılığı vergi uyum sürecini etkilemektedir. Kişinin sahip olduğu ahlaki ve vicdani temel vergi kanunlarını ihlal esnasında bu eylemden vazgeçmesi ya da eyleme devam etmesi konusunda önemli bir yere sahiptir. Makyavelistik özelliklere sahip olduğu düşünülen bireylerin faydacı tercihlerle hareket etme eğiliminde olacaklarından uyum seviyelerinin düşük olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.²⁹⁴

Alm vd., yapmış oldukları çalışmada, sosyal normların vergi uyumu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.²⁹⁵ Torgler ise kişilerin vergilendirme sürecinde yapacakları olumsuz bir davranış sonucunda yaşayacakları utanç ve suçluluk duygusunun vergi uyumunu etkilediğini belirtmektedir.²⁹⁶ Farklı ülkelerde yapılan benzer deneysel çalışmaların sonuçlarına göre, vergi uyumu ve uyum maliyetleri, farklı sosyal normlar dolayısıyla belirgin farklılıklar göstermiştir. Ulusal farklılıklar, vergi uyumunda da farklılıkların gözlenmesine neden olmaktadır.²⁹⁷

5.8. Psikolojik Belirleyiciler

Vergi kanunlarının karmaşık olması mükelleflerin vergiye uyum süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkiler bazı durumlarda psikolojik bozukluklara neden olabilmektedir. Bu etkiler dolayısıyla uyum konusu ele alınırken tutumlar ve bu tutumları belirleyen sosyal ve kişisel normlar inceleme kapsamına alınmaktadır. Yatay adalet, dikey adalet, vergi idaresinin tutumu ve davranışları, vergi kanunlarının yapısı ve vergi gelirlerinin yeniden dağıtılması gibi konular psikolojik etkileri ve değişimlerin belirleyicileri olarak değerlendirilebilmektedir.²⁹⁸

5.9. Vergi Mükellefleri Arasındaki Farklar

Vergi mükellefleri sahip oldukları etik değerler dolayısıyla birbirlerinden farklılıklar gösterebilmektedirler. Bazı mükellefler vergi ödevlerini tamamen yerine getirirken bazı

²⁹³ Makyavelizm; devleti yaşatmak için her türlü kötülüğün yararlı ve iyi olduğunu ileri sürüldüğü bir fikirdir. (Kirchler, 2007, s.70).

²⁹⁴ Jonathan C. Baldry, "Income Tax Evasion And The Tax Schedule: Some Experimental Results. *Public Finance*," 42(3), 1987, ss.357-83.

²⁹⁵ Alm vd., s.21.

²⁹⁶ Torgler, Benno. **Tax Morale: Theory And Empirical Analysis of Tax Compliance.** Diss. University of Basel, 2003b. s. 80-82.

²⁹⁷ Torgler Benno "Tax Morale, Rule-Governed Behaviour And Trust." **Constitutional Political Economy**, 14.2 (2003a): 119-140.

²⁹⁸ IMF, s.20-21.

mükellefler ise bu ödevleri kısmen ya da zaman zaman gerine getirmektedirler. Bu ayrım vergi mükelleflerinin vergiye karşı algısıyla ilişkili bir durumdur ve bu farklılıklar uyum sürecinin farklı düzeylerde ve şekillerde tamamlanmasına neden olmaktadır.²⁹⁹

6. Vergi Uyum ve Uyum Maliyetlerine İlişkin Yapılan Çalışmalar

Vergi uyumu ve uyum maliyetlerine ilişkin yapılan literatür taramasının ardından, vergi uyumu konusunda birçok çalışmanın yapıldığı ancak vergi uyum maliyetleri hakkında görece olarak daha az sayıda çalışmanın yer aldığı ifade edilebilir. Tezin araştırma kısmında yer alan anket soruları ve sonuçlarıyla ilişkili olması bakımından bazı araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

Vogel (1974) tarafından yapılan çalışmada, vergi mükelleflerinin vergilendirme sürecindeki tutum ve algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır. İsveç'te yapılan çalışmaya 1796 kişi katılmış, çalışmada: kadınların erkeklere, yaşlıların da gençlere kıyasla vergiye daha fazla uyum gösterdikleri sonucuna varılmıştır.³⁰⁰

Song ve Yarbrough (1978) tarafından ABD'de yapılan çalışmada, vergi ahlakı üzerinde, gelir, eğitim ve medeni durumunun etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır ancak yaş, cinsiyet, dini inanç ve devlete bağlılık konusunda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.³⁰¹

Dean vd. (1980) tarafında yapılan çalışmada; vergi kaçırmaya yönelik eylemlerin azalmasında vergi denetim oranlarının ve sıklığının önemli olduğu sonucu elde edilmiştir. Yakalanma riskiyle karşı karşıya kalan vergi mükellefinin vergi kaçırma eyleminden vazgeçme eğiliminde olacağı ifade edilmiştir.³⁰²

Spicer ve Becker (1980) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada vergi kaçırma oranı yüksek tespit edilen öğrencilerin kendilerinden alınan vergilerin yüksek oranda olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bunun aksine vergi kaçırma oranı düşük çıkan öğrencilerin ise, kendilerinden alınan vergilerin ortalama vergi oranlarının altında olduğunu ifade etmişlerdir, yani vergilemede adalet olmadığı düşüncesi vergi uyumunu azaltmakta vergi uyum maliyetlerini artırmaktadır.³⁰³

²⁹⁹ James Alm, "Measuring, explaining, and controlling tax evasion: Lessons from theory, experiments, and field studies", **International Tax and Public Finance**, 2012, ss. 54-77.

³⁰⁰ Joachim Vogel., "Taxation and public opinion in Sweden: An interpretation of recent survey data", **National Tax Journal**, 1974, s.503-504

³⁰¹ Young-dahl Song ve Tinsley E. Yarbrough. "Tax ethics and taxpayer attitudes: A survey." **Public administration review**, 1978, s.447.

³⁰² Dean, vd., s. 33.

³⁰³ Spicer, Becker, s. 173.

Richards ve Tittle (1981) tarafından yapılan çalışmada, kadınların vergi ahlak düzeyinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca kadınların vergi kaçırma konusunda risk almak istemedikleri ve risk alma düzeyinin erkeklerde daha fazla olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁴

Scott ve Grasmick (1981) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, vergi uyumunun belirleyicilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, ceza oranları, sosyal ve toplumsal normların vergi uyumu üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁵

Wallschutzky (1984) tarafından Avustralya’da yapılan çalışmada, yüksek gelirliilerin düşük gelirliilere, yaşlıların gençlere, serbest meslek faaliyetinde bulunanların ücretlilere, kıyasla vergi kaçırma konusunda daha istekli oldukları sonucuna varılmıştır. Yüksek vergi oranları ve adaletsiz vergi sistemi vergi kaçakçılığına neden olduğu elde edilen diğer bir sonuçtur.³⁰⁶

Geeroms ve Wilmots (1985) tarafından Belçika’da yapılan çalışmada, vergi oran ve ceza yapısı ile vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Sosyal ve toplumsal normların vergi uyumu üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁷

Porcano (1988) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, mükelleflerin adalet algısı, cinsiyetleri ve geliri elde ediş şekillerinin vergi uyumunu etkilediği sonucu elde edilmiştir.³⁰⁸

Crane ve Nourzad (1990) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, vergi kaçakçılığı ile marjinal vergi oranı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda gelirin ve vergi oranlarının artması durumunda vergi kaçırma oranında da artışın yaşanacağı ifade edilmiştir.³⁰⁹

Alm vd. (1992) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, Vergi kaçırma fırsatı sunulan kişilerin vergi kaçırmadıkları bunun nedeninin de ahlaki gerekçelerle açıklanabileceği ve

³⁰⁴ Pamela Richards ve Charles R., Tittle. “Gender And Perceived Chances Of Arrest.” **Social Forces**, 1981 , ss. 1182-1199.

³⁰⁵ Wilbur J. Scott ve Harold G. Grasmick., “Deterrence and income tax cheating: Testing interaction hypotheses in utilitarian theories” , **The Journal of Applied Behavioral Science**, 1981, ss. 395-408.

³⁰⁶ Wallschutzky, 371-384.

³⁰⁷ Hans JA Geeroms ve Hendrik Wilmots. “An Empirical Model Of Tax Evasion And Tax Avoidance”, **Public Finance** , 1985 , ss.190-209.

³⁰⁸ Thomas M. Porcano., “Correlates of Tax Evasion” , **Journal of Economic Psychology**, 1988, ss. 47-67.

³⁰⁹ Steven E. Crane ve Farrokh Nourzad. “Tax Rates And Tax Evasion: Evidence From California Amnesty Data.” **National Tax Journal** ,1990, ss. 189-199.

vergi kaçırmanın ahlaki olmadığını düşünen mükelleflerin vergi kaçırma eyleminden uzak duracakları ifade edilmiştir.³¹⁰

Blumenthal ve Slemrod (1992) tarafından yapılan çalışmada, vergi kanunlarından yapılan reform niteliğindeki değişikliklerin uyum maliyetlerini artıracığı sonucuna varılmıştır. Yapılan değişiklikler nedeniyle mükelleflerin yeni kanunları anlamak için çaba harcamaları zaman maliyetlerinin ve parasal maliyetlerin artmasına neden olacaktır.³¹¹

Muter vd. (1993) tarafından Manisa ilinde yapılan çalışmada, vergi mükellefinin vergiyi algılama biçimleri ve vergiye karşı tutum ve davranışları incelenmiştir. Çalışmada, vergi mükelleflerinin vergileri kamu harcamalarının finansmanı olarak görmeleri durumunda vergiye uyumlarında artışın yaşandığı, vergi oranlarında ve cezalarında artışın ise vergi uyumunu azalttığı sonuçları elde edilmiştir.³¹²

Erard ve Feinstein (1994) tarafından vergi uyumu konusunun incelendiği çalışmada, suçluluk ve utanç duygularının ölçülmesi amaçlanmıştır. Kendi beyanlarına göre vergilendirmeye ilişkin süreçlerini tamamlamaya çalışan mükelleflerin yanlış veya hatalı beyanlarının fark edilmesi durumunda yaşayacağı suçluluğu ya da diğer insanlar tarafından duyulması sonucunda yaşayacağı utanç duygusu doğrultusunda davranışlarını sergiledikleri sonucuna varılmıştır.³¹³

Recker vd. (1994) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, vergi uyumu üzerinde vergi ahlaki faktörün etkisi araştırılmıştır. Vergi ahlakının artması vergi kaçakçılığını azaltacağı ve bu durumda vergi uyumunun artacağı ayrıca marjinal vergi oranlarında meydana gelecek artışın vergi uyumunu negatif yönde etkileyeceği ifade edilmiştir.³¹⁴

Je Juan vd. (1994) tarafından yapılan çalışmada, İspanya’da 2406 vergi mükellefiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, denetleme oranları ve vergi ceza oranlarının yüksek olduğu durumlarda vergi kaçakçılığının daha düşük seviyelerde seyrettiği sonucu elde edilmiştir. Üniversite mezunlarının vergi kaçırma eğilimlerinin genel ortalamanın altında olduğu elde edilen bir diğer sonuçtur. ³¹⁵

³¹⁰ Alm vd., s.33.

³¹¹ Blumenthal, Slemrod, s. 192.

³¹² Naci B. Muter, Süreyya Sakinç ve A. Kemal Çelebi, **Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması-Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması**, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Manisa, 1993.

³¹³ Erard, Feinstein, s. 82-86.

³¹⁴ P. M. Recker, Sander, D. L. ve Roark, S. J., “*The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance*”, **National Tax Journal**, 1994, ss.825-836.

³¹⁵ Juan vd., s. 93-97.

Scholz ve Pinney (1995) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, gelir düzeyi yüksek kişilerin vergi kaçırmaya daha fazla eğilim gösterdikleri sonucu elde edilmiştir.³¹⁶

Kirchler ve Berger (1998) tarafından vergi uyum konusunda kişisel normların öneminin incelendiği çalışmada; Makavelistik özelliklere sahip olduğu düşünülen bireylerin tercihlerini sergilerken faydacı davranacaklarını ve ahlaki değerler bakımından zayıf karakter gösterecekleri ve serbest meslek faaliyetinde bulunan mükelleflerin yüksek düzeyde Makavelistik davranış sergileyeceklerini bu nedenden dolayı da vergi uyumlarının düşük olacağı ifade edilmiştir.³¹⁷

Andreoni vd. (1998) tarafından vergi kaçakçılığı konusunda yapılan çalışmada, suç ve utanç ahlaki bir olgu olarak kabul edilmiştir.³¹⁸

Gerçek ve Yüce (1998) tarafından yapılan çalışmada, vergi mükelleflerinin vergiye karşı tutum ve davranışları analiz edilmiştir. Araştırmada; kamu harcamalarında israfın olduğu yönünde algının varlığı, vergi mevzuatındaki karmaşıklık, prosedürel yükler ve vergi idaresine duyulan düşük güvenin vergi uyumunu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.³¹⁹

Scholz ve Lubell (1998) tarafından yapılan çalışmada, Vergi mükelleflerinin kamu otoritesine duymuş olduğu güvenin vergi uyumu üzerinde önemli bir yere sahip olduğu sonucunu elde edilmiştir. Ayrıca vergilemede adalet algısının vergi uyumunu artırdığı elde edilen diğer bulgular arasında yer almaktadır.³²⁰

Oriska ve Hudson (2002) tarafından İngiltere’de yapılan çalışmada, vergi mükelleflerinin vergileri vatandaşlık görevi olarak algılamaları durumunda vergi uyum seviyelerinde artışın meydana geleceğini ifade edilmiştir. Ayrıca genç yaştaki mükelleflerin yaşlılara kıyasla vergiye daha az uyumlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır.³²¹

Kral ve Sheffrin (2002) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin vergiye ilişkin - ödeme, ödememe- karar verme aşamasında vergi kaçırdığının fark edilmesi dolayısıyla

³¹⁶ John T. Scholz ve Neil Pinney. “Duty, fear, and tax compliance: The heuristic basis of citizenship behavior”, **American Journal of Political Science**, 1995, ss.490-512.

³¹⁷ Kirchler, Erich, and Matthias M. Berger. “Macht die Gelegenheit den Dieb? Einstellungen zu Steuern und Tendenzen zur Steuerhinterziehung.” **Jahrbuch der Absatz-und Verbrauchsforschung**, 1998, ss. 439-462. Aktaran: Kirchler 2007, s.111-114.

³¹⁸ Andreoni vd., s. 851.

³¹⁹ Adnan Gerçek, Mehmet Yüce. **Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi**, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa,1998.

³²⁰ John T Scholz, Mark Lubell. “Trust And Taxpaying: Testing The Heuristic Approach To Collective Action”, **American Journal of Political Science**, 1998, ss.398-417.

³²¹ Marta Orviska, John Hudson. “Tax Evasion, Civic Duty And The Law Abiding Citizen”, **European Journal of Political Economy**,2003, ss.83-102.

ortaya çıkacak; pişmanlık, utanç ve suçluluk duygularını önlemek için vergiye uyum gösterdikleri ifade edilmiştir.³²²

Saruç ve Sağbaş (2003) tarafından vergi ahlakını ölçmeye yönelik yapılan çalışmada, vergi oranlarının yüksek olmasının, mükellefler tarafından vergi kaçırmanın normal bir davranış olarak algılanmasına neden olduğu, eğitim düzeyi arttıkça vergi uyumunun da arttığı ve erkeklerin kadınlara kıyasla vergiye daha fazla uyumsuzluk gösterdiği sonuçları elde edilmiştir.³²³

Bayraklı, vd. (2004) tarafından yapılan çalışmada; vergi kaçakçılığının belirleyicilerinin tespiti üzerine analizler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; vergi cezalarının yüksekliği, ağır vergi yükü ve kamu harcamalarındaki etkinsizliğin vergi uyumunu etkilediği ifade edilmiştir.³²⁴

Torgler (2004) tarafından yapılan çalışmada, vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve vergi kanunlarının işleyişine duyduğu güvenin vergi uyumu üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³²⁵

Ahmed ve Braithwaite (2004) tarafından yapılan çalışmada, utanma duygusunun önemine dikkat çekilmiştir. Sosyal ve / veya ahlaki bir kuralın ihlal edilmesinden dolayı ortaya çıkacak utanç duygusunun vergi uyumunu artırıcı etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ahmed (2004) tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise vergi uyum sürecinde ve uyum maliyetlerinin azaltılmasında, suçluluk, aşağılama ve utanç duyguları olumlu yönde ilişkili ve vergi uyumsuzluğu üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Dürüst vergi mükelleflerinin etik normlara dayanarak hareket ettikleri için, ödeyecekleri vergileri azaltmanın yolunu aramadıkları ifade edilmiştir.³²⁶

Wenzel (2004) tarafından Avusturalya’da yapılan araştırmaya göre, sosyal normların vergi uyumu üzerinde etkilerinin varlığından söz etmek mümkündür. Vergi ödeme esnasında toplum nezdinde oluşacak pozitif algı vergi ödeme davranışlarını etkilediği sonucuna varılmıştır.³²⁷

³²² King, Sheffrin., ss. 505-521

³²³ Saruç, Sağbaş, ss. 79-96.

³²⁴ Hasan Hüseyin Bayraklı, Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş. "Vergi Kaçakçılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçakçılığını Önleme Yöntemleri." **19. Ulusal Maliye Sempozyumu**, 2004.

³²⁵ Benno Torgler. "Tax Morale in Asian Countries", **Journal of Economic Psychology**, 2004, ss.237-266.

³²⁶ Kirchler, s.63.

³²⁷ Michael Wenzel., "An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance", **Journal of Economic Psychology**, 2004, ss. 213-228.

Savaşan ve Odabaş (2005) tarafından yapılan çalışmada, vergi ceza oranlarının ve denetim sıklığının az, kamu hizmetlerinde ve harcamalarında etkinsizlik ve vergi tabanının dar olmasını vergi kaçakçılığını artıran temel faktörler olarak ifade edilmiştir.³²⁸

Oliver ve Bartley (2005) tarafından yapılan çalışmada, vergi kanunlarının, vergi mükellefleri arasında adil olma hedefiyle tasarlanması gerektiği ifade edilmektedir. Adil olmak adına, belirli bir gelir düzeyine sahip olan veya olmayan bazı vergi mükellefleri, vergi ödemekten muaf tutulabilir veya özellikle artan oranlı vergi sistemlerinde düşük vergi oranları ile vergilendirilebilir. Ancak yapılan çalışmada, vergi muafiyetleri ve vergi oranları çok fazla olduğunda, bu durum kargaşaya neden olabileceği bu durumda vergi mükelleflerinin vergiye uyumunun zorlaşacağı sonucu ortaya çıkmıştır.³²⁹

Sağbaş ve Başoğlu (2005) tarafından ilköğretim öğrencilerinin vergi algılarını ölçmek için yapılan çalışmada; 170 öğrencinin vermiş olduğu yanıtlar analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; Vergi denilince öğrencilerin önemli bir kısmının aklına; devlete karşılıksız olarak verilen para geldiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca; neden vergi verilir sorusuna ise sırasıyla, vatandaşlık görevi, kamu hizmetlerinin karşılığı, yasal zorunluluk, borcundan kurtulmak ve cezalardan korktukları için yanıtları verilmiştir.³³⁰

Alm ve Torgler (2006) tarafından WVS verilerinin kullanılarak yapılan araştırmada, vergi ahlakı üzerinde kültürel farklılıkların etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre ABD, Avusturya ve İsviçre'nin en yüksek vergi ahlakına sahip ülkeler oldukları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra vergi uyumu ve kayıt dışı ekonomi arasında negatif bir korelasyonun olduğu ifade edilmiştir.³³¹

Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmada; mükelleflerin vergi algıları ölçülmeye çalışılmıştır. 816 kişinin vermiş olduğu yanıtlara göre; vergi ödemenin vatandaşlık görevi olduğu, vergi denetiminin etkin çalışmadığı, vergi bilincinin toplum genelinde oluşmamış olduğu, vergi oranlarının mükellefleri vergi kaçırmaya sevk ettiği ve vergi kaçırانların toplum tarafından ayıplanması gerektiği gibi sonuçlar elde edilmiştir.³³²

³²⁸ Savaşan, Odabaş, ss. 1-28.

³²⁹ Oliver, Bartley, s.61.

³³⁰ İsa Sağbaş, Adem Başoğlu, "İlköğretim Çağndaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği". **AKÜ İİBF Dergisi**, 2005, ss. 123-144.

³³¹ Alm, Torgler, ss. 224-246.

³³² Harun Cansız, "Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği", **AKÜ İİBF Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, Afyonkarahisar. 2006.

Saruç ve Yıldız (2007) tarafından yapılan çalışmada; 181 vergi mükellefiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre; mükelleflerin vergi adalet algılarının çok düşük düzeyde olduğu ve mükelleflerin özellikle ÖTV ve KDV'yi adaletsiz buldukları sonuçlarına varılmıştır. Mükelleflerin vermiş oldukları yanıtların ardından, vergilemede yatay ve dikey adalet algısının da zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³³³

Yılmaz ve Şeker (2007) tarafından yapılan çalışmada; firmalara yıllık gelirlerinin ne kadarlık kısmını gönüllü olarak vergi ödemeye razı olacakları sorusu yöneltildiğinde: % 42,7'sinin kurum kârının % 10'unu, %28,1'inin kurum kârının %5'ini ve %15,9'unun ise %15'ini vergi olarak ödemekten yana oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada sorulan bir diğer soru ise; vergi bilincinin nasıl artırılacağı yönünde olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre; vergi bilincinin artırılması için vergi adaletinin sağlanması, vergi oranlarının düşürülmesi, eğitim ve kültür seviyesinin artırılması ve kamu harcamalarındaki savurganlığın giderilmesi sonuçları elde edilmiştir.³³⁴

Picciotto (2007) tarafından yapılan çalışmada, vergi politikalarının uygulandığı vergi kanunlarının hukuki dille yazılmasından dolayı birçok vergi mükellefinin bu kanunları anlaması güçleşmekte ve uyum maliyetleri artmaktadır. Mükelleflerin bu kanunları anlaması için uzmanlardan yardım alması ya da daha fazla zaman harcayarak konuya hâkim olması gerekmektedir. Bu durumda hem para hem de zaman maliyetlerinde artış meydana geleceği sonucuna ulaşılmıştır.³³⁵

Gökbunar vd. (2007), tarafından EVS verileri kullanılarak yapılan çalışmada, genç vergi mükelleflerin yaşlılara, erkeklerin kadınlara, serbest meslek kazancı elde edenlerin ise ücret geliri elde edenlere oranla daha düşük vergi ahlakına sahip oldukları sonucu elde edilmiştir.³³⁶

Çiçek vd. (2008) tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde vergi mükelleflerinin tutum, davranış ve algılarını ölçmek için gerçekleştirilen çalışmada, mükelleflere vergi oranları, vergi yükleri, vergi sisteminin yapısı, vergilemede adalet, kamu hizmet algısı, vergi mevzuatı, vergi ödeme algısı, vergi kaçakçılığı algısı, vergi bilinci gibi konularda

³³³ Naci Tolga Saruç, Habib Yıldız., "Mükelleflerin Algıladıkları Vergi Adaleti Ölçümüne Yönelik Bir Çalışma: Sakarya İli Örneği", V. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Calalabat-Kırgızistan 11 – 13 Haziran 2007.

³³⁴ Yılmaz, Şeker, s. 141-142.

³³⁵ Kirchler, s.63.

³³⁶ Gökbunar vd., ss. 69-94.

incelemelerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonucunda, ağırlıklı olarak; kamu harcamalarında savurganlığın olduğu, vergi yüklerinin ağır olduğu, vergilerde dikey ve yatay adaletin olmadığı, ödenen vergilerle alınan hizmetler arasında doğru orantının olmadığı, vergi oranlarının yüksek olduğu, herkesin vergisini tam ve zamanında ödemediği, vergi mevzuatının karmaşık bir yapıda olduğu ve vergi bilincinin eğitim ve öğretimle artırılabilceği sonuçları elde edilmiştir.³³⁷

Torgler vd. (2008) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, vergi kaçırma miktarı ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir. Vergi yükü, vergi bilinci, vergi otoritesine olan güven ve dini faktörlerin vergi ahlakını etkilediği sonucuna varılmıştır.³³⁸

İpek ve Kaynar (2009) tarafından vergiye gönüllü uyum konusunda yapılan çalışmada ; mükelleflerin vergi ödemenin vatandaşlık görevi olduğu , ödenen vergilerin kamu hizmeti olarak vatandaşlara geri döndüğü , kamu kaynaklarının etkin kullanılmadığı , sıkça çıkarılan vergi aflarının vergi kaçırmaya neden olduğu ve vergi mevzuatının adil olarak hazırlanmadığı algısına sahip olduğu sonucuna varılmıştır.³³⁹

Altuğ vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada; Türkiye’de vergi bilincinin hangi düzeyde olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma özellikle; Türkiye’de adalet ve eşitlik ilkelerinin ne düzeyde uygulandığı sorusu üzerinden mükelleflerin algısı ölçülmeye çalışılmıştır. 1.536 kişiyle yapılan görüşmede, toplumun vergi ve vergi bilincine yönelik algısı çeşitli açılardan ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir. Mükellefler vergiyi devletten alınan hizmetin bir karşılığı ve vatandaşlık görevi olarak görmektedirler. Kişinin vergi kaçırma eyleminde bulunmasının, yakalanması durumunda maruz kalacağı cezalardan korkma derecesine bağlı olduğu sonucuna varılmıştır. Öderken yükü en fazla hissedilen vergi türlerinin KDV ve ÖTV olduğu belirtilmiştir. Katılımcılar Türkiye’de uygulanan vergi sisteminin adil olmadığını düşünmektedirler. Aynı zamanda vergi sistemini; sade, anlaşılır ve kolay takip edilebilir bir vergi sistemi olarak görmemektedirler. Bununla birlikte vergi ödeme işlemlerinde

³³⁷ Halit Çiçek, Mehmet Karakaş ve Abdunnur Yıldız, **Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması**. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381.

³³⁸ Benno Torgler v.d, “*Causes and Consequences of Tax Morale: An Emprical Investigation*”, **Economic Analysis & Policy**, 2008, ss.313-339.

³³⁹ İpek, Kaynar, ss.116-130.

zaman ve para maliyetlerinin yüksek olduğunu düşünenler toplum içinde ağırlıkta yer almaktadır.³⁴⁰

Tekeli (2011) tarafından yapılan çalışmada; WVS verileri kullanılmış, Türkiye ve Japonya'daki vergi ahlak düzeyleri konusu üzerinde çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Japonya'daki vergi ahlakının Türkiye'den yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. İki ülkede de dini yapının, demokrasi algısının, kamu otoritelerine ve hukuka olan güvenin vergi ahlakı üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.³⁴¹

Saad (2012) tarafından Yeni Zelanda'da yapılan çalışmada; vergi uyumunda gelir kaynağının öneminin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; kaynaktan kesinti yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye uyum konusunda sorun yaşamadıkları, ancak vergisini kendisi ödeyenlerin vergiye uyum problemi yaşadıkları ve vergi kaçırmaya eğilimlerinin yüksek olduğu algısının var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³⁴²

Bernasconi vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada; vergi oranlarıyla vergi kaçakçılığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda vergi oranlarındaki artışın vergi uyumunu negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.³⁴³

Serim (2015) tarafından yapılan çalışmada, vergi uyumu ile kamu idaresinin gücü arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda; kamu kaynaklarının etkinlikten uzak bir şekilde kullanılmasının, vergi idaresinin mükelleflere yaklaşımlarının ve vergi sistemindeki adaletsizliğin vergiye uyumunu negatif yönde etkilediği ifade edilmiştir.³⁴⁴

Ayas ve Saruç (2015) tarafından yapılan çalışmada, Vergi ahlakının farklı ülkelerde ne tür farklılıklar gösterdiği incelenmiştir. Türkiye ve İtalya'nın incelemeye konu olduğu çalışmada, iki ülkenin vergi kültürleri arasında benzerliklerin olduğu ifade edilmiştir. İki ülkede de kamu kaynaklarının etkinlikten uzak kullanımı ve vergi yükünün yüksekliği konusu vergi ahlakının belirleyicileri olarak ifade edilmiştir. Araştırmaya konu olan

³⁴⁰ Murat Çak, Murat Şeker, Önder Bingöl, **Türkiye'de Vergi Bilinci: İstanbul Araştırması**, Yay.haz: E. Figen Altuğ., İstanbul: İSMMM 78 2010, s.29.

³⁴¹ Recep Tekeli., *"The determinants of tax morale: the effects of cultural differences and politics."* Policy Research Institute, Ministry of Finance of Japan, **PRI Discussion Paper Series**,2011.

³⁴² Saad Natrah, *"Tax Non-Compliance Behaviour: Taxpayers View"* **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, Volume 65, 2012, ss. 344-351.

³⁴³ Michele Bernasconi, Luca Corazzini ve Raffaello Seri. *"Reference dependent preferences, hedonic adaptation and tax evasion: Does the tax burden matter?"* **Journal of Economic Psychology**, 2014, ss.103-118.

³⁴⁴ Serim, ss. 141-156.

ülkelerde ileri yaş grubundaki mükelleflerin vergi ahlakının gençlere kıyasla yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak, Türkiye’de kadınların İtalya’da ise erkeklerin vergi ahlak seviyelerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.³⁴⁵

Zhang vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada, vergi uyumunu etkileyen faktörler, cinsiyet, yaş ve kamu idarelerinin sunmuş oldukları hizmetlerdeki etkinlik olarak sıralanmıştır.³⁴⁶

Hoffman vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada, vergi uyumu üzerinde yaş, cinsiyet, eğitim ve gelirin düzeyi gibi faktörlerin ne düzeyde etkili olduğu konusu ele alınmıştır. Yaşın, cinsiyetin, gelir düzeyinin ve eğitim seviyesinin vergi uyumu üzerinde etkili olduğu ancak bu etkinin sınırlı düzeyde olduğu bazı durumlarda ise göz ardı edilebileceği ifade edilmiştir.³⁴⁷

Wicks (1965) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, gelir vergisinin uyum maliyetlerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın neticesinde gelir vergisinin uyum maliyetlerinin yüksek olduğu ve kendi işinde çalışanların vergi uyum maliyetlerinin yüksek düzeyde olduğu sonucu elde edilmiştir.³⁴⁸

Sandford ve Dean (1971) tarafından İngiltere’de yapılan çalışmada, vergi uyum maliyetlerinin vergi sistemi içerisindeki yerinin önemine vurgu yapılmıştır. Vergi işlemleri süresince artan prosedürler vergi uyum maliyetlerini artırdığı ve vergi uyum maliyetlerinin regresif bir yapıya sahip olduğu sonucuna varılmıştır.³⁴⁹

Sandford (1973) tarafından İngiltere’de yapılan bir diğer çalışmada ise, gelir vergisi mükelleflerinin uyum maliyetleri ölçülmeye çalışılmıştır. Gelir vergisi mükelleflerinin vergilendirmeye ilişkin işlemlerde harcamış oldukları zaman ve bu işlemleri gerçekleştirirken uzmanlardan almış oldukları danışmanlık destekleri faturalandırılıp hesaplanmıştır. Çalışmada kendi işinde çalışanların uyum maliyetlerinin oldukça yüksek

³⁴⁵ Işıl Ayas ve Naci Tolga Saruç. "Vergi Kültürü Ve Vergi Ahlakı: İtalya-Türkiye." **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2015, ss.179-188.

³⁴⁶ Nan Zhang vd. "Willing to Pay?" *Tax Compliance in Britain and Italy: An Experimental Analysis*, **PLoS One**,2016.

³⁴⁷ Eva Hofmann vd. "Tax compliance across sociodemographic categories: Meta-analyses of survey studies in 111 countries." **Journal of Economic Psychology**,2017, ss.63-71.

³⁴⁸ Saumen Chattopadhyay ve Arindam Das-Gupta, **The Compliance Cost of the Personal Income Tax and its Determinants**, National Institute of Public Finance And Policy New Delhi , December, 2002 ,s. 73-77 ,

³⁴⁹ Chattopadhyay, Das-Gupta, s. 73-77.

olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra bu çalışmada ölçümü zor olsa bile psikolojik maliyetlerinin önemine de yer verilmiştir.³⁵⁰

Godwin vd. (1983) tarafından İngiltere’de yapılan çalışmada İngiltere gelir idaresine bağlı mükelleflerle ilgili bir çalışma yapılmıştır. Vergi mükelleflerinin vergi ödevlerini yerine getirirken harcamış oldukları zamanın ve paranın maliyetleri hesaplanmaya çalışılmıştır. Kişilerin harcamış oldukları parasal maliyetlerin gelirlerinin %1’ine denk geldiği sonucunu elde etmişlerdir.³⁵¹

Tiebel (1984) tarafından Almanya’da yapılan çalışmada gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin uyum maliyetleri ölçülmeye çalışılmıştır. Zaman maliyetlerinin; kişiler için yıllık 11,2 saat, işveren için 6,3 saat kurumlar vergisi mükellefleri için ise yıllık 43 saat olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³⁵²

Slemrod and Sorum (1984) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, gelir vergisinin yaratmış olduğu zaman ve para maliyetleri ölçülmeye çalışılmıştır. Vergi kanunlarının öğrenilmesi, beyanname ve kayıt düzeninin anlaşılması bunun yanı sıra danışmanlık hizmeti alınan uzmanların kullanması için sağlanacak belgelerin temini süresince harcanacak zaman ve paranın; beyannameler ve diğer prosedürler için yıllık 45,5 saat ve 231 dolar harcandığı; vergi danışmanlarına ödenen ücretlerin (tüm vergi mükelleflerinin) ise yıllık 3 milyar dolar olduğu sonucuna varılmıştır.³⁵³

Arthur D. Little (1988) tarafından ABD’de kurumlar ve gelir vergisi üzerine yapılan çalışmada, her mükellef için ortalama 26,4 saat zaman maliyetinin ortaya çıktığı bunun tüm mükellefler için 2,13 milyar saat olduğu sonucuna varılmıştır.³⁵⁴

Sandford vd. (1989) tarafından İngiltere’de yapılan çalışmada, mükelleflerin, vergi ödevlerini yerine getirirken harcamış oldukları zaman maliyetlerini ve vergi uzmanlarına ödemiş oldukları ücretlerden dolayı parasal maliyetleri ölçmeyi amaçlamışlardır. Uyum maliyetlerinin vergi gelirlerinin %3,6’sına tekabül ettiği sonucuna varılmıştır.³⁵⁵

Blumenthal ve Slemrod (1995) tarafından gelir vergisinin zaman maliyetlerinin incelendiği çalışmada, bu vergiler için harcanan zamanın her yıl ortalama 27 saat olduğu,

³⁵⁰ Chattopadhyay, Das-Gupta, s. 73-77.

³⁵¹ Michael Godwin, P. J. W. Hardwick ve C. T. Sandford. "PAYE: Costs v Benefits.", 1983, ss. 107-112.

³⁵² Chattopadhyay, Das-Gupta, s. 73-77

³⁵³ Slemrod, Sorum, ss. 461-474.

³⁵⁴ Chattopadhyay, Das-Gupta, s. 73-77

³⁵⁵ Cedric Sandford, **Hidden Costs Of Taxation**. Institute for Fiscal Studies, 1973.

serbest meslek faaliyetinde bulunan gelir vergisi mükelleflerinin daha yüksek uyum maliyetlerine maruz kaldığı sonucuna varılmıştır.³⁵⁶

Pope ve Fayle (1991) tarafından Avustralya’da yapılan çalışmada, kamu kurumlarının uyum maliyetlerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Kamu kurumlarının uyum maliyetlerinin toplanan vergi gelirlerinin yaklaşık olarak %11,4 ve %23,7 aralığında olduğu, ayrıca vergi uyum maliyetlerinin regresif olduğu sonucuna varılmıştır.³⁵⁷

Sandford ve Hasseldine (1992) tarafından Yeni Zelanda’da yapılan çalışmada, uyum maliyetlerinin küçük ölçekli firmalar için çok yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.³⁵⁸

Diaz ve Delgado (1993) tarafından yapılan çalışmada Vergi mükelleflerinin büyük çoğunluğunun vergi ödevlerini yerine getirirken, vergi konusunda uzmanlardan yardım aldıklarını ve buna gerek duyduklarının ayrıca vergi uyum maliyetlerinin regresif olduğu sonucuna varılmıştır.³⁵⁹

Pope vd. (1993) tarafından İspanya’da yapılan araştırmada, vergi kayıtlarının korunması, beyannamelerin düzenlenmesi, muhasebe kaydını tutan uzmanlara gerekli bilgi ve belgelerin temin edilmesi gibi işlemlerin ardından işyeri sahiplerinin, yöneticilerinin ve çalışanlarının katlanmış oldukları uyum maliyetlerinin regresif seyir izlediği sonucuna varılmıştır.³⁶⁰

Wallschutzky (1993) tarafından Avustralya’da yapılan çalışmada. Kurumlar vergisinin hazırlanması sürecinde katlanılan uyum maliyetleri hesaplanmıştır. Uyum aktiviteleri dolayısıyla harcanan zamanın haftalık 12, 7 saat olduğu sonucuna varılmıştır.³⁶¹

Allers (1995) tarafından Hollanda’da yapılan çalışmada kurumlar vergisi ve gelir vergisi mükelleflerinin uyum maliyetleri hesaplanmaya çalışılmıştır. Küçük firmaların uyum maliyetlerinin büyük firmalara nazaran daha yüksek olduğu ve toplam yıllık uyum

³⁵⁶ Marsha Blumenthal, Joel B. Slemrod. "The compliance cost of taxing foreign-source income: Its magnitude, determinants, and policy implications." **International Tax and Public Finance**, 1995, ss.37-53.

³⁵⁷ Jeff Pope, Richard Fayle ve Dong-Ling Chen. "Compliance costs of public companies' income taxation in Australia", **Australian Tax Research Foundation Research Studies**, 1991, ss. 485-538.

³⁵⁸ Cedric Sandford, John Hasseldine. *The compliance costs of business taxes in New Zealand*. Institute of Policy Studies, 1992.

³⁵⁹ Chattopadhyay, Das-Gupta, s. 73-77

³⁶⁰ Jeff Pope vd., ss. 485-538.

³⁶¹ Lan G. Wallschutzky, Brian Gibson. "Small business cost of tax compliance." **Australian Tax Forum**, 1993, ss.511-543.

maliyetlerinin vergi gelirlerine oranının yaklaşık olarak %4 dolaylarında olduğu sonucuna varılmıştır.³⁶²

Vaillancourt ve Blais (1995) tarafından Kanada’da yapılan çalışmada, beyanname dolduran vergi mükelleflerinin bu işlemi yaparken katlanmış oldukları uyum maliyetleri incelenmiştir. Beyanname hazırlama maliyetleri 1971 yılından 1989 yılına kadar artış göstermiş daha sonra ise 1993 yılına kadar geçen zamanda azalma göstermiştir. Uyum maliyetlerinin regresif bir yapı seyrettiği ifade edilmiştir.³⁶³

Diaz ve Delgado (1995) tarafından yapılan çalışmada, İspanya’daki vergi mükelleflerinin vergi uyum maliyetleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Vergi mükellefleriyle yapılan görüşmede: Mükelleflerin vergi ödevlerini yerine getirirken harcadıkları zamanı nasıl algıladıkları, vergi ödeme sürecinin hangi aşamasındaki mali yükümlülükten rahatsızlık duydukları, vergi beyannamelerini doldurma süreleri ve vergilendirilme süreci sonrası zihinsel olarak ne durumda olduklarını ölçmeye çalışılmıştır. Psikolojik maliyetlerin ölçüldüğü çalışmada; yaşlı ve emeklilerin yüksek psikolojik maliyetlere maruz kaldıkları sonucu elde edilmiştir. Sonuçlara gerekçe olarak bu grubun vergi kanunlarını anlamada daha fazla zorluk yaşadıkları sunulmuştur.³⁶⁴

KMPG (2006) tarafından yapılan araştırmada, vergi mevzuatının daha az sıklıkta değiştirilmesiyle, vergi uyum maliyetlerinde azalmanın meydana geldiği gözlemlenmiştir. Mükelleflerin mevcut vergi kanunlarıyla uyumlu hale geldikçe, vergilendirme döneminde kanunların anlaşılma ve prosedürlerin uygulanma süreleri sabit kalacağından vergi uyum maliyetlerinin düşeceği sonucuna varılmıştır.³⁶⁵

Shaw vd. (2008) tarafından Birleşik Krallık’ta vergi uyum maliyetlerinin nedenlerinin incelendiği çalışmada, vergi uyum maliyetlerinin birçok nedenden dolayı ortaya çıkabileceği ifade edilmiştir. Vergi kanunlarındaki prosedürlerin yalın hale getirilmesi ve

³⁶² Marteen Allers, “*Tax Compliance Costs in the Netherlands*” in Cedric Sandford (Ed.), **Tax Compliance Costs Measurement and Policy**, Bath, UK, Fiscal Publications, 1995.

³⁶³ François Vaillancourt, Etienne Blais. “*The evolution of compliance time of personal income tax-filers in Canada 1971-93.*” Cedric Sandford (Ed.), **Tax Compliance Costs Measurement and Policy**, **Tax Compliance Costs: Measurement and Policy**. Bath, UK: Fiscal Publications, 1995, ss.263-272.

³⁶⁴ Consuelo Diaz, Maria L. Delgado. “*The compliance costs of personal income tax in Spain.*”, Cedric Sanford (Ed.), **Tax Compliance Costs-Measurement and Policy**. Bath: Fiscal Publications, 1995, ss. 210-226.

³⁶⁵ KPMG, s.6.

azaltılmasıyla vergi uyumunun artacağı ve uyum maliyetlerinin azalacağı sonucuna varılmıştır.³⁶⁶

Lopes ve Martins (2013) tarafından Portekiz’de yapılan çalışmada; Portekiz vergi mükelleflerinin vergi beyannamelerini doldururken maruz kaldıkları psikolojik maliyetler (duygusal maliyetler) değerlendirilmiştir. Çalışmada; vergi mükelleflerine beyanname doldurmadan önce kendilerini nasıl hissettikleri sorusu sorulmuştur (çok sakin, sakin ne stresli ne de stresli, çok stresli). Daha sonra beyanname formunu doldurduktan sonra kendilerini nasıl hissettikleri sorusu sorulmuştur (çok sakin, sakin, ne / ne, stresli, çok stresli). Çalışmanın sonunda, beyanname doldurmadan önce ve sonra sakin olan mükelleflerin psikolojik maliyetlere maruz kalmadığı, beyanname doldurmadan önce sakin doldurduktan sonra ise stresli olan mükelleflerin ise psikolojik maliyetlere maruz kaldıkları sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışmada, psikolojik maliyetlere maruz kalan mükelleflerin sayısının bu maliyetlere maruz kalmayanlara kıyasla daha az olduğu gözlemlenmiştir.³⁶⁷

³⁶⁶ Jonathan Shaw, Joel Slemrod ve John Whiting. "Administration and Compliance." Dimensions of Tax Design. The Mirrlees Review. **Oxford University Press**, 2010, ss.1100-1162.

³⁶⁷ Lopes, Martins, s.57-58.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL FARKLILIKLARIN VERGİ UYUM MALİYETLERİNE ETKİSİ: İSTANBUL, ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR İLLERİ ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde 1.352 kişiyle yüz yüze yapılan anket verileri kullanılarak tanımlayıcı istatistik, Açıklayıcı Faktör Analizi, Anova Testi ve T -Testi sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar; araştırmanın bulguları , sonuç ve öneriler başlıkları altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1. Araştırmanın Amacı

Artan kamu harcamaları dolayısıyla vergilere daha fazla ihtiyaç duyulması ve vergileme sürecinde mükelleflerin tutum ve davranışlarının belirleyicilerinin tespit edilmesi ve bu belirleyiciler üzerinden mükelleflerin vergilere uyumunu sağlayacak ve uyum maliyetlerini azaltacak politika önerilerinin sunulması, vergi mükelleflerinin parasal ve zaman maliyetlerinin yanı sıra psikolojik maliyetlerinin de incelenmesi, son olarak bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetleri üzerinde etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın Önemi

Maliye literatürü ele alındığında, vergi uyumu konusunda oldukça fazla çalışma yer alırken vergi uyum maliyetleri konusunda görece olarak daha az sayıda çalışmanın yapılmış olması bu konunun araştırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak Türkiye örnekleminde vergi uyum maliyetleriyle bölgesel farklılıkların ilişkisinin ne düzeyde olduğuna ilişkin bir çalışmanın gerçekleştirilmemiş olması konuyu önemli ve anlamlı kılmaktadır.

3. Araştırma Kapsamındaki İllere İlişkin Vergi İstatistikleri

Çalışmaya konu olan illere ait vergi rakamları Tablo 1 ve Tablo 2 özetlenmiştir. Söz konusu tablolarda bu illerde faal durumda faaliyet gösteren mükellef sayıları, vergi gelirlerinin toplam vergi hasılatı içerisindeki payı ve tahsilat oranları gibi bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1 : Yıllar İtibariyle Faal Mükellef Sayısı (İl Bazında)

İller	2013	2014	2015	2016	2017
İstanbul	1.335.171	1.380.953	1.438.482	1.503.626	1.566.902
Şanlıurfa	55.699	57.338	58.592	58.951	59.216
Diyarbakır	43.425	43.669	44.549	43.078	43.725

Kaynak: GİB, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2017/2017_faaliyet_raporu.pdf, E.T: 10.01.2019.

Tablo 1 ‘de 2013-2017 yılları itibariyle vergi idaresine kayıtlı bulunan mükellef sayılarına yer verilmiştir. Araştırmaya konu olan iller arasında en yüksek vergi mükellef sayısına sahip olan il İstanbul’dur. Bunun temel nedeni o ildeki nüfus yoğunluğudur. Daha sonra bu sıralamayı Şanlıurfa ve Diyarbakır takip etmektedir. Bu iki ildeki mükellef sayıları görece birbirine yakın olsa da Şanlıurfa’da faal mükellef sayısının daha fazla olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 2 : Genel Bütçe Vergi Gelirleri (2017 -İl Bazında -TL)

İller	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı (%)	Vergi Gelirlerinin Toplam Tahsilat İçindeki Payı (%)
İstanbul	326.238.589.040	275.339.752.472	84,40	44,02
Şanlıurfa	2.906.958.663	1.880.941.923	64,70	0,30
Diyarbakır	3.761.796.126	2.155.019.192	57,29	0,34

Kaynak: GİB, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2017/2017_faaliyet_raporu.pdf, E.T: 10.01.2019.

Tablo 2 ‘de ise vergi gelirlerine ilişkin rakamlara yer verilmiştir. En fazla gelire sahip olan il İstanbul’dur. Bunun faal mükellef sayısı ve sanayinin gelişmesiyle doğrudan ilişkisi vardır. İstanbul’da elde edilen vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı 2017 yılında %44,02 olarak gerçekleşmiştir. Diğer iki il ile ilgili yapılacak değerlendirmede ise bu hususlara dikkat çekmek gerekmektedir; faal vergi mükellefi sayısının daha fazla olmasına karşın tahakkuk ve tahsilat oranları bakımında Şanlıurfa ili

Diyarbakır'ın gerisinde kalmaktadır. Bu durum vergi kayıp ve kaçaklarının Şanlıurfa ilinde daha fazla olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetleri üzerindeki etkisinin sınanması üzerine gerçekleştirilen çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın yaklaşımı, modeli ve hipotezleri, evren ve örnekleme, veri toplama tekniği ve aracı, uygulanması, araştırma verilerinin analize hazırlanması sırasında kullanılan tekniklere ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir. Araştırma yüz yüze anket tekniğine dayandırılmaktadır. Anket verilerinin toplanması sürecinde üç ilde toplamda 1.352 kişiyle birebir görüşme gerçekleştirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Yaklaşımı

Çalışmanın temel olgusu olan vergi uyum maliyetleri maliye yazınında kendisine yer bulmayı başarmıştır. Dolayısıyla, çalışmanın üçüncü bölümünde vergi uyumu ve uyum maliyetlerine ilişkin literatür özeti oluşturulmuştur. Değerlendirilen çalışmalar ışığında oluşturulan hipotezler yardımıyla derinlemesine bir irdeleme yapılmıştır.

Hipoteze dayalı yaklaşım, ele alınan konuya ait değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek adına; araştırmayı gerçekleştiren kişinin gerek kendi deneyiminden faydalanarak gerek de literatürde yer alan verilerden faydalanarak konuya ilişkin varsayımların ortaya atılması şeklinde ifade edilebilir.³⁶⁸ Bir durum veya olguyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki ya da gruplar arası farklılığı incelemeye yönelik gerçekleştirilen hipoteze dayalı araştırmalarla, evrenle ilgili çeşitli genellemelerde bulunmak söz konusu olabilmektedir.³⁶⁹

4.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Hipoteze dayalı yaklaşım gereği, öncelikle araştırmanın problemi tespit edilerek literatürde yer alan çalışmalar çerçevesinde çeşitli varsayımlar oluşturulmuştur. Araştırmanın temel sorusu; *“Bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetleri üzerindeki etkisi nedir?”* olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, vergi mükelleflerinin uyum

³⁶⁸ Chakravanti Rajagopalachari Kothari., **Research Methodology: Methods And Techniques**. New Age International, 2004, s. 35-39.

³⁶⁹ Şadi Can Saruhan, Ata Özdemirci. **Bilim, Felsefe Ve Metodoloji: Araştırmada Yöntem Problemi-SPSS Uygulamalı**. Beta, 2011, s.135.

maliyetlerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik oluşturulan ve test edilmeyi bekleyen hipotezler şu şekildedir;

H₁: Bölgesel farklılıkların psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₂:** Bölgesel farklılıkların zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır **H₃:** Cinsiyetin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₄:** Cinsiyetin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₅:** Eğitim düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₆:** Eğitim düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₇:** Yaşın psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₈:** Yaşın zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₉:** Medeni durumun psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₀:** Medeni durumun zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₁:** Gelir düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₂:** Gelir düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₃:** Gelir unsurunun psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₄:** Gelir Unsurunun zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₅:** Çalışma koşullarının ve kazancın psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₆:** Çalışma koşullarının ve kazancın zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₇:** İşletmenin faaliyette bulunduğu sürenin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₈:** İşletmenin faaliyette bulunduğu sürenin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₁₉:** Alınan kamu hizmetinden memnuniyet düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır. **H₂₀:** Alınan kamu hizmetinden memnuniyet düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Araştırmanın modelinde görüldüğü üzere, bölgesel farklılıkların yanı sıra, bazı demografik değişkenlerin, çalışma koşulları ve bunun karşılığında elde edilen kazancın düzeyi, mükellefin kamu harcamalarını ve kamu hizmetlerini algılayış şekillerinin dikkate alınmasıyla veriler arasında ilişkinin düzeyinin saptanması ana hedef olarak belirlenmiştir.

4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın yöntem ve modelinin belirlenmesinin ardından verilerin toplanacağı evrenden örnekleme belirleme sürecine geçilmiştir. Evren, araştırma sonuçlarından elde

edilen bulguların genellemek istendiği bütündür.³⁷⁰ Bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetlerine etkisinin araştırıldığı çalışmada, İstanbul, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde faaliyet gösteren vergi mükellefleri bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

4.3.1. Araştırmanın Sınırları

Çalışma İstanbul, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerine uygulanmıştır. Çalışmanın sınırlarına ilişkin ana kütle ve örnek kütle alt başlıklarda açıklanmıştır.

4.3.1.1.Ana Kütle

Çalışmanın ana kütlesi İstanbul, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde faaliyet gösteren 18 yaş ve üzerindeki vergi mükelleflerinden oluşmaktadır.

4.3.1.2.Örnek Kütle

İstanbul, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin tamamına anket uygulamanın zaman kısıtı dolayısıyla, bölgesel bazda değerlendirme yapabilmek için İstanbul ilinde 676, Şanlıurfa ilinde 338 ve Diyarbakır ilinde 338 kişiyle yüz yüze anket uygulaması yapılarak toplamda 1.352 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında, araştırmalarda %95 güvenilirlik düzeyi için kabul edilen ve 384 katılımcıya ulaşan örneklem büyüklüğünün araştırma için yeterli olduğu fikri dikkate alınmıştır.³⁷¹ Bu çerçevede araştırma verileri 1.352 katılımcıdan elde edilmiştir. Katılımcı sayısı %95 güvenilirlik düzeyi için gerekli olan rakamın oldukça üstünde tutularak, çalışmanın güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

4.4. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Çalışmada, alan araştırmalarında yaygın olarak kullanılan anket tekniğinden faydalanılmıştır. Anket tekniği, önceden hazırlanmış sorular ve oluşturulan format yardımıyla katılımcılardan bilgi toplamak için kullanılan araçtır.³⁷² Belirlenen amaç

³⁷⁰ Durmuş Ekiz, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık. 2009. s.102.

³⁷¹ Remzi, Altunışık vd., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık**, 7." Baskı, Sakarya ,2012.. s.137.

³⁷² Metin Kozak, **Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri**, Detay Yayıncılık, 2014, s.65.

doğrultusunda hazırlanan sorular yardımıyla ³⁷³ elde edilen niceliksel verilerle sosyal bilimlerde hedeflenen istatistiksel sonuçlara ulaşılmaktadır. ³⁷⁴

Araştırmada kullanılan anket formunun amacına uygun şekilde oluşturulması ciddi bir çabayı gerekli kılmaktadır.³⁷⁵ Bu gerekçe dolayısıyla anket soru formu oluşturulurken yazın taraması ve ölçek ifade havuzunun oluşturulması, kapsam geçerliğinin testi, pilot uygulama, ölçüm aracının güvenilirlik ve geçerlilik testlerinin gerçekleştirilmesi gibi birçok süreç takip edilmiştir.

4.4.1. Yazın Taraması ve Ölçek İfade Havuzunun Oluşturulması

Literatür taraması sonucunda elde edilen ve araştırmada yararlanılan ölçüm modellerinin temel dilleri Türkçe ve İngilizcedir. Dolayısıyla ölçek ifade havuzuna dâhil edilen ifadelerin bazıları orijinal dilleri İngilizce 'den Türkçe 'ye tercüme yoluyla elde edilmiştir. Bu süreçte ölçüm modellerinde anlam yönünde bir farklılaşma meydana gelmemesi adına orijinal soru formları öncelikle Türkçe 'ye ardından tekrar İngilizce 'ye çevrilerek sınanmıştır. Çeviri geçerliliğinin sağlanması adına toplamda 93 soru ve ifade dil uzmanlarına gönderilmiştir. Uzman görüşlerinin alınmasının ardından bazı ifadelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş ve anket formunun 88 soru ve ifadeden oluşmasına karar verilmiştir.

Anket formu oluşturulurken daha önce yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Bunlar; Çiçek, Karakaş ve Yıldız tarafından 2008 yılında yapılan³⁷⁶, Yurdakul tarafından 2013 yılında yapılan³⁷⁷, Lopes ve Martins tarafından 2013 yılında yapılan ³⁷⁸ ve Abdiyeva, Özdil, Pirimbayev tarafından 2015 yılında yapılan³⁷⁹ çalışmalardır. Anket soru formunda yer alan 11-18, 33 -39 ve 54-58 ifadelerin büyük bir kısmı form hazırlanırken uzman görüşleri yardımıyla özgün bir şekilde oluşturulmuş ve faktör analizi yardımıyla ifadeler arasında ilişki tespit edilmiştir.

³⁷³ Yahşi Yazıcıoğlu ve Samiye Erdoğan. **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Detay Yayıncılık, 2007, s.94.

³⁷⁴ Ekiz, s.115.

³⁷⁵ Yazıcıoğlu ve Erdoğan, s. 94.

³⁷⁶ Çiçek vd., 2008/381.

³⁷⁷ Yurdakul, s.262-263.

³⁷⁸ Lopes, Martins, 2013.

³⁷⁹ Raziyaan Abdiyeva, Tuncer Özdi , Cusup Pirimbayev , “Geçiş Ekonomilerinde Vergi Kültürü ve Etkileyen Faktörler: Kırgızistan Örneği” , **Bilig** , Güz / Sayı 75, 2015.ss. 43-73.

4.4.2. Kapsam Geçerliliği

Kapsam geçerliliği, oluşturulan ölçeğin tespit edilmesi hedeflenen konuda belirlenen amaçları denetleyecek nitelikte olmasını ifade etmektedir.³⁸⁰ Bu yöntemde oluşturulan ölçeğin alanında uzman kişiler tarafından incelenerek amaçlanan hedefe uygun olup olmadığı konusunda değerlendirme yapılmaktadır.³⁸¹ Bu çerçevede ölçekte yer alan 88 ifade ve soru maliye alanında çalışmalarını gerçekleştiren 3 öğretim üyesine , 5 öğretim elemanına , 2 vergi müfettişine ve 1 mali müşavire gönderilmiştir. Uzman görüşleri alındıktan sonra bazı soruların gereksiz görülmesi üzerine, hazırlanan ölçekten çıkarılmasına ve ölçeğin toplamda 83 soruyla uygulamaya konulmasına karar verilmiştir.

4.4.3. Pilot Uygulama

Öncelikle araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi yapılarak ankette yer alan soru ve ifadelerin; homojen bir yapıya sahip olup olmadığı, bütünü temsil edip etmediği ve benzerliği ya da yakınlığı araştırılmaktadır. Güvenilirlik analizinde dikkate alınacak katsayıya Cronbach's Alfa (α) katsayısı denilmektedir. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değer almaktadır ve değerin negatif çıkması ölçeğin güvenilirliğinin bozulduğu anlamına gelmektedir.³⁸²

Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği;

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir

Pilot uygulama, ankette yer alması muhtemel hatalardan kaçınmak amacıyla anketin katılımcılara dağıtılmadan önce belli sayıda kişiye uygulanmasıdır. Pilot uygulamayla katılımcıların soruları anlama noktasındaki sıkıntıları tespit edilir.³⁸³

³⁸⁰ Kazım Özdamar., **Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi. IMB SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB Uygulamalı**, Eskişehir: Nisan Kitapevi. 2016, s.73.

³⁸¹ Ömay Çokluk, Güçlü Şekercioğlu, ve Şener Büyüköztürk. **Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları**. Pegem Akademi, 2014, s. 185.

³⁸² Şeref Kalaycı, **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, 5. Baskı, Ankara: Asil Yayıncılık, 2010 , s. 405.

³⁸³ Altunışık vd., s. 83-93.

Tablo 3: Güvenilirlik Analizi (Pilot Uygulama)

Cronbach's Alpha	N of Items	
,782	113	
Cases	N	%
Valid	150	100,0
Excluded ^a	0	,0
Total	150	100,0

Bu çerçevede kapsam geçerliliği nihayetinde tespit edilen 83 ifadeden oluşan ölçüm aracının güvenilirlik ve geçerliliğini test amacıyla, pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamanın birinci bölümünde, ölçüm modellerine ait ifadelere ve demografik sorulara yer verilmiştir. 150 vergi mükellefinin katılımıyla 11 Şubat 2018- 16 Mart 2018 tarihleri arasında İstanbul, Şanlıurfa ve Diyarbakır ilinde gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamanın güvenilirlik testi sonuçları Tablo 3'te yer alan Cronbach's Alpha değeri olan %78,2 olarak tespit edilmiştir.

4.4.4. Ölçüm Aracının Güvenirliliğinin Test Edilmesi

Güvenirlilik, araştırmaya konu olan değişkenlerin doğru seçilmiş ölçüm araçlarıyla tam ve doğru ölçülebilme derecesidir.³⁸⁴ Anket araştırmalarında hazırlanan ölçeğin içsel tutarlılık değerleri ölçeğin araştırmaya uygunluğunu göstermektedir. İçsel tutarlılığı ölçmede yaygın olarak kullanılan yöntem Cronbach's Alpha katsayısı yöntemidir.³⁸⁵

³⁸⁴ Özdamar, s. 75

³⁸⁵ Altunışık vd., s. 125-126

Tablo 4: Güvenilirlik Analizi (Likert Ölçeği)

Cronbach's Alpha	N of Items	
,827	58	
Cases	N	%
Valid	1352	100,0
Excluded ^a	0	,0
Total	1352	100,0

Pilot uygulamada da uygulanan içsel tutarlılık (homojenlik) analizi rakamının 0,782 olarak sonuçlanması çalışmanın uygulama aşamasına geçilmesi kararını ortaya çıkarmıştır. Cronbach's Alpha katsayısı, Likert tipi ölçeğin güvenilirliğini ölçmede sıklıkla kullanılmaktadır.³⁸⁶ Konuyla alakalı bilgiler ışığında, uygulamada yer alan soruların tamamı ve Likert ölçeğinde yer alan ifadelerin Cronbach's Alpha katsayısı %95 olarak hesaplanmıştır. Tablo 4'te yer alan hesaplamanın sonucunda, 58 soruluk Likert ölçeğinde yer alan ifadelerin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,827 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5: Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	N of Items	
,764	113	
Cases	N	%
Valid	1352	100,0
Excluded ^a	0	,0
Total	1352	100,0

Tablo 5'te ankete dahil edilen bütün soru ve ifadelerin güvenilirlik analizi testine sokulduğunda, 113 ifade ve sorunun güvenilirlik katsayısı %76,4 olarak sonuçlanmıştır. Bu oran ölçekte genel olarak güvenilirlik problemine rastlanmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

³⁸⁶ Reha Alpar. **Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**. (3.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık. 2011,s.317-319.

4.4.5. Nihai Ölçüm Aracı

Nihai ölçüm aracının oluşturulması sürecindeki tüm aşamalar gerçekleştirildikten sonra 83 ifadeden oluşan veri toplama aracı üç bölümde yapılandırılmıştır. Veri toplama aracının birinci bölümde, Demografik ve diğer bilgilerin ölçülmesi hedeflenmiş buna yönelik 10 soruya yer verilmiştir. Bazı sorularda birden fazla seçenek işaretlenmesi istenmiştir bu sayede ankete katılanların sorulara vermiş oldukları yanıtların bilinçli olarak seçilip seçilmediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise mükelleflerin vergi, vergi uyumu ve vergi uyum maliyetlerine yönelik algılarını ölçecek 15 soruya yer verilmiştir. Bu bölümdeki sorularda ankete katılan mükelleflere birçok soruda birden fazla seçenek işaretlemelerini sağlayan sorular yöneltmiştir. Bu tür bir yöntemin belirlenmesiyle, sıklıkla seçilen şıkların önem derecesinin tespit edilmesini sağlamak ve bu sayede gerekli politika önerilerinde bulunmak amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde ise vergi mükelleflerinin, vergi ve vergilendirme sürecini oluşturan bileşenlere yönelik algılarının ölçülmesi aracılığıyla vergi uyum maliyetlerinin tespit edilmesinin amaçlandığı 53 ifadede, katılım derecesini ölçen Likert ölçeği kullanılmıştır. Likert ölçeği, ankete katılan kişilerin belirli ifade ve ifade biçimlerine ne düzeyde katılıp katılmadıklarını belirlemede kullanılan ve eşit aralıklarla derecelendirilerek oluşturulan bir ölçüm biçimi olarak ifade edilebilir.³⁸⁷ Beşli, yedili, dokuzlu ve on birli kullanımı mümkün olan Likert derecelendirmelerinden, araştırmada beş dereceli ölçeğe formatı kullanılmıştır. '*Kesinlikle katılmıyorum*', '*Katılmıyorum*', '*Fikrim Yok*', '*Katılıyorum*' ve '*Kesinlikle Katılıyorum*' seçeneklerine yer verilmiştir.

4.5. Araştırmanın Uygulanması

Anket soru formunun oluşturulmasının ardından uygulama sürecine geçilmiştir. Araştırmanın uygulaması araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. 7 Nisan 2018 -3 Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen ana uygulamada 1.620 katılımcıdan veri elde edilmiş ancak bu verilerden 1.352'si uygunluk değerlendirmelerinin ardından analize dâhil edilmiştir. Vergi mükelleflerinin uyum maliyetlerini sorgulayan ifadelerle vermiş oldukları yanıtlardan, 168 katılımcının uyum maliyetleri konusunu algılama biçimlerinin yanlış olduğu tespiti üzerine bu anketler

³⁸⁷ Kozak, s. 77.

analiz dışı bırakılmıştır. Ayrıca ters soru olarak ankette yer alan sorulara 58 katılımcının vermiş oldukları cevaplarda tutarsızlık gözlemlendiğinden bu anketler de değerlendirme dışında tutulmuştur. Katılımcılardan 42'sinin ise anketin sadece bir bölümünü doldurmuş olmasından dolayı bu anketler de değerlendirme dışında tutulmuştur. Sonuç olarak; 1.352 anketle araştırmanın analizi gerçekleştirilmiştir.

4.6. Verilerin Analizi ve Analiz Yöntemleri

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, örnekleme dâhil olan vergi mükelleflerinin niteliklerinin ortaya konulması için; yüzde ve frekans analizi gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır. Daha sonra, veri seti üzerinde açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve Son olarak farklılıkların tespiti için t-testi ve Anova analizi, benzerlikler ve ilişkilerin tespiti için ise korelasyon analizi yapılmıştır.

4.7. Mükellefler Hakkında Genel Bilgiler

4.7.1. İl ve Coğrafi Bölge

Ankete katılan 1.352 vergi mükellefine ilişkin il ve coğrafi bölge dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 6, Tablo 7 ve Grafik 3 'te yer almaktadır.

Tablo 6: İliniz

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
İstanbul	676	50,0	50,0
Şanlıurfa	338	25,0	75,0
Diyarbakır	338	25,0	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılanların %25'i Diyarbakır'da, %25'i Şanlıurfa'da ve %50'i İstanbul'da yaşayan ve faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden seçilmiştir. Eşit dağılım sağlanması için özellikle çaba gösterilmiş ve bu dağılım bilinçli bir şekilde yapılmıştır. Toplanan anketler içerisinde değerlendirilmeye uygun olanlar seçildikten sonra en az sayıya sahip olan il ve bölgeye göre yeniden dağılım yapılmıştır. Örneğin; Şanlıurfa ilinde değerlendirmeye alınabilecek anket sayısı 338 adet olduğundan, Diyarbakır ilinde 400 anket değerlendirmeye uygun olsa bile bölgeler arası dengenin sağlanması için bu rakam

Diyarbakır ilinde de 338'e çekilmiştir. Bu durumda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 676 anket değerlendirmeye dahil edildiği için İstanbul ilinde değerlendirmeye dahil edilebilecek anket sayısı 700 olsa bile bu rakam dengenin sağlanması için 676'ya çekilmiştir.

Tablo 7: Bölgeniz

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Marmara Bölgesi	676	50,0	50,0
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	676	50,0	100,0
Toplam	1352	100,0	

Görüşmenin gerçekleştirildiği vergi mükelleflerinin %50 'si Marmara Bölgesinden %50'si Güneydoğu Anadolu Bölgesinden seçilmiştir. Farklı bölgelerden eşit sayıda vergi mükellefiyle görüşme gerçekleştirmenin amacı örneklemeler arasında homojen dağılımı sağlamaktır.

4.7.2. Yaş

Ankete katılan vergi mükelleflerinin yaş dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 8 'de yer almaktadır.

Tablo 8: Yaşınız

	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde (%)
18-30	399	29,5	29,5
31-40	504	37,3	66,8
41-60	395	29,2	96,0
61 ve üzeri	54	4,0	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılmayı kabul eden vergi mükelleflerinin %29,5'i (399 kişi) 18-30 yaş aralığında, %37,3'ü (504 Kişi) 31-40 yaş aralığında, %29,2 (395 kişi) 41-60 yaş aralığında ve %4'ü (54 kişi) 61 ve üzeri yaş grubunda olduğunu ifade etmiştir. En yüksek yaş grubunun 31-40 yaş aralığı olduğu çalışmada ankete katılanlar içerisinde en

az orana sahip yaş grubunun ise 61 ve üzeri yaş grubuna sahip mükelleflerin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.7.3. Cinsiyet

Ankete katılan vergi mükelleflerinin cinsiyet dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 9’ da yer almaktadır.

Tablo 9 : Cinsiyetiniz

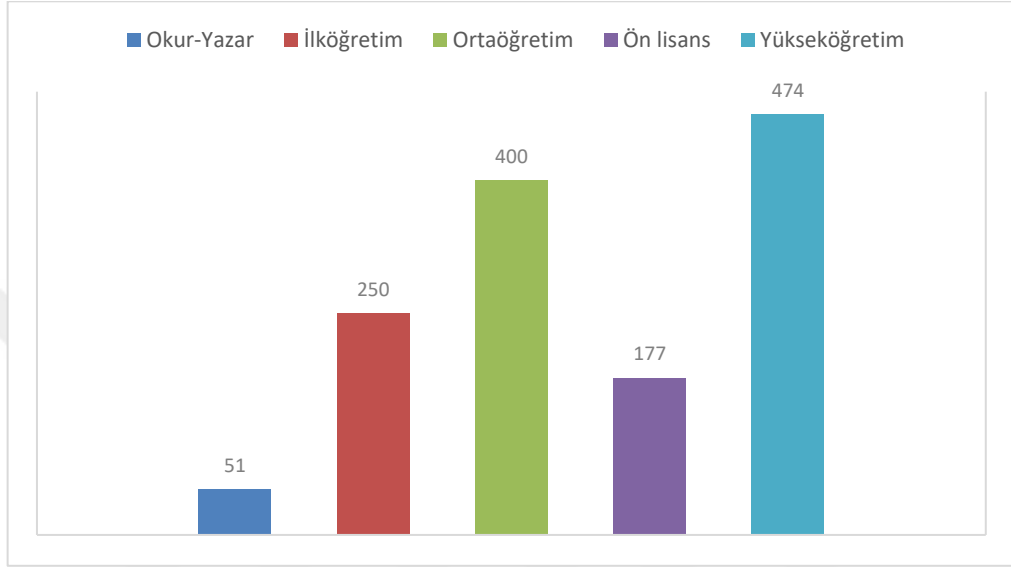
	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde (%)
Kadın	528	39,1	39,1
Erkek	824	60,9	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılan mükelleflerin %39,1’i (528 kişi) kadınlardan meydana gelirken %60,9’u (824 kişi) erkeklerden meydana gelmektedir. Erkeklerin sayısının fazla olması iş yaşamında kadın oranının erkeklere kıyasla daha az olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kadınların iş hayatında bulunma oranının oldukça düşük olması oranlar arasında bu farkın meydana gelmesine neden olmuştur.

4.7.4. Eğitim

Ankete katılan vergi mükelleflerinin eğitim düzeylerinin dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 10 ve Grafik 2 'de yer almaktadır.

Grafik 2: Öğrenim Durumu

Grafik 2'den de anlaşılacağı gibi eğitim düzeyine ilişkin dağılımda ankete katılan vergi mükelleflerinin eğitim düzeyleri daha çok yükseköğretim mezuniyet derecesinden oluşmaktadır. Bunu takip eden mezuniyet derecesi ise ortaöğretim ve ilk öğretim mezuniyet derecesine sahip mükelleflerdir. En düşük orana sahip eğitim derecesi ise okur-yazarlardan meydana gelen gruptur.

Tablo 10: Öğrenim Durumunuz

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Okuryazar	51	3,8	3,8
İlköğretim	250	18,5	22,3
Ortaöğretim (Lise öğrenimi dahil)	400	29,6	51,8
Önlisans	177	13,1	64,9
Yükseköğretim ve üzeri	474	35,1	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılan 1.352 kişiye ait öğrenim durumu dağılımı şu şekildedir. %3,8'i okuryazar, %18,5'i ilköğretim mezunu, %29,6'sı ortaöğretim (lise öğrenimi dahil) mezunu, %13,1'i önlisans mezunu ve %35,1'i yükseköğretim mezunu kişilerden meydana gelmektedir. Dağılımdaki homojenlik analizler esnasında eğitim düzeyi ve vergi uyum maliyetleri arasındaki ilişkiyi ölçme konusunda önemli bir yere sahiptir.

4.7.5. Gelir Durumu

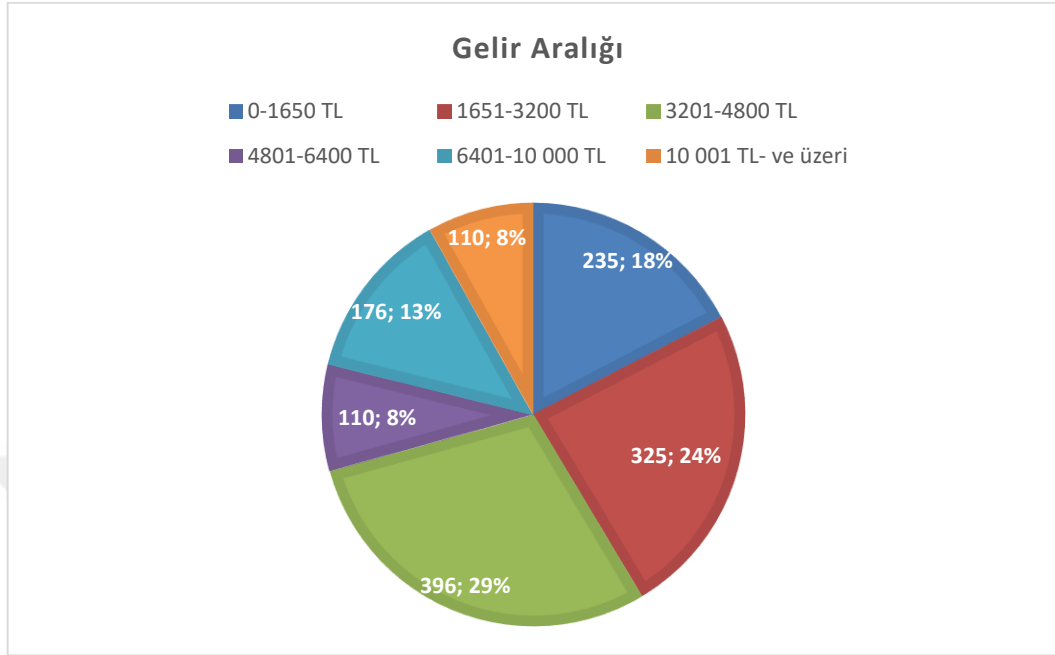
Ankete katılan vergi mükelleflerinin aylık gelirlerine ilişkin bilgiler Tablo 11 ve Grafik 3 'te yer almaktadır.

Tablo 11: Aylık Geliriniz

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
0- 1.650 TL	235	17,4	17,4
1.651 TL- 3.200 TL	325	24,0	41,4
3.201 TL – 4.800 TL	396	29,3	70,7
4.801 TL – 6.400 TL	110	8,1	78,8
6.401 TL ve 10.000TL	176	13,0	91,9
10.001 TL ve üzeri	110	8,1	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılan vergi mükelleflerinin beyan ettikleri aylık gelir düzeylerine ilişkin dağılım şu şekildedir. 1.352 kişinin %17,4 'ü 0- 1.650 TL %24,0'ı 1.651 TL- 3.200 TL, %29,3'ü 3.201 TL – 4.800 TL, %8,1'i 4.801 TL – 6.400 TL, %13'ü 6.401 TL ve 10.000TL ve %8,1'i 10.001 TL ve üzeri gelir elde ettiklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 3: Gelir Düzeyi

En fazla gelir grubunun kümelendiği aralık %29,3 ile 3.201 TL – 4.800 TL iken, en az kümelenmenin olduğu grup %8’lik benzer orana sahip 4801 TL – 6.400 TL ve 10.001 TL – üzeri grubun olduğu sonucu elde edilmiştir. Her gelir grubundan vergi mükellefinin ankete katılım göstermesi, gelir düzeyi ve vergi uyum maliyetleri arasındaki ilişkinin tespiti açısından önem arz etmektedir.

4.7.6. Medeni Durum

Ankete katılan vergi mükelleflerinin medeni durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12: Medeni Durumunuz

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Evli	840	62,1	62,1
Bekar	512	37,9	100,0
Toplam	1352	100,0	

Araştırmaya dahil olan vergi mükelleflerinin %62,1'i evli olduğunu beyan ederken %37,9'luk kısım ise bekar olduğunu ifade etmiştir. Medeni durum ve vergi uyum maliyetleri arasında var olan ilişkinin tespiti açısından grupların homojen dağılması önem arz etmektedir.

4.7.7. Gelir Unsurları

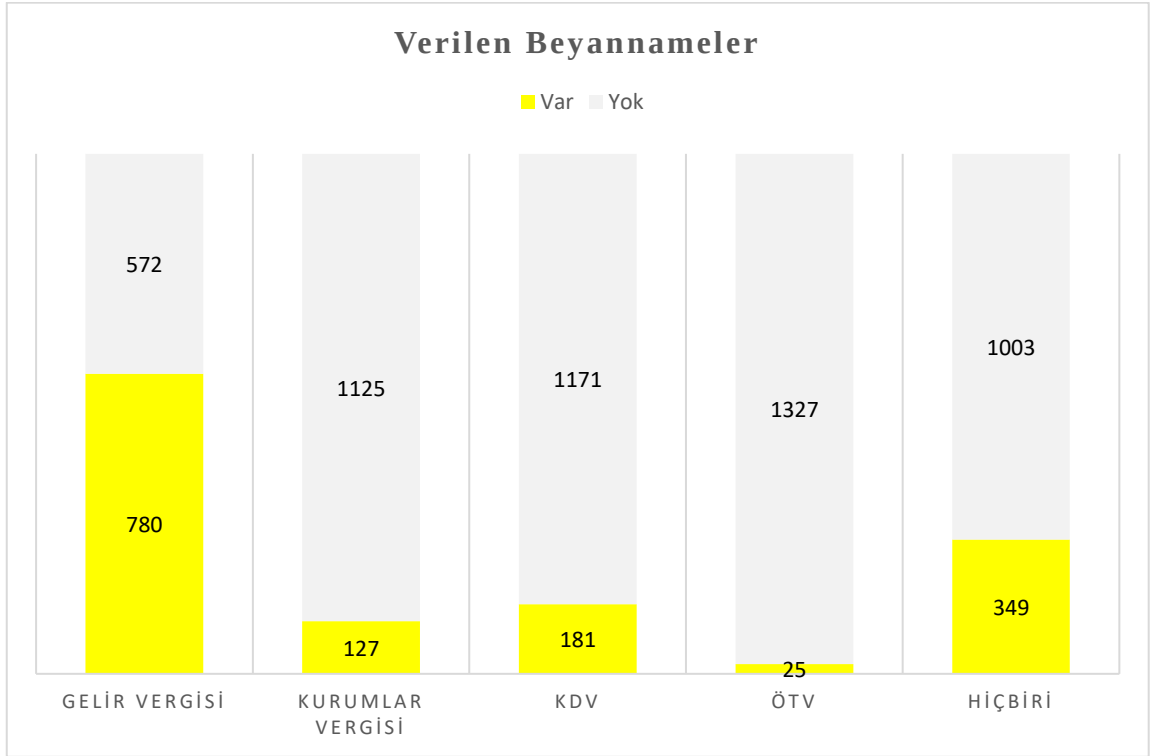
Ankete katılan vergi mükelleflerinin kazançlarını hangi gelir unsurundan elde ettiklerine ilişkin bilgiler Tablo 13'te yer almaktadır.

Tablo 13: Gelir Unsurlarından Hangisine Tabisiniz? (Yalnız Bir Seçenek İşaretleyiniz)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Ticari Kazanç	559	41,3	41,3
Serbest Meslek Kazancı	351	26,0	67,3
Kurum Kazancı	78	5,8	73,1
Ücret	318	23,5	96,6
Diğer	46	3,4	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılan kişilerin büyük bir kısmı ticari kazanç elde eden vergi mükelleflerinden meydana gelmektedir. Bu kesimde yer alan kişilerin sayısı 559'dur. Bu rakam ankete katılan vergi mükelleflerinin %41,3'üne denk gelmektedir. Ticari kazancı takip eden gelir unsuru ise %26 ile serbest meslek kazancıdır. Bu iki gelir unsurundan sonra en yüksek üçüncü orana sahip olan gelir unsuru ise ücret geliri elde eden vergi mükellefleridir. Örneklem içerisinde en az orana sahip olan gelir unsurları ise sırasıyla kurum kazancı ve diğer kazançlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir unsurları vergi uyumu ve uyum maliyetleri bakımından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Kişilerin gelirlerini elde etme biçimleri vergiye karşı göstermiş oldukları tepkiler üzerinde önemli bir yere sahiptir.

Grafik 4: Beyanname Türleri

Grafik 4’te mükelleflere hangi beyannameleri verdikleri sorusunun rakamsal sonuçlarına yer verilmiştir. Ankete katılan 780 kişi gelir vergisi beyannamesi verdiğini, 127 kişi kurumlar vergisi beyannamesini verdiğini ,181 kişi KDV beyannamesi verdiğini, 25 kişi ÖTV beyannamesini verdiğini ve 349 kişi ise hiçbir beyanname vermediğini ifade etmiştir. Beyanname veren mükelleflerin vergi uyum maliyetlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

4.7.8. Faaliyette Bulunulan Sektör

Ankete katılan vergi mükelleflerinin hangi sektörde faaliyet gösterdiklerine ilişkin bilgiler Tablo 14’te yer almaktadır.

Tablo 14: Hangi Sektörde Faaliyette Bulunuyorsunuz?

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Sanayi	117	8,7	8,7
Ticaret	531	39,3	47,9
Hizmet	353	26,1	74,0
Serbest Meslek	351	26,0	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılan vergi mükelleflerinin büyük bir kısmı ticari faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu beyanda bulunanların sayısı 531’dir. Hizmet sektöründe faaliyette bulunanların sayısı ile serbest meslek faaliyetinde bulunanların sayısı arasında pek fark yoktur. Hizmet sektöründe 353 kişi faaliyette bulunurken bu rakam serbest meslek faaliyetinde 351 olarak gerçekleşmiştir. Faaliyet alanı en az olan kesim ise sanayi sektörüdür. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde sanayinin fazla gelişmemiş olması dolayısıyla anketlerde bu sektörde faaliyet gösterenlerin sayısı minimum düzeyde tutulmuştur. Anket soruları içerisinde yer alan zirai faaliyet cevabını işaretleyenlerin sayısının az olması ve İstanbul’da bu sektörde faaliyet gösteren hiçbir mükellefle anket yapılmamış olması dolayısıyla bu sektör analiz dışında tutulmuştur.

4.7.9. Faaliyette Bulunma Süresi

Ankete katılan vergi mükelleflerinin sahip oldukları işletmelerin / işyerlerinin faaliyet süresine ilişkin bilgiler Tablo 15’te yer almaktadır.

Tablo 15: Şahsınıza Ait İşletmeniz/İşyeriniz Kaç Yıldır Faaliyette Bulunuyor?

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1–10 Yıl	495	36,6	36,6
11–20 Yıl	257	19,0	55,6
21–30 Yıl	129	9,5	65,2
31 ve üzeri	39	2,9	68,0
İşletme sahibi değilim	432	32,0	100,0
Toplam	1352	100,0	

Ankete katılan 1.352 kişiden 920’si işletme sahibi olduğunu beyan ederken bunların %32’si yani 432 kişi işyeri sahibi olmadığını beyan etmiştir. Bu beyanda bulunanların büyük bir kısmı ücret geliri elde eden vergi mükelleflerini temsil etmektedir. Tablo 15 incelendiğinde, araştırmaya konu olan illerde 31 ve üzeri yıldan beridir faaliyette bulunan işyerlerinin sayısının az olduğu görülmektedir, oysa ki işyerlerinin piyasada bulunma süreleriyle vergi uyumları arasında bir ilişkinin olduğu söylemek mümkündür. Tabloda görüldüğü üzere, faaliyet yılı bakımından en çok orana sahip grup 1-10 yıl arası olan gruptur. Bunu sırasıyla 11-20 yıl ve 21 -30 yıl takip etmektedir. Tablo 15’ten de anlaşılacağı üzere faaliyet yılı arttıkça faaliyet gösteren firma sayısında azalma meydana gelmektedir.

4.8. Mükelleflerin Vergi ve Vergi Uyum Maliyetleri Algısına Yönelik

Sonuçlar

Yapılan saha araştırmasının ardından elde edilen bazı sonuçların yer aldığı bu bölümde mükelleflerin vergiyi ve vergi uyum maliyetlerini algılama biçimlerine yer verilmiştir. 1.352 vergi mükellefine sorulan çoktan seçmeli sorulara ve ifadelere vermiş oldukları yanıtlar özet tablolar halinde değerlendirilmiştir.

Tablo 16 : Vergi Yüğü Algısı (Vergi Türüne Göre)

Ödeme esnasında vergilerden hangisinin yükünü daha fazla hissetmektesiniz?		Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	KDV (Tüketici olarak)	ÖTV	MTV	Belediye Resim ve Harçlar	Emlak Vergisi
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	321	11	148	37	80	2	77
		23,7%	0,8%	10,9%	2,7%	5,9%	0,1%	5,7%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	233	32	156	91	104	18	42
		17,2%	2,4%	11,5%	6,7%	7,7%	1,3%	3,1%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		554	43	304	128	184	20	119
		47,5%	3,2%	22,5%	9,5%	13,6%	1,5%	8,8%

Tablo 16 ‘da Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerine; *ödeme esnasında vergilerden hangisinin yükünü daha fazla hissetmektesiniz?* sorusuna cevap vermeleri istenmiştir. Mükelleflerin büyük bir kısmı (554 kişi- %47,5) gelir vergisi yanıtını vermişlerdir. Bu yanıtı takip eden diğer cevaplar ise KDV (%22,5), MTV (13,6) ve ÖTV (%9,5) olmuştur.

Marmara Bölgesinde daha çok gelir vergisinin yükünü hissettiğini ifade eden mükellefler ÖTV ve MTV konusunda vermiş oldukları yanıtlarla Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki mükelleflerden ayrışmaktadırlar.

Tablo 17: Vergi Yüğü Algısı

Ödediğiniz vergi yükünü nasıl tanımlarsınız						
		Çok ağır	Ağır	Normal	Az	Ağır değil
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	117	325	209	22	3
		8,7%	24,0%	15,5%	1,6%	0,2%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	177	338	109	30	22
		13,1%	25,0%	8,1%	2,2%	1,6%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		294	663	318	52	25
		21,7%	49,0%	23,5%	3,8%	1,8%

Tablo 17 ‘de Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerine; *ödediğiniz vergi yükünü nasıl tanımlarsınız?* sorusu yöneltilmiştir. Mükelleflerin %49’luk büyük bir kısmı vergi yükünü ağır bulduğunu, %21,7’si ise çok ağır bulduğunu ifade etmiştir. Tabloda yer alan bilgiler ışığında Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin vergi yükünü algılama ve hissetme bakımından Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan mükelleflerden farklı düşündüğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İki bölge arasında vergiyi yükünü algılama konusunda farklılıklar söz konusudur.

Tablo 18: Vergi Oranlarına, Aflarına ve Diğer Mükelleflerin Davranışlarına Bakış

Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler?	Vergi ödeme isteğim azalır		Psikolojik sorunlar / kaygı yaşarım		İşimi bırakırım		Daha fazla çalışırım		Harcamalarımı kısırım		İşçi çıkartırım		Etkilenmem / vergimi öderim	
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR
Marmara Bölgesi	366	310	193	483	35	641	71	605	425	251	145	531	37	639
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	265	411	275	400	33	643	53	623	329	347	98	578	12	664
Toplam (1.352 Kişi)	631	721	468	883	68	1284	124	1228	754	598	243	1109	49	1303
Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz?	Kurnaz bir tüccardır		Dürüst değildir		Psikolojik destek almalıdır		Alışveriş yapmam		Devlete zarar vermektedir		Zorda kaldığı için yapmıştır /haklı bulurum		Tepki gösteririm	
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR
Marmara Bölgesi	152	524	383	291	14	662	48	628	303	373	227	449	78	598
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	144	531	284	389	33	643	45	631	257	414	154	521	102	574
Toplam (1.352 Kişi)	296	1055	667	680	47	1305	93	1259	560	787	381	970	180	1172
Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?	Yararlı bir uygulamadır		Dürüst mükellefleri cezalandırır		Vergi ödeme isteğini azaltır		Vergi adaletini bozar		Devlete olan güveni sarsar		Daha sık çıkarılmalıdır			
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR		
Marmara Bölgesi	265	411	281	395	136	540	236	440	217	459	217	486		
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	244	432	222	454	131	545	146	530	164	507	164	564		
Toplam (1.352 Kişi)	509	843	503	849	267	1085	382	970	381	966	381	1050		

Tablo 18’de Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerine; *vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz? vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?* Şekilde sorular yöneltilmiştir. Ankete katılan mükelleflere birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri yazılı ve sözlü olarak hatırlatılmıştır. Bu hatırlatmaların ardından mükelleflerin bu sorularda işaretlemiş oldukları seçenekler istatistik programına “evet”, işaretlenmemiş olan seçenekler ise “hayır” olarak kodlanmış ve bu bölümün analizi gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak; *vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler?* sorusuna ankete katılan 1.352 kişiden 754’ü harcamalarımı kısıyorum yanıtını vermiştir. Bu oran seçenekler arasında en fazla işaretlenen cevap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer fazla sayıda işaretlenen seçenek ise 631 kişiyle vergi ödeme isteğim azalır yanıtını olmuştur Üçüncü en çok işaretlenen seçenek ise 468 kişi ile psikolojik sorunlar/ kaygı yaşıyorum seçeneği olmuştur. En az işaretlenen seçenekler ise sırasıyla işçi çıkarırım, daha fazla çalışırım, işimi bırakırım seçenekleri olmuştur.

İkinci olarak; *vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz?* sorusuna ankete katılan 1.352 kişiden 667’si dürüst değildir yanıtını verirken ,560’ı ise devlete zarar vermektedir yanıtını vermiştir. 381 kişi ise zorda kaldığı için yapmıştır bu nedenle haklı bulurum yanıtını vermiştir.

Son olarak; *vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?* sorusuna ankete katılan 1.352 kişiden 509’u yararlı bir uygulama olduğunu ifade ederken, 503 kişi ise vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandıracağını ifade etmiştir. 382 kişi vergi adaletini bozacağını düşünmekte, 381 kişi devlete olan güveni sarsacağını, 381 kişi daha sık çıkarılması gerektiğini ve 267 kişi ise vergi ödeme isteğini azalttığını ifade etmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda vergi afları konusunda mükellefler arasında önemli fikir ayrılıklarının olduğunu ifade edebiliriz.

Sonuç olarak vergi aflarının faydalı olduğuna ilişkin seçenekler mükellefler tarafından 890 defa işaretlenirken, vergi afları konusunda olumsuz fikri temsil eden seçenekler 1.533 defa işaretlenmiştir. Bu durumda mükelleflerin vergi aflara bakışının genellikle olumsuz olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 19: Mükelleflerin Vergi Uyum Algısı

“Vergi uyumu”, mükellefin vergi ile ilgili yükümlülüklerini kanunlara uygun bir biçimde belirtilen zaman içerisinde yerine getirmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, vergi uyumunuzu nasıl ifade edebilirsiniz?		Vergi uyumunun yüksek olduğunu düşünüyorum	Vergi uyumunun düşük olduğunu düşünüyorum	Vergi uyumunun olmadığını düşünüyorum	Vergi uyumunun bazı dönemlerde tam bazı dönemlerde eksik olduğunu düşünüyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	467	51	22	136
		34,5%	3,8%	1,6%	10,1%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	434	109	71	62
		32,1%	8,1%	5,3%	4,6%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		901	160	93	198
		66,6%	11,8%	6,9%	14,6%

Tablo 19’da ankete katılan vergi mükelleflerine vergi uyumunun tanımı yapıldıktan sonra, seçeneklerde sunulan ifadelerin kendileriyle ilgili olanını seçmeleri istenmiştir. Verilen yanıtlara ilişkin rakamlar şu şekildedir; 901 kişi (%66) vergiye uyumunun yüksek olduğunu ifade ederken, 198 kişi (%14,6) uyumunun bazı dönemlerde tam olduğunu bazı dönemlerde ise eksik olduğunu, 160 (%11,8) kişi vergi uyumunun düşük olduğunu ve 93 kişi (%6,9) ise vergi uyumunun olmadığını beyan etmiştir. Vergiye uyumunun olduğunu ifade eden mükelleflerin büyük bir kısmı bu uyumun cezalar dolayısıyla gerçekleştiğini yani zorunlu bir uyum olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 20: Mükelleflerin Vergi Uyum Maliyeti Algısı

“Vergi Uyum Maliyeti”, Vergisel yükümlülükleri yerine getirmek için mükelleflerin katlanmış oldukları parasal, zamansal ve psikolojik maliyetlerin tamamıdır. Bu tanım doğrultusunda vergi uyum maliyetlerinizi nasıl tanımlarsınız?		Çok yüksek düzeydedir	Yüksek düzeydedir	Normal düzeydedir	Düşük düzeydedir
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	153	215	256	52
		11,3%	15,9%	18,9%	3,8%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	193	295	147	41
		14,3%	21,8%	10,9%	3,0%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		346	510	403	93
		25,6%	37,7%	29,8%	6,9%

Tablo 20’de ankete katılan vergi mükelleflerine vergi uyum maliyetinin tanımı yapıldıktan sonra, seçeneklerde sunulan ifadelerin kendileriyle ilgili olanını seçmeleri istenmiştir. Ankete katılan 1.352 kişiden 510’u (%37,7) vergi uyum maliyetlerinin yüksek düzeyde olduğunu ifade ederken 346’sı (%25,6) ise çok yüksek düzeydedir cevabını vermiştir. 403 kişi (%29,8) vergi uyum maliyetlerinin normal düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Uyum maliyetlerinin normal düzeyde olduğunu ifade edenlerin çoğunluğu Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden oluşmaktadır.

Tablo 21: Vergi Dönemleri Öncesinde veya Sonrasında Psikolojik Sorunlar/ Stres Yaşıyor Musunuz?

Vergi dönemleri öncesinde veya sonrasında psikolojik sorunlar/ stres yaşıyor musunuz?		Evet	Hayır	Zaman zaman
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	259	277	140
		19,2%	20,5%	10,4%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	343	159	174
		25,4%	11,8%	12,9%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		602	436	314
		44,5%	32,2%	23,2%

Tablo 21’de ankete katılan vergi mükelleflerine, *vergi dönemleri öncesinde veya sonrasında psikolojik sorunlar/ stres yaşıyor musunuz?* sorusu sorulmuştur. 602 kişi (%44,5) evet yanıtını verirken, 436 kişi (%32,2) hayır, 314 kişi (%23,2) ise zaman zaman yanıtını vermiştir. Psikolojik sorun yaşıyorum diyen mükelleflerin çoğunluğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır.

Tablo 22: Ülkemizde Vergi Oranları Çok Yüksek Düzeydedir

Ülkemizde vergi oranları çok yüksek düzeydedir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	17	93	10	242	314
		1,3%	6,9%	0,7%	17,9%	23,2%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	35	83	35	318	205
		2,6%	6,1%	2,6%	23,5%	15,2%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		52	176	45	560	519
		3,8%	13,0%	3,3%	41,4%	38,4%

Tablo 22’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *ülkemizde vergi oranları çok yüksek düzeydedir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %34,8’i kesinlikle katılıyorum, %41,4’ü katılıyorum, %3,3’ü fikrim yok %13’ü katılmıyorum %3,8’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının *vergi oranlarının çok yüksek olduğu* düşüncesine sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Tablo 23: Ülkemizde Vergi Sistemi Adaletlidir.

Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	255	334	37	29	21
		18,9%	24,7%	2,7%	2,1%	1,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	182	305	54	107	28
		13,5%	22,6%	4,0%	7,9%	2,1%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		437	639	91	136	49
		32,3%	47,3%	6,7%	10,1%	3,6%

Tablo 23’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *ülkemizde vergi sistemi adaletlidir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %3,6’sı kesinlikle katılıyorum, %10,1’i katılıyorum, %6,7’si fikrim yok

%47,3'ü katılmıyorum %32,3'ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının ülkemizdeki *vergi sisteminin adaletsiz olduğunu* düşündükleri sonucuna varılmıştır.

Tablo 24: Ülkemizde Vergi Kanunlarının Yapısı Zor ve Karmaşıktır.

Ülkemizde vergi kanunlarının yapısı zor ve karmaşıktır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	54	97	88	274	163
		4,0%	7,2%	6,5%	20,3%	12,1%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	53	112	118	272	121
		3,9%	8,3%	8,7%	20,1%	8,9%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		107	209	206	546	284
		7,9%	15,5%	15,2%	40,4%	21,0%

Tablo 24'te ankete katılan vergi mükelleflerinden *ülkemizde vergi kanunlarının yapısı zor ve karmaşıktır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %21,'i kesinlikle katılıyorum, %40,4'ü katılıyorum, %15,2'si fikrim yok %15,5'i katılmıyorum %7,9'u ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının *ülkemizdeki vergi kanunlarının yapısının zor ve karmaşık olduğunu* düşündükleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca fikrim yok diyenlerin sayısının fazlalığı mükelleflerin vergi kanunları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Fikrim yok sorusuna verilen cevabın Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha yüksek düzeyde olması Marmara Bölgesindeki vergi mükelleflerinin vergi bilincinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 25: Ülkemizde Herkes Vergisini Tam Olarak Ödemektedir.

Ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödemektedir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	382	199	13	39	43
		28,3%	14,7%	1,0%	2,9%	3,2%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	207	300	48	77	44
		15,3%	22,2%	3,6%	5,7%	3,3%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		589	499	61	116	87
		43,6%	36,9%	4,5%	8,6%	6,4%

Tablo 25’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödemektedir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %6,4’ü kesinlikle katılıyorum, %8,6’sı katılıyorum, %4,5’i fikrim yok %36,9’u katılmıyorum %43,6’sı ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının, ülkemizde insanların vergisini tam olarak ödemediği düşüncesine sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu düşüncenin özellikle Marmara Bölgesinde yoğunlaştığı belirtilmesi gereken diğer bir sonuçtur.

Tablo 26: Vergi, Kamu Hizmetlerinin Karşılığıdır

Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	36	152	61	319	108
		2,7%	11,2%	4,5%	23,6%	8,0%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	59	158	74	309	76
		4,4%	11,7%	5,5%	22,9%	5,6%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		95	310	135	628	184
		7,0%	22,9%	10,0%	46,4%	13,6%

Tablo 26’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %13,6’sı kesinlikle katılıyorum, %46,4’ü katılıyorum, %10’u fikrim yok %22,9’u katılmıyorum %7’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının verginin kamu hizmetlerinin karşılığı olduğunu düşündükleri sonucuna varılmaktadır. Ancak bu düşüncenin aksini iddia eden mükelleflerin sayısının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Verginin kamu hizmetlerinin karşılığı olmadığı fikri vergi uyum sürecini zorlaştırırken vergi uyum maliyetlerini de artırmaktadır.

Tablo 27: Vergi Ödemek Vatandaşlık Görevidir

Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	8	28	17	389	234
		0,6%	2,1%	1,3%	28,8%	17,3%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	86	30	384	131
		3,3%	6,4%	2,2%	28,4%	9,7%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		53	114	47	773	365
		3,9%	8,4%	3,5%	57,2%	27,0%

Tablo 27’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi ödemek vatandaşlık görevidir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %27’si kesinlikle katılıyorum, %57,2’si katılıyorum, %3,5’i fikrim yok %8,4’ü katılmıyorum %3,9’u ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının vergilerin *vatandaşlık görevi olduğuna inandıkları* sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu algının Marmara Bölgesinde daha yüksek olduğu kesinlikle katılıyorum ifadesine verilen cevapların sıklığından anlaşılmaktadır.

Tablo 28: Vergi, Mükellefler Üzerinde Bir Yüktür

Vergi, mükellefler üzerinde bir yükür.		Kesinlikle Katılmıyor um	Katılmıyor um	Fikrim Yok	Katılıyorm	Kesinlikle Katılıyorm
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	13	74	34	358	197
		1,0%	5,5%	2,5%	26,5%	14,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	49	140	65	301	121
		3,6%	10,4%	4,8%	22,3%	8,9%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		62	214	99	659	318
		4,6%	15,8%	7,3%	48,7%	23,5%

Tablo 28’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi, mükellefler üzerinde bir yükür* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %23,5’i kesinlikle katılıyorum, %48,7’si katılıyorum, %7,3’ü fikrim yok %15,8’i katılmıyorum %4,6’sı ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının vergilerin mükellefler üzerinde bir yük olduğuna inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 29: Vergi Gelirleri Etkin ve Doğru Kullanılmaktadır

Vergi gelirleri etkin ve doğru kullanılmaktadır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	132	215	133	144	52
		9,8%	15,9%	9,8%	10,7%	3,8%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	169	236	118	118	35
		12,5%	17,5%	8,7%	8,7%	2,6%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		301	451	251	262	87
		22,3%	33,4%	18,6%	19,4%	6,4%

Tablo 29’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi gelirleri etkin ve doğru kullanılmaktadır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %6,4’ü kesinlikle katılıyorum, %19,4’ü katılıyorum, %18,6’sı fikrim yok %33,4’ü katılmıyorum %22,3’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının vergi gelirleri etkin ve doğru kullanılmadığına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 30: Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Vergi Uyumunu Artırır

Çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artırır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	13	54	30	385	194
		1,0%	4,0%	2,2%	28,5%	14,3%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	32	121	107	319	97
		2,4%	8,9%	7,9%	23,6%	7,2%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		45	175	137	704	291
		3,3%	12,9%	10,1%	52,1%	21,5%

Tablo 30’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artırır*, ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %21,5’i kesinlikle katılıyorum, %52,1’i katılıyorum, %10,1’i fikrim yok %12,9’u katılmıyorum %3,3’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artıracığına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 31: Gelir Düzeyinin Artması Vergi Uyumunu Artırır

Gelir düzeyinin artması vergi uyumunu artırır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	11	78	19	346	222
		0,8%	5,8%	1,4%	25,6%	16,4%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	39	110	85	318	124
		2,9%	8,1%	6,3%	23,5%	9,2%
Toplam: 1.352 Kişi		50	188	104	664	346
Yüzde (%)		3,7%	13,9%	7,7%	49,1%	25,6%

Tablo 31’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *gelir düzeyinin artması vergi uyumunu artırır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %25,6’sı kesinlikle katılıyorum, %49’1’i katılıyorum, %7,7’si fikrim yok %13,9’u katılmıyorum %3,7’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının Gelir düzeyinin artmasının vergi uyumunu artıracağına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 32: Vergi İdaresinin Vergi Konusunda Basın Yayın Araçlarını Kullanarak (Radyo, Televizyon, Gazete, Afiş Vb.) Mükellefleri Bilinçlendirmesi Vergi Uyumunu Artırır

Vergi idaresinin vergi konusunda basın yayın araçlarını kullanarak (radyo, televizyon, gazete, afiş vb.) mükellefleri bilinçlendirmesi vergi uyumunu artırır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	30	95	116	307	128
		2,2%	7,0%	8,6%	22,7%	9,5%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	37	122	127	315	75
		2,7%	9,0%	9,4%	23,3%	5,5%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		67	217	243	622	203
		5,0%	16,1%	18,0%	46,0%	15,0%

Tablo 32’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi idaresinin vergi konusunda basın yayın araçlarını kullanarak (radyo, televizyon, gazete, afiş vb.) mükellefleri bilinçlendirmesi vergi uyumunu artırır*. İfadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %15’i kesinlikle katılıyorum, %46’sı katılıyorum, %18’i fikrim yok %16,1’i katılmıyorum %5’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının vergi idaresinin vergi konusunda basın yayın araçlarını kullanarak mükellefleri bilinçlendirmesinin vergi uyumunu artıracığına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 33: E- vergilendirme Süreci Vergi Uyumunu Artırır

E- vergilendirme süreci vergi uyumunu artırır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	12	25	147	315	177
		0,9%	1,8%	10,9%	23,3%	13,1%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	30	94	159	297	96
		2,2%	7,0%	11,8%	22,0%	7,1%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		42	119	306	612	273
		3,1%	8,8%	22,6%	45,3%	20,2%

Tablo 33’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *E- vergilendirme süreci vergi uyumunu artırır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %20,2’si kesinlikle katılıyorum, %45,3’ü katılıyorum, %22,6’sı fikrim yok %8,8’i katılmıyorum %3,1’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının E- vergilendirme sürecinin vergi uyumunu artıracığına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 34: Gelir İdaresi Başkanlığının Vergi Mevzuatı Konusundaki Genelgeleri Vergi Uyumunu Artırır

Gelir İdaresi Başkanlığının vergi mevzuatı konusundaki genelgeleri vergi uyumunu artırır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	35	121	207	215	98
		2,6%	8,9%	15,3%	15,9%	7,2%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	31	130	186	271	58
		2,3%	9,6%	13,8%	20,0%	4,3%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		66	251	393	486	156
		4,9%	18,6%	29,1%	35,9%	11,5%

Tablo 34’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *gelir İdaresi Başkanlığının vergi mevzuatı konusundaki genelgeleri vergi uyumunu artırır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %11,5’i kesinlikle katılıyorum, %35,9’u katılıyorum, %29,1’i fikrim yok %18,6’sı katılmıyorum %4,9’u ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının Gelir İdaresi Başkanlığı’nın vergi mevzuatı konusundaki genelgelerinin vergi uyumunu artıracığına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 35: Ülkemizde Vergi Kaçaklığı Çok Yaygındır

Ülkemizde vergi kaçaklığı çok yaygındır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	27	29	39	276	305
		2,0%	2,1%	2,9%	20,4%	22,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	36	94	82	228	236
		2,7%	7,0%	6,1%	16,9%	17,5%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		63	123	121	504	541
		4,7%	9,1%	8,9%	37,3%	40,0%

Tablo 35’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *ülkemizde vergi kaçaklığı çok yaygındır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %40’ı kesinlikle katılıyorum, %37,3’ü katılıyorum, %8,9’u fikrim yok %9,1’i katılmıyorum %4,7’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının ülkemizde vergi kaçaklığının çok yaygın olduğuna inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu algının Marmara Bölgesinde daha fazla olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 36: Vergi Aflarının Çıkacak Olma Beklentisi, Mükellefleri Vergi Kaçırmaya Yöneltilir

Vergi aflarının çıkacak olma beklentisi, mükellefleri vergi kaçırmaya yöneltir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	13	40	20	317	286
		1,0%	3,0%	1,5%	23,4%	21,2%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	51	78	109	282	156
		3,8%	5,8%	8,1%	20,9%	11,5%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		64	118	129	599	442
		4,7%	8,7%	9,5%	44,3%	32,7%

Tablo 36’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi aflarının çıkacak olma beklentisi, mükellefleri vergi kaçırmaaya yöneltilir*, İfadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %32,7’si kesinlikle katılıyorum, %44,3’ü katılıyorum, %9,5’i fikrim yok %8,7’si katılmıyorum %4,7’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının vergi aflarının çıkacak olma beklentisinin, mükellefleri vergi kaçırmaaya yöneltildiğine inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 37: Başkalarının Vergisini Tam Ödemediği Düşüncesi Mükellefleri Vergi Kaçırmaya Teşvik Eder

Başkalarının vergisini tam ödemediği düşüncesi mükellefleri vergi kaçırma teşvik eder.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	27	33	16	364	236
		2,0%	2,4%	1,2%	26,9%	17,5%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	47	89	91	311	138
		3,5%	6,6%	6,7%	23,0%	10,2%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		74	122	107	675	374
		5,5%	9,0%	7,9%	49,9%	27,7%

Tablo 37’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *başkalarının vergisini tam ödemediği düşüncesi mükellefleri vergi kaçırma teşvik eder*, ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %27,7’si kesinlikle katılıyorum, %49,9’u katılıyorum, %7,9’u fikrim yok %9’u katılmıyorum %5,5’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının başkalarının vergisini tam ödemediği düşüncesinin mükellefleri vergi kaçırma teşvik ettiğine inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 38: Vergi Mevzuatındaki Boşluklar Mükellefleri Vergi Kaçırmaya İter

Vergi mevzuatındaki boşluklar mükellefleri vergi kaçırmaya iter.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara	38	48	64	349	177
	Bölgesi	2,8%	3,6%	4,7%	25,8%	13,1%
	Güneydoğu	36	74	124	296	146
	Anadolu Bölgesi	2,7%	5,5%	9,2%	21,9%	10,8%
Toplam: 1.352 Kişi		74	122	188	645	323
Yüzde (%)		5,5%	9,0%	13,9%	47,7%	23,9%

Tablo 38’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi mevzuatındaki boşluklar mükellefleri vergi kaçırmaya iter* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %23,9’u kesinlikle katılıyorum, %47,7’si katılıyorum, %13,9’u fikrim yok %9’u katılmıyorum %5,5’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin büyük bir kısmının vergi mevzuatındaki boşlukların mükellefleri vergi kaçırmaya ittiğine inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 39: Vergi Ödemediğim Zaman, İç Dünyamda Yaşayacağım Vicdan Azabı Beni Vergi Ödemeye İter

Vergi ödemediğim zaman, iç dünyamda yaşayacağım vicdan azabı beni vergi ödemeye iter.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	70	190	66	236	114
		5,2%	14,1%	4,9%	17,5%	8,4%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	43	180	93	266	94
		3,2%	13,3%	6,9%	19,7%	7,0%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		113	370	159	502	208
		8,4%	27,4%	11,8%	37,1%	15,4%

Tablo 39’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi ödemediğim zaman, iç dünyamda yaşayacağım vicdan azabı beni vergi ödemeye iter* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %15,4’ü kesinlikle katılıyorum, %37,1’i katılıyorum, %11,8’i fikrim yok %27,4’ü katılmıyorum %8,4’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının vergi ödemediği zaman, iç dünyamda yaşayacağı vicdan azabının kendilerini vergi ödemeye ittiğine inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak aksini düşünen mükelleflerinin sayısının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Tablo 40: Vergimi Ödemediğimin İnsanlar Tarafından Duyulması Durumunda Yaşayacağım Utanç Duygusu Beni Vergi Ödemeye Yöneltilir

Vergimi ödemediğimin insanlar tarafından duyulması durumunda yaşayacağım utanç duygusu beni vergi ödemeye yöneltilir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	72	209	50	252	93
		5,3%	15,5%	3,7%	18,6%	6,9%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	58	216	106	232	64
		4,3%	16,0%	7,8%	17,2%	4,7%
Toplam: 1.352 Kişi		130	425	156	484	157
Yüzde (%)		9,6%	31,4%	11,5%	35,8%	11,6%

Tablo 40'ta ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergimi ödemediğimin insanlar tarafından duyulması durumunda yaşayacağım utanç duygusu beni vergi ödemeye yöneltilir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %11,6'sı kesinlikle katılıyorum, %35,8'i katılıyorum, %11,5'i fikrim yok %31,4'ü katılmıyorum %9,6'si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin konuya bakışlarının yaklaşık olarak aynı oranlarda seyrettiğini söylenebilir. Bu rakamlar yardımıyla Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesindeki vergi mükelleflerinin vergi davranışlarını sergilerken toplumsal normlardan eşit düzeyde etkilenmedikleri ifade edilebilir.

Tablo 41: Vergi Denetimlerin Yoğun Olması Beni Vergi Ödemeye Sevk Eder

Vergi denetimlerin yoğun olması beni vergi ödemeye sevk eder.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	13	66	19	380	198
		1,0%	4,9%	1,4%	28,1%	14,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	46	139	70	357	64
		3,4%	10,3%	5,2%	26,4%	4,7%
Toplam: 1.352 Kişi		59	205	89	737	262
Yüzde (%)		4,4%	15,2%	6,6%	54,5%	19,4%

Tablo 41’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi denetimlerin yoğun olması beni vergi ödemeye sevk eder* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %19,4’ü kesinlikle katılıyorum, %54,5’i katılıyorum, %6,6’sı fikrim yok %15,2’si katılmıyorum %4,4’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının vergi denetimlerin yoğun olmasının vergi ödeme konusunda önemli bir yere sahip olduğuna inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 42: Vergi Cezalarının Yüksek Olması Beni Vergi Ödemeye Sevk Eder

Vergi cezalarının yüksek olması beni vergi ödemeye sevk eder.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara	22	65	29	365	195
	Bölgesi	1,6%	4,8%	2,1%	27,0%	14,4%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	78	120	70	337	71
		5,8%	8,9%	5,2%	24,9%	5,3%
Toplam: 1.352 Kişi		100	185	99	702	266
Yüzde (%)		7,4%	13,7%	7,3%	51,9%	19,7%

Tablo 42’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi cezalarının yüksek olması beni vergi ödemeye sevk eder.* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %19,’7’si kesinlikle katılıyorum, %51,9’u katılıyorum, %7,3’ü fikrim yok %13,7’si katılmıyorum %7,4’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının Vergi cezalarının yüksek olmasının kendilerini vergi ödemeye sevk ettiğine inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 43: Vergi Kaçıran Bir Kişinin Toplum Karşısında Saygınlığını Yitireceğini Düşünürüm

Vergi kaçırarak bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara	106	243	22	155	150
	Bölgesi	7,8%	18,0%	1,6%	11,5%	11,1%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	88	163	60	281	84
		6,5%	12,1%	4,4%	20,8%	6,2%
Toplam: 1.352 Kişi		194	406	82	436	234
Yüzde (%)		14,3%	30,0%	6,1%	32,2%	17,3%

Tablo 43’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi kaçırarak bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %19,’7’si kesinlikle katılıyorum, %51,9’u katılıyorum, %7,3’ü fikrim yok %13,7’si katılmıyorum %7,4’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin vergi davranışlarını sergilerken sosyal normlardan etkilenme durumlarının önemli farklılıklar gösterdiği sonucu ortaya çıkarmaktadır. Tablo 40 ve Tablo 43 ‘teki veriler birbirlerini desteklemektedir.

Tablo 44: Vergi Kaçırma Ahlaki Değerlere Uymayan Bir Davranıştır

Vergi kaçırma ahlaki değerlere uymayan bir davranıştır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	19	38	33	291	295
		1,4%	2,8%	2,4%	21,5%	21,8%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	38	64	59	364	151
		2,8%	4,7%	4,4%	26,9%	11,2%
Toplam: 1.352 Kişi		57	102	92	655	446
Yüzde (%)		4,2%	7,5%	6,8%	48,4%	33,0%

Tablo 44'te ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi kaçırma ahlaki değerlere uymayan bir davranıştır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %33'ü kesinlikle katılıyorum, %48'4'ü katılıyorum, %6,8'i fikrim yok %7,5'i katılmıyorum %4,2'si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının Vergi kaçırma ahlaki değerlere uymayan bir davranış olduğuna inandıkları sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 45: Vergi Ödeme Sorumluluğum Dolayısıyla Psikolojik Sorunlar Yaşarım

Vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşarım.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara	142	212	61	187	74
	Bölgesi	10,5%	15,7%	4,5%	13,8%	5,5%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	63	201	122	220	70
		4,7%	14,9%	9,0%	16,3%	5,2%
Toplam: 1.352 Kişi		205	413	183	407	144
Yüzde (%)		15,2%	30,5%	13,5%	30,1%	10,7%

Tablo 45’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşarım* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %10,7’si kesinlikle katılıyorum, %30,1’i katılıyorum, %13,5’i fikrim yok %30,5’i katılmıyorum %15,2’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Mükelleflerin sorulara vermiş oldukları yanıtlar birbirlerinden farklılık göstermektedir. Ankete katılanların önemli bir kısmı vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşamadığını ifade etmiştir. Ancak aksini ifade eden mükelleflerin sayısı da göz ardı edilemeyecek derecede yüksektir. Psikolojik sorunlar yaşadığını ifade eden mükelleflerin önemli bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Bu nedenle psikolojik maliyetlerin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan mükelleflerde daha yüksek olduğu sonucu desteklenmektedir.

Tablo 46: Vergi Ödeme Dönemlerinde Yakın Çevremle (Aile Bireyleri, İşyeri Çalışanları, Ortaklar Vb.) Olan İlişkilerimin Bozulduğunu Hissederim

Vergi ödeme dönemlerinde yakın çevremle (aile bireyleri, işyeri çalışanları, ortaklar vb.) olan ilişkilerimin bozulduğunu hissederim.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	198	288	26	117	47
		14,6%	21,3%	1,9%	8,7%	3,5%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	55	226	102	225	68
		4,1%	16,7%	7,5%	16,6%	5,0%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		253	514	128	342	115
		18,7%	38,0%	9,5%	25,3%	8,5%

Tablo 46’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi ödeme dönemlerinde yakın çevremle (aile bireyleri, işyeri çalışanları, ortaklar vb.) olan ilişkilerimin bozulduğunu hissederim* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %8,5’i kesinlikle katılıyorum, %25,3’ü katılıyorum, %9,5’i fikrim yok %38’i katılmıyorum %18,7’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının vergi ödeme dönemlerinde yakın çevresiyle olan ilişkilerinin bozulmadığını ifade etmiştir. Bu ifade de bölgelerarası farklılıkların olduğundan söz etmemiz mümkündür. İfadeye katılmayanların büyük bir kısmının Marmara Bölgesinde yer alan vergi mükelleflerinden oluştuğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 47: Vergi Ödediğimde Kendimi Ruhsal Açıdan Kötü ve Yıpranmış Hissederim

Vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissederim.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	130	260	13	184	89
		9,6%	19,2%	1,0%	13,6%	6,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	66	217	40	242	111
		4,9%	16,1%	3,0%	17,9%	8,2%
Toplam: 1.352 Kişi		196	477	53	426	200
Yüzde (%)		14,5%	35,3%	3,9%	31,5%	14,8%

Tablo 47’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissederim* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %14,8’i kesinlikle katılıyorum, %31,5’i katılıyorum, %3,9’u fikrim yok %35,3’ü katılmıyorum %14,5’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki vergi mükelleflerinin büyük bir kısmı vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissederim yanıtını destekleyen ifadeleri kullanırken, Marmara Bölgesindeki mükelleflerin çoğunluğu bu durumun aksini ifade etmiştir. Bu tabloda da vergilerin psikolojik maliyetleri konusunda bölgelerarası ayrışmanın olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 48: Daha Az Vergi Ödersem, Kendimi Daha Mutlu Hissederim

Daha az vergi ödersem, kendimi daha mutlu hissederim.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara	20	76	25	278	277
	Bölgesi	1,5%	5,6%	1,8%	20,6%	20,5%
	Güneydoğu	55	82	55	306	178
	Anadolu Bölgesi	4,1%	6,1%	4,1%	22,6%	13,2%
Toplam: 1.352 Kişi		75	158	80	584	455
Yüzde (%)		5,5%	11,7%	5,9%	43,2%	33,7%

Tablo 48’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *daha az vergi ödersem, kendimi daha mutlu hissederim* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %33,7’si kesinlikle katılıyorum, %43,2’si katılıyorum, %5,9’u fikrim yok %11,7’si katılmıyorum %5,5’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının Daha az vergi ödemeleri durumunda kendilerini daha mutlu hissedecekleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 49: Vergi İdaresinin, Mükelleflerin Vergi Uyum Maliyetlerini Azaltma Çabaları Yeterli Düzeydedir

Vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyum maliyetlerini azaltma çabaları yeterli düzeydedir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	72	214	174	181	35
		5,3%	15,8%	12,9%	13,4%	2,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	125	271	154	103	23
		9,2%	20,0%	11,4%	7,6%	1,7%
Toplam : 1.352 Kişi		197	485	328	284	58
Yüzde (%)		14,6%	35,9%	24,3%	21,0%	4,3%

Tablo 49’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyum maliyetlerini azaltma çabaları yeterli düzeydedir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %4,3’ü kesinlikle katılıyorum, %21’i katılıyorum, %24,3’ü fikrim yok %35,9’u katılmıyorum %14,6’sı ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin önemli bir kısmının vergi idaresinin vergi uyum maliyetleri konusunda yeterli çabayı göstermediğine inandıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 50: Vergi Dairelerinin Verdiği Hizmetten Memnunum

Vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnunum.						
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	67	212	111	239	47
		5,0%	15,7%	8,2%	17,7%	3,5%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	129	279	96	145	27
		9,5%	20,6%	7,1%	10,7%	2,0%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		196	491	207	384	74
		14,5%	36,3%	15,3%	28,4%	5,5%

Tablo 50’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnunum* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %5,5’i kesinlikle katılıyorum, %28,4’ü katılıyorum, %15,3’ü fikrim yok %36,3’ü katılmıyorum %14,5’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında Marmara Bölgesindeki mükelleflerin vergi dairelerinin vermiş oldukları hizmetlerden daha fazla memnuniyet duyduğunu ifade edebiliriz. Memnuniyetsizlik düzeyinin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum vergi uyumu ve uyum maliyetleri konusunu doğrudan etkilemektedir.

Tablo 51: Vergi İdaresi, Her Mükellefi Aynı Sıklıkla Denetime Tabi Tutmaktadır

Vergi idaresi, her mükellefi aynı sıklıkla denetime tabi tutmaktadır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	200	288	51	83	54
		14,8%	21,3%	3,8%	6,1%	4,0%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	166	285	109	79	37
		12,3%	21,1%	8,1%	5,8%	2,7%
Toplam: 1.352 Kişi		366	573	160	162	91
Yüzde (%)		27,1%	42,4%	11,8%	12,0%	6,7%

Tablo 51’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi idaresi, her mükellefi aynı sıklıkla denetime tabi tutmaktadır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %6,7’si kesinlikle katılıyorum, %12’si katılıyorum, %11,8’i fikrim yok %42,4’ü katılmıyorum %27,1’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında ankete katılan mükelleflerin büyük bir kısmının vergi idaresinin her mükellefi aynı sıklıkla denetime tabi tutmadığına inandıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 52: Hükümet Politikalarına Güven Duyarım

Hükümet politikalarına güven duyurım.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
		89	221	56	221	89
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	6,6%	16,3%	4,1%	16,3%	6,6%
		150	239	105	127	55
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	11,1%	17,7%	7,8%	9,4%	4,1%
		Toplam: 1.352 Kişi		239	460	161
Yüzde (%)		17,7%	34,0%	11,9%	25,7%	10,7%

Tablo 52’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *hükümet politikalarına güven duyurum* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %10,7’si kesinlikle katılıyorum, %25,7’si katılıyorum, %11,9’u fikrim yok %34’ü katılmıyorum %17,7’si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar karşılaştırıldığında bu konuda mükellefler arasında önemli düzeyde fikir ayrılıklarının olduğu ifade edilebilir. İstanbul ilinde verilen yanıtların eşit olduğu görülmektedir. Yani ankete katılanların yarısı hükümet politikalarına güvenirken yarısı ise güvenmediğini beyan etmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise durum biraz daha farklıdır. Bu bölgede yaşayan mükelleflerin büyük bir kısmı hükümet politikalarına güvenmediğini belirtmiştir. Bu nedenlerden dolayı hükümet politikalarına bakışın bölgelere göre farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Tablo 53: Parlamenteoya (TBMM) Güvenirim

Parlamentoya (TBMM) güvenirim.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	58	119	62	324	113
		4,3%	8,8%	4,6%	24,0%	8,4%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	124	219	141	142	50
		9,2%	16,2%	10,4%	10,5%	3,7%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		182	338	203	466	163
		13,5%	25,0%	15,0%	34,5%	12,1%

Tablo 53'te ankete katılan vergi mükelleflerinden *parlamenteoya (TBMM) güvenirim* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %12,1'i kesinlikle katılıyorum, %34,5'i katılıyorum, %15'i fikrim yok %25'i katılmıyorum %13,5'i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar karşılaştırıldığında bu konuda mükellefler arasında önemli düzeyde farklılıkların olduğu ifade edilebilir. İstanbul ilinde verilen yanıtlara göre mükelleflerin büyük bir çoğunluğu parlamenteoya güvendiğini ifade ederken, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan mükelleflerin büyük bir kısmı ise parlamenteoya güvenmediğini belirtmiştir.

Tablo 54: Oy Verirken Siyasi Partilerin Vergi Politikaları Konusunda Bilgi Edinirim

Oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları konusunda bilgi edinirim.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	11	153	26	299	187
		0,8%	11,3%	1,9%	22,1%	13,8%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	44	156	103	271	102
		3,3%	11,5%	7,6%	20,0%	7,5%
Toplam: 1.352 Kişi		55	309	129	570	289
Yüzde (%)		4,1%	22,9%	9,5%	42,2%	21,4%

Tablo 54'te ankete katılan vergi mükelleflerinden *oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları konusunda bilgi edinirim* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %21,4'ü kesinlikle katılıyorum, %42,2'si katılıyorum, %9,5'i fikrim yok %22,9'u katılmıyorum %4,1'i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Oy verirken partilerin vergi politikalarını inceledikleri konusuna katılımları benzer yönde olduğu görülmektedir. Ancak Marmara Bölgesinde yaşayan mükelleflerin bu konuda daha bilinçli olduğu ifadelere verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 55: Ödediğim Verginin Nereye Harcandığını Oy Sandığında Sorgularım

Ödediğim verginin nereye harcandığını oy sandığında sorgularım.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	9	80	47	314	226
		0,7%	5,9%	3,5%	23,2%	16,7%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	40	139	75	258	164
		3,0%	10,3%	5,5%	19,1%	12,1%
Toplam : 1.352 Kişi		49	219	122	572	390
Yüzde (%)		3,6%	16,2%	9,0%	42,3%	28,8%

Tablo 55’te ankete katılan vergi mükelleflerinden *ödediğim verginin nereye harcandığını oy sandığında sorgularım* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %28,8’i kesinlikle katılıyorum, %42,3’ü katılıyorum, %9’u fikrim yok %16,2’si katılmıyorum %3,6’sı ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar yardımıyla, vergi mükelleflerinin ödemiş oldukları vergilerin nerelere harcandığını oy verirken sorguladıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 56: Vergi Mevzuatının Karmaşıklığı Vergi Uyum Maliyetlerinin (Zaman Maliyetleri, Parasal Maliyetler) Artmasına Neden Olur

Vergi mevzuatının karmaşıklığı vergi uyum maliyetlerinin (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) artmasına neden olur.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	23	29	122	389	113
		1,7%	2,1%	9,0%	28,8%	8,4%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	55	84	91	325	121
		4,1%	6,2%	6,7%	24,0%	8,9%
Toplam: 1.352 Kişi		78	113	213	714	234
Yüzde (%)		5,8%	8,4%	15,8%	52,8%	17,3%

Tablo 56’da ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergi mevzuatının karmaşıklığı vergi uyum maliyetlerinin (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) artmasına neden olur* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %17,3’ü kesinlikle katılıyorum, %52,8’i katılıyorum, %15,8’i fikrim yok %8,4’ü katılmıyorum %5,8’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında ankete katılan mükelleflerin büyük bir kısmının Vergi mevzuatının karmaşıklığının vergi uyum maliyetlerinin (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) artmasına neden olduğunu düşündüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 57: E- vergilendirme Süreci Vergi Uyum Maliyetlerini (Zaman Maliyetleri, Parasal Maliyetler) Azaltır

E- vergilendirme süreci vergi uyum maliyetlerini (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) azaltır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	18	19	99	393	147
		1,3%	1,4%	7,3%	29,1%	10,9%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	47	119	129	289	92
		3,5%	8,8%	9,5%	21,4%	6,8%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		65	138	228	682	239
		4,8%	10,2%	16,9%	50,4%	17,7%

Tablo 57’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *E- vergilendirme süreci vergi uyum maliyetlerini (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) azaltır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %17,7’si kesinlikle katılıyorum, %50,4’ü katılıyorum, %16,9’u fikrim yok %10,2’si katılmıyorum %4,8’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında ankete katılan mükelleflerin büyük bir kısmının E- vergilendirme sürecinin vergi uyum maliyetlerini (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) azalttığını düşünmektedirler.

Tablo 58: Vergilendirme Sürecinde Yapmış Olduğum Harcamalar (Muhasebe Personeli, Mali Müşavir Ücretleri Vb.) Yüksek Düzeydedir

Vergilendirme sürecinde yapmış olduğum harcamalar (muhasabe personeli, mali müşavir ücretleri vb.) yüksek düzeydedir.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	24	97	77	348	130
		1,8%	7,2%	5,7%	25,7%	9,6%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	18	116	123	302	117
		1,3%	8,6%	9,1%	22,3%	8,7%
Toplam: 1.352 Kişi		42	213	200	650	247
Yüzde (%)		3,1%	15,8%	14,8%	48,1%	18,3%

Tablo 58’de ankete katılan vergi mükelleflerinden *vergilendirme sürecinde yapmış olduğum harcamalar (muhasabe personeli, mali müşavir ücretleri vb.) yüksek düzeydedir* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %18,3’ü kesinlikle katılıyorum, %48,1’i katılıyorum, %14,8’i fikrim yok %15,8’i katılmıyorum %3,1’i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında ankete katılan mükelleflerin büyük bir kısmı vergilendirme sürecinde yapmış olduğu harcamaların yüksek düzeyde olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 59: Vergi Ödeme Prosedürleri Çok Fazla Zaman Almaktadır

Vergi ödeme prosedürleri çok fazla zaman almaktadır		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara	37	243	59	229	108
	Bölgesi	2,7%	18,0%	4,4%	16,9%	8,0%
	Güneydoğu	49	128	108	286	105
	Anadolu Bölgesi	3,6%	9,5%	8,0%	21,2%	7,8%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		86	371	167	515	213
		6,4%	27,4%	12,4%	38,1%	15,8%

Tablo 59’da ankete katılan mükelleflerinden *vergi ödeme prosedürleri çok fazla zaman almaktadır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %15,8’i kesinlikle katılıyorum, %38,1’i katılıyorum, %12,4’ü fikrim yok %27,4’ü katılmıyorum %6,4’ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında ankete katılan mükelleflerin büyük bir kısmı Vergi ödeme prosedürlerinin çok fazla zaman aldığını düşünürken bu düşünceye sahip olma oranının Marmara Bölgesinde daha düşük düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Prosedürlerin çok olduğu düşüncesine yüksek oranda sahip olan bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Tablo 60: Vergi Mevzuatının Sık Sık Değişmesi Uyum Maliyetlerini Artırır

Vergi mevzuatının sık sık değişmesi uyum maliyetlerini artırır.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bölgeniz	Marmara Bölgesi	39	48	84	390	115
		2,9%	3,6%	6,2%	28,8%	8,5%
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	63	88	80	327	118
		4,7%	6,5%	5,9%	24,2%	8,7%
Toplam: 1.352 Kişi Yüzde (%)		102	136	164	717	233
		7,5%	10,1%	12,1%	53,0%	17,2%

Tablo 60'ta ankete katılan mükelleflerinden *vergi mevzuatının sık sık değişmesi uyum maliyetlerini artırır* ifadesine katılım düzeylerine göre bir seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Ankete katılanların %17,2'si kesinlikle katılıyorum, %53'ü katılıyorum, %12,1'i fikrim yok %10,1'i katılmıyorum %7,5'i ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar ışığında ankete katılan mükelleflerin büyük çoğunluğu büyük çoğunluğu Vergi mevzuatının sık sık değişmesinin uyum maliyetlerini artırdığına inanmaktadırlar. Bu düşüncenin daha yoğun olduğu bölge ise Marmara Bölgesidir.

4.9. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Vergi mükelleflerinin vergiyi algılama biçimleri, vergi idaresine bakışları, sosyal ve toplumsal norm algıları, ahlaki değerlere bağlılıkları ve uyum maliyetlerine ilişkin ölçüm modellerinin faktör yapısını belirlemek için veri seti Açıklayıcı Faktör Analiziyle (AFA) ele alınmıştır. AFA, belirli olguları ölçmek için çok sayıda değişkenin birbirleriyle olan ilişkisinin test edildiği ve bu değişkenlerin aynı faktörler altında bir araya getirildiği istatistiksel bir teknik olarak tanımlanabilir.³⁸⁸ AFA esnasında faktörleşmenin söz konusu olmadığı durumlarda bu ifadeler analiz dışına alınarak – ifade çıkarılarak – işleme devam edilir ve nihai sonuç elde edilerek hipotezlerin sonuçları test edilir. Bu süreçte

³⁸⁸ Saruhan ve Özdemirci, s. 163.

bahsedilen aşamalar sırasıyla uygulanmış ve faktör analizi gerçekleştirilmiştir. AFA faktör setlerini belirlerken saha araştırması sonucunda elde edilen veri setinin yapılacak olan faktör analizine uygunluk gösterip göstermediği belirli ölçüler yardımıyla tespit edilmektedir. Ölçeğin açıklayıcı faktör analizine uygun olup olmadığını, ifadeler arası korelasyon katsayısı değerleri, Kaiser-Mayer-Olkin katsayısı ve Bartlett Sphericity Testi neticesinde elde edilmektedir.³⁸⁹ Bahsi geçen ölçüler dikkate alınarak ölçeğin faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Faktör analizi yapılırken, ifadeler arasındaki korelasyonun büyük bir kısmının 0,30'dan yüksek olması ifadelerin faktör analizine uygun olduğu anlamına gelmektedir.³⁹⁰ Yapılan analizlerin ardından elde edilen korelasyon matrisinde 0,30'un altında olan ilişki sayısının önemsiz sayılabilecek bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.³⁹¹ Örneklem büyüklüğü ise KMO örneklem yeterliliği değeri kullanılarak test edilmektedir.³⁹² Faktör analizinden anlamlı sonuçlar elde edilmesi için KMO örneklem değerinin 0,60'dan yüksek olması gerekmektedir.³⁹³ Bu açıklamaya ek olarak, literatürde farklı değerlere sahip KMO değerlerinin farklı şekillerde değerlendirildiği görülmektedir. Bu değerlendirmelerin bazılarında ; 0,90 ve üzeri KMO değeri mükemmel, 0,80-0,89 arası değer çok iyi, 0,70-0,79 arası değer iyi, 0,60-0,69 değeri orta, 0,50-0,59 arası değer zayıf ve 0,50'nin altı KMO değeri ise kabul edilemez olarak ifade edilmektedir.³⁹⁴ Konuyla alakalı verilen bilgilerin ardından araştırmada 1.352 katılımcıdan meydana gelen örneklemin büyüklük bakımından faktör analizi veri yapısına uygun olup olmadığını tespit edebilmek için KMO değeri belirlenen ölçüm değerleri için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Mükelleflerin vergiye bakışına ilişkin ölçekte KMO örneklem değeri 0,783, mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışına ilişkin 0,839 KMO örneklem değeri elde edilirken vergilerin psikolojik maliyetlerine ilişkin KMO örneklem değeri 0,829 olarak ve son olarak vergilerin zaman maliyeti ve parasal maliyetlerine ilişkin KMO örneklem değeri

³⁸⁹ Nagihan Evcı, Faruk Aylar. Derleme: "Ölçek geliştirme çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı" **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017, s. 396.

³⁹⁰ Yavuz Akbulut vd. "Exploring the types and reasons of Internet-triggered academic dishonesty among Turkish undergraduate students: Development of Internet-Triggered Academic Dishonesty Scale (ITADS)." **Computers & Education**, 2008, s.466; Altunışık vd., s. 271.

³⁹¹ Çokluk vd., 242.

³⁹² Akbulut vd. ,2008; Şeref Kalaycı, **Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri** ,7. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım ,2016 .s. 320-324.

³⁹³ Worthington, Roger L., and Tiffany A. Whittaker. "Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices" **The Counseling Psychologist**, 2006, s.816.

³⁹⁴ Kalaycı, s.322.

0,696 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular örneklem sayısının faktör analizi için yeterli büyüklüğe sahip olduğunu ve değişkenlerin faktör analizi yapmaya uygun olduğunu kanıtlamaktadır.

Ölçeğin faktör analizine uygunluğunun belirlemede kullanılan diğer varsayım ise, değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı korelasyonun varlığının saptanmasında kullanılan Bartlett Küresellik Testi (Bartlett' test of sphericity) sonuçlarının anlamlı olmasıdır.³⁹⁵ Bartlett testinin sonucu hipoteze ilişkin 'p' değerinin anlamlı veya anlamsız olmasını açıklamaktadır. Eğer; $p > 0,05$ olursa anlamsız, $p < 0,05$ olması durumunda ise hipotez anlamlı olarak kabul edilmektedir.³⁹⁶ Araştırmada kullanılan ölçüm modeli her bir model ayrı şekilde BKT'ye tabi tutulmuştur. Ölçüm modelinde kullanılan tüm boyutlardan elde edilen BKT sonuçları $p < ,000$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, araştırmaya konu olan verilerin normal dağılımdan geldiğini, BKT'nin anlamlı olduğunu ve faktör analizi için gerekli olan diğer koşulun da sağlandığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli olan önkoşullar değerlendirildikten sonra faktörleştirme süreci ve bu süreç esnasında uyumluluğun tespiti ve ifade çıkarma gibi işlemlerin yapılması söz konusu olmaktadır. Bu aşamada veri setinin içsel tutarlılık derecesini belirlemek için Cronbach's Alpha (α) katsayısı, açıklanan ortak faktör varyansı, faktörlerin açıkladığı varyans, faktör öz değerleri ve binişik değer taşıyan faktörler incelenmektedir.

Uygulamada kullanılan veri setinin içsel tutarlılık derecesinin ne düzeyde olduğunu belirlemek için güvenilirlik analizi yapılmaktadır.³⁹⁷ Bu değerlendirmede Cronbach's Alpha (α) katsayısından içsel tutarlılığı sorgulama aşamasında faydalanılmıştır. Uygulanan veri setinin güvenilirliği için Alpha katsayısının 0,60'tan yüksek olması gerekmektedir.³⁹⁸ Bu tespitlerden hareketle mükelleflerin vergiye bakışına ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0,786, mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışına ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0,812 , vergilerin psikolojik maliyetlerine

³⁹⁵ Kalaycı, s.323.

³⁹⁶ Özgür Murat Çolakoğlu ve Cem Büyükeksi. "Açımlayıcı faktör analiz sürecini etkileyen unsurların değerlendirilmesi." *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi* 2.1 ,2014, s.60.

³⁹⁷ Evci ve Aylar, s.396.

³⁹⁸ Joseph F. Hair, vd. "Multivariate data analysis 6th Edition." Pearson Prentice Hall. New Jersey. Humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 2006, ss.49-74.

ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0,821olarak ve vergilerin zaman maliyeti ve parasal maliyetlerine ilişkin Cronbach's Alpha katsayı değeri 0,812 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda ortaya çıkan Cronbach's Alpha değerleri, uygulamada kullanılan veri setinin güvenilir olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç itibariyle, 58 ifadeyle başlanan AFA neticesinde faktör analizinin gerçekleştirilmesi için uygunluk taşımayan 2 ifade analiz dışı bırakılmıştır. Tüm bu uygunluk değerlendirmeleri ve modifikasyonların ardından analiz her seferinde tekrarlanmıştır. Vergi mükelleflerinin vergi konusuna bakışına ilişkin 9, vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve idarenin faaliyetlerine bakışına ilişkin 4, vergilerin psikolojik maliyetlerine ilişkin 1 ve vergilerin parasal ve zaman maliyetlerine ilişkin 2 faktörlü yapının varlığı tespit edilmiştir. 4 ölçek, 16 faktör ve 56 ifadenin yer aldığı AFA bulguları; Tablo 61, Tablo 62 ve Tablo 63 ve Tablo 64'te özetlenmiştir.

Yapılan faktör analizi neticesinde korelasyon değerleri uyumlu, örneklem veri uyumunu açıklayan KMO değeri 0,783, Bartlett Testi sonuçları 0,000 olarak belirlenmiştir. Ayrıca ortak varyans değerleri (communality) 0,4'ün üzerinde olarak tespit edilmiştir. *Mükellefler siyasi otoriteye tepki göstermek için vergi kaçırırlar* ifadesi tek faktör altında yer aldığından veri setinden çıkarılmış ve analiz tekrarlanmıştır. Yinelene analiz neticesinde elde edilen sonuçlar faktör analizi yapılması için gerekli ön koşulların yerine getirildiğini göstermektedir. Faktör analizi neticesinde dokuz faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu faktörler *vergi uyumunu algısı, vergi kaçakçılığı algısı, vergi yükü ve vergi sistemi algısı, vergi ahlaki algısı, vergi ödeme davranışları algısı, kişisel ve sosyal norm algısı, çalışma şartları ve gelir algısı, vergi algısı ve vergi ödeme algısı* olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin açıkladığı varyans 60,602'dir. Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 61 'de özetlenmiştir.

Tablo 61: Mükelleflerin Vergiye Bakışına İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri

<i>Faktörler ve İfadeler</i>	<i>Faktör Yükleri</i>	<i>Özdeğer</i>	<i>Açıklanan Varyans</i>	<i>Cronbach's Alpha Katsayısı</i>
Vergi Uyumunu Algısı		5,454	9,360	,753
Eğitim müfredatlarında vergi konularına yer verilerek vergi bilincinin oluşturulması vergi uyumunu artırır.	,768			
Vergi idaresinin vergi konusunda basın yayın araçlarını kullanarak (radyo, televizyon, gazete afiş vb.) mükellefleri bilinçlendirmesi vergi uyumunu artırır.	,760			
Aile içi eğitimde vergi konusuna (verginin vatandaşlık görevi olduğuna dair) yer verilerek kişilerin bilinçlendirilmesi vergi uyumunu artırır.	,703			
Gelir idaresi başkanlığının vergi mevzuatı konusundaki genelgeleri vergi uyumunu artırır.	,656			
E-vergilendirme süreci vergi uyumunu artırır.	,537			
Kimin ne kadar vergi ödediğinin resmî kurumlarca açıklanması (vergide şeffaflık) vergi uyumunu artırır	,399			
Vergi Kaçakçılığı Algısı		3,057	8,782	,759
Başkasının vergisini tam ödemediği düşüncesi mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik eder.	,826			
Vergi aflarının çıkacak olma beklentisi, mükellefleri vergi kaçırmaya yöneltir.	,780			
Vergi mevzuatındaki boşluklar mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik eder.	,734			

Ülkemizde vergi kaçakçılığı çok yaygındır.	,551			
Mükellefler maddi kaygılardan ötürü vergi kaçırmırlar.	,539			
Vergi Yüğü ve Vergi Sistemi Algısı		2,218	7,273	,712
Ödediğim vergi yükü ağırdır.	,787			
Vergi gelirleri etkin ve doğru kullanılmaktadır.	,614			
Ülkemizde vergi oranları çok yüksek düzeydedir.	,567			
Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir	,486			
Ülkemizde vergi kanunlarının yapısı zor ve karmaşıktır.	,456			
Vergi Ahlakı Algısı		1,694	6,645	,677
Dini duyguları güçlü olan mükellefler vergisini tam öder.	,822			
Dini kurallar ve dine bağlı yaşamak benim için önemlidir.	,776			
Vergi kaçırın bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm.	,546			
Vergi kaçırma ahlaki değerlere uymayan bir davranıştır.	,475			
Vergi Ödeme Davranışları Algısı		1,494	6,544	,862
Vergi cezalarının yüksek olması beni vergi ödemeye sevk eder.	,855			
Vergi denetimlerinin yoğun olması beni vergi ödemeye sevk eder.	,838			
Kişisel ve Sosyal Norm Algısı		1,317	6,288	,830
Vergi ödemediğimin insanlar tarafından duyulması durumunda yaşayacağım utanç duygusu beni vergi ödemeye yöneltir.	,864			

Vergi ödemediğim zaman, iç dünyamda yaşayacağım vicdan azabı beni vergi ödemeye iter.	,863			
Çalışma Şartları ve Gelir Algısı		1,258	5,981	,659
Çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artırır.	,779			
Gelir düzeyinin artması vergi uyumunu artırır.	,641			
Vergi Algısı		1,170	4,959	,447
Vergi kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	,651			
Vergi mükellefler üzerinde bir yükür.	,581			
Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	,565			
Vergi Ödeme Algısı		1,124	4,771	,420
Vergisini düzenli olarak ödeyen mükellef kısa süre sonra iflas eder.	,670			
Ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödemektedir.	,602			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained)	60,602			
Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (%)	,786			
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	,783			
Bartlett' Test of Sphericity	,000			

Yapılan faktör analizi neticesinde korelasyon değerleri uyumlu, örneklem veri uyumunu açıklayan KMO değeri 0,839, Bartlett Testi sonuçları 0,000 olarak belirlenmiştir. Ayrıca ortak varyans değerleri (communality) 0,4'ün üzerinde olarak tespit edilmiştir. Faktör analizi neticesinde dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu faktörler; *vergi idaresine ve idarenin vergi uyumunu artırma çabasına bakış, vergilerin etkin kullanımı algısı, parlamento ve hükümete güven algısı, denetimlere ve denetim esnasında vergi memurlarının davranışlarına bakış* olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin açıkladığı

varyans 65,281'dir. Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 62'de özetlenmiştir.

Tablo 62: Mükelleflerin Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışına İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri

<i>Faktörler ve İfadeler</i>	<i>Faktör Yükleri</i>	<i>Özdeğer</i>	<i>Açıklanan Varyans</i>	<i>Cronbach's Alpha Katsayısı</i>
Vergi İdaresine ve İdarenin Vergi Uyumunu Artırma Çabasına Bakış		4,255	30,391	,881
Vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyum maliyetlerini azaltma çabaları yeterli düzeydedir.	,850			
Vergi idaresinin mükelleflerinin vergi uyumunu artırma çabaları yeterli düzeydedir.	,805			
Devletin vergi mükelleflerinin haklarını iyileştirme çabaları yeterli düzeydedir.	,802			
Vergi memurlarının görevlerini tam olarak yerine getirdiğini düşünürüm.	,757			
Vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnunum.	,751			
Vergi idaresine güvenirim	,633			
Vergi idaresinin yapmış olduğu tüm işlemlerin hesap verilebilir olduğu kanaatindeyim.	,607			
Vergilerin Etkin Kullanımı Algısı		1,883	13,449	,689

Ödediğim verginin nereye harcandığını vergi sandığında sorgularım.	,832			
Ödenen her kuruş verginin nereye harcandığını bilmek isterim.	,825			
Oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları konusunda bilgi edinirim.	,692			
Parlamento ve Hükümete Güven Algısı		1,820	12,998	,767
Parlamento'ya (TBMM) güvenirim.	,839			
Hükümet politikalarına güven duyarım	,795			
Denetimlere ve Denetim Esnasında Vergi Memurlarının Davranışlarına Bakış		1,182	8,443	,375
Vergi idaresi tüm mükelleflere vergi kaçakçısı olarak yaklaşmaktadır.	,901			
Vergi dairesi her mükellefi aynı sıklıkta denetime tabi tutmaktadır.	,446			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained)	65,281			
Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (%)	,812			
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	,839			
Bartlett' Test of Sphericity	,000			

Yapılan faktör analizi neticesinde korelasyon değerleri uyumlu, örneklem veri uyumunu açıklayan KMO değeri 0,829, Bartlett Testi sonuçları 0,000 olarak belirlenmiştir. Ayrıca ortak varyans değerleri (communalıty) 0,5'in üzerinde olarak tespit edilmiştir. *Daha az vergi ödersem kendimi mutlu hissederim* ifadesi tek faktör altında yer aldığından veri setinden çıkarılmış, analiz tekrarlanmıştır. Yinelenen analiz neticesinde elde edilen sonuçlar faktör analizi yapılması için gerekli ön koşulların yerine getirildiğini göstermektedir. Faktör analizi neticesinde tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu faktörler *vergilerin psikolojik maliyetleri* olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin açıkladığı varyans 58,436'dır. Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 63'te özetlenmiştir.

Tablo 63: Vergilerin Psikolojik Maliyetlerine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri

<i>Faktörler ve İfadeler</i>	<i>Faktör Yükleri</i>	<i>Özdeğer</i>	<i>Açıklanan Varyans</i>	<i>Cronbach's Alpha Katsayısı</i>
Vergilerin Psikolojik Maliyetleri		5,454	9,360	,753
Vergi ödeme dönemleri yaklaşırken kaygı içerisinde olurum.	,820			
Vergi borcumu ödeyememe düşüncesi kaygı bozukluğu yaşamama neden olur.	,790			
Vergi ödeme dönemlerinde yakın çevremle (aile bireyleri, işyeri çalışanları, ortaklar vb.) olan ilişkilerimin bozulduğunu hissederim.	,790			
Yaşadığım psikolojik sorunlar nedeniyle vergi sorumluluklarımdan	,734			

kaçma yolunu seçerim.				
Vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşarım.	,728			
Vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissedirim.	,718			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained)	58,436			
Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (%)	,821			
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	,829			
Bartlett' Test of Sphericity	,000			

Yapılan faktör analizi neticesinde korelasyon değerleri uyumlu, örneklem veri uyumunu açıklayan KMO değeri 0,696, Bartlett Testi sonuçları 0,000 olarak belirlenmiştir. Ayrıca ortak varyans değerleri (communality) 0,5'in üzerinde olarak tespit edilmiştir. Faktör analizi neticesinde iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu faktörler, *vergilendirme yönteminin ve mevzuat yapısının uyum maliyetleri üzerinde etkisi ve vergi ödeme işlemlerinin ve mevzuattaki değişiklik sıklığının uyum maliyetleri üzerindeki etkisi* olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin açıkladığı varyans 63,869'dır. Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 64'te özetlenmiştir.

Tablo 64: Vergilerin Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetlerine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Değerleri

<i>Faktörler ve İfadeler</i>	<i>Faktör Yükleri</i>	<i>Özdeğer</i>	<i>Açıklanan Varyans</i>	<i>Cronbach's Alpha Katsayısı</i>
Vergilendirme Yönteminin ve Mevzuat Yapısının Uyum Maliyetleri Üzerinde Etkisi		1,612	32,234	,881
E-vergilendirme süreci vergi uyum maliyetlerini (zamansal ve parasal maliyetleri) azaltır.	,842			
Vergi mevzuatının karmaşıklığı vergi uyum maliyetlerinin (zamansal ve parasal maliyetleri) artmasına neden olur.	,748			
Vergi Ödeme İşlemlerinin ve Mevzuattaki Değişiklik Sıklığının Uyum Maliyetleri Üzerindeki Etkisi		1,582	31,635	,689
Vergi ödeme prosedürleri çok fazla zaman almaktadır.	,888			
Vergilendirme sürecinde yapmış olduğum harcamalar (muhasabe personeli, mali müşavir ücretler vb.) yüksek düzeydedir.	,695			
Vergi mevzuatının sık sık değişmesi uyum maliyetini arttırır.	,531			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained)	63,869			

Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (%)	,812
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	,696
Bartlett' Test of Sphericity	,000

4.10.Farklılık Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma modelinin doğrulanması ve etkilerin kanıtlanmasının ardından ölçüm modelleri ve belirlenen faktör yapılarının çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği sınanmıştır. Vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış konusu çoğunlukla olumlu yaklaşımı temsil edecek ifadelerden meydana gelmektedir. Zaman maliyetleri, parasal ve psikolojik maliyet algıları ise çoğunlukla bu maliyetlerin yüksekliğini vurgulayan olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamasının yüksek olan bir bölgede, vergi bilincinin daha yüksek, idareye ve siyasi otoriteye bakışın daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Zaman maliyetleri, parasal ve psikolojik maliyet algı ortalamasının yüksek olduğu bir bölgede ise vergi uyum maliyetlerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 65: Mükelleflerin Vergiye Bakışının İllere Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/Ortalamalar		Vergiye Bakış			
İller	N**	X***	SS	F	P*
İstanbul	676	3,547	,326	75,881	0,000
Şanlıurfa	338	3,236	,512		
Diyarbakır	338	3,421	,375		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 65'te mükelleflerin bulunduğu il demografik değişkenine göre vergiye bakışlarının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, vergiye bakışın mükelleflerin bulundukları il

gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucu gözlemlenmektedir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye bakışı bulundukları illere göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi iller arasındaki farktan kaynakladığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- İstanbul ilinde yaşayan mükelleflerin vergiye bakış ortalaması Şanlıurfa ve Diyarbakır ilindeki vergi mükelleflerinin vergiye bakış ortalamasından daha yüksektir. İstanbul ve Şanlıurfa arasındaki ortalama farkı 0,321 iken, İstanbul ve Diyarbakır arasındaki ortalama farkı 0,125 tir. Bununla birlikte anlamlılık düzeyi 0,05'in altındadır. Diyarbakır'daki vergi mükelleflerinin vergiye bakış ortalamasının Şanlıurfa'daki mükelleflere nispeten daha yüksek olduğu aralarındaki ortalama farkın 0,195 olduğu ve anlamlılık düzeyinin 0,05'in altında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 66: Vergilerin Psikolojik Maliyetlerinin İllere Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/Ortalamalar		Psikolojik Maliyetler			
İller	N**	X***	SS	F	P*
İstanbul	676	2,608	,901	58,265	0,000
Şanlıurfa	338	3,028	,972		
Diyarbakır	338	3,253	,772		

* $P<0,05$ **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 66'da mükelleflerin bulunduğu il demografik değişkenine göre psikolojik maliyet algılarının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, psikolojik maliyet algısının mükelleflerin bulundukları il gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucu gözlemlenmektedir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin psikolojik maliyet algıları bulundukları illere göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık

göstermektedir. Farklılığın hangi iller arasındaki farktan kaynakladığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- Diyarbakır ilinde yaşayan mükelleflerin psikolojik maliyet algı ortalaması İstanbul ve Şanlıurfa ilindeki vergi mükelleflerinin algısından daha yüksektir. Diyarbakır ve İstanbul arasındaki ortalama farkı 0,646 iken, Diyarbakır ve Şanlıurfa arasındaki ortalama farkı 0,226 dır. Bununla birlikte anlamlılık düzeyi 0,05'in altındadır. Şanlıurfa'daki vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algısı İstanbul'daki mükelleflere nispeten daha yüksek olduğu aralarındaki ortalama farkın 0,420 olduğu ve anlamlılık düzeyinin 0,05'in altında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 67: Mükelleflerin Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışının İllere Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/Ortalamalar		Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış			
İller	N**	X***	SS	F	P*
İstanbul	676	3,080	,632	47,824	0,000
Şanlıurfa	338	2,764	,574		
Diyarbakır	338	2,751	,588		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 67'de mükelleflerin bulunduğu il demografik değişkenine göre vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışın anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışta mükelleflerin bulundukları il gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı bulundukları illere göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi iller arasındaki farktan kaynakladığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- İstanbul ilinde yaşayan mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması Diyarbakır ve Şanlıurfa ilindeki vergi mükelleflerinden daha yüksektir. İstanbul ve Şanlıurfa arasındaki ortalama farkı 0,316 iken, İstanbul ve Diyarbakır arasındaki ortalama farkı 0,329'dır. Bununla birlikte anlamlılık düzeyi 0,05'in altındadır. Ayrıca Şanlıurfa'daki vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı, Diyarbakır'daki mükelleflere nispeten farklılık göstermektedir. Aralarındaki ortalama farkın 0,013 olduğu ve anlamlılık düzeyinin 0,05'in altında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 68: Vergilerin Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetlerinin İllere Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/Ortalamalar		Zaman Maliyeti ve Parasal Maliyetler			
İller	N**	X***	SS	F	P*
İstanbul	676	3,668	,667	24,514	0,000
Şanlıurfa	338	3,348	,811		
Diyarbakır	338	3,620	,636		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 68'de mükelleflerin bulunduğu il demografik değişkenine göre zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, zaman maliyeti ve parasal maliyet algısında mükelleflerin bulundukları il gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucu gözlemlenmektedir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısının bulundukları illere göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi iller arasındaki farktan kaynakladığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- İstanbul ilinde yaşayan mükelleflerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalaması Diyarbakır ve Şanlıurfa ilindeki vergi mükelleflerinin algısından daha

yüksektir. İstanbul ve Şanlıurfa arasındaki ortalama farkı 0,320 iken, İstanbul ve Diyarbakır arasındaki ortalama fark 0,048 dır. Bununla birlikte anlamlılık düzeyi 0,05'in altındadır. Ayrıca Diyarbakır'daki vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısının Şanlıurfa'daki mükelleflere mükelleflere nispeten farklılık göstermektedir. Aralarındaki ortalama farkın 0,272 olduğu ve anlamlılık düzeyinin 0,05'in altında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 69: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Yaş Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar		Vergiye Bakış				Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Yaşlar	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
18-30	399	3,353	,469	13,008	0,000	3,021	,931	4,777	0,003	2,792	,560	12,828	0,001	3,479	,713	6,275	0,000
31-40	504	3,484	,374			2,841	,940			2,938	,650			3,667	,696		
41-60	395	3,481	,378			2,765	,971			3,047	,637			3,581	,679		
61 ve üzeri	54	3,256	,432			2,901	,972			2,742	614			3,411	,919		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

***Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 69’da Mükelleflerin yaş demografik değişkenine göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, yaş gruplarına göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı, psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının yaş gruplarına, göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynakladığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- 41-60 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin vergiye bakış ortalama farkı 18-30 yaş grubundan 0,128 ve 61 ve üzeri yaş grubunun vergiye bakış ortalamasından 0,225 daha yüksektir. Bununla birlikte, 31-40 yaş arasındaki mükelleflerin vergiye bakış ortalama farkı 18-30 yaş grubundan 0,131 ve 61 ve üzeri yaş grubunun vergiye bakış ortalamasından 0,227 daha yüksektir.
- 18-30 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalama farkı 31-40 yaş grubundan 0,180 ve 41-60 yaş grubunun psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,255 daha yüksektir. Şöyle ki, 18-30 yaş arasında yer alan mükelleflerin psikolojik maliyet algılarının 31-40 ve 41-60 yaş grubundan farklı olduğu söylenebilir.
- 41-60 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalama farkı 18-30 yaş grubundan 0,255, 31-40 yaş grubundan 0,110 ve 61 ve üzeri yaş grubunun vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamasından 0,305 daha yüksektir. Bununla birlikte, 31-40 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalama farkı 18-30 yaş grubundan 0,145 daha yüksektir.
- 31-40 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalama farkı 18-30 yaş grubundan 0,188 daha yüksektir. Şöyle ki, 31-40 yaş aralığında yer alan vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algılarının 18-30 yaş grubundan farklı olduğu söylenebilir.

Tablo 70: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Gelir Unsuru Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar		Vergiye Bakış				Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Gelir Unsurları	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
Ticari Kazanç	559	3,488	,354	22,482	0,000	2,773	1,005	4,680	0,002	2,908	,629	14,088	0,000	3,682	,633	9,730	0,000
Serbest Meslek Kazancı	351	3,379	,444			2,927	,907			2,801	,540			3,504	,738		
Kurum Kazancı	78	3,293	,404			3,252	,904			2,786	,611			3,621	,488		
Ücret	318	3,502	,389			2,896	,932			3,126	,648			3,525	,785		
Diğer	46	2,999	,615			2,917	,918			2,747	,762			3,109	,885		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 70’te mükelleflerin gelir unsuru değişkenine göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı, psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, mükelleflerin tabi oldukları gelir unsuruna göre vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algı ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı, psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algılarının mükelleflerin tabi oldukları gelir değişkenine göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- Ticari kazanç elde eden mükelleflerin vergiye bakış ortalaması serbest meslek kazancı, kurum kazancı ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin vergiye bakış ortalamasından daha yüksektir. Ticari kazanç ve serbest meslek kazancı arasındaki vergiye bakış ortalama farkı 0,110 iken; Ticari kazanç ve kurum kazancı arasındaki ortalama farkı 0,195’tir. Ayrıca, ticari kazanç ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin vergiye bakış ortalama farkları 0,489’dur. Bununla birlikte, serbest meslek kazancı elde eden mükelleflerin vergiye bakışı diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin vergiye bakışından daha yüksektir (0,379). Tüm bunlarla beraber ücret geliri elde eden mükelleflerin vergiye bakışı, serbest meslek kazancı, kurum kazancı ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin vergiye bakış ortalamasından daha yüksektir. Ücret geliri elde eden mükelleflerle ve serbest meslek kazancı elde eden mükellefler arasındaki vergiye bakış ortalama farkı 0,124 iken; Ücret geliri elde eden mükelleflerle ve kurum kazancı elde eden mükellefler arasındaki vergiye bakış ortalama farkı 0,209 ve ücret geliri elde eden mükelleflerle ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükellefler arasındaki vergiye bakış ortalama farkı ise 0,294’tür.

- Kurum kazancı elde eden mükelleflerin psikolojik maliyet algı ortalaması ticari kazanç ve ücret geliri elde eden mükelleflerin psikolojik maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Kurum kazancı ve ticari kazanç elde edenler arasındaki psikolojik maliyet algı ortalama farkı 0,479 iken; kurum kazancı ve ücret geliri elde edenlerin ortalama farkı 0,356'dır.
- Ücret geliri elde eden mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması ticari kazanç, serbest meslek kazancı, kurum kazancı ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin ortalamalarından daha yüksektir. Ücret geliri elde eden mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışıyla ticari kazanç elde edenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı arasındaki ortalama farkı 0,218; ücret geliri elde eden mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamasıyla serbest meslek kazancı elde edenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı arasındaki ortalama farkı 0,325; ücret geliri elde eden mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamasıyla kurum kazancı elde edenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı arasındaki ortalama farkı 0,341; ücret geliri elde eden mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamasıyla diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı arasındaki ortalama farkı 0,379'dur.
- Ticari kazanç elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması serbest meslek kazancı, ücretli ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde edenler arasındaki zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalama farkı 0,178 iken; Ticari kazanç ve ücret geliri elde edenler arasındaki ortalama farkı 0,158'dir. Ayrıca, ticari kazanç ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalama farkları 0,574'dur. Bununla birlikte, serbest meslek kazancı elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısı diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısından daha yüksektir (0,396). Tüm bunlarla beraber ücret geliri elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısı diğer

kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Ücret gelirine tabi mükelleflerle diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerle arasındaki ortalama farkı 0,416'dır.

Tablo 71: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Faaliyet Yılı Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar		Vergiye Bakış				Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Faaliyet yılı	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
1-10 yıl	495	3,445	,409	3,297	0,011	2,997	,976	6,399	0,000	2,820	,554	8,824	0,000	3,591	,729	3,208	0,012
11-20 yıl	257	3,495	,328			2,861	,915			2,955	,650			3,651	,607		
21-30 yıl	129	3,419	,317			2,531	1,011			3,167	,611			3,681	,522		
31 ve üzeri	39	3,283	,456			2,658	1,010			2,846	,773			3,508	,700		
İşletme sahibi değilim	432	3,407	,475			2,863	,968			2,943	,661			3,489	,784		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 71’de sahip oldukları işyerinin faaliyet yılına göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetlere yönelik algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, işletmelerin faaliyet yıllarına göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı, psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının işletmelerin faaliyet yıllarına göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergiye bakışı 31 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergiye bakış ortalamalarından farklıdır. 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergiye bakış ortalaması, 31 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergiye bakış ortalama farkı 0,212’dir.
- İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algısı 21-30 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalamasından farklıdır. 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalamalarıyla 31 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalama farkı 0,467’dir. Ayrıca işletmelerin faaliyet yıllarına göre, 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalaması ile 21-30 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahiplerinin psikolojik maliyet algı ortalamaları farklılık göstermektedir. 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalamasıyla 31 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algı ortalama farkı 0,331’dir.

- İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamaları farklıdır. 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamaları, 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalama farkı 0,135'dir. Ayrıca İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 21-30 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı 1-10, 11-20, 31 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamaları farklıdır. 21-30 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ortalama farkı 0,347; 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme personelinin ortalama farkı 0,212; 31 ve üzeri yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ortalama farkı; 0,321'dir.
- İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algılarıyla işletme sahibi olmadığını ifade vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamaları farklıdır. 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahibi vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması, işletme sahibi olmadığını ifade eden mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalama farkı 0,162'dir.

Tablo 72: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Gelir Düzeyi Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar		Vergiye Bakış				Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Gelir Düzeyi	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
0-1650	235	3,358	,430	13,802	0,000	3,248	,969	19,242	0,000	2,770	,612	7,046	0,000	3,478	,724	1,810	0,108
1651-3200	325	3,376	,447			3,004	,962			2,868	,569			3,556	,771		
3201-4800	396	3,555	,396			2,863	,979			3,048	,693			3,601	,723		
4801-6400	110	3,546	,386			2,799	,894			2,882	,594			3,640	,808		
6400-10000	176	3,357	,294			2,411	,995			2,976	,591			3,574	,618		
10000 ve üzeri	110	3,360	,408			2,555	,990			2,870	,582			3,693	,407		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 72’de mükelleflerin gelir düzeyine göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Mükelleflerin gelir durumlarına göre zaman maliyetleri ve parasal maliyetlere yönelik algılarının *farklılaşmadığı tespit* edilmiştir ($p<0,05$). Bulgular incelendiğinde, gelir durumlarına göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyet algısı gelir düzeyine göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- 3,201-4,800 gelir grubunda bulunan mükelleflerin vergiye bakış ortalaması, 0-1650, 1651-3200, 6401-10000, 10000 ve üzeri gelire sahip gruplardan daha yüksektir. 3201-4800 gelire sahip grubun vergiye bakış ortalaması 0-1650 gelire sahip gruptan, 0,197; 1651-3200 gelire sahip gruptan, 0,179; 6401-10000 gelire sahip gruptan, 0,197; 10000 ve üzeri gelire sahip grup ortalamasından 0,194 daha yüksektir. 4801-6400 gelir grubunda bulunan mükelleflerin vergiye bakış ortalaması, 0-1600, 1651-3200, 6401-10000, 10000 ve üzeri gelire sahip gruplardan daha yüksektir. 4801-6400 gelire sahip grubun vergiye bakış ortalaması 0-1600 gelire sahip gruptan, 0,188; 1651-3200 gelire sahip gruptan, 0,170; 6401-10000 gelire sahip gruptan, 0,188; 10000 ve üzeri gelire sahip grup ortalamasından 0,185 daha yüksektir.
- 0-1650 gelir grubundaki mükelleflerin psikolojik maliyet algı ortalama farkı diğer tüm gelir gruplarından daha yüksektir. 0-1650 gelire sahip grubun psikolojik maliyet algı ortalaması 1651-3200 gelire sahip gruptan 0,244; 3201-4800 gelire sahip gruptan 0,385; 4801-6400 gelire sahip gruptan 0,449; 6401-10000 gelir grubundan 0,837; 10000 ve üzeri gelire sahip grup ortalamasından 0,693 daha yüksektir. Ayrıca 1651-3200 gelir grubunda bulunan mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalama farkı 0-1650 gelire sahip gruptan 0,277; 1651-3200 gelire sahip grup ortalamasından 0,180 daha yüksektir. Bununla birlikte,

6401-10000 gelir grubunda bulunan mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması 0-1650 gelire sahip gruptan 0,205 daha yüksektir.

Tablo 73: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Öğrenim Düzeyi Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar		Vergiye Bakış				Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Eğitim Düzeyi	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
Okuryazar	51	3,173	,506	13,423	0,000	3,056	,968	6,787	0,003	2,775	,582	4,624	0,001	3,330	,993	3,845	0,004
İlköğretim	250	3,332	,482			2,717	,985			2,803	,577			3,510	,739		
Ortaöğretim	400	3,481	,387			2,979	,982			2,914	,639			3,544	,680		
Önlisans	177	3,503	,352			3,092	,821			3,027	,603			3,597	,654		
Yükseköğretim ve üzeri	474	3,503	,383			2,768	,921			2,959	,648			3,356	,695		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 73'te mükelleflerin öğrenim durumlarına göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetlere yönelik algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, öğrenim durumuna göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Bir diğer ifadeyle, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algılarının öğrenim durumlarına göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- Ortaöğretim mezunlarının vergiye bakış ortalama farkı okuryazar olanların vergiye bakış ortalamasından 0,330 ve ilköğretim mezunlarından 0,171 daha yüksektir. Bununla birlikte önlisans mezunu mükelleflerin vergiye bakış ortalama farkı okuryazar olanlardan 0,330 ve ilköğretim mezunlarının vergiye bakış ortalamasından 0,263 daha yüksektir. Ayrıca yüksek öğretim ve üzeri bir mezuniyete sahip mükelleflerin vergiye bakış ortalama farkı okuryazar olanlardan 0,330 ve ilköğretim mezunlarının vergiye bakış ortalamasından 0,104 daha yüksektir.
- Ortaöğretim mezunlarının psikolojik maliyet algı ortalama farkı ilköğretim mezunlarından 0,263, yükseköğretim ve üzeri mezunların psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,211 daha yüksektir. Şöyle ki, ortaöğretim grubunda yer alan mükelleflerin psikolojik maliyet algısı, ilköğretim ve yükseköğretim ve üzeri bir mezuniyeti bulunan gruptan farklı olduğu söylenebilir. Ayrıca önlisans mezuniyetine sahip mükelleflerin psikolojik maliyet algı ortalama farkı ilk öğretim mezunlarından 0,376 ve yükseköğretim ve üzeri mezunlarının ortalamasından 0,324 daha yüksektir.
- Önlisans mezunu mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalama farkı ilköğretim mezunu gruptan daha yüksektir. Bununla birlikte, yükseköğretim

ve üzeri mezuniyete sahip mükelleflerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalama farkı ilköğretim mezunu gruptan 0,155 daha yüksektir.

- Yükseköğrenim ve üzeri mezuniyete sahip mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalama farkı ilköğretim mezunları grubunda yer alan mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algıları arasındaki ortalama farkı 0,327'dir. Yükseköğrenim ve üzeri mezuniyete sahip grubunda yer alan mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algıları ilköğretim mezuniyeti bulunan gruptan farklı olduğu söylenebilir.

Tablo 74: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Çalışma Koşulları ve Gelir Düzeyi Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar	Vergiye Bakış					Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Çalışma koşulunuz ve gelir seviyeniz	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
Zor şartlarda- düşük gelir	737	3,433	,404	14,093	0,000	2,999	,912	20,417	0,000	2,847	,623	13,419	0,000	3,634	,685	8,010	0,000
Zor şartlarda- yüksek gelir	239	3,472	,394			2,655	1,037			2,912	,629			3,596	,650		
Kolay şartlarda- düşük gelir	246	3,511	,374			2,974	1,047			3,137	,638			3,520	,793		
Kolay şartlarda- yüksek gelir	130	3,234	,501			2,379	,975			2,927	,532			3,319	,740		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

****Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 74’te mükelleflerin çalışma koşulları ve gelir seviyesine göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, çalışma koşulları ve gelir seviyesine göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algı ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algılarının mükelleflerin çalışma koşulları ve gelir seviyesine göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- Çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyen mükelleflerin vergiye bakış ortalaması ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin vergiye bakış ortalamasından 0,199 daha yüksektir. Bununla birlikte, çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘kolay şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin vergiye bakış ortalaması ‘zor şartlarda ve düşük gelir’ (0,078) ve ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ (0,238) olarak niteleyenlerin vergiye bakış ortalamasından daha yüksektir. Ayrıca çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin vergiye bakış ortalaması ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin vergiye bakış ortalamasından 0,238 daha yüksektir.
- Çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘zor şartlarda yüksek gelir’ (0,344) ve ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ (0,620) olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Bununla birlikte, çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘kolay şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘zor şartlarda ve yüksek gelir’ (0,318) ve ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ (0,594) olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Ayrıca çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması

‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,276 daha yüksektir.

- Çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘kolay şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması ‘zor şartlarda yüksek gelir’ (0, 289), ‘zor şartlarda yüksek gelir’ (0,225) ve ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ (0,210) olarak niteleyenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalamasından daha yüksektir.
- Çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalaması ‘kolay şartlarda yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasından 0,315 daha yüksektir. Bununla birlikte, çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ (0,277) olarak niteleyenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Ayrıca çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘kolay şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması ‘kolay şartlarda ve yüksek gelir’ olarak niteleyenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasından 0,201 daha yüksektir.

Tablo 75: Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışının Alınan Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Faktörüne Göre Farklılaşma Durumu

Değişkenler/ Ortalamalar		Vergiye Bakış				Psikolojik Maliyetler				Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış				Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler			
Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz	N**	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*	X***	SS	F	P*
Evet	253	3,433	,355	13,218	0,000	2,526	,998	13,253	0,000	3,271	,576	52,982	0,000	3,458	,614	6,528	0,000
Hayır	631	3,402	,420			2,954	,919			2,730	,611			3,660	,750		
Zaman zaman	376	3,531	,394			2,960	1,091			2,999	,597			3,544	,724		
Kararsızım	92	3,274	,506			2,937	,733			2,917	,514			3,454	,542		

*P<0,05 **N: Katılımcı sayısı ***X= Ortalama

***Varyansların homojenliği sağlanmıştır (Anova testinde varyansların eşitliği varsayımı sağlandığı durumlarda *Sheffe* testi, sağlanmadığı durumlarda ise *Tamhane* testi kullanılmıştır.)

Tablo 75’te mükelleflerin ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna verdiği yanıtlara göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, mükelleflerin ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna verdiği yanıtlara göre, vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algıları ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bir diğer anlatımla, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algılarının mükelleflerin ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna verdiği yanıtlara göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde önemli farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını görebilmek amacıyla *Post-Hoc* testine başvurulmuştur. *Post-Hoc* testi sonuçlarına göre;

- Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘zaman zaman’ yanıtını verenlerin vergiye bakış ortalaması ‘evet’ (0,098), ‘hayır’ (0,130) ve ‘kararsızım’ (0,258) yanıtını verenlerin vergiye bakış ortalamasından daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘evet’ yanıtını verenlerin vergiye bakış ortalaması ‘kararsızım’ yanıtını verenlerin vergi algısı ortalamasından 0,159 daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘hayır’ yanıtını verenlerin vergiye bakış ortalaması ‘kararsızım’ yanıtını verenlerin vergiye bakış ortalamasından 0,128 daha yüksektir.
- Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘hayır’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘evet’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,428 daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘zaman zaman’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘evet’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,433 daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun

musunuz? sorusuna ‘kararsızım’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘evet’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,410 daha yüksektir.

- Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘evet’ yanıtını verenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması ‘hayır’ (0,540), ‘zaman zaman’ (0,272) ve ‘kararsızım’ (0,354) yanıtını verenlerin ortalamasından daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘zaman zaman’ yanıtını verenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması ‘hayır’ yanıtını verenlerin ortalamasından 0,268 daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘kararsızım’ yanıtını verenlerin vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ortalaması ‘hayır’ yanıtını verenlerin ortalamasından 0,186 daha yüksektir.
- Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘hayır’ yanıtını verenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması ‘evet’ yanıtını verenlerin ortalamasından 0,203 daha yüksektir. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘hayır’ yanıtını verenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması ‘kararsızım’ yanıtını verenlerin ortalamasından 0,206 daha yüksektir.

Tablo 76: Bölge Değişkenine Göre Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışı, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışına İlişkin Farklılıkların T-Testi Analizi Sonuçları

Faktörler	Bölge	Kişi Sayısı	Ortalama	Standart sapma	T değeri	p
Vergiye Bakış	Marmara	676	3,547	,326	10,328	0,000*
	Güneydoğu	676	3,323	,459		
Psikolojik Maliyetler	Marmara	676	2,607	1,013	10,308	0,000*
	Güneydoğu	676	3,141	,885		
Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış	Marmara	676	3,080	,632	9,780	0,000*
	Güneydoğu	676	2,758	,581		
Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler	Marmara	676	3,668	,667	4,791	0,000*
	Güneydoğu	676	3,484	,741		

Bölge değişkenine göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamalarının farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen t-testi sonuçları Tablo 76'da görülmektedir. Bulgular incelendiğinde, bölge değişkenine göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,010$ ve $fark=0,117$). Buna göre, mükelleflerin vergiye bakış faktöründe mükelleflerin yaşadıkları bölgelere göre ortalamalar arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,000$ ve $fark=0,224$). Psikolojik maliyet algısında mükelleflerin yaşadıkları bölgelere göre ortalamalar arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,000$ ve $fark=0,534$). Vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış konusunda mükelleflerin yaşadıkları bölgelere göre ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,000$ ve $fark=0,322$). Zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısında mükelleflerin yaşadıkları bölgelere göre ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,000$ ve $fark=0,184$).

Tablo 77: Cinsiyet Değişkenine Göre Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışı, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışına İlişkin Farklılıkların T-Testi Analizi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	Kişi Sayısı	Ortalama	Standart sapma	T değeri	p
Vergiye Bakış	Kadın	538	3,366	,382	2,246	0,025*
	Erkek	824	3,416	,431		
Psikolojik Maliyetler	Kadın	538	2,939	,957	1,961	0,053
	Erkek	824	2,833	1,004		
Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış	Kadın	538	2,885	,549	-1,674	0,100
	Erkek	824	2,941	-1,674		
Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler	Kadın	538	3,588	,680	0,504	0,614
	Erkek	824	3,568	,730		

Cinsiyet değişkenine göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen t-testi sonuçları Tablo 77’de görülmektedir. Bulgular incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre mükelleflerin vergiye bakış ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,010$ ve fark=0,117). Bununla birlikte cinsiyet değişkenine göre, mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamaları arasında bir farklılık olmasına karşın bu fark anlamlı değildir.

Tablo 78: Medeni Durum Değişkenine Göre Mükelleflerin Vergiye, Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakışı, Psikolojik Maliyetlere, Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetlere Bakışına İlişkin Farklılıkların T-Testi Analizi Sonuçları

Faktörler	Medeni Durum	Kişi Sayısı	Ortalama	Standart sapma	T değeri	p
Vergiye Bakış	Bekâr	512	3,409	,394	1,834	0,067
	Evli	840	3,451	,424		
Psikolojik Maliyetler	Bekâr	512	2,920	,942	-1,358	0,175
	Evli	840	2,846	1,013		
Vergi İdaresine ve Siyasi Otoriteye Bakış	Bekâr	512	2,911	,604	0,087	0,931
	Evli	840	2,907	,642		
Zaman Maliyetleri ve Parasal Maliyetler	Bekâr	512	3,584	,680	-0,349	0,727
	Evli	840	3,570	,729		

Medeni durum değişkenine göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen t-testi sonuçları Tablo 78’de görülmektedir. Bulgular incelendiğinde, Medeni durum değişkenine göre mükelleflerin vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakışı ve psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamaları arasında bir farklılık olmasına karşın bu fark anlamlı değildir.

5. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın temel sorusu olarak belirlenen “*Bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetleri üzerindeki etkisi nedir?*” ifadesine ilişkin yapılan analizler neticesinde 20 hipotez kurulmuştur. Veri analizlerinin ardından *H* hipotezlerinin bazıları desteklenirken bazıları ise desteklenmemiş ve ret edilmiştir. Çalışmanın ana konusu olan vergi uyum maliyetleri ve bu konunun açıklanmasında mutlak olarak ele alınması gereken vergi uyumu konusu tezin literatür taraması kısmında irdelenmiş ve alan yazınında referans olarak kabul edilen çalışmalardan faydalanılmıştır. Alan yazınında yer alan bulgular ışığında yapılan analizler ve kurulan hipotezler çalışmanın özgün sorusuna uygun bir şekilde ele alınmıştır.

1.352 kişiyle yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin SPSS programına girilmesinin ardından veriler bir takım istatistiksel testlere tabi tutulmuştur. Bu testler ve analizler sonucu elde edilen başlıca bulgular şu şekildedir.

Araştırmada bölgesel farklılıkların yanı sıra, bazı demografik değişkenlerin, çalışma koşulları ve bunun karşılığında elde edilen kazancın düzeyi, mükellefin kamu harcamalarını ve kamu hizmetlerini algılayış şekilleri gibi birçok değişken kullanılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerine; *deme esnasında vergilerden hangisinin yükünü daha fazla hissetmektedir?* sorusu yöneltildiğinde %47,5’i gelir vergisi yanıtını vermiştir. 1.352 kişinin dahil olduğu araştırmada en yüksek olarak yükü hissedilen verginin gelir vergisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu vergiyi takip eden diğer vergiler ise %22,5 ile KDV, %13,6 ile MTV ve %9,5 ile ÖTV olmuştur.

Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerine; *ödediğiniz vergi yükünü nasıl tanımlarsınız?* sorusu yöneltilmiştir. Mükelleflerin %49'luk büyük bir kısmı vergi yükünü ağır bulduğunu, %21,7'si ise çok ağır bulduğunu ifade etmiştir. Ancak bu dağılımın bölgeler arasında farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Vergini yükünün ağır ve çok ağır olduğunu ifade edenlerin büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden meydana gelmektedir. Vergi yükünün normal olduğunu düşünenlerin oranı %23 iken bunun %15'lik kısmını Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükellefleri oluşturmaktadır.

Vergi uyumu tanımı yapıldıktan sonra mükelleflere vergi uyumlarını nasıl tanımlayacakları sorulmuştur. Mükelleflerin %66'lık kısmı vergi uyumlarının yüksek olduğunu ifade ederken %6,9'luk kısmı ise vergiye uyumlarının olmadığını beyan etmişlerdir. Vergiye uyumlarının olmadığını ifade eden mükelleflerin %5,3'lük kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Bu durum Marmara Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinin vergi uyumunun daha yüksek olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Vergi mükelleflerine vergi uyum maliyetinin tanımı yapıldıktan sonra, vergi uyum maliyetlerinin ne düzeyde olduğunu tanımlamaları istenmiştir. Ankete katılan 1.352 kişinin %37,7'si vergi uyum maliyetlerinin yüksek düzeyde olduğunu ifade ederken, %25,6 'lık kısmı ise çok yüksek düzeydedir cevabını vermiştir. %29,8'lik kısmı ise vergi uyum maliyetlerinin normal düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Vergi uyum maliyetlerinin normal düzeyde olduğunu ifade eden vergi mükelleflerinin %18,9'luk kısmı Marmara Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Bu durumda mükelleflerin vergi uyum maliyetlerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha yüksek düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan vergi mükellefleri, *vergi dönemleri öncesinde veya sonrasında psikolojik sorunlar/ stres yaşıyor musunuz?* sorusuna %44,5 evet yanıtını verirken, %32,2 hayır, %23,2 ise zaman zaman yanıtını vermiştir. Evet yanıtını verenlerin %25,4'lük kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden, hayır yanıtını verenlerin %20,5'lik kısmı ise Marmara Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Bu durum psikolojik maliyetlerin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha fazla olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizde vergi oranları çok yüksek düzeydedir ifadesine araştırmaya katılan vergi mükelleflerinin %34,8'i kesinlikle katılıyorum, %41,4'ü katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu durum iki bölgede de vergi oranlarının yüksekliği konusunda ortak kanının olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Verilen cevaplarda katılıyorum ifadesini en fazla Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki vergi mükellefleri kullanırken kesinlikle katılıyorum ifadesinin yoğunlaştığı bölge Marmara'dır.

Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir ifadesine mükelleflerin %47,3'ü katılmıyorum %32,3'ü ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. İki bölgede de vergi sisteminin adaletsiz olduğu düşüncesi hakimdir. Ancak Kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum cevaplarının yoğun olarak verildiği bölge Marmara Bölgesiyken, katılıyorum cevabını veren %10,1'lik kısmın %7,9'unu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vergi mükellefleri oluşturmaktadır. Bu durum vergi adaleti konusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinin daha olumlu düşündüğü sonucuna varılmıştır. Mükelleflerin büyük bir kısmının (%61,4) ülkemizdeki *vergi kanunlarının zor ve karmaşık olduğunu* düşündükleri sonucuna varılmıştır. Oranların dağılımı konusunda iki bölgenin de birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. (Marmara: %34,4, Güneydoğu Anadolu: %29).

Mükelleflerin %80,5'lik kısmının *ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödemektedir* ifadesine katılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu inancın kesinlikle katılmıyorum seçeneğinde önemli bir yoğunlaşmanın olduğu Marmara Bölgesinde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mükelleflerin %60'ı *vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır* ifadesine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadeye katılanların oransal olarak Marmara Bölgesinde daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin %84,2'si *vergi ödemek vatandaşlık görevidir* ifadesine katıldığını ifade etmiştir. Bu ifadede bulunanların %46,1'ini Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükellefleri oluşturmaktadır. %38,1'i ise Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden meydana gelmektedir. Bu durum Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin vergilerin vatandaşlık görevi olduğu yönündeki düşüncelerinin daha fazla olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Mükelleflerin %72,2'si *verginin mükellefler üzerinde bir yükür* ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadeye katılanların da çoğunluğunun Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden oluştuğı sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin %55,7'sinin *vergi gelirleri etkin ve doğru kullanıldığına inanmadıklarını* ifade etmişlerdir. Bu düşüncenin daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinde hâkim olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %25,7, Güneydoğu Anadolu: %30).

Mükelleflerin %77,3'ü *ülkede vergi kaçaklığının çok yaygın olduğunu düşünmektedirler*. Bu düşünceye sahip olanların önemli bir kısmının Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden oluştuğı sonucuna varılmıştır. Bu bölgede yaşayan vergi mükelleflerinin vergi kaçakçılığının yüksek olduğuna inançları daha fazladır. (Marmara: %43, Güneydoğu Anadolu: %32,4).

Mükelleflerin %77'si *vergi aflarının çıkacak olma beklentisinin*, mükellefleri vergi kaçırmaya yönelttiğini düşünmektedirler. Bu düşünceye sahip olanların büyük çoğunluğu Marmara Bölgesinde faaliyette bulunan vergi mükelleflerinden meydana gelmektedir. Bu durumda vergi aflarının çıkacak olma beklentisinin vergi mükelleflerinin vergi kaçırma eğiliminde bulunmalarına neden olacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. (Marmara: %44,6, Güneydoğu Anadolu: %34,3).

Mükelleflerin %77,6'sı *başkalarının vergisini tam ödemediği düşüncesinin* mükellefleri vergi kaçırmaya yönelttiği fikrine sahiptirler. Bu düşünceye sahip olanların da büyük bir kısmı Marmara Bölgesinde faaliyette bulunan vergi mükelleflerinden oluştuğı sonucuna varılmıştır. (Marmara: %44,4 Güneydoğu Anadolu: %33,2).

Mükelleflerin %71,6'sı *vergi mevzuatındaki boşluklar* mükellefleri vergi kaçırmaya iter ifadesine katılım göstermektedirler. Bu düşünceye sahip olanların da büyük bir kısmı Marmara Bölgesinde faaliyette bulunan vergi mükelleflerinden meydana gelmektedir. (Marmara: %38,9 Güneydoğu Anadolu: %32,7).

Mükelleflerin %52,5'i *vergi ödemediğim zaman, iç dünyamda yaşayacağım vicdan azabı* beni vergi ödemeye iter ifadesine katıldıklarını beyan ederken, %35,8'i ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar doğrultusunda; vergi ödememe durumunda yaşanacak vicdan azabının mükellefler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mükelleflerin %47,4'ü *vergimi ödemediğimin insanlar tarafından duyulması* durumunda yaşayacağım utanç duygusu beni vergi ödemeye yöneltir ifadesine katılırken, %41'lik

kısmı ise katılmadığını ifade etmiştir. Bu iki bölge özelinde vergi ödeme ya da ödememe davranışları üzerinde toplumsal normların etkisinin yüksek düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin %73,9'u *vergi denetimlerinin yoğun olması* beni vergi ödemeye sevk eder ifadesine katıldıklarını söylemişlerdir. Bu durumda vergi denetimlerinin vergi ödeme davranışları üzerinde etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin %71,6'sı *vergi cezalarının yüksek olması* beni vergi ödemeye sevk eder ifadesine katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu durumda vergi cezalarının vergi ödeme davranışları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin %49,5'i *vergi kaçırmanın bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini* düşünürken, %44,3'ü ise bu düşünceye sahip olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu durumda mükelleflerin vergi kaçırmanın birinin toplum karşısında saygınlığını yitireceği konusunda bakışında tam anlamıyla bir farklılığın olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Mükelleflerin %81,4'ü *vergi kaçırmanın ahlaki değerlere uymayan bir davranış olduğunu* düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu düşünceye sahip olanların önemli bir kısmının ise Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden oluştuğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %43,3 Güneydoğu Anadolu: %38,1).

Mükelleflerin %40,8'i *vergi ödeme sorumlulukları dolayısıyla psikolojik sorunlar* yaşadığını ifade ederken, %45,7'si bu ifadeye katılmadığını beyan etmiştir. Bu durumda mükelleflerin büyük bir kısmının vergi ödeme dönemlerinde psikolojik sorunlar yaşamadığı sonucuna varılmıştır. Ancak iki bölge arasında farklılıktan bahsetmek mümkündür. Vergi ödeme sorumluluğu dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşadığını ifade edenlerin oransal olarak fazla olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Mükelleflerin %56,7'si *vergi ödeme dönemlerinde* yakın çevresiyle olan ilişkilerinin bozulmadığını ifade etmişlerdir. Bu yanıtı verenlerin büyük bir kısmının Marmara Bölgesinde olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %35,9 Güneydoğu Anadolu: %20,8).

Mükelleflerin %45,3'ü *vergi ödediğinde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış* hissedirim ifadesine katıldığını ifade ederken, %49,8'i ise bu ifadeye katılmadığını beyan etmiştir. En fazla yıpranma hisseden mükelleflerin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren mükelleflerin olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %21, Güneydoğu Anadolu: %26,1).

Mükelleflerin %76,9'u *daha az vergi ödediklerinde kendilerini daha mutlu* hissedeceklerini ifade etmişlerdir. Bu ifadeyi kullananlarının oranının Marmara Bölgesinde daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %41,1 Güneydoğu Anadolu: %35,8).

Mükelleflerin %50,8'i *vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnun olmadığını* beyan etmiştir. Bu beyanda bulunanların çoğunluğunun Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %20,7 Güneydoğu Anadolu: %30,1).

Mükelleflerin %69,5'inin *vergi idaresinin her mükellefi aynı sıklıkla denetime* tabi tutmadığına inandıkları sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin %51,7'si *hükümet politikalarına güven duymadığını* ifade etmiştir. Bu ifadede bulunanların çoğunluğunun Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %22,9 Güneydoğu Anadolu: %28,8). Hükümet politikalarına güven konusunun bölgeler arasında önemli farklılıklar gösterdiği sonucuna varılmıştır. (Güvenenlerin oranı: %46,4 Marmara: %22,9 Güneydoğu Anadolu: %13,5).

Mükelleflerin %46,6'sı *parlamentoya (TBMM) güvendiğini ifade etmiştir*. Bu beyanda bulunanların Büyük bir çoğunluğu Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren mükelleflerden oluşmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin parlamentoya güven oranlarının düşük olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %32,4 Güneydoğu Anadolu: %14,2).

Mükelleflerin %63,4'ü *oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları* konusunda bilgi edindiğini ifade etmiştir. Yapılan analizler sonucunda Marmara Bölgesindeki vergi mükelleflerinin bu konuda daha bilinçli olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %35,9 Güneydoğu Anadolu: %27,5).

Mükelleflerin %71,1'i *ödediği verginin nereye harcandığını* oy sandığında sorgulayacağını ifade etmiştir. Yapılan analizler sonucunda Marmara Bölgesindeki vergi mükelleflerinin bu konuda daha bilinçli olduğu sonucuna varılmıştır. (Marmara: %39,9 Güneydoğu Anadolu: %31,2).

Mükelleflerin %70,1'i *vergi mevzuatının karmaşıklığı* vergi uyum maliyetlerinin (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) artmasına neden olacağını ifade etmektedirler. Bu konuda algının iki bölgede de benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mükelleflerin %68,1'i *E- vergilendirme süreci vergi uyum maliyetlerini* (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) azalacağına inandığı sonucu elde edilmiştir

Mükelleflerin %66,3'ü *vergilendirme sürecinde yapmış olduğum harcamalar* (muhasebe personeli, mali müşavir ücretleri vb.) yüksek düzeydedir ifadesine katıldıklarını ifade etmektedirler. Bu durumda vergilendirme döneminde yapılan harcamalarının maliyetlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu düşüncenin daha çok Marmara Bölgesinde yaygın olduğu ifade edilebilir. (Marmara: %35,3, Güneydoğu Anadolu: %31).

Mükelleflerin %53,9'u *vergi ödeme prosedürleri çok fazla zaman aldığına* inandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu düşüncenin yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Mükelleflerin %70,2'si *vergi mevzuatının sık sık değişmesinin vergi uyum maliyetlerini* artıracığına inandıklarını ifade etmiştir. Bu düşüncenin daha yoğun olduğu bölgenin Marmara Bölgesi olduğu sonucuna varılmıştır.

Mükelleflerin bulunduğu il demografik değişkenine göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, iller arasında psikolojik maliyet algısı konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p < 0,05$).

H₁: *Bölgesel farklılıkların psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

Diyarbakır ilinde yaşayan mükelleflerin psikolojik maliyetler ortalaması İstanbul ve Şanlıurfa ilindeki vergi mükelleflerinin algısından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diyarbakır ve İstanbul arasındaki ortalama farkı 0,646 iken, Diyarbakır ve Şanlıurfa arasındaki ortalama fark 0,226'dır. Bununla birlikte Şanlıurfa'daki vergi mükelleflerinin psikolojik maliyet algısı İstanbul'daki mükelleflere nispeten daha yüksek olduğu aralarındaki ortalama farkın 0,420 olduğu ve anlamlılık düzeyinin 0,05'in altında olduğu sonucuna varılmıştır. Bu verilerin yardımıyla araştırmaya konu olan iller arasında psikolojik maliyetlerin en yüksek olduğu illerin sırasıyla Diyarbakır, Şanlıurfa ve İstanbul olduğu sonucuna varılmıştır.

Bölge değişkenine göre mükelleflerin psikolojik maliyetler faktöründe katılımcıların yaşadıkları bölgelere göre ortalamalar arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,000$ ve fark=0,534). Psikolojik maliyetlerin Güneydoğu

Anadolu Bölgesinde, Marmara Bölgesinden daha yüksek olduğu sonucuna varıldığından, *H₁ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

H₂: *Bölgesel farklılıkların zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır*
İstanbul ilinde yaşayan mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması Diyarbakır ve Şanlıurfa ilindeki vergi mükelleflerinin algısından daha yüksektir. İstanbul ve Şanlıurfa arasındaki ortalama farkı 0,320 iken, İstanbul ve Diyarbakır arasındaki ortalama fark 0,048'dir. Ayrıca Diyarbakır'daki vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasının Şanlıurfa'daki mükelleflere nispeten daha farklı olduğu aralarındaki ortalama farkının 0,272 olduğu ve anlamlılık düzeyinin 0,05'in altında olduğu tespit edilmiştir. Bu verilerin yardımıyla araştırmaya konu olan iller arasında zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasının en yüksek olduğu illerin sırasıyla İstanbul, Diyarbakır ve Şanlıurfa olduğu sonucuna varılmıştır.

Zaman maliyetleri ve parasal maliyet faktöründe katılımcıların yaşadıkları bölgelere göre ortalamalar arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($p=0,000$ ve fark=0,184). Zaman maliyeti ve parasal maliyetler algısının Marmara Bölgesinde Güneydoğu Anadolu Bölgesinden daha yüksek olduğu sonucuna varıldığından *H₂ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

H₃: *Cinsiyetin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

H₄: *Cinsiyetin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

Cinsiyet faktörüne göre psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısı arasında farklılaşmanın olmasına karşın bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda *H₃ ve H₄ hipotezi desteklenmemiş ve ret edilmiştir.*

Mükelleflerin öğrenim durumu değişkenine göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, öğrenim durumuna bağlı olarak psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısı konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H₅: *Eğitim düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

Ortaöğretim mezunlarının psikolojik maliyetlere bakışı ortalama farkı ilköğretim mezunlarından 0,263 ve yükseköğretim ve üzeri mezunların psikolojik maliyetler ortalamasından 0,211 daha yüksektir. Elde edilen bulgular sonucunda psikolojik

maliyetlerin genellikle eğitim düzeyi arttıkça artış gösterdiği ve eğitim düzeyiyle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_5 hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

H_6 : *Eğitim düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.* Yükseköğrenim ve üzeri mezuniyete sahip mükelleflerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalama farkı ilköğretim mezunları grubunda yer alan mükelleflerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algıları arasındaki ortalama farkı 0,327'dir. Elde edilen bulgular sonucunda zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısının genellikle eğitim düzeyi arttıkça artış ve anlamlı farklılaşma gösterdiği sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_6 hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

Mükelleflerin yaş değişkenine göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, yaş değişkenine bağlı olarak psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısı konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H_7 : *Yaşın psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

18-30 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin psikolojik maliyetlerin en fazla olduğu yaş grubu olarak tespit edilmiştir. Yaş arttıkça psikolojik maliyetlerin genellikle azaldığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_7 hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

H_8 : *Yaşın zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

31-40 yaş aralığındaki vergi mükelleflerinin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısının en yüksek ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiş ve yaşa göre zaman maliyetleri ve parasal maliyetler algısında istatistiksel olarak farklılaşmanın meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_8 hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

H_9 : *Medeni durumun psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

H_{10} : *Medeni durumun zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

Medeni durum faktörüne göre psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algılarında farklılaşmanın olmasına karşın bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_9 ve H_{10} hipotezi desteklenmemiş ve ret edilmiştir.

Mükelleflerin gelir düzeylerine göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, gelir düzeyleri arasında psikolojik maliyet algısı konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H₁₁: Gelir düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Psikolojik maliyetlerin en yüksek olduğu gelir grubunun 0-1.650 arasında gelir elde eden mükelleflerden oluştuğu sonucuna varılmıştır. Gelir düzeyi arttıkça psikolojik maliyetlerin azaldığı tespit edilmiştir. Bu durumda *H₁₁ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

H₁₂: Gelir düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Buna karşın mükelleflerin gelir durumlarına göre zaman maliyeti ve parasal maliyetlere yönelik algılarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir. ($p<0,05$). Bu durumda *H₁₂ hipotezi desteklenmemiş ve ret edilmiştir.*

Mükelleflerin gelir unsurlarına göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, gelir unsurlarına bağlı olarak psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H₁₃: Gelir unsurunun psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Gelir unsurlarına göre mükelleflerin psikolojik maliyet algı ortalamalarında anlamlı farklılaşmalar meydana gelmektedir. Psikolojik maliyet algısının en yüksek olduğu gelir unsurunun kurum kazancı elde eden mükelleflere ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda *H₁₃ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

H₁₄: Gelir Unsurunun zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Ticari kazanç elde eden mükelleflerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması serbest meslek kazancı, ücretli ve diğer kazanç türlerinden gelir elde eden mükelleflerin ortalamasından daha yüksektir. Zaman maliyeti ve parasal maliyet algısı en yüksek olan grubu ticari kazanç elde eden vergi mükelleflerinin oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda *H₁₄ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

Mükelleflerin çalışma koşulları ve elde ettiği gelire göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testine dayanarak, çalışma koşulları ve elde edilen kazançta göre psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H₁₅: Çalışma koşullarının ve kazancın psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Çalışma koşulları ve gelir seviyesini ‘zor şartlarda ve düşük gelir’ olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘zor şartlarda yüksek gelir’ (0,344) ve ‘kolay şartlarda

ve yüksek gelir' (0,620) olarak niteleyenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından daha yüksektir. Psikolojik maliyet algısının zor şartlarda ve düşük gelir elde eden mükelleflerde en yüksek seviyede olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda *H₁₅ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

H₁₆: *Çalışma koşullarının zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.* Çalışma koşulları ve gelir seviyesini 'zor şartlarda ve düşük gelir' olarak niteleyenlerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalaması 'kolay şartlarda yüksek gelir' olarak niteleyenlerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalamasından 0,315 daha yüksektir. Zaman maliyeti ve parasal maliyetler algısının zor şartlarda ve düşük gelir elde eden mükelleflerde en yüksek seviyede olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda *H₁₆ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

Mükelleflerin sahip oldukları işletmenin faaliyet yılına göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, işletmenin faaliyet yılına bağlı olarak psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısı konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H₁₇: *İşletmenin faaliyette bulunduğu sürenin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.* İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahiplerinin psikolojik maliyet algı ortalamasıyla 21-30 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahiplerinin algı ortalamaları farklılık göstermektedir. 1-10 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahiplerinin psikolojik maliyet algı ortalamasıyla, 31 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahiplerinin psikolojik maliyet algı ortalama farkı 0,467'dir. Psikolojik maliyet algısının en yüksek olduğu faaliyet yılı süresi 1-10 yıl olarak tespit edilmiştir. Genellikle faaliyet süresi arttıkça psikolojik maliyetlerin azaldığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda *H₁₇ hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.*

H₁₈: *İşletmenin faaliyette bulunduğu sürenin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.*

İşletmelerin faaliyet yıllarına göre, 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme sahiplerinin zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarıyla işletme sahibi olmadığını ifade eden mükelleflerin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalamaları farklıdır. 11-20 yıl arası faaliyet gösteren işletme personellerinin zaman maliyeti ve parasal maliyet algı ortalamasıyla işletme sahibi olmadığını ifade eden mükelleflerin ortalama farkı 0,162'dir.

Zaman maliyeti ve parasal maliyetler konusunda faaliyet yılına göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmış, H_{18} hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir. Mükelleflerin, ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna verdiği yanıtlara göre psikolojik maliyet, zaman maliyeti ve parasal maliyet algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için uygulanan Anova testi sonuçlarına göre, alınan kamu hizmetinden memnuniyet düzeyine bağlı olarak psikolojik maliyetler, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısı konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

H₁₉: Alınan kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır

Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘hayır’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalaması ‘evet’ yanıtını verenlerin psikolojik maliyet algı ortalamasından 0,428 daha yüksektir. Alınan kamu hizmetinden memnuniyet artıka psikolojik maliyetlerde azalma meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_{19} hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

H₂₀: Alınan kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.

Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz hizmetten memnun musunuz? sorusuna ‘hayır’ yanıtını verenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalaması ‘evet’ yanıtını verenlerin zaman maliyetleri ve parasal maliyet algı ortalamasından 0,203 daha yüksektir. Aldığı kamu hizmetinden memnun olan mükelleflerin zaman maliyeti ve parasal maliyetlerinin daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda H_{20} hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Vergi uyumu ve uyum maliyetleri konusunun ele alındığı çalışmada, bölgesel farklılıkların vergi uyum maliyetleri üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Üç ili kapsayan araştırmada, yüz yüze yapılan anket uygulamasıyla 1.352 kişinin vermiş olduğu yanıtlar analiz edilmiştir. Analizlerin ardından mükelleflerin vergilendirme sürecinde sergilemiş oldukları tutum ve davranışları yalnızca ekonomik gerekçelerle açıklamanın yetersiz olacağı, bu davranışların sosyal, psikolojik ve ahlaki gerekçelerinin de olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada; literatürde yer alan Rasyonel Tercih Teorisi, Ahlaki Duygular Teorisi ve Kaygan Yamaç Modelinde belirtilen esaslara paralel sonuçların elde edilmesi çalışmanın sonuçlarını anlamlı kılmaktadır.

Vergi uyum maliyetlerinin mükellefler üzerindeki etkisinin hangi durumlarda farklılaşma gösterdiğini tespit etmek ve bu tespitler neticesinde çözüm önerileri sunmak amacıyla yapılan bu araştırmada, önemli sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmanın araştırma soruları belirlenirken literatürde yer alan teoriler ışığında genel bir çerçeve oluşturulmuş ve çalışma bu çerçeve etrafında ele alınmıştır. Caydırıcılık Teorisi, Rasyonel Tercih Teorisi, Ahlaki Duygular Teorisi ve Kaygan Yamaç Modeli vergi uyum konusunu açıklamada kullanılan temel teoriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada mükelleflerin vergilere karşı sergiledikleri tutum ve davranışların ilgili teorilerde yer alan esaslara benzerlik gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Üç ilde 1.352 kişiyle yüz yüze yapılan anketlerin analiz sonuçlarına göre birçok önemli bulgu elde edilmiştir. Bu bulguları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan vergi mükelleflerinin büyük bir kısmı vergi yüklerinin çok yüksek olduğunu düşünmektedir. Ve bu durum vergi uyumunu negatif yönde etkilemektedir. Vergi uyumunun negatif yönde seyretmesi ise vergi uyum maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Vergi mükellefleri genellikle vergiye uyum gösterdiklerini düşünmektedirler ancak bu uyumun önemli bir kısmının zorunlu vergi uyumu olduğu anlaşılmaktadır. Mükellefler vergi cezaları ve denetimler dolayısıyla vergi ödevlerini yerine getirmektedirler bu durum Caydırıcılık Teorisi ve Rasyonel Tercih Teorisiyle desteklenmektedir. Vergi uyumunun Marmara Bölgesinde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Vergi mükelleflerinin önemli bir kısmı vergi uyum maliyetlerinin çok yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bu düşünceye sahip olan mükelleflerin büyük bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır.

Mükelleflerin büyük bir kısmı vergi ödeme dönemlerinde psikolojik sorunlar yaşadığını ifade etmektedirler. Bu tür problemleri yaşadığını beyan eden mükelleflerin önemli bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan mükelleflerden meydana gelmektedir. Bu bölgede vergi uyumunun düşük olması uyum maliyetlerini özellikle de psikolojik maliyetleri artırmaktadır.

Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesinde yaşayan vergi mükelleflerinin çoğunluğu vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bu düşünce mükelleflerin vergiye uyum düzeylerini negatif yönde etkilerken uyum maliyetlerinin de artmasına neden olmaktadır.

Her iki bölgede de mükelleflerin büyük bir kısmı vergi sisteminin adaletli olmadığını düşünmektedirler. Bu düşünceye sahip olanların çoğunluğunun Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren mükelleflerden oluştuğu sonucuna varılmaktadır. Bunun nedeninin bu bölgede yaşayan vergi mükelleflerinin daha fazla vergi ödediklerine inanmalarından kaynaklandığı ifade edilebilir. Diğer bir anlatımla, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan mükelleflerin göreceli olarak vergi sistemini daha adil bulması, ödemiş oldukları vergilere karşılık almış oldukları kamu hizmetlerinin düzeyinin fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Mükelleflerin büyük bir kısmı Türkiye'deki vergi sisteminin zor ve karmaşık olduğunu düşünmektedir. Bu durum vergi uyumunu güçleştirirken vergi uyum maliyetlerini de artıran bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vergi mükelleflerinin büyük çoğunluğu diğer vergi mükelleflerinin vergisini tam ödemediğini düşünmektedirler. Bu düşünceye sahip olanların çoğunluğu Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Bu durum mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Araştırmaya dahil olan vergi mükellefleri içerisinde ödedikleri vergilerin kamu hizmetlerinin karşılığı olduğu düşüncesine sahip olanların sayısı yüksek olmasına karşın bu düşüncenin aksini düşünenlerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Aksi düşünceye sahip olanların vergi uyumlarının düşük olduğu bu nedenle vergi uyum

malijetlerinin yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Vergilerin kamu hizmetlerinin karşılığı olduğu düşüncesi, Marmara Bölgesinde daha yüksek bir orandadır.

İki bölgede de mükelleflerin büyük bir kısmı vergi ödemenin vatandaşlık görevi olduğunu ifade etmektedirler. Bu durum vergi uyum sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Bu düşünceye sahip olma yüzdesinin Marmara Bölgesinde daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Mükelleflerin büyük bir kısmı vergiyi üzerlerinde bir yük olarak görmektedirler. Bu durum vergi uyum sürecini olumsuz yönde etkilerken uyum malijetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Mükelleflerin büyük bir kısmı vergi gelirlerinin etkin kullanılmadığını ifade etmektedirler. Bu durum vergi ödeme isteğinde azalmaya neden olacağından vergi uyumunu ve uyum malijetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mükelleflerin büyük bir kısmı vergi aflarının çıkacak olmasının vergi uyumunu negatif yönde etkilediğini ifade etmektedirler. Bu beklentiye sahip olan mükellefler vergi kaçırmaya yönelmektedirler. Bu durum vergi aflarının çıkacak olma beklentisinin vergi mükelleflerinin vergi kaçırma eğiliminde bulunmalarına neden olacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Vergi kaçakçılığının yüksek olduğu algısı mükellefleri vergi kaçırmaya itmekte ve bu durumda vergi uyumunu zayıflatmaktadır. Vergi uyumu zayıflayan mükelleflerin vergi uyum malijetlerinde artışlar meydana gelmektedir. Mükelleflerin büyük kısmı başkalarının vergisini dememesinden dolayı vergi kaçırdıklarını ifade etmektedirler. Bu düşünceye sahip olanların çoğunluğunu Marmara Bölgesinde yaşayan vergi mükellefleri oluşturmaktadır. Bu düşüncenin varlığı vergiye uyumlu mükelleflerin uyumsuz davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Bu durum vergi uyumunu azaltırken vergi uyum malijetlerini artırmaktadır.

Mükellefler arasında vergi mevzuatındaki boşluklardan dolayı vergi kaçırma eğiliminin olduğu düşüncesi hakimdir. Bu durum vergi uyumunu zayıflatmaktadır.

Mükelleflerin büyük bir kısmı vergi dememezse yaşayacağı vicdan azabı dolayısıyla vergisini ödediğini ifade etmektedirler. Ayrıca vergi kaçırmanın ahlaki değerlere uymayan bir davranış olduğunu belirtmektedirler. Bu durum vergilere karşı sergilenen tutum ve davranışların salt Rasyonel Tercih Teorisine göre şekillenmediğini ve Ahlaki Duygular Teorisinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Vergi denetimlerinin vergi ödeme davranışları üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Mükelleflerin büyük bir kısmı denetimlerin yoğun olmasından dolayı vergilerini ödediklerini beyan etmektedirler. Bu durumun vergi uyumunu olumlu yönde etkilediği sonucu elde edilmektedir. Ayrıca vergi ceza oranlarının vergi ödeme davranışları üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Mükelleflerin büyük bir kısmı vergi ceza oranlarının yüksek olmasının vergilerini ödeme konusunda teşvik edici bir niteliğe sahip olduğunu beyan etmektedirler. Bu durumun vergi uyumunu olumlu yönde etkilediği sonucu elde edilmektedir. Varılan bu sonuçlar ve elde edilen bulgular Rasyonel Tercih Teorisiyle de desteklenmektedir.

Üç İlde yapılan araştırmada mükellefler; vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşarım, vergi ödeme dönemlerinde yakın çevremle ilişkilerim bozulur ve vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissedirim şeklinde beyanlarda bulunmalarına karşın, bu durumun aksini ifade edenlerin sayısı daha fazla düzeydedir. Bu durum dolayısıyla bu ifadeler hakkında genel bir kanıda bulunmak ve değerlendirme yapmak olanaklı değildir.

Ankete katılan 1.352 kişinin büyük bir kısmı daha az vergi ödemeleri durumunda kendilerini daha mutlu hissedeceklerini ifade etmektedirler. Bu durum vergi yükünün fazla olmasıyla alakalı bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Mükelleflerin büyük kısmı vergi idaresinin sunduğu hizmetlerden memnun olmadığını, vergi idaresinin herkesi aynı sıklıkla denetime tabi tutmadığını ve hükümet politikalarına güven duymadığını ifade etmektedirler. Bu durum vergi uyumunu zayıflatırken vergi uyum maliyetlerini artırmaktadır. Vergi idaresine bakış konusundaki bu yaklaşım Kaygan Yamaç Modeliyle de desteklenmektedir.

Çalışmada, psikolojik maliyet algısının en yüksek olduğu bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, zaman maliyetleri ve parasal maliyet algısının en yüksek olduğu bölgenin ise Marmara Bölgesi olduğu sonucuna varılmaktadır. Genel olarak; vergiye, vergi idaresine ve siyasi otoriteye bakış konusunda Marmara Bölgesindeki vergi mükelleflerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki vergi mükelleflerine kıyasla daha fazla olumlu görüşe sahip olduğu ifade edilebilir. Bu durum Marmara Bölgesinde yaşayan ve faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin vergi uyumunun daha yüksek olmasına bu doğrultuda uyum maliyetlerinin (psikolojik maliyetler) daha düşük olmasına neden olmaktadır.

Çalışmaya ilişkin sonuçların paylaşılmasının ardından vergi uyumunun artırılması ve uyum maliyetlerinin azaltılması için kamu otoritesi tarafından atılması gereken başlıca adımlar ve öneriler şu şekilde sıralanabilir.

- Vergi mükelleflerinin üzerlerindeki vergi yükü azaltılmalıdır.
- Vergi ödeme öncesinde ya da sonrasında mükelleflerin vergi ödevleri dolayısıyla yaşamış oldukları psikolojik sorunları ortadan kaldırmak için bu konuda profesyonel destek almak isteyen vergi mükelleflerine bu destek sağlanmalıdır.
- Vergi oranları ve oran yapısı yeniden gözden geçirilmeli. Mükelleflerin büyük bir kısmının sahip olduğu vergi sisteminin adaletsiz olduğu algısını ortadan kaldıracak yapısal reformlar gerçekleştirilmelidir.
- Vergi mevzuatındaki karmaşıklık giderilmeli, mevzuat daha anlaşılır hale getirilmelidir. Vergi mevzuatında sık sık değişiklik yapılmasından kaçınılmalıdır.
- Vergi ödeme prosedürleri azaltılmalı mükelleflerin vergi ödeme süreci daha basit hale getirilmelidir.
- Mükelleflerin, herkes vergisini tam olarak ödemektedir ifadesine katılımlarını sağlayacak sistem geliştirilmelidir.
- Vatandaşlara vergilerin kamu hizmetlerinin karşılığı ve vatandaşlık görevi olduğu bilinci aşılanmalı bu vergi eğitimi ilk öğretimde öğrencilere ders olarak verilmelidir.
- Vergi idaresi, vergi gelirlerini etkin ve doğru kullanarak mükelleflerin vergi ödeme davranışlarını olumsuz etkilememelidir.
- Vergi kaçakçılığıyla yoğun bir şekilde mücadele edilmelidir. Vergi kaçakçılığının yüksek düzeyde olması vergisini zamanında ödeyen mükellefleri olumsuz yönde etkilemekte ve vergi kaçırmaya teşvik etmektedir.
- Sürekli olarak vergi aflarına başvurulmamalıdır. Vergi aflarının sıkça çıkması ya da çıkacak olma beklentisi vergi uyumunu ve uyum maliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Vergi kanunlarındaki boşluklar uzman görüşü alınarak giderilmelidir. Yasalardaki boşluklar vergiden kaçınma eylemini teşvik ederek vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır.

- Sosyal ve toplumsal normlar iyi analiz edilmelidir. Mükelleflerin tutum ve davranışlarını etkileyecek şekilde bu normlar hayata geçirilmelidir.
- Vergi denetimleri artırılmalı ve yoğunlaştırılmalıdır. Sistem mükelleflerin tamamını denetime tabi tutacak şekilde dizayn edilmeli bu sayede denetimin bazı mükellefler üzerinde yoğunlaştığı algısı ortadan kaldırılmalıdır. Risk barındıran mükellefler vergi kaçırma eylemine bulaşmadan önce tespit edilmeli ve bu eylem erken bir dönemde önlenmelidir.
- Vergi ceza oranlarının ve yaptırımlarının mükellefleri caydıracak düzeyde olması sağlanmalıdır.
- Vergi idarelerinin sunmuş oldukları hizmetlerin kalitesi ve hızı artırılmalıdır. Çünkü; vergi uyum sürecinin hızlanması ve uyum maliyetlerinin azaltılması mükelleflerin almış oldukları bu hizmetlerden memnuniyetleriyle doğru orantılıdır.
- Hükümet politikalarının vatandaşların güvenini kazanacak zeminde gerçekleştirilmeli ve şeffaf olmalıdır.
- Parlamentoda vatandaşların haklarının korunması ve vatandaşların kendilerini temsil eden iradenin varlığına güvenmesi sağlanmalıdır.
- E-vergileme süreci ve E-vergi dairesi uygulamalarının daha etkin halde kullanılması hem vergi uyumunu sağlamakta hem de uyum maliyetlerini azaltmaktadır. E-uygulamaların daha fazla önemsenmesi ve etkin kullanımının sağlanması gerekmektedir.
- Mükelleflerin vergilendirme sürecinde yapmış oldukları harcamaları azaltacak adımlar atılmalı, vergi sistemi ve mevzuat basitleştirilerek mükelleflerin uzman görüşüne ihtiyaç duymadan bazı temel işlemleri yapabilmeleri sağlanmalıdır.
- Vergilendirme sürecinde bölgesel politikalar benimsenmeli, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki mükelleflerin vergi algılarının değiştirilmesi ve vergi bilincinin oluşturulması sağlanmalıdır.
- Psikolojik maliyetlerin yüksek olduğu bölgelerde bu maliyetlerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması için gerekli adımlar atılmalıdır.
- Vergi prosedürleri azaltılarak zaman ve parasal maliyetlerin makul düzeylere çekilmesi sağlanmalıdır.

- Eğitim düzeyi arttıkça vergi uyumunda da artış meydana gelmektedir dolayısıyla vergi uyumunu artırmak için eğitim konusunun önemine vurgu yapılmalı ve vatandaşların eğitime katılımları sağlanmalıdır.
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artırırken vergi uyum maliyetlerini azaltmaktadır. Bu nedenle iş yaşamında faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin daha iyi şartlarda çalışmalarını sağlayacak iş ortamları oluşturulmalıdır.
- İşletmelerin faaliyet süreleri arttıkça vergi uyum maliyetlerinde azalma meydana gelmektedir. Bu nedenle ülke içerisinde faaliyet gösteren işletmelerin sürekliliğini teşvik edecek ve destekleyecek adımlar atılmalıdır.
- Mükelleflerin büyük bir kısmı ödedikleri vergilere karşılık almış oldukları kamu hizmetlerinden memnun olmadıklarını beyan etmektedirler. Bu durum vergi uyumunu zayıflatan ve vergi uyum maliyetlerini artıran bir algılama biçimidir. Vatandaşların vergilerin nerelere harcandığını konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Üç ilde 1.352 kişiyle yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde, ankete katılan vergi mükelleflerinin vergi konusuna bakışına ilişkin şu notlar alınmıştır;

- Mükellefler dini kurallara uygun yaşamının kendileri için önemli olduğunu ifade etmelerine karşın vergi kaçırma konusunda dini duyguların önemli olmadığını vurgulamaktadırlar.
- Ankete katılan ücret geliri elde eden mükelleflerin vergi konusuna nötr baktıkları gözlemlenmektedir. Bu konuda mali anestezinin söz konusu olduğu söylenebilir. Bu mükellefler ödemiş oldukları vergilerin farkında olmadıklarını ancak harcama vergilerinin yüksek olduğunu ifade etmektedirler.
- Yüksek gelir gruplarının vergilerin yüksekliğinden şikâyet etmelerine karşın vergi ödeme konusunda daha itaatkâr oldukları gözlemlenmektedir.
- Anketlerin yapıldığı dönem 24 Haziran 2018 seçimleri öncesine denk geldiğinden, mükellefler özellikle vergi oranlarının artması durumunda siyasi tercihinizi değiştirir misiniz? sorusuna tereddütle yaklaşmış ve bu konuda bulunacakları beyanların kendilerini zora sokup sokmayacağını defalarca teyit

etme gereksinimi duymuşlardır. Bu algının en fazla yaşandığı il Şanlıurfa olarak kaydedilmektedir.

- Yüksek gelire sahip esnafın vergilere yönelik şikâyeti, düşük gelirli esnafa kıyasla daha azdır. Bir kısım esnafın vergi oranlarından yakındığı ama bir kısım esnafın ise vergilerin şu an olması gerektiği gibi toplandığını ve alındığını savunmaları kaydedilmiştir. Bu düşünceye sahip olan mükelleflerin önemli bir kısmı İstanbul’da yaşayan vergi mükelleflerinden oluşmaktadır.
- Ankete katılan mükelleflerin bir kısmı vergi aflarının iyi bir uygulama olduğunu üstelik sık sık çıkarılması gerektiği konusunda da hemfikirdirler. Nitekim vergilerini çoğu zaman vaktinde ödeyemediklerini, bunun da onlarda kaygıya neden olduğunu belirtmektedirler. Vergi aflarını bu yüzden vergilemede adaleti sarsacak bir uygulama olarak değil, düşük gelirli esnafı ödüllendirecek aynı zamanda vergi ödemelerinde kolaylık sağlayacak bir uygulama olduğunu beyan etmektedirler.
- Eğitim seviyesinin arttığı mükelleflerin vergiyi algılama biçimlerinde önemli farklılıkların yaşandığı gözlemlenmektedir.
- Güneydoğu bölgesinde vergi daha çok yük olarak algılanırken Marmara Bölgesinde vatandaşlık görevi olarak algılandığı gözlemlenmektedir.
- Birçok vergi mükellefi ankete katılmayı bir şartla kabul etmiştir. Bu şart bizlerin vergi idaresinden gelmediğimizi kanıtlamamız yönünde olmuştur. Bu konudan emin olunca anketi cevaplamayı kabul etmişlerdir. Bu tür bir anketin Maliye Bakanlığınca yapılmasından endişe duydukları gözlemlenmiştir. Bu algının en fazla Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde olduğu kayıt altına alınmıştır.
- Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki mükellefler vergi memurlarının kendilerine kötü davrandığını ve bu durum dolayısıyla vergi ödemek istemediklerini ifade etmektedirler.
- Marmara Bölgesindeki vergi mükellefleri ödedikleri vergilerin ülke geneline yayıldığını ve bu durumdan rahatsızlık duyduklarını ödedikleri vergiler oranında kamu hizmeti almadıklarını bu durum dolayısıyla vergi ödemek istemediklerini beyan etmektedirler.

- Mükelleflerin büyük bir kısmı yapılan çalışmanın sonuçlarını merak ettiklerini ve elde edilen bulguların kendileriyle paylaşılmasını istemektedirler. Bu talebi olan mükelleflerden çalışmanın sonuçlarının kendileriyle paylaşılması için e-mail adresleri, e-mail adresi olmayan mükelleflerin işyerlerinin adresleri alınmıştır.
- Vergi konusunda kendilerini paydaş olarak kabul eden bilinçli mükellefler çalışma bulgularının Maliye Bakanlığı'yla paylaşılmasını talep etmişlerdir, bu konuda bakanlıkla iletişime geçilmiştir.

Çalışmanın kamu idaresine, mükelleflere ve maliye yazınına katkı sağlaması amaçlanmış, bu amaca hizmet edecek bulgulara detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdiyeva, Raziya, Tuncer Özdi ve Cusup Pirimbayev. “Geçiş Ekonomilerinde Vergi Kültürü ve Etkileyen Faktörler: Kırgızistan Örneği”, **Bilig**, Güz / Sayı 75, 2015.
- Adams, Stacy J. “Inequity in social exchange.” *Advances in experimental social psychology*. Vol. 2. **Academic Press**, 1965.
- Akbulut, Yavuz, vd. “Exploring the types and reasons of Internet-triggered academic dishonesty among Turkish undergraduate students: Development of Internet-Triggered Academic Dishonesty Scale (ITADS).” **Computers & Education**, ss. 463-473. 2008
- Akerlof, George A., ve Rachel E. Kranton. “Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, And Well-Being.” **Economics Books**, 2011.
- Aktan, Basri Hasan. “Türkiye’de Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları” **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya: 2004.
- Aktan, Coşkun Can. “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi”, **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi**, der. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, Ekonomi Kitapları Dizisi: 21, ss. 125-136. 2006.
- Aktan, Coşkun Can, Dilek Dinleyici ve Özgür Saraç., **Vergi, Zulüm ve İsyan**, Ankara: Phoenix Yayınları, 2002.
- Allers, Maarten Adriaan. “Administrative and compliance costs of taxation and public transfers in the Netherlands”. **Groningen: Wolters-Noordhoff**, 1994.
- Allers, Marteen. “Tax Compliance Costs Measurement and Policy”, *Tax Compliance Costs in the Netherlands in Cedric Sandford (Ed), Bath, UK, Fiscal Publications*. 1995.
- Allingham, Michael G. ve Agnar Sandmo. “Income tax evasion: A theoretical analysis”, **Journals of Public Economics**, vol.1, ss.323-338, 1972.
- Alm, James ve Benno Torgler. “Culture differences and tax morale in the United States and in Europe.” **Journal Of Economic Psychology**, 2006.
- Alm, James ve Benno Torgler. “Do ethics matter? Tax compliance and morality.” **Journal of Business Ethics**, 2011.

- Alm, James ve Michael McKee. “*Tax Compliance As A Coordination Game*”, **Journal of Economic Behavior and Organization**, vol.54, ss.297-312, 2004.
- Alm, James, Gary H. McClelland ve William D. Schulze. “*Why Do People Pay Taxes?*”, **Journal of Public Economics**,1992.
- Alm, James, Jackson Betty R. ve Michael McKee. “*Estimating The Determinants Of Taxpayer Compliance With Experimental Data*,” **National Tax Journal**, 1992.
- Alm, James, Jorge Martinez-Vazquez ve Benno Torgler. "Russian attitudes toward paying taxes—before, during, and after the transition." *International Journal of Social Economics* 33.12,2006.
- Alm, James. “*A Perspective On The Experimental Analysis Of Taxpayer Reporting*”, **Accounting Review**, vol.66, no.3, ss. 577-93, 1991.
- Alm, James. “*Measuring, Explaining, And Controlling Tax Evasion: Lessons From Theory, Experiments, And Field Studies*”, **International Tax and Public Finance**, 2012.
- Alpar, Reha. **Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**. (3.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık. 2011.
- Altunışık, Remzi, vd., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, Sakarya Yayıncılık, 7. Baskı, Sakarya,2012.
- Andreoni, James, Brian Erard ve Jonathan Feinstein. "Tax compliance." **Journal of Economic Literature**, ss.818-860,1998.
- Ardıyok, Şahin. "*Türk Hukukunda Yeni Bir Yaklaşım: Hukuk ve Ekonomi Öğretisi*." **İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları** 2,2008.
- Ayas, Işıl ve Naci Tolga Saruç. "*Vergi Kültürü Ve Vergi Ahlakı: İtalya-Türkiye*." **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,2015.
- Baldry, Jonathan C. “*Income Tax Evasion And The Tax Schedule: Some Experimental Results*.” **Public Finance**,1987.
- Baldry, Jonathan C. "Tax Evasion Is Not A Gamble: A Report On Two Experiments." **Economics Letters**,1986.
- Balestrino, Alessandro ve Umberto Galmarini. "Imperfect Tax Compliance And The Optimal Provision Of Public Goods." **Bulletin of Economic Research**,2003.

- Barnett, John H. ve Marvin J. Karson. "Personal Values And Business Decisions: An Exploratory Investigation." **Journal of Business Ethics**, ss.371-382,1987.
- Batirel, Ömer Faruk. **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**, 3. Baskı, Marmara Üniversitesi Yayın No: 492, İstanbul,1990.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş. "Vergi Kaçakçılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçakçılığını Önleme Yöntemleri." **19. Ulusal Maliye Sempozyumu**,2004.
- Becker, Gary S. "Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior", **Journal of Political Economy**, Vol. 101, No. 3, 1993.
- Becker, Gary S., "Crime And Punishment: An Economic Approach", **Journal of Political Economy**, vol.76, no.2, ss.169-217, 1968.
- Benk, Serkan ve Tamer Çetin. "Küresel Ekonomik Krizin Vergi Uyumunu Üzerindeki Etkileri", **Vergi Dünyası**, Sayı:345, 2010.
- Benk, Serkan ve Ekrem Karayılmazlar. "Vergilemenin Operasyonel Maliyetleri: Kavramsal Bir Değerlendirme", **Maliye Dergisi**, Sayı 159, 2010.
- Benno, Torgler., "The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity", **Journal of Economic Behavior and Organisation**,2006.
- Benno Torgler ve Neven T. Valev. "Gender And Public Attitudes Toward Corruption And Tax Evasion." **Contemporary Economic Policy**, 2010.
- Berksoy, Turgay ve İbrahim Demir. "Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yükü Üzerinde Politik Etkiler", **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya: 2004.
- Berksoy, Turgay. **Gelişmekte olan Ülkelerde Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti**, Marmara Üniversitesi Yayın No: 411 (Doktora Tezi), İstanbul , 1984.
- Bernasconi, Michele, Luca Corazzini ve Raffaello Seri. "Reference Dependent Preferences, Hedonic Adaptation And Tax Evasion: Does The Tax Burden Matter?", **Journal of Economic Psychology**, 2014.
- Bıyan, Özgür. **Vergilemenin Nihai Niteliğinden Sapmasının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri**, Bursa Serbest Mali Müşavirler Odası 57 2004.
- Blackburn, Keith, Niloy Bose ve Salvatore Capasso., "Tax Evasion, The Underground Economy And Financial Development", **Journal of Economic Behavior & Organization**, 2012.

- Blumenthal, Marsha ve Joel B. Slemrod. *"The Compliance Cost Of Taxing Foreign-Source Income: Its Magnitude, Determinants, And Policy Implications."* **International Tax and Public Finance**, 1995.
- Blumenthal, Marsha ve Joel Slemrod. *"The Compliance Cost Of The US Individual Income Tax System: A Second Look After Tax Reform"*, **National Tax Journal**, 1992.
- Boyd, David P. *"Improving Ethical Awareness Through The Business And Society Course."* **Business & Society**, 1981.
- Braithwaite, Valerie. *"Dancing With Tax Authorities: Motivational Postures And Non-Compliant Actions."* **Taxing Democracy**, 2003.
- Brown, Robert E. ve Mark J. Mazur. *"IRS's Comprehensive Approach To Compliance Measurement."* **National Tax Journal** by experimental data: A case of Korea. Journal of Policy Modeling, 2003.
- Canbay, Tülin. **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antikçağdan Günümüze)**, Dora Yayınları, Bursa, Ekim 2009.
- Cansız, Harun. *"Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği"*, **AKÜ İİBF Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2006.
- Casanegra de Jantscher Milka ve Richard M. Bird. *"The Reform of Tax Administration."* Improving Tax Administration in Developing Countries. Washington: **IMF** ,1992.
- Chang, Otto H., Donald R. Nichols ve Joseph J. Schultz. *"Taxpayer Attitudes Toward Tax Audit Risk."* **Journal of Economic Psychology**, 1987.
- Chattopadhyay, Saumen ve Arindam Das-Gupta. **The Compliance Cost of the Personal Income Tax and its Determinants**, National Institute of Public Finance And Policy New Delhi , December, 2002.
- Christoph Kogler vd., *"Trust and Power As Determinants of Tax Compliance: Testing The Assumptions of The Slippery Slope Framework in Austria, Hungary, Romania And Russia."* **Journal of Economic Psychology**, 2013.
- Cialdini, Robert B. Ve Melanie R. Trost. *"Social influence: Social norms, conformity and compliance."* 1998.
- Clotfelter, Charles T. *"Tax Evasion And Tax Rates: An Analysis of Individual Returns."* **The review of economics and Statistics**, 1983.

- Collins, Julie H. ve R. David Plumlee. *"The Taxpayer's Labor And Reporting Decision: The Effect of Audit Schemes."* **Accounting Review**, 1991.
- Congdon, William J., Jeffrey R. Kling ve Sendhil Mullainathan. **Policy and Choice: Public Finance Through The Lens of Behavioral Economics**, Brookings Institution Press, 2011.
- Cowell, Frank A., *"Tax Evasion With Labour Income."* **Journal of Public Economics**, 1985.
- Cowell, Frank. **Cheating The Government: The Economics of Evasion**, Cambridge Mass and London, MIT Press, 1990.
- Crane, Steven E. ve Farrokh Nourzad. *"Tax Rates And Tax Evasion: Evidence From California Amnesty Data."* **National Tax Journal**, 1990.
- Cuccia, Andrew D. *"The Effects Of Increased Sanctions On Paid Tax Preparers: Integrating Economic And Psychological Factors"*, **The Journal of the American Tax Association**, 1994.
- Çak, Murat, Murat Şeker ve Önder Bingöl. **Türkiye'de vergi bilinci: İstanbul Araştırması**, Yay.haz: E. Figen Altuğ., İSMMMO Yayınları, 2010.
- Çelikkaya, Ali ve Hüseyin Gürbüz. *"Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi."*, **Sosyoekonomi**, 2008.
- Çiçek, Halit, Mehmet Karakaş ve Abdunnur Yıldız., **Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması**, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2008.
- Çokluk, Ömay, Güçlü Şekercioğlu ve Şener Büyüköztürk. **Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS Ve LISREL Uygulamaları**, Pegem Akademi, 2014.
- Çolakoglu, Özgür Murat ve Cem Büyükekşi. *"Açımlayıcı faktör analiz sürecini etkileyen unsurların değerlendirilmesi."* **Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi**, 2014.
- Dean, Peter, Tony Keenan ve Fiona Kenney. *"Taxpayers' attitudes to income tax evasion: an empirical study."* **British Tax Review** 28, 1980.
- Diaz, Consuelo ve Maria L. Delgado. *"The compliance costs of personal income tax in Spain"*, Cedric Sanford (Ed.), **Tax Compliance Costs-Measurement and Policy**. Bath: **Fiscal Publications**, 1995.

- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007- 2013), Resmî Gazete, Sayı:26215, s.22, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>>, E.T: 18.09.2017.
- Durham, Y., Manly, T. S. ve Ritsema, C., “*The Effects of Income Source, Context, and Income Level on Tax Compliance Decisions in a Dynamic Experiment*”, **Journal of Economic Psychology**, 2014.
- Edizdoğan, Nihat ve Ali Çetinkaya., **Vergilerin Ekonomik Analizi**, 2. Basım, Dora, 2012.
- Ekiz, Durmuş., **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık. 2009.
- Elffers, Henk., **Income Tax Evasion: Theory and Measurement**, Amsterdam: Kluwer, 1991.
- Emektar, Fazlı. “*Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim: Toplumsal İhtiyaçları Finanse Eden Vergilemeden Politika Aracı Olan Vergilemeye Giden Süreç*” **Lebib Yalkın Yayınları Mevzuat Dergisi**, İstanbul Sayı:121, Ocak 2014.
- Erard, Brian ve Jonathan Feinstein. “*The role of moral sentiments and audit perceptions in tax compliance.*” No. 94-03. **Carleton University**, Department of Economics, 1994.
- Evans Chris vd., “*A Report Into Taxpayer Costs Of Compliance*”, **Canberra: Australian Government Publishing Service**,1997.
- Evans, Chris ve Michael Walpole. “*Compliance Cost Control: A Review of Tax Impact Statements in the OECD*”, **Sydney: Australian Tax Research Foundation**. 1999.
- Evans, Chris. “*The operating costs of taxation: a review of the Research*”, **Economic Affair Volume 21, Issue 2**, , DOI: 10.1111/1468-0270.00286,2001.
- Evcı, Nagihan ve Faruk Aylar. Derleme: “*Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Doğrulamalı Faktör Analizinin Kullanımı*”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017.
- Feinstein, Jonathan S.. “*An Econometric Analysis of Income Tax Evasion And Its Detection.*” **The RAND Journal of Economics**,1991.
- Feld, Lars P. ve Bruno S. Frey. “*Tax Compliance As The Result of A Psychological Tax Contract: The Role of Incentives And Responsive Regulation.*” **Law & Policy**,2007.

- Feld, Lars P., and Bruno S. Frey, **Deterrence And Tax Morale: How Tax Administrations And Taxpayers Interact**, OECD, 2003.
- Feld, Lars P., ve Bruno S. Frey., "*Trust Breeds Trust: How Taxpayers are Treated*", **Economics of Governance**, 2002.
- Fischer, Carol M., Martha Wartick ve Melvin M. Mark. "*Detection Probability and Taxpayer Compliance: A Review of the Literature*", **Journal of Accounting Literature**, 1992.
- Franzoni, Luigi A. "*Tax Compliance*", **Encyclopedia of Law And Economics**, Boudewijn Bouckaert and Gerrit De Geest (edit.), Edward Elgar, 2008, <http://ssrn.com/abstract=1271168>, Erisim Tarihi: 22.06.2018.
- Frey, Bruno S. and Benno Torgler., "Taxation and Conditional Cooperation", **CREMA Working Paper No. 2004-20**. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=662083> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.662083>. E.T: 6.10.2018.
- Frey, Bruno S. ve Hannelore Weck-Hannemann. "*The Political Economy of Protection*." **Current Issues in International Trade**. Palgrave, London, 1996.
- Frey, Bruno ve Lars Feld. "*Deterrence And Morale In Taxation: An Empirical Analysis*." (2002). **CESifo Working Paper Series**, 2002. http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/DocBase_Content/WP/WP-CESifo_Working_Papers/wp-cesifo-2002/wp-cesifo-2002_08/760.pdf, E.T: 22.09.2018.
- Friedland, Nehemiah, Shlomo Maital ve Aryeh Rutenberg. "*A Simulation Study of Income Tax Evasion*", **Journal of Public Economics**, 1978.
- Gashi, Mentor ve Halil Kukaj. "*The Effect of Tax Rates on Fiscal Evasion and Avoidance*.", **European Journal of Sustainable Development**, 2016.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2017/2017_faaliyet_raporu.pdf, E.T: 10.01.2019.
- Geeroms, Hans JA ve Hendrik Wilmots. "*An Empirical Model of Tax Evasion And Tax Avoidance*." **Public Finance**, 1985.

- Gerçek, Adnan ve Mehmet Yüce., **Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi**, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa,1998.
- Gerstenblüth, Mariana, Natalia Melgar, Juan Pablo Pagano ve Máximo Rossi. "*Threats in Latin American and Caribbean Countries: How Do Inequality and The Asymmetries of Rules Affect Tax Morale?*", Department of Economics, **dECON Working Papers**, No 14-08, Ağustos 2008, <http://decon.edu.uy/publica/2008/1408.pdf>, E.T: 15.10.2018.
- Godwin, Michael , P. J. W. Hardwick ve C. T. Sandford. "*PAYE: Costs v Benefits.*" 1983.
- Gordon, James PP., "*Individual Morality And Reputation Costs As Deterrents To Tax Evasion.*" **European Economic Review**,1989.
- Gökbunar, Ali Rıza, Sibel Selim, Halit Yanıkkaya. "*Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma*", **Ekonomik Yaklaşım**, 2007.
- Göker, Cenker. **Yönlendirici Vergilendirme**. Ankara: Turhankitabevi, 2011.
- Grasmick, Harold G. ve Robert J. Bursik, Jr., "*Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending The Deterrence Model*", **Law & Society Review**,1990.
- Hair, Joseph F., vd. "*Multivariate data analysis 6th Edition.*" Pearson Prentice Hall. New Jersey. Humans: Critique and reformulation. **Journal of Abnormal Psychology**, 2006.
- Hanlon, Michelle, Lillian Mills ve Joel Slemrod. "An empirical examination of corporate tax non-compliance", Working Paper No.1025, University of Michigan, 2005
- Hashimzade, Nigar, Gareth D. Myles ve Binh Tran-Nam. "*Applications of Behavioural Economics To Tax Evasion*", **Journal of Economic Surveys**, 2013.
- Hasseldine, D. John ve Steven E. Kaplan. "*The effect of different sanction communications on hypothetical taxpayer compliance: policy implications from New Zealand.*" **Public Finance**,1992.
- Heinemann, Friedrich ve Martin G. Kocher. "*Tax Compliance Under Tax Regime Changes*", **International Tax and Public Finance**,2013.
- Hindriks, Jean ve Gareth D. Myles., "*Intermediate public economics*", Vol. 2. Cambridge: **MIT press**, 2006.

- Hofmann, Eva vd. "Tax compliance across sociodemographic categories: Meta-analyses of survey studies in 111 countries." **Journal of Economic Psychology**,2017.
- IMF Working Paper, **Managing Income Tax Compliance through Self-Assessment**, Prepared by Andrew Okello Authorized for distribution by Katherine Baer , 2014.
- İpek, Selçuk ve İlknur Kaynar. "Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları." **Maliye Dergisi**,2009.
- Jackson, Betty R. ve Valerie C. Milliron., "Tax Compliance Research: Findings, Problems, And Prospects", **Journal of Accounting Literature**, 1986.
- James Simon vd. "Tax Compliance Policy: An International Comparison And New Evidence On Normative Appeals And Auditing", **ESRC Future Governance Workshop, Institute for Advanced Studies**, Vienna, Austria. 2003.
- James, Alm ve Isabel Sanchez, Ana De Juan. "Economic And Noneconomic Factors in Tax Compliance", **Kyklos** ,1995.
- James, Alm, ve Juan Luis Gomez., "Social Capital And Tax Morale in Spain." **Economic Analysis and Policy**, 2008.
- James, Alm ve Jorge Martinez-Vazquez. **Tax morale and tax evasion in Latin America**, International Studies Program Working Paper,2007.
- Juan, Ana De, Miguel A. Lasheras ve Rafaela Mayo. "Voluntary Tax Compliant Behavior of Spanish Income Tax Payers." **Public Finance**, 1994.
- Kahneman, Daniel, and Amos Tversky. "Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk." **Handbook Of The Fundamentals of Financial Decision Making: Part I**. 2013.
- Kalaycı, Şeref . **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, 5. Baskı, Ankara: Asil Yayıncılık , 2010.
- Kalaycı, Şeref. **Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. (7. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım. 2016.
- Kasipillai, Jeyapalan, Norhani Aripin, ve Noor Afza Amran. "The Influence of Education on Tax Avoidance and Tax Evasion", **eJournal of Tax Research**,2003.
- King, Sharmila ve Steven M. Sheffrin., "Tax Evasion And Equity Theory: An Investigative Approach", **International Tax and Public Finance**, ss. 505-521, 2002.

- Kinsey Karyl A. ve Harold G. Grasmick., "Did The Tax Reform Act of 1986 Improve Compliance? Three Studies of Pre-And Post-TRA Compliance Attitudes", **Law & Policy**,1993.
- Kirchler, Erich vd., "Why pay taxes? A review of tax compliance decisions" **Developing Alternative Frameworks For Explaining Tax Compliance**,2010.
- Kirchler, Erich ve James Alm., "Combining Psychology and Economics in the Analysis of Compliance: From Enforcement to Cooperation", **Tulane University Working Paper Series**, Tulane University,2012.
- Kirchler, Erich ve Ingrid Wahl. "Tax Compliance Inventory TAX-I: Designing An Inventory For Surveys Of Tax Compliance." **Journal of Economic Psychology**, 2010.
- Kirchler, Erich, Erik Hoelzl ve Ingrid Wahl. "Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The "Slippery Slope" Framework." **Journal of Economic Psychology**,2008.
- Kirchler, Erich., **The Economic Psychology of Tax Behaviour**, Cambridge University Press, 2007.
- Kitapçı, İsmail. **Vergi Etiği Vergi Psikolojisi Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2013.
- Korkmaz, Esfender., **Vergi Yapısı ve Gelişimi**, İstanbul: Gür-Ay Matbaası, 1982.
- Kothari, Chakravanti Rajagopalachari. "Research Methodology: Methods And Techniques", **New Age International**, 2004.
- Kozak, Metin. **Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri**. Detay Yayıncılık, 2014.
- KPMG, **Administrative Burdens** – HMRC Measurement Project, KPMG LLP, March, 2006.
- Kuchumova, Yulia P., "The Optimal Deterrence of Tax Evasion: The Trade-off Between Information Reporting and Audits." **Journal of Public Economics**, 2017.
- Laffer, Arthur B., "The Laffer Curve: Past, Present, And Future." Backgrounder 1765, 2004.
- Lago-Peñas, Ignacio ve Santiago Lago-Peñas., "The Determinants Of Tax Morale in Comparative Perspective: Evidence From European Countries", **European Journal of Political Economy**, 2010.

- Landsberger, Michael, ve Isaac Meilijson. *"Incentive Generating State Dependent Penalty System: The Case Of Income Tax Evasion."* **Journal of Public Economics**,1982.
- Larissa M. Bătrâncea vd. *"Tax Compliance Models: From Economic To Behavioral Approaches."* **Transylvanian Review of Administrative Sciences**, 2012.
- Lederman, Leandra. *"The Interplay Between Norms and Enforcement in Tax Compliance"*, **Ohio State Law Journal**, 2003.
- Lewis, Alan vd., *"Individual, Cognitive And Cultural Differences in Tax Compliance: Uk And Italy Compared."* **Journal of Economic Psychology**,2009.
- Litina, Anastasia ve Theodore Palivos. *"Corruption, Tax Evasion And Social Values."* **Journal of Economic Behavior & Organization**,2016.
- Lopes, Cidália ve António Martins., *"The Psychological Costs Of Tax Compliance: Some Evidence From Portugal"*, Institute Of Accountancy And Administration of Coimbra University Of Coimbra , **Journal Of Applied Business And Economics Vol. 14(2)**, 2013.
- Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, **Dünyanın Ülkesinde Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü**, Rapor No:11, 21 Haziran 2005.
- McCaffery, Edward J., *"The Holy Grail Of Tax Simplification."* **Wis. L. Rev**, ss. 1267–1322. 1990.
- McGee, Robert W. ve Wendy Gelman. *"Opinions on the ethics of tax evasion: A comparative study of the USA and six Latin American countries."* **Akron Tax J.**,2009.
- McGee, Robert W., *"Ethics and Tax Evasion: Empirical Studies of Korea, Japan and China"*, **Andreas School of Business Working Paper**, Barry University, Mart 2007, ss.23-24.; <http://ssrn.com/abstract=971029>, E.T: 11.10.2018.
- McGee, Robert W., Sheldon R. Smith., *"Ethics, Tax Evasion, Gender and Age: An Empirical Study of Utah Opinion"*, 2007, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=955973 ,E.T: 21.09.2018.

- McGee, Robert W., “*The Ethics of Tax Evasion in Islam: A Comment*” **Journal of Accounting, Ethics and Public Policy**, Vol. 1, No. 2, 1998. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2691863> , E.T: 11.10.2018.
- Mehmet Tunçer, “*Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi*”, <<http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/vergiaffi.doc>>, 20.12.2018.
- Mogeni, Evans Davies., “*The Effects Of Compliance Cost On Tax Compliance Of Companies Listed At The Nairobi Securities Exchange*”, **Project Submitted to School of Business University of Nairobi**, October, 2014.
- Muehlbacher, Stephan, Erich Kirchler ve Herbert Schwarzenberger. “*Voluntary Versus Enforced Tax Compliance: Empirical Evidence For The “Slippery Slope” Framework.*” **European Journal of Law and Economics**, 2011.
- Musgrave, Richard., **Kamu Maliyesi Teorisi, Kamu Ekonomisi Alanında Bir İnceleme**, 1958, Çev. Orhan Şener, Yaşar Methibay, Asil Dağıtım, 1.Kitap, Ankara, 2004.
- Muter, Naci B., A. Kemal Çelebi ve Süreyya Sakınç., **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Emek Matbaası, Manisa, 2008.
- Muter, Naci B., Süreyya Sakınç ve A. Kemal Çelebi., **Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması-Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması**, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, Manisa,1993.
- Muzainah, Mansor, Mahamad Tayib ve Rohana Norliza Yusof., “*Tax Administration System: A Study on The Efficiency Of Malaysian Indirect Taxes*”, **International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation**, 2005.
- Nadaroğlu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**. İstanbul Beta Basım Yayın Dağıtım, 1992.
- Namusonge, G. S., Biraori, O. E. ve Kipicoech, E. C. “*Factors Affecting Tax Compliance among Small and Medium Enterprises in Kitale, Kenyan.*” **International Journal of Recent Research in Commerce Economics & Management**, 1, 60-65, 2014.
- Nan Zhang vd. “*Willing to Pay?*” *Tax Compliance in Britain and Italy: An Experimental Analysis.*” **PLoS One**,2016.

- Natrah, Saad., "Tax Non-Compliance Behaviour: Taxpayers View", **Procedia- Social and Behavioral Sciences**, Volume 65,2012.
- Nerré, Birger., "*Tax Culture: A Basic Concept For Tax Politics.*" **Economic Analysis and Policy**, 2008.
- Sayar, Nihad., **Kamu Maliyesi Cilt:1, Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri**, 5. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul, 1976.
- Oliver, Tracy ve Scott Bartley., "*Tax System Complexity And Compliance Costs-Some Theoretical Considerations*", **Economic Round-up Winter**. 2005.
- Orviska, Marta ve John Hudson., "*Tax Evasion, Civic Duty And The Law Abiding Citizen*", **European Journal of Political Economy**, 2003.
- Ömürbek, Nuri, Hüseyin Çiçek ve Serdar Çiçek., "*Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları*", **Maliye Dergisi**, Sayı 153, Temmuz Aralık 2007.
- Özdamar, Kazım. **Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi. IMB SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB Uygulamalı**. Eskişehir: Nisan Kitapevi. 2016.
- Özdemir, Ali Rıza ve Hasan Ayvalı. "*Vergi Bilincine Sahip Bireylerin Fiş veya Fatura Alma Duyarlılığını Etkileyen Faktörler*", **Maliye Dergisi**, Sayı:153, Temmuz-Aralık 2007.
- Özpehriz, Niyazi. "*Vergi Uyum Ve Ülkemizde Vergi Uyumunun Artırılmasına Yönelik Öneriler*", **Vergi Dünyası**, 2005
<http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/3546> , E.T: 4.11.2018.
- Palil, Mohd R.. **Tax Knowledge And Tax Compliance Determinants İn Self Assessment System İn Malaysia**. Diss. University of Birmingham, 2010.
- Pamela Richards ve Charles R. Tittle., "*Gender And Perceived Chances Of Arrest*", **Social Forces**, 1981.
- Papp, Tamás K. ve Elöd Takáts., "*Tax Rate Cuts and Tax Compliance--The Laffer Curve Revisited (EPub)*", **International Monetary Fund**, 2008.
- Park, Chang-Gyun ve Jin Kwon Hyun., "*Examining the determinants of tax compliance by experimental data: A case of Korea*", **Journal of Policy Modeling**, 2003.
- Parle, William M. ve Mike W. Hirlinger. "*Evaluating the Use of Tax Amnesty by State Governments*", **Public Administration Review**, 1986.

- Patricia S. Churchland. *"Braintrust: What Neuroscience Tells Us About Morality"*. **Princeton University Press**, 2018.
- Pope, Jeff, Richard Fayle ve Dong-Ling Chen., *"Compliance costs of public companies' income taxation in Australia"*, **Australian Tax Research Foundation Research Studies**,1991.
- Pope, Jeff. *"The Compliance Costs Of Major Taxes In Australia."* **Tax Compliance Costs Measurement And Policy**: 101-25. 1995.
- Porcano, Thomas M., *"Correlates Of Tax Evasion"*, **Journal of Economic Psychology**,1988.
- Recker, P. M., Sander, D. L. ve Roark, S. J., *"The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance"*, **National Tax Journal**, 1994.
- Richardson, Grant. *"Determinants of tax evasion: A cross country investigation"*, **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, vol.15, no.2, 2006.
- Robben Henry SJ vd., *"Decision Frames, Opportunity And Tax Evasion: An Experimental Approach"*, **Journal of Economic Behavior & Organization**, ss. 353-361. 1990.
- Rosen, Harvey ve Ted Gayer., **Public Finance**, Singapore: McGraw- Hill International Edition, 2010.
- Sağbaş, İsa ve Adem Başoğlu., *"İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği"*, **AKÜ İİBF Dergisi**,2005.
- Sandford, Cedric T.,*"International Comparisons Of Administrative And Compliance Costs Of Taxation"*, **Austl. Tax F.** 11,1994.
- Sandford, Cedric Thomas, Michael Godwin ve Peter Hardwick. *"Administrative And Compliance Costs Of Taxation"*, Bath: **Fiscal Publications**, 1989.
- Sandford, Cedric ve John Hasseldine. *"The compliance costs of business taxes in New Zealand."* **Institute of Policy Studies**, 1992.
- Sandford, Cedric., *"The Rise And Rise Of Tax Compliance Costs"*, Tax compliance costs measurement and policy. The Institute for Fiscal Studies, Bath, UK: **Fiscal Publications**,1995.
- Sandford, Cedric. *"Hidden Costs Of Taxation"*, **Institute for Fiscal Studies**, 1973.

- Sandford, Cedric. “*Why Tax Systems Differ: A Comparative Study Of The Political Economy Of Taxation*”, Bath: **Fiscal Publications**, 2000.
- Sandmo, Agnar., “*Three Decades Of Tax Evasion: A Perspective On The Literature*”, **Skatteforum (The Research Forum on Taxation)**, Rosendal, Norway. 2003.
- Sandmo, Agnar., “*The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View*”, **National Tax Journal**, 2005.
- Saraçoğlu, Fatih. “*Yaş-Cinsiyet-Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi*” **KMU İİBF Dergisi** Yıl:10 Sayı:15 Aralık 2008.
- Saruç, Naci Tolga ve İsa Sağbaş., “*Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2003.
- Saruç, Naci Tolga ve Habib Yıldız., “*Mükelleflerin Algıladıkları Vergi Adaleti Ölçümüne Yönelik Bir Çalışma: Sakarya İli Örneği*”, **V. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi**, Calalabat- Kırgızistan 11 – 13 Haziran 2007.
- Saruç, Naci Tolga, **Vergi Uyumu: Teori ve Uygulama**, Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2015.
- Saruhan, Şadi Can ve Ata Özdemirci., **Bilim, Felsefe ve Metodoloji: Araştırmada Yöntem Problemi-SPSS Uygulamalı**, Beta, 2011.
- Savaşan, Fatih ve Hakkı Odabaş. “*Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*”, **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:5, Sayı: 10, 2005.
- Schmölders, Günter., “*Fiscal Psychology: A New Branch Of Public Finance*”, **National Tax Journal**,1959.
- Schneider, Friedrich., **Handbook On The Shadow Economy**, Edward Elgar Publishing, 2011.
- Scholz, John T., “*Contractual Compliance And The Federal Income Tax System*”, **Wash. UJL & Pol’y**,2003.
- Scholz, John T. ve Neil Pinney., “*Duty, Fear, And Tax Compliance: The Heuristic Basis Of Citizenship Behavior*”, **American Journal of Political Science**,1995.
- Scholz, John T. ve Mark Lubell., “*Trust And Taxpaying: Testing The Heuristic Approach To Collective Action*”, **American Journal of Political Science**,1998.

- Scott, Wilbur J. ve Harold G. Grasmick., “*Deterrence And Income Tax Cheating: Testing Interaction Hypotheses In Utilitarian Theories*”, **The Journal of Applied Behavioral Science**, 1981.
- Serim, Nilgün. “*Gönüllü Vergi Uyumunu Arttırmada Kamu Otoritesinin Düzenleyici Rolünün ve Mükellef Çevresinin Önemi: Sıralı Probit Modeli Yaklaşımı*”, **AKÜ İİBF Dergisi**, 2015.
- Serra, Pablo. “*Measuring the performance of Chile’s tax administration*”, **National Tax Journal**, Vol. LVI(2),2003.
- Shaw, Jonathan, Joel Slemrod ve John Whiting. “*Administration and Compliance.*” Dimensions of Tax Design. The Mirrlees Review. **Oxford University Press**, ss.1100-1162. 2010.
- Simon James vd., “*Developing A Tax Compliance Strategy For Revenue Services*”, **Bulletin for International Fiscal Documentation**, vol.55, ss.158-164, 2001.
- Slemrod, Joel ve Nikki Sorum. “*The Compliance Cost of US Individual Income Tax System*”, **National Tax Journal**, ss.461-474, 1984.
- Song, Young-dahl ve Tinsley E. Yarbrough. “*Tax Ethics And Taxpayer Attitudes: A Survey*”, **Public Administration Review**, ss. 442-452. 1978.
- Spicer, Michael W ve Rodney E. Hero. “*Tax Evasion And Heuristics: A Research Note.*” **Journal of Public Economics**, ss. 263-267. 1985.
- Spicer, Michae, l W. ve Lee A. Becker. “*Fiscal Inequity And Tax Evasion: An Experimental Approach*”, **National Tax Journal**, ss. 171-175, ss.210-211, 1980.
- Susam, Nazan. **Kamu Maliyesi: Temel Kavramlar ve Esaslar**, 2. Baskı , Beta , 2016.
- Şahpaz, Kadriye İzgi ve Tolga Naci Saruç. “*Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler Sakarya Örneği*”, **Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi**, 2012.
- Şen, Hüseyin ve İsa Sağbaş, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Kalkan Matbaacılık. Ankara, 2016.
- Şenyüz, Doğan, Mehmet Yüce ve Adnan Gerçek. **Vergi Hukuku** 4.Baskı, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.
- Şenyüz, Doğan., **Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını,1995.

- Şenyüz, Doğan “*Vergilemede İstikrar İlkesi ve Türk Vergi Mevzuatı*”, **İstanbul Üniversitesi Maliye Arastırma Merkezi Konferansları** (Prof. Dr. Bedî N. Feyzioğlu’na Armağan), 1993.
- Tekbaş, Abdullah ve Gökhan Dökmen. “*Türkiye’de Vergi Yükünün Bölgesel Dağılımı*” **Maliye Dergisi**, Sayı:153, Temmuz Aralık 2007.
- Tekeli, Recep. “*The Determinants Of Tax Morale: The Effects Of Cultural Differences And Politics.*” Policy Research Institute, Ministry of Finance of Japan, **PRI Discussion Paper Series 11A-1**,2011.
- Torgler, Benno v.d, “*Causes and Consequences of Tax Morale: An Emprical Investigation*”, **Economic Analysis & Policy**, 2008.
- Torgler, Benno ve Christoph A. Schaltege. “*Tax Morale And Fiscal Policy.*” Center for Research Economics, Management and the Arts, **Working Paper**,2005.
- Torgler, Benno ve Friedrich Schneider. “*The Impact Of Tax Morale And Institutional Quality On The Shadow Economy*”, **Journal of Economic Psychology**, ss. 228-245. 2009.
- Torgler, Benno, İhsan Cemil Demir, Alison Macintyre ve Marcus Schaffner, “*Causes and Consequences of Tax Morale: an Empirical Investigation*”, **Economic Analysis and Policy**, 2008.
- Torgler, Benno. “*Tax morale, rule-governed behaviour and trust.*” **Constitutional Political Economy**,2003a.
- Torgler, Benno. “*Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries*”, **Working Paper No. 2004/05**, 2004, www.crema-research.ch/papers/2004-05.pdf. Erisim Tarihi: 11.11.2017.
- Torgler, Benno. “*The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity*”, **Crema Working Paper**, No: 2003-8, 2003.
- Torgler, Benno. **Tax Compliance and Tax Morale, A Theoretical and Empirical Analysis**, Edward Elgar, UK, 2007.
- Torgler, Benno., “*Tax Morale in Asian Countries*”, **Journal of Economic Psychology**, ss.237-266,2004.
- Torgler, Benno., **Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance**, Dissertation, Basel University, 2003b.

- Tosuner, Mehmet ve Cemil İhsan Demir. “*Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14.Sayı, 2009.
- Tran-Nam, Binh. "Tax reform and tax simplification: some conceptual issues and a preliminary assessment." **Sydney L. Rev.**, ss. 500- 522,1999.
- Tuay, Elif ve İnci Güvenç., **Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı**, Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 51, Kasım 2007.
- Tunçer, Mehmet. “*Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2002.
- Turner, John. “*A Critical Analysis of Australian Taxation Compliance Costs Research, Master of Commerce Research Project,*” University of South Australia ,1996,
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> , E.T : 10.02.2019.
- User, Inci. **Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi (İstanbul): M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Ünal Zenginobuz vd. “*Vergi, Temsilîyet ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Türkiye’de Vatandaşların Algıları*”, **Açık Toplum Vakfı**, İstanbul, 2010, ss. 1-88.
http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/vergi_temsiliyet-vedemokrasi_iliskisi_uzerine_turkiyede_vatandaslarin_algilari.pdf , E.T : 25.12.2017.
- Vaillancourt, François ve Etienne Blais. "The evolution of compliance time of personal income tax-filers in Canada 1971-93." Cedric Sandford (Ed), Tax Compliance Costs: Measurement and Policy. Bath, UK: **Fiscal Publications**, ss.263-272,1995.
- Vital Anderhub vd., "Tax Evasion With Earned Income-An Experimental Study." **Public Finance Analysis**,2001.
- Vogel, Joachim. "Taxation And Public Opinion in Sweden: An Interpretation of Recent Survey Data." **National Tax Journal**, ss. 499-513,1974.
- Wahl, Ingrid, Barbara Kastlunger ve Erich Kirchler. "Trust in authorities and power to enforce tax compliance: An empirical analysis of the “Slippery Slope Framework”", **Law & Policy**, ss.383-406, 2010.
- Wallschutzky, Ian Gregory. “Possible Causes of Tax Evasion.” **Journal Of Economic Psychology**, ss.371-384,1984.

- Wallschutzky, Ian G. ve Brian Gibson. "Small Business Cost Of Tax Compliance." **Australian Tax Forum**, 1993.
- Weber, Till Olaf, Jonas Fooker ve Benedikt Herrmann. **Behavioural Economics And Taxation**. No. 41. Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission, 2014.
- Webley, Paul, Henry Robben ve Ira Morris. "Social comparison, attitudes and tax evasion in a shop simulation." **Social Behaviour**, 1988.
- Webley, Paul. "Tax Compliance By Businesses." **New Perspectives on Economic Crime**, 2004.
- Wenzel, Michael. "Tax compliance and the Psychology of Justice: Mapping the field", Ed.: V. Braithwaite, **Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Tax Evasion**. Ashgate, Aldershot, 2003.
- Wenzel, Michael., "An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance", **Journal of Economic Psychology**, 2004.
- Worthington, Roger L. ve Tiffany A. Whittaker. "Scale Development Research: A Content Analysis And Recommendations For Best Practices." **The Counseling Psychologist**, 2006.
- Yazıcıoğlu, Yahşi ve Samiye Erdoğan. **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Detay Yayıncılık, 2007.
- Yesegat, Wollela Abehodie., **Value Added Tax İn Ethiopia: A Study Of Operating Costs And Compliance**, Unpublished doctoral dissertation, ATAX, University of New South Wales, Sydney, Australia, 2009.
- Yılmaz, Binhan Elif ve Murat Şeker., **Vergiye Karşı Tepkiler: Mükellef Davranışları (İstanbul Örneği)**, Toplumsal Raporlar, İSMMMO Yayınları, Yayın No:86, İstanbul, 2007.
- Yılmaz, Gülay., **Kamu Maliyesi**, 4.Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013.
- Yurdakul, Ali., **Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği**, Bursa: Dora Yayıncılık, 2013.

EKLER

ANKET SORU FORMU

Bu anket çalışması; Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Maliye Teorisi Bilim Dalında, Prof. Dr. Turgay BERKSOY danışmanlığında, Osman GEYİK tarafından hazırlanan **“Bölgesel Farklılıkların Vergi Uyum Maliyetlerine Etkisi: İstanbul, Şanhurra ve Diyarbakır İlleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”** isimli doktora tezinde kullanılmak üzere yapılmaktadır. Anket sorularında özel bilgiler istenmemektedir. Anket verileri yalnızca bu konuya ilişkin yapılacak olan akademik çalışmalarda kullanılacak ve üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşılmayacaktır.

Değerli katılımlarınızla maliye literatürüne yapacağınız katkidan dolayı teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Osman GEYİK

Danışman: Prof. Dr. Turgay BERKSOY

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı – Maliye Teorisi Bilim Dalı
osmangevik@gmail.com

BİRİNCİ BÖLÜM

Demografik ve Diğer Bilgiler

1. **İliniz:**
1-İstanbul 2-Şanlıurfa 3-Diyarbakır
2. **Cinsiyetiniz:**
1- Kadın 2-Erkek
3. **Yaşınız:**
1- 18-30 2- 31-40 3- 41-60 4- 61 ve üzeri
4. **Öğrenim durumunuz:**
1-Okuryazar 2- İlköğretim 3- Ortaöğretim (Lise öğrenimi dâhil) 4-Önlisans 5-Yükseköğrenim ve üzeri
5. **Medeni durumunuz:**
1- Evli 2- Bekâr
6. **Hangi sektörde faaliyette bulunuyorsunuz?**
1- Sanayi 2- Ticaret 3- Hizmet 4- Tarım 5- Serbest Meslek
7. **Aylık geliriniz**
1- 0- 1.650 TL 2- 1.651 TL - 3.200 TL 3- 3.201 TL – 4.800 TL
4- 4.801 TL – 6.400 TL 5- 6.401 TL ve 10.000TL 6- 10.001 TL ve üzeri
8. **Şahsınıza ait işletmeniz/işyeriniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?**
1- 1–10 Yıl 2- 11–20 Yıl 3- 21–30 Yıl 4- 31 ve üzeri 5- İşletme sahibi değilim
9. **Gelir unsurlarından hangisine tabisiniz? (Yalnız bir seçenek işaretleyiniz)**
1-Ticari Kazanç 3- Serbest Meslek Kazancı 4- Kurum Kazancı
2- Ziraî Kazanç 5- Ücret 6- Diğer
10. **Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli mükellefisiniz?**
1- Gelir Vergisi 2- Kurumlar Vergisi 3- Katma Değer Vergisi (KDV)
4- Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) 5- Hiçbiri 6- Diğer.....

İKİNCİ BÖLÜM

Mükelleflerin Vergi, Vergi Uyum ve Uyum Maliyetleri Algısı

11. **"Vergi uyumu"**, mükellefin vergi ile ilgili yükümlülüklerini kanunlara uygun bir biçimde belirtilen zaman içerisinde yerine getirmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, *vergi uyumunuzu* nasıl ifade edebilirsiniz?
- 1- Vergi uyumumun yüksek olduğunu düşünüyorum
2- Vergi uyumumun düşük olduğunu düşünüyorum
3- Vergi uyumumun olmadığını düşünüyorum
4- Vergi uyumumun bazı dönemlerde tam bazı dönemlerde eksik olduğunu düşünüyorum
12. **"Vergi Uyum Maliyeti"**, Vergisel yükümlülükleri yerine getirmek için mükelleflerin katlanmış oldukları parasal, zamansal ve psikolojik maliyetlerin toplamıdır. Bu tanım doğrultusunda *vergi uyum maliyetlerinizi* nasıl tanımlarsınız?
- 1- Çok yüksek düzeydedir 2- Yüksek düzeydedir 3- Normal düzeydedir 4- Düşük düzeydedir
13. Sizce *vergi uyum maliyetleri* nasıl azaltılabilir? **(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)**
- 1- Vergi oranlarının düşürülmesiyle
2- Kamu harcamalarında savurganlığın / israfın giderilmesiyle
3- Kişi başına düşen gelirin artırılmasıyla
4- Vergi bilincinin oluşturulmasıyla

14. Vergi dönemleri öncesinde veya sonrasında psikolojik sorunlar/ stres yaşıyor musunuz?
 1- Evet 2- Hayır 3- Zaman zaman
15. Çalışma koşullarınızı ve gelir seviyenizi nasıl ifade edersiniz? (Yalnız bir seçenek işaretleyiniz)
 1- Zor şartlarda – düşük gelir 2- Zor şartlarda – yüksek gelir
 3- Kolay şartlarda- düşük gelir 4- Kolay şartlarda – yüksek gelir
16. Ödediğiniz vergi yükünü nasıl tanımlarsınız?
 1- Çok ağır 2- Ağır 3- Normal 4- Az 5- Ağır değil
17. Ödeme esnasında vergilerden hangisinin yükünü daha fazla hissetmektesiniz? (Yalnız bir seçenek işaretleyiniz)
 1-Gelir vergisi 2-Kurumlar Vergisi 3-Katma Değer Vergisi (Tüketici olarak)
 4-Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) 5-Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV)
 6- Belediye Resim ve Harçlar 7-Emlak Vergisi
18. Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
 1- Vergi ödeme isteğim azalır 2- Psikolojik sorunlar / kaygı yaşarım 3- İşimi bırakırım
 4- Daha fazla çalışırım 5- Harcamalarımı kısırım 6- İşçi çıkartırım
 7-Etkilenmem / vergimi öderim
19. Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
 1- Kurnaz bir tüccardır 2- Dürüst değildir 3- Psikolojik destek almalıdır 4- Alışveriş yapmam
 5- Devlete zarar vermektedir 6- Zorda kaldığı için yapmıştır /haklı bulurum 7-Tepki gösteririm
20. Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
 1-Yararlı bir uygulamadır 2-Dürüst mükellefleri cezalandırır 3-Vergi ödeme isteğini azaltır
 4-Vergi adaletini bozar 5-Devlete olan güveni sarsar 6 – Daha sık çıkarılmalıdır
21. Vergi ödemek zorunda olmasaydınız, ödediğiniz vergiler yerine ne yapmayı tercih ederdiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
 1-Menkul ya da gayrimenkul değerlere yatırım yapardım 2-Yeni bir işyeri açardım
 3-Daha fazla alışveriş yapardım (giyim, teknoloji, yiyecek–içecek vb.) 4-Daha fazla işçi çalıştırdım
 5-Daha fazla sosyal aktivite yapardım (tatil, sinema, tiyatro, konser vb.)
22. Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz kamu hizmetlerinden memnun musunuz?
 1-Evet 2- Hayır 3- Zaman zaman 4- Kararsızım
23. Sizce kamu kaynaklarının kullanılmasında savurganlık / israf var mıdır?
 1-Evet 2- Hayır 3- Zaman zaman 4- Kararsızım
24. Ekonomik kriz dönemlerinde verginizi ödemekte güçlük yaşadınız mı?
 1-Evet 2- Hayır 3- Zaman zaman 4- Kararsızım
25. Vergi oranlarının artması ya da yeni bir verginin eklenmesi durumunda, bir sonraki seçimde oy / siyasi tercihlerinizi değiştirir misiniz?
 1-Evet 2- Hayır 3- Kararsızım

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde; Vergi mükelleflerinin, vergi ve vergilendirme sürecini oluşturan bileşenlere yönelik algılarının ölçülmesi aracılığıyla **“Vergi Uyum Maliyetlerinin”** tespit edilmesi amaçlanmıştır ve bu amaç doğrultusunda çeşitli ifadelere yer verilmiştir. Lütfen bu ifadeleri kendi düşünceleriniz doğrultusunda; **Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Fikrim Yok, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum**, seçeneklerinden birini işaretleyerek cevaplandırınız.

İFADE NO	İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Ülkemizde vergi oranları çok yüksek düzeydedir.					
2.	Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir.					
3.	Ülkemizde vergi kanunlarının yapısı zor ve karmaşıktır.					
4.	Ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödemektedir.					
5.	Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.					
6.	Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.					
7.	Vergi, mükellefler üzerinde bir yüküdür.					
8.	Ödediğim vergi yükü ağırdır.					
9.	Vergisini düzenli olarak ödeyen mükellef kısa süre sonra iflas eder.					
10.	Vergi gelirleri etkin ve doğru kullanılmaktadır.					
11.	Çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artırır.					
12.	Gelir düzeyinin artması vergi uyumunu artırır.					
13.	Vergi idaresinin vergi konusunda basın yayın araçlarını kullanarak (radyo, televizyon, gazete, afiş vb.) mükellefleri bilinçlendirmesi vergi uyumunu artırır.					
14.	Aile içi eğitimde vergi konusuna (verginin vatandaşlık görevi olduğuna dair) yer verilerek kişilerin bilinçlendirilmesi vergi uyumunu artırır.					
15.	E- vergilendirme süreci vergi uyumunu artırır.					
16.	Gelir İdaresi Başkanlığının vergi mevzuatı konusundaki genelgeleri vergi uyumunu artırır.					
17.	Eğitim müfredatlarında vergi konularına yer verilerek vergi bilincinin oluşturulması vergi uyumunu artırır.					
18.	Kimin ne kadar vergi ödediğinin resmî kurumlarca açıklanması (vergilemede şeffaflık) vergiye uyumu artırır.					
19.	Ülkemizde vergi kaçaklığı çok yaygındır.					
20.	Vergi aflarının çıkacak olma beklentisi, mükellefleri vergi kaçırmaya yöneltir.					
21.	Başkalarının vergisini tam ödemediği düşüncesi mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik eder.					
22.	Vergi mevzuatındaki boşluklar mükellefleri vergi kaçırmaya iter.					
23.	Mükellefler siyasi otoriteye tepki göstermek için vergi kaçırmalar.					
24.	Mükellefler maddi kaygılardan ötürü vergi kaçırmalar.					
25.	Vergi ödemediğim zaman, iç dünyamda yaşayacağım vicdan azabı beni vergi ödemeye iter.					
26.	Vergimi ödemediğimin insanlar tarafından duyulması durumunda yaşayacağım utanç duygusu beni vergi ödemeye yöneltir.					
27.	Vergi denetimlerin yoğun olması beni vergi ödemeye sevk eder.					
28.	Vergi cezalarının yüksek olması beni vergi ödemeye sevk eder.					

İFADE NO	İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
29.	Vergi kaçırın bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm.					
30.	Dini kurallar ve dine bağlı yaşamak benim için önemlidir.					
31.	Dini duyguları güçlü olan mükellefler, vergisini tam öder.					
32.	Vergi kaçırma ahlaki değerlere uymayan bir davranıştır.					
33.	Vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşarım.					
34.	Yaşadığım psikolojik sorunlar nedeniyle vergi sorumluluklarımdan kaçma yolunu seçerim.					
35.	Vergi ödeme dönemleri yaklaşırken kaygı içerisinde olurum.					
36.	Vergi ödeme dönemlerinde yakın çevremle (aile bireyleri, işyeri çalışanları, ortaklar vb.) olan ilişkilerimin bozulduğunu hissedirim.					
37.	Vergi borcumu ödeyememe düşüncesi kaygı bozukluğu yaşamama neden olur.					
38.	Vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissedirim.					
39.	Daha az vergi ödersem, kendimi daha mutlu hissedirim.					
40.	Vergi idaresine güvenirim.					
41.	Vergi idaresi tüm mükelleflere vergi kaçakçısı olarak yaklaşmaktadır.					
42.	Vergi idaresinin yapmış olduğu tüm işlemlerin hesap verilebilir olduğu kanaatindeyim.					
43.	Vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyumunu artırma çabaları yeterlidir.					
44.	Vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyum maliyetlerini azaltma çabaları yeterli düzeydedir.					
45.	Devletin vergi mükelleflerinin haklarını iyileştirme çabaları yeterli düzeydedir.					
46.	Vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnunum.					
47.	Vergi memurlarının görevlerini tam olarak yerine getirdiğini düşünürüm.					
48.	Vergi idaresi, her mükellefi aynı sıklıkla denetime tabi tutmaktadır.					
49.	Hükümet politikalarına güven duyarım.					
50.	Parlamentoya (TBMM) güvenirim.					
51.	Oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları konusunda bilgi edinirim.					
52.	Ödenen her kuruluş verginin nereye harcandığını bilmek isterim.					
53.	Ödediğim verginin nereye harcandığını oy sandığında sorgularım.					
54.	Vergi mevzuatının karmaşıklığı vergi uyum maliyetlerinin (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) artmasına neden olur.					
55.	E- vergilendirme süreci vergi uyum maliyetlerini (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) azaltır.					
56.	Vergilendirme sürecinde yapmış olduğum harcamalar (muhasabe personeli, mali müşavir ücretleri vb.) yüksek düzeydedir.					
57.	Vergi ödeme prosedürleri çok fazla zaman almaktadır.					
58.	Vergi mevzuatının sık sık değişmesi uyum maliyetlerini artırır.					

KATILIMINIZDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.

Tablo 79: Tanımlayıcı İstatistik Verileri

	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Deviation	Variance
İliniz	1352	1	3	2366	1,75	,829	,688
Bölgeniz	1352	1	2	2028	1,50	,500	,250
Cinsiyetiniz	1352	1	2	2176	1,61	,488	,238
Yaşınız	1352	1	4	2808	2,08	,861	,742
Öğrenim durumunuz	1352	1	5	4829	3,57	1,242	1,543
Medeni durumunuz	1352	1	2	1864	1,38	,485	,235
Hangi sektörde faaliyette bulunuyorsunuz?	1352	1	5	3993	2,95	1,333	1,777
Aylık geliriniz	1352	1	6	4053	3,00	1,507	2,272
Şahsınıza ait işletmeniz/işyeriniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?	1352	1	5	3712	2,75	1,703	2,899
Gelir unsurlarından hangisine tabisiniz? (Yalnız bir seçenek işaretleyiniz)	1352	1	6	3790	2,80	1,709	2,922
Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli mükellefisiniz? (Gelir Vergisi)	1352	0	1	780	,58	,494	,244
Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli	1352	0	1	127	,09	,292	,085

mükellefisiniz? (Kurumlar Vergisi) Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli	1352	0	1	181	,13	,341	,116
mükellefisiniz? (Katma Değer Vergisi) Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli	1352	0	1	25	,02	,135	,018
mükellefisiniz?(Özel Tüketim Vergisi) Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli	1352	0	1	349	,26	,438	,192
mükellefisiniz?(Hiçbiri) Aşağıdaki vergilerden hangisinin veya hangilerinin beyannameli	1352	0	1	51	,04	,191	,036
mükellefisiniz?(Diğer) “Vergi uyumu”, mükellefin vergi ile ilgili yükümlülüklerini kanunlara uygun bir biçimde belirtilen zaman içerisinde	1352	1	4	2292	1,70	1,109	1,229

yerine getirmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, vergi uyumunuzu nasıl ifade edebilirsiniz?							
“Vergi Uyum Maliyeti”, Vergisel yükümlülükleri yerine getirmek için mükelleflerin katlanmış oldukları parasal, zamansal ve psikolojik maliyetlerin tamamıdır. Bu tanım doğrultusunda vergi uyum maliyetlerinizi nasıl tanımlarsınız?	1352	1	4	2947	2,18	,893	,797
Sizce vergi uyum maliyetleri nasıl azaltılabilir? (Vergi oranlarının düşürülmesiyle)	1352	0	1	872	,64	,479	,229
Sizce vergi uyum maliyetleri nasıl azaltılabilir? (Kamu harcamalarında savurganlığın / israfın giderilmesiyle)	1352	0	1	726	,54	,499	,249
Sizce vergi uyum maliyetleri nasıl azaltılabilir? (Kişi	1352	0	1	559	,41	,493	,243

başına düşen gelirin artırılmasıyla)								
Sizce vergi uyum maliyetleri nasıl azaltılabilir? (Vergi bilincinin oluşturulmasıyla)	1352	0	3	645	,48	,508	,259	
Vergi dönemleri öncesinde veya sonrasında psikolojik sorunlar/ stres yaşıyor musunuz?	1352	1	3	2416	1,79	,795	,633	
Çalışma koşullunuzu ve gelir seviyenizi nasıl ifade edersiniz?	1352	1	4	2473	1,83	1,041	1,083	
Ödediğiniz vergi yükünü nasıl tanımlarsınız?	1352	1	5	2907	2,15	,867	,751	
Ödeme esnasında vergilerden hangisinin yükünü daha fazla hissetmektesiniz?	1352	1	7	3937	2,91	1,961	3,846	
Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (Vergi ödeme isteğim azalır)	1352	0	1	631	,47	,499	,249	
Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (Psikolojik sorunlar / kaygı yaşamım)	1352	0	1	469	,35	,476	,227	

Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (İşimi bırakırım)	1352	0	1	68	,05	,219	,048
Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (Daha fazla çalışırım)	1352	0	1	124	,09	,289	,083
Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (Harcamalarımı kısıyorum)	1352	0	1	754	,56	,497	,247
Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (İşçi çıkartırım)	1352	0	1	243	,18	,384	,148
Vergi oranlarında bir artışın olması sizi nasıl etkiler? (Etkilenmem / vergimi öderim)	1352	0	1	49	,04	,187	,035
Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz? (Kurnaz bir tüccardır)	1352	0	1	296	,22	,414	,171
Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz? (Dürüst değildir)	1352	0	1	672	,50	,500	,250
Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında	1352	0	1	47	,03	,183	,034

ne düşünürsünüz? (Psikolojik destek almalıdır) Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz? (Alışveriş yapmam) Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz?	1352	0	1	93	,07	,253	,064
(Devlete zarar vermektedir) Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz? (Zorda kaldığı için yapmıştır /haklı bulurum) Vergisini ödemeyen bir mükellef hakkında ne düşünürsünüz?	1352	0	1	560	,41	,493	,243
(Tepki gösteririm) Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Yararlı bir uygulamadır) Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?	1352	0	1	381	,28	,450	,203
(Dürüst mükellefleri cezalandırır)	1352	0	1	180	,13	,340	,115
	1352	0	1	509	,38	,485	,235
	1352	0	1	503	,37	,484	,234

Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Vergi ödeme isteğini azaltır)	1352	0	1	267	,20	,398	,159
Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Vergi adaletini bozar)	1352	0	1	382	,28	,450	,203
Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Devlete olan güveni sarsar)	1352	0	1	386	,29	,452	,204
Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Daha sık çıkarılmalıdır)	1352	0	1	302	,22	,417	,174
Vergi ödemek zorunda olmasaydınız, ödediğiniz vergiler yerine ne yapmayı tercih ederdiniz? (Menkul ya da gayrimenkul değerlere yatırım yaptım)	1352	0	1	594	,44	,496	,247
Vergi ödemek zorunda olmasaydınız, ödediğiniz vergiler yerine ne yapmayı tercih ederdiniz? (Yeni bir işyeri açardım)	1352	0	1	399	,30	,456	,208
Vergi ödemek zorunda olmasaydınız,	1352	0	3	474	,35	,482	,232

ödediğiniz vergiler yerine ne yapmayı tercih ederdiniz? (Daha fazla alışveriş yaptım (giyim, teknoloji, yiyecek–içecek vb.))							
Vergi ödemek zorunda olmasaydınız, ödediğiniz vergiler yerine ne yapmayı tercih ederdiniz? (Daha fazla işçi çalıştırdım)	1352	0	1	527	,39	,488	,238
Vergi ödemek zorunda olmasaydınız, ödediğiniz vergiler yerine ne yapmayı tercih ederdiniz? (Daha fazla sosyal aktivite yaptım (tatil, sinema, tiyatro, konser vb.))	1352	0	1	495	,37	,482	,232
Ödediğiniz vergiye karşılık almış olduğunuz kamu hizmetlerinden memnun musunuz?	1352	1	4	3011	2,23	,828	,686
Sizce kamu kaynaklarının kullanılmasında	1352	1	4	2074	1,53	,922	,850

savurganlık / israf var mıdır?							
Ekonomik kriz dönemlerinde verginizi ödemekte güçlük yaşadınız mı?	1352	1	4	2354	1,74	1,031	1,062
Vergi oranlarının artması ya da yeni bir verginin eklenmesi durumunda, bir sonraki seçimde oy / siyasi tercihlerinizi değiştirir misiniz?	1352	1	3	2117	1,57	,738	,545
Valid N (listwise)	1352						

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Ülkemizde vergi oranları çok yüksek düzeydedir.	1352	1	5	3,97	1,133	1,284
Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir.	1352	1	5	2,05	1,057	1,117
Ülkemizde vergi kanunlarının yapısı zor ve karmaşıktır.	1352	1	5	3,51	1,206	1,455
Ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödemektedir.	1352	1	5	1,97	1,185	1,403
Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	1352	1	5	3,37	1,177	1,386

Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	1352	1	5	3,95	,996	,993
Vergi, mükellefler üzerinde bir yükür.	1352	1	5	3,71	1,127	1,270
Ödediğim vergi yükü ağırdır.	1352	1	5	3,75	1,208	1,460
Vergisini düzenli olarak ödeyen mükellef kısa süre sonra iflas eder.	1352	1	5	2,41	1,183	1,399
Vergi gelirleri etkin ve doğru kullanılmaktadır.	1352	1	5	2,54	1,212	1,468
Çalışma koşullarının iyileştirilmesi vergi uyumunu artırır.	1352	1	5	3,76	1,037	1,075
Gelir düzeyinin artması vergi uyumunu artırır.	1352	1	5	3,79	1,086	1,179
Vergi idaresinin vergi konusunda basın yayın araçlarını kullanarak (radyo, televizyon, gazete, afiş vb.) mükellefleri bilinçlendirmesi vergi uyumunu artırır.	1352	1	5	3,50	1,081	1,170
Aile içi eğitimde vergi konusuna (verginin vatandaşlık görevi olduğuna dair) yer verilerek kişilerin bilinçlendirilmesi vergi uyumunu artırır.	1352	1	22	3,62	1,156	1,336

E- vergilendirme süreci vergi uyumunu artırır.	1352	1	5	3,71	,987	,974
Gelir İdaresi Başkanlığının vergi mevzuatı konusundaki genelgeleri vergi uyumunu artırır.	1352	1	5	3,31	1,053	1,109
Eğitim müfredatlarında vergi konularına yer verilerek vergi bilincinin oluşturulması vergi uyumunu artırır.	1352	1	5	3,72	1,039	1,079
Kimin ne kadar vergi ödediğinin resmî kurumlarca açıklanması (vergilemede şeffaflık) vergiye uyumu artırır.	1352	1	5	3,66	1,166	1,359
Ülkemizde vergi kaçaklığı çok yaygındır.	1352	1	5	3,99	1,129	1,274
Vergi aflarının çıkacak olma beklentisi, mükellefleri vergi kaçırmaya yöneltir.	1352	1	5	3,91	1,091	1,191
Başkalarının vergisini tam ödemediği düşüncesi mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik eder.	1352	1	5	3,85	1,090	1,189
Vergi mevzuatındaki boşluklar mükellefleri vergi kaçırmaya iter.	1352	1	5	3,76	1,083	1,172

Mükellefler siyasi otoriteye tepki göstermek için vergi kaçırlar.	1352	1	5	3,27	1,281	1,640
Mükellefler maddi kaygılardan ötürü vergi kaçırlar.	1352	1	5	3,62	1,141	1,302
Vergi ödemediğim zaman, iç dünyamda yaşayacağım vicdan azabı beni vergi ödemeye iter.	1352	1	5	3,24	1,241	1,539
Vergimi ödemediğimin insanlar tarafından duyulması durumunda yaşayacağım utanç duygusu beni vergi ödemeye yöneltir.	1352	1	5	3,08	1,231	1,516
Vergi denetimlerin yoğun olması beni vergi ödemeye sevk eder.	1352	1	5	3,69	1,080	1,166
Vergi cezalarının yüksek olması beni vergi ödemeye sevk eder.	1352	1	5	3,63	1,160	1,346
Vergi kaçıran bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm.	1352	1	5	3,08	1,373	1,884
Dini kurallar ve dine bağlı yaşamak benim için önemlidir.	1352	1	5	3,63	1,211	1,468

Dini duyguları güçlü olan mükellefler, vergisini tam öder.	1352	1	5	2,88	1,401	1,962
Vergi kaçırma ahlaki değerlere uymayan bir davranıştır.	1352	1	5	3,98	1,039	1,080
Vergi ödeme sorumluluğum dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşarım.	1352	1	5	2,91	1,277	1,631
Yaşadığım psikolojik sorunlar nedeniyle vergi sorumluluklarımdan kaçma yolunu seçerim.	1352	1	5	2,59	1,253	1,569
Vergi ödeme dönemleri yaklaşırken kaygı içerisinde olurum.	1352	1	5	3,16	1,278	1,633
Vergi ödeme dönemlerinde yakın çevremle (aile bireyleri, işyeri çalışanları, ortaklar vb.) olan ilişkilerimin bozulduğunu hissederim.	1352	1	5	2,67	1,270	1,613
Vergi borcumu ödeyememe düşüncesi kaygı bozukluğu yaşamama neden olur.	1352	1	5	2,95	1,326	1,759
Vergi ödediğimde kendimi ruhsal açıdan kötü ve yıpranmış hissederim.	1352	1	5	2,97	1,356	1,840

Daha az vergi ödersem, kendimi daha mutlu hissederim.	1352	1	5	3,88	1,161	1,348
Vergi idaresine güvenirim.	1352	1	5	2,80	1,229	1,509
Vergi idaresi tüm mükelleflere vergi kaçakçısı olarak yaklaşmaktadır.	1352	1	5	2,55	1,206	1,455
Vergi idaresinin yapmış olduğu tüm işlemlerin hesap verilebilir olduğu kanaatindeyim.	1352	1	5	2,67	1,155	1,335
Vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyumunu artırma çabaları yeterlidir.	1352	1	5	2,65	1,092	1,192
Vergi idaresinin, mükelleflerin vergi uyum malijetlerini azaltma çabaları yeterli düzeydedir.	1352	1	5	2,65	1,095	1,199
Devletin vergi mükelleflerinin haklarını iyileştirme çabaları yeterli düzeydedir.	1352	1	5	2,52	1,079	1,165
Vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnunum.	1352	1	5	2,74	1,175	1,380
Vergi memurlarının görevlerini tam olarak yerine getirdiğini düşünürüm.	1352	1	5	2,73	1,197	1,433

Vergi idaresi, her mükellefi aynı sıklıkla denetime tabi tutmaktadır.	1352	1	5	2,29	1,180	1,392
Hükümet politikalarına güven duyarım.	1352	1	5	2,78	1,297	1,682
Parlamentoya (TBMM) güvenirim.	1352	1	5	3,07	1,270	1,612
Oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları konusunda bilgi edinirim.	1352	1	5	3,54	1,174	1,378
Ödenen her kuruş verginin nereye harcandığını bilmek isterim.	1352	1	5	4,12	,999	,999
Ödediğim verginin nereye harcandığını oy sandığında sorgularım.	1352	1	5	3,77	1,140	1,299
Vergi mevzuatının karmaşıklığı vergi uyum maliyetlerinin (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) artmasına neden olur.	1352	1	5	3,68	1,039	1,080
E- vergilendirme süreci vergi uyum maliyetlerini (zaman maliyetleri, parasal maliyetler) azaltır.	1352	1	5	3,66	1,035	1,071

Vergilendirme sürecinde yapmış olduğum harcamalar (muhasabe personeli, mali müşavir ücretleri vb.) yüksek düzeydedir.	1352	1	5	3,63	1,050	1,102
Vergi ödeme prosedürleri çok fazla zaman almaktadır.	1352	1	5	3,29	1,206	1,454
Vergi mevzuatının sık sık değişmesi uyum maliyetlerini artırır.	1352	1	5	3,62	1,111	1,234
Valid N (listwise)	1352					

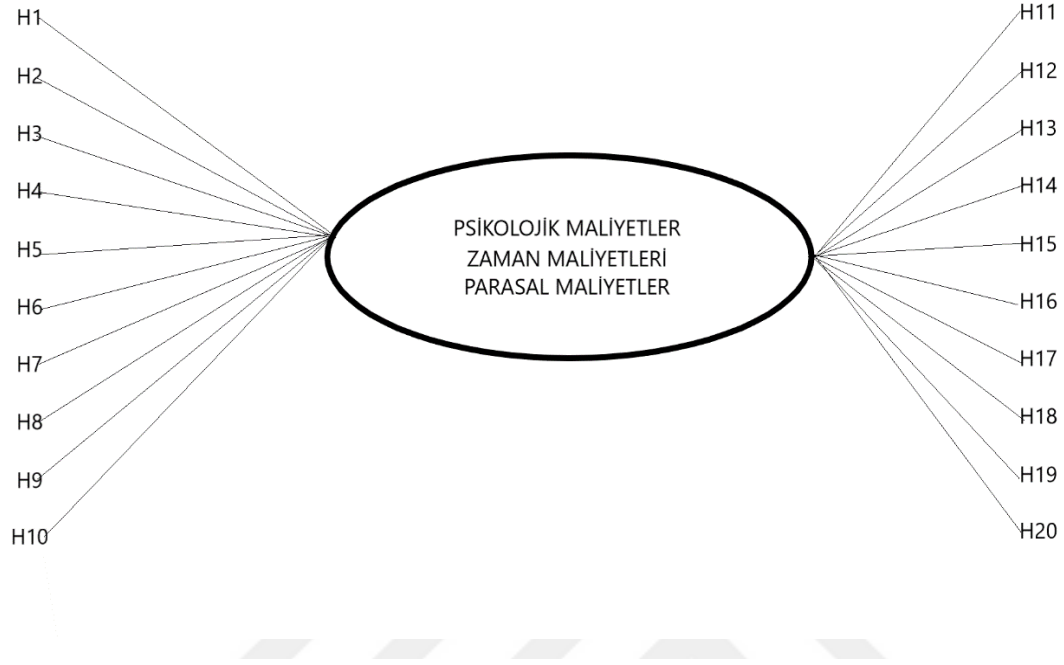
Tablo 80: Araştırmanın Hipotezleri ve Sonuçları

Hipotezler	Analiz Sonucu Elde Edilen (P) değeri	Değerlendirmede Kullanılan (P) Değeri	Hipotez Sonucu
H₁: Bölgesel farklılıkların psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₂: Bölgesel farklılıkların zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₃: Cinsiyetin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,053	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklenmedi</i>
H₄: Cinsiyetin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,614	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklenmedi</i>
H₅: Eğitim düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,003	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₆: Eğitim düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,004	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₇: Yaşın psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,003	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>

H₈: Yaşın zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₉: Medeni durumun psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,175	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklenmedi</i>
H₁₀: Medeni durumun zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,727	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklenmedi</i>
H₁₁: Gelir düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,001	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₁₂: Gelir düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,108	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklenmedi</i>
H₁₃: Gelir unsurunun psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,002	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₁₄: Gelir Unsurunun zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₁₅: Çalışma koşullarının ve kazancın psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₁₆: Çalışma koşullarının zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>

H₁₇ : İşletmenin faaliyette bulunduğu sürenin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0.000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₁₈ : İşletmenin faaliyette bulunduğu sürenin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,001	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₁₉ : Alınan kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin psikolojik maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>
H₂₀ : Alınan kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin zaman maliyetleri ve parasal maliyetler üzerinde etkisi vardır.	0,000.	P<0,05 anlamlı bir fark vardır.	<i>Desteklendi</i>

Tezin Modeli ve Dayandırıldığı Teoriler

Tezin Dayandırıldığı Teoriler

